

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

เล่ม ๒

จำพวกบทกลอน

พิมพ์ในงานพระศพ

พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สารบาญ

หมวดประวัติวัด

หมวดวรรณคดี

หมวดสุภาสิต

หมวดทำเนียบ

หมวดอนามัย

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

โคลงดั้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน

พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส

ร่าย ๏ ศรีศุภสุนทรสวัสดิ์ พิพัฒน์พิพิธคุณ วิบุลยบุญญาธฤก
อธึกทั่วธาษตรี ศรีอโยทธเยศภพ สบแขวงแคว้นแผ่นสยาม งาม
พระสาสนอุฬาร ปานปางบุพพบุรินทร์ บดินทราโศกราช รังเริ่ม
สาสนอำรุง ผดุงชินบุตรสุทธเพศ พรหมจรรเยศพฤติเพียร เรียน
รสธรรม์คัณฐ์ธูร พูนพิธทัศวิบัสนา ศีลสมาธิญาณยิ่ง ศึกษาสิ่ง
สามสมรรถ เจริญจรูญจรัสโอภาษ พ่างภาณุมาศสรัทกาล งาน
สาสนูปถัมภก ยกยอศักดิ์สำสงฆ์ องค์อดิศวรทำนุก ปลุกพิริย
ผองผนวชสร้าง ปล้างปรบักษ์ทุกเบื้อง เปลื้องหาญห้ามขามยศ
ปลดทฤษฐิมานะ ปละโอหังตั้งใหญ่ ไปล่ปองเป็นบัจจนึก ปลอด
ศึกสึมามอบ ปลอบขอขึ้นเขตต์แขวง แปลงอ่อนออกอวยองค์
ปลงเป็นข้าสวามิศร์ ปลิดกำเดาแดราษฎร์ ปราศอาดูรปรีดิ์เปรม
เขษมสุขารมเยศ เกษตรไพศพเพียบไผท ไกษยพิบัติปรวนแปร
กระแสพรรษาฉ่ำชุก ทุกข์ทวยธเรศบำราศ ทาสภูเกือกอปบุญ ทวี
วุฒิคุณอาจิณ ถวิลกุศลศีลทาน ทวารไตรเตรียบสุจริต รังเรข
กิจสุกธรรม์ รังสรรค์สรรพสิ่งสวัสดิ์ รังสฤษฎิรัตนไตรยประณาม

รังรักษ์ตามชิโนวาท สัทธรรมสาสน์เล่าวนา ศรัทธาสรณะไตรยพิธ สถิตสัมมาทฤษฏี เสถียรเบญจศีละธำรง จำนงอุโบสถสมาจาร จำแนกทานเนืองนิตย์ จำนงจิตต์ภาวนา ตริตราหาเช่นชอบ ตริตรองรบอบสัตย์ธรรม์ เขตต์ขันธ์นฤภัยพานพูนสุข ภาตระหลบหล้าอ้างเอิกเขษม ฯ

บาทกุญชร

๑ ทวยไทยไชยยทุกข์สิ้น เสี้ยมสกล เกษตรเฮย
ต่างชื่นต่างชมเปรม ปราศเศร้า
พระเกียรติเกริกภูวดล เดื่องยศ ยิ่งพ่อ
ทกแหล่งทกเหล้าล้วน เลื่องภาๆ ฯ

๑ พระผดุงธรรมทศค้า ขัตติยวัตร แล่วงเอย
องค์สุทัศน์จักรพรรดิคือ คู่ท้าว
อธรรมอสัตย์สลัด สละละ ส่วงแฮ
บาปสร่างบุญสร้างอคร้าว ครุ่นครา ฯ

ทาน

๑ หฤทัยอาครระแท้ ทานแจก จ่ายฤๅ
นองเนกนิกรประชา ชาติไร้
ทกวาระจำแนก เนืองนิตย์ นาพ่อ
ภัตรพัตรสัชญให้ถ้วน ทั่วชน ฯ

สีล

๒ เบญจศีลทรงสฤษฏิ์ล้อง เสพย์นิพัทธ กาลนา
บาปเบือฤๅรางรคน ขาดแท้

เบญจาวิธเวรสงัด สงบระงับ เหือดเฮย
ทั่วทุจริตเว้นแว้ ว่างงาม ฯ

ปริจฺจาคํ

๓ บริจาคสรรพทรัพย์สร้าง สังฆา รามฤๅ
บูชิตชินสาสน์สาม สิ่งแก้ว
ประกอบประการนา นุประเภท พรรณพ่อ
เพราะพระทัยไท้แผ้ว ผ่องญาณ ฯ

อาชฺชวํ

๔ พระพร้อมอุชุเหตุมล้าง มลายคด คำเอย
ตรงเตรียบไตรทวารสรัพ สบซร้อง
สำเท็จเผด็จเปลื้องปลด ไปล่โทษ แถลงแฮ
สิ่งสัตย์ตรัสพร้องถ้อย ถ่องธรรม์ ฯ

มทฺทวํ

๕ มฤธูมาโนชน้อม ในนิกร ชนนา
โผอนโอบอนุเคราะห์สรรพ์ สัตว์ถ้วน
ทานเทียบเท่าบิดร ดาลมนัส อ่อนเอย
ในดนัยล้วนเอื้อ อดออม ฯ

ตปํ

๖ สังวรปฏิบัติเบื้อง โบสถ ศีลแฮ
มาศละแปดถือถนอม ถนัดสร้าง
เบญจอัจจัตุรทศ ทินดับ เพ็ญพ่อ
บักษ์ละสี่ครั้งอ้าง ออกทรง ฯ

อโกธํ

๗ หฤทัยรำงับร้าย ราคี ข้องแฮ
มลายโทษพิโรธปละปลง ปลดปล้าง
เจริญจิตต์มิตรไมตรี ตรองสุข สัตว์นา
ทิศทศจรดถ้วนมล้าง มละเวร ฯ

อวิหึสญฺจ

๘ กรุณานำทุกข์ร้าง โรยรา ราษฎร์ฤๅ
ทกถิ่นท้องธรเณนทร์ หน่ายร้อน
บเบียพบบีฑา ทั่วเขตต์ ขัณฑ์เฮย
เว้นวิหิงส์ข้อนขึ้ง ขุ่นแค ฯ

ขนฺตึ จ

๙ อธิวาศน์นฤเบศร์คุ้น ขันติ ตั้งนา
ดำฤษณ์วิโรธแกลกลืน เกลี่ยกล้ำ
เย็นยิ่งมฤตยวารี รสโสรจ สัตว์ฤๅ
ชุ่มชื่นชอกช้ำเผ้ว ผ่องกระมล ฯ

อวิโรธนํ

๑๐ โบราณรีตโหดรื้อ ราชนิติ พ้นพ่อ
ทรงประพฤติยลยืน เยี่ยงกี้
บเพี้ยนบแผกผิด พจนศาสตร สืบแฮ
กิจกอปชอบนี้นั้น หนึ่งเพรง ฯ

๑ ไม่เว้นวิธีราชทั้ง ทศธรรม์ ถ้วนนา
ปฏิบัติทั่วเลบงบูรพ์ แบบไว้
สงเคราะห์เอนกอนันต์ เนืองนาค ราฤๅ
สังคฤหพัศดุ์ไท้ตั้ง แต่งสรรค์ ฯ

สสฺสเมธํ

๑๑ ใดชนจนยากสิ้น สรรพพัศ ดุนา
แคลนคู่โคไถธัญญ์ ทั่วไร้
ธแจกธจ่ายจัด จวบออก ผลเอ่ย
สิบส่วนหนึ่งนั้นไสร้ ใส่ฉาง ฯ

ปุริสเมธํ

๑๒ เสนางค์เนืองนอกถ้วน ถึงสนม ในเอ่ย
ปีหนึ่งสองปางนับ เนืองครั้ง
ผจงแจกธนะสารสม ศักดิ์สถิต เขานา
ตามใหญ่ตามน้อยทั้ง ทั่วชน ฯ

สมฺมาปาสํ

๑๓ ใดหวังวานิชร้าง แรงทุน ทรัพย์นา
เสนอสาส์นเพื่อประโยชน์ธน ท่านให้
ไตรพรรษเพิ่มคุณทวี ถวายควบ คืนเอย
ชุบช่วยทวยไร้ข้า เขตต์หลาย ฯ

วาจาเปยฺยํ

๑๔ ไม่หยาบจาบจ้วงประจวบ ประจานชาติ ชนพ่อ
มธุรพจน์ฤๅประมาทหมาย หมิ่นช้า

โดยวัยวุฒิขนาด คเนณเพาะ ภาพเอย
ควรบูบ้ำน้ำอ้าง โอษฐแถลง ฯ

นิรคฺคลํ

๑๕ จตุรงค์สงเคราะห์พร้อม ไพบูลย์ ทั่วฤๅ
เรือนราษฎร์อาจแสดงผล ผ่องพ้อง
วันเพ็ญพิภพจรูญ เจริญประจาก โจรเฮย
ทวารเปล่าลิ้มบ่องปล้าง ปล่างภัย ฯ

๑ กรรมบถทศภาคไท้ ทำนุก นิตย์นา
บุญสืบบาปสร่างไกษย เสื่อมม้าง
จักรพรรดิวรวัตรยุกติ์ อย่างราช เพรงพ่อ
ทวาทศท่านสร้างถ้วน ทกอัน ฯ

อนุโตชนสฺมึ พลกายสฺมึ

๑๖ ในนอกนรชาติผู้ พิทักษ์ ไทนา
เนื่องเนกหญิงชายสรรพ์ ส่ำซร้อง
ทรงขจัดพิบัติพำนัก หน่ายโทษ ทุกข์เอ่ย
บานสุขสบสิ้นล้อง เสพย์เขษม ฯ

ขตฺติเยสุ

๑๒ บรรโลมมาโนชน้อม ในขัตติย์ อื่นเอย
เมืองออกเอาใจเปรม ปราศซ้ำ
อำนวยพิพิธรัตน์ รถแสะ สารนา
พร้อมยั่วยานน้ำทั้ง ท่องสถล ฯ

อนุยนฺเตสุ

๓ ปวงองค์ขัตติยและผู้ พันธุ์ไท ธิราชฤๅ
โดยราชจรดลคง คู่แคล้ว
ธเอื้อธโอบใจ จองสนิท นิตย์นา
เพิ่มยศยานแก้วเกื้อ กอปผดุง ฯ

พฺราหฺมณคหปติเกสุ

๔ ทวยบาบัณฑิตพร้อม พราหมณ์พฤติ พรรค์พ่อ
พัสตรโภชน์ โหดกุณฑ์อำรุง เรียกให้
นายกเย่าธอุทิศ ทานวัตถุ์ คฤห์เฮย
ครันครบสบสิ้นได้ ดั่งปอง ฯ

เนคมชานปเทสุ

๕ ผจงแจกบรรพสัทด้าว แดนชน บทแฮ
ทกนิคมคามผอง แผ่นพื้น
ตระหลอดแหล่งอณาสกล สกะราษฎร์ แลฤๅ
เฉกดั่งก่อนอื้นสิ้น สบสถาน ฯ

สมณพฺราหฺมเณสุ

๖ ปวงลอยบาปอาจอ้าง ออกนาม พราหมณ์เอย
อีกชื่อสมณะขนาน หนึ่งไส้
บริสุทธิเสลขสละกาม กอปจตุตถ์ ศีลแฮ
จตุปัจจัยให้ถ้วน ถี่ถวาย ฯ

มิคปกฺขีสุ

๗ พระห้ามห่อนให้ประทุษฐ์ ทวยสัตว์ สรรพ์นา
มวลมฤคทวิชาหลาย เหล่าอ้าง

อย่าเริ่มอย่ารังประหัฏ ประหารวอด วายเอย
อวยอภัยกั้นก้าง เกียจกัน ฯ

อธมฺมการปฏิกฺเขโป

๑๘ พระแหนพระห้ามตระหลอด แหล่งภพ ท่านนา
เว้นกิจอาธรรม์ทั้ง ทั่วด้าว
สุจริตจิตต์ปรารภ ริลัศย์ แสวงแฮ
เหตุแห่งบาปห้าวร้าง เริ่มบุญ ฯ

อธนานํ ธนานุปฺปทานํ

๑๙ ชนใดไร้ขัดข้น ขุ่นเข็ญ ใจเอย
ทรงแจกจ่ายธนทุน ท่านเกื้อ
ปองปูนประชาเย็น ยินลาภ แลพ่อ
เพราะพระทัยไท้เอื้อ โอบครัน ฯ

สมณพฺราหฺมเณ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหปุจฺฉนํ

๒๐ ปวงบาพรตพราหมณ์ต่าง มลายมา นะนา
นับนพครบสรรพสุทธ สร่างแผ้ว
เสด็จสู่บุจฉาธรรม์ ทกโทษ คุณแฮ
ใดบแจ้งแจ้งแล้ว ส่งญาณ ฯ

อธมฺมราคสฺส ปหานํ

๒๑ อธรรมราคหากโหดแท้ ทางกาม เกลียดเอย
ฉคมนิยถานแสดง สละถ้วน

หฤทัยบลวนลาม เลยบ่อน บาปพ่อ
ทุจริตราคล้วนเว้น ว่างวาย ฯ

วิสมโลภสฺส ปหานํ

๑๒ ไม่ดลมหิจฉ์ห่อนน้อม นึกของ เขาเอย
แห่งบได้หมายเอา เอิบอ้าง
โดยกิจพละการปอง เป็นประโยชน์ ตนนา
วิสมโลภท่านไร้ร้าง เริศไกล ฯ

๑ จักรพรรดิวัตรโปรดสร้าง สำสม สิ้นเฮย
ทวาทศพิธไพบูลย์ บอกแจ้ง
พระยิ่งพระยศอุดม ดาลเกริก เกียรติฤๅ
ร้อยโลกฤๅรู้แล้ง เลื่องคุณ ฯ

๑ ข้าพระพร่ำเอิกอ้าง อรรถรส เรียบเอย
เผยอพระยศอดุลย์ เดื่องหล้า
พระเกียรติจุ่งปรากฏ ประกาศโลก แลพ่อ
คุงอยู่คู่ฟ้าพื้ง เพื่องสวรรค์ ฯ

๑ เล่าเลขสารโสดกล้ำ เล่ห์ทิพย์ เพยียเฮย
รังเรขรสรำพรรณ พากย์พร้อง
กตัญญูยกหยิบเฉลิม ฉลองบาท พระนา
ขออย่าขุ่นข้องใข้ ขาดเข็ญ ฯ

๏ จักเถลงลักษณอาทิ์อน อักษร ฉลุแฮ
ฉลักแผ่นผาเพื่อเห็น เหตุตั้ง
แต่เริ่มปฏิสังขรณ์ ขานพจน์ ไว้พ่อ
พระเชตุพนทั้งถ้วน ถิ่นสงฆ์ ฯ

๏ ปางพุทธสาสน์จรดสิ้น สองสหัส แลเฮย
ไตรสตาธฤกคง ขวบแคล้ว
เจ็ดสิบสี่เศษพรรษ พาระ เสาร์ฤๅ
อาศยุชลุแล้วแล้ ล่วงกาล ฯ

๏ ดฤษถีอัษฐะไส้ สสะวัส สานา
นักษัตรตรีนิศกขาน ขษณนั้น
สมเด็จอดิศวรกษัตริย์ สุริยยอด สยามเอย
เสวยพิภพเพี้ยงชั้น ฉะกาม ฯ

๏ เสด็จยาตรพยุหย้ายทอด ทานกฐิน ถวายแฮ
แห่งพระเชตุพนาราม รีตไท้
ทำนุกนิตย์ประดิทิน ทกคาบ ขวบพ่อ
ฤๅห่อนเริศไร้เว้น ว่างทรง ฯ

๏ เสร็จทานกรานกราบแคล้ว คลานิวัตร การนา
ทอดทฤศนบริเวณวง วัดสร้าง
องค์ไอยกากษัตริย์ เสร็จสฤษฎิ แรกฤๅ
สามสิบเอ็ดอ้างแล้ว ล่วงปี ฯ

◎ ชำรุดทรุดอิฐทั้ง ทั่วกาษฐ กระเบื้องเฮย
ยับยลดิ์โทรม ทรวดค้าน
หฤทัยธทรงประสาท โสมนัส ไส้รน้า
กอปศรัทธากล้าส้ร้าน สบสกนธ์ ฯ

◎ พระตริจักตรัสให้ เหิมกิจ ซ่อมแฮ
เห็นปฏิสังขรณ์ผล ภาคหน้า
พระกตัญญุขอบคิด คุณธิเบศร์ บูรพ์พ่อ
พระบู่พระเจ้าหล้า แหล่งสยาม ฯ

◎ ควรสนองพระเดชไท้ ทำนุก วัดเอย
จุ่งยิ่งจุ่งงามสอง ส่วนอ้าง
ถิ่นสงฆ์จุ่งอเนกสนุก เสนอเนตร ชนนา
อุทิศสิ่งประเสริฐสร้างสิ้น ส่งถวาย ฯ

◎ แผ่ผลกุศลเหตุพร้อม ไพบูลย์ บุญแฮ
ต่างแต่งตังวายรัตน์ หร่ามฟ้า
บูชิตเชษฐอดิสูริย์ เสพย์สวัสดิ์ สวรรค์เอย
ยินพระยศช้าชั้น ฉะแมน ฯ

◎ เสร็จตริ์กตระบัดอื้น โองการ สั่งนา
โหมาตย์ผู้แทนกิจ กอปไท้
พระยาศรีพิพัฒธนาน นามยศ ยิ่งพ่อ
พระยาเพ็ชรพิไชยให้รู้ เริ่มกรรม ฯ

๏ เป็นแม่กองหมดสิ้น สิ่งสรรพ์ การย์แฮ
รีบเร่งอุโบสถทำ ทั่วทั้ง
ขุดรากใหญ่ครันขยับ ขยายมาก ออกเอย
ตราบสิมาซุ้มตั้ง แต่ปาง ฯ

๏ ที่ผนังเดิมตั้งราก รายเสา ในนา
ภายนอกวางเสาราย รอบห้อม
จุ่งถึงที่ลำเนา แนวนอก กระแพงเฮย
แห่งสิมาซุ้มล้อม หลากบรรพ์ ฯ

๏ ศุภัทรบทบอกรู้ แรมทศ ค่ำแฮ
หนดฤษถิ์พุฒวัน วุฒิไว้
มโรงนักษัตรกำหนด นับสี่ ศกฤๅ
สิทธิโชคฤกษ์ได้ด้วย ดั่งถวิล ฯ

๏ จับการย์ก่อสิ้นที่ ถิ่นคณะ ใหม่แฮ
หนแห่งทักษิณทิศ ท่านตั้ง
เดิมต่อคณะพระ เพรงเพิ่ม ออกเอย
เต็มตึกตระหลอดทั้งสิ้น สบเสถียร ฯ

๏ ปราการรัตนรั้วเริ่ม รากขุด รอบนา
เกณฑ์ก่อเวียนอีกวง แวดล้อม
ศาลาและกุฎีหอ แห่งสวด ปริตแฮ
หกสิบเอ็ดถ้วนพร้อม พรั่งหลัง ฯ

๏ เสร็จให้เร่งรวดรื้อ เรือนสงฆ์ เดิมฤๅ
ฝาขดานดื่นทั้ง ถิ่นนั้น
ก่อตึกจุ่งเต็มวง หว่างว่าง โหดเฮย
หวังประโยชน์หมั้นยั้ง ยืดนาน ฯ

๏ เรียงเรียบตึกตั้งต่าง เติบทั้ง น้อยนา
หอสวดหอไตรสถาน ทั่วแท้
ศาลาและเรือนรฆัง ควงนับ ร้อยเฮย
เจ็ดสิบหกถ้วนแล้ หลากหลาย ฯ

๏ คิดควบรวบกับทั้ง ถิ่นคณะ ใหม่นา
สิรินับสองร้อยปลาย ปลึกซ้ำ
สามสิบเจ็ดหลังรดะ รดับตึก เต็มเอย
แลพิลาศล้ำแก้ง ถ่องถกล ฯ

๏ เสร็จเสด็จโดยอธิกพร้อม พระขัตติย วงศ์แฮ
มวญมาตย์เนืองนองอนนต์ เนกถ้วน
ถวายเสนาศนพัศดุ์ พิพิธ ภัณฑ์พ่อ
ไตรบริขารล้วนแพร้ว เพริศตา ฯ

๏ แต่กรมนุชิตเจ้า จอมพงศ์ นเรนทร์ฤๅ
ชิโนรสสืบสมญา ยศทั้ง
ศรีสุคตขัตติยวงศ์ วรเชษฐ ชี้พ่อ
ผู้ผ่านอาวาสตั้ง แต่หล้าพระเจ้าหลวง ฯ

๏ ถวายสิ้นส่ำเศษถ้วน ทั่วอา รามฤๅ
เนื่องอเนกปวงสงฆ์ สบด้าว
ราชาคณะถานา นุกรมนัก เรียนเอย
อันดับเณรเจ้าพร้อม พรั่งชี ฯ

๏ สิริสงฆ์สรพรักสิ้น สี่นับ ร้อยนา
สามสิบรูปเศษมี มากซร้อง
สามเณรเพิ่มผสมสรัพ สิบอีก ห้าเฮย
เชิญสถิตตึกถ้วนห้อง แห่งสถาน ฯ

๏ กาลสุวาระหลีกร้าย เรื่องสวัสดิ์ ไชยนา
พฤหัศบดีสิบเอ็ดชาญ โชคใช้
สุกรปักษ์อัศวนักษัตร ศกหก แลเฮย
จิตรมาศฤกษ์ได้พร้อม พฤฒิคุณ ฯ

๏ จึ่งจอมดิลกหล้า แหล่งอโยทธ ยาเฮย
ประดับดิเรกมาตย์มวญมุล มั่วซร้อง
เสด็จบรรลุลานโบสถ์ บานมนัส นาพ่อ
พร้อมพระประยุรพ้องพื้น เผ่าพงศ์ ฯ

๏ ดลฤกษ์พูนพิพัฒน์แผ้ว ไพบูลย์ มหุตต์เอย
ผ่องภาษกรทรงกลด เกลื่อนกลุ้ม
พนักงานเร่งขานดุริย์ ดังศัพท์ สังข์แฮ
แตรเป่าประโคมครื้นครุ้ม ครุ่มกลอง ฯ

๏ ผสานเสียงสังฆ์ดับล้อง สวดสา รภัญนา
ถวายวรมงคลสอง สิบซ้ำ
ราชาคณะถานา นุกรมเกริก เสียงเฮย
ชุมช่วยไชยให้ล้ำ เลิศคุณ ฯ

๏ เสด็จวางอิฐฤกษ์ทั้ง ทองนาก เงินนา
สามแผ่นพิบูลย์เรียง รากตั้ง
พระญาติมาตยามาก มาก่อ รดมเฮย
ถึงที่มีชั้นทั้ง ทุฐาน ฯ

๏ ศิลาลายลาดพื้นต่อ ตามระเบียบ พื้นแฮ
ดื่นดาษสองชั้นอุพาร เลื่องหล้า
กระเบื้องเคลือบเหลือบเหลืองเทียบ เทียมกนก นาพ่อ
มุงประธานหน้าท้าย ทั่วหลัง ฯ

๏ เสาในประธานทุกห้อง แห่งอุโบ สถเฮย
เฉลียงรอบเสารายรัง เรขล้อม
เชิงเสาประดับโสภาคย์ ผาพิจิตร ลายแฮ
ในนอกเสาพร้อมล้วน เล่ห์กัน ฯ

๏ ปราการรัตน์ประกิจกั้น กอบเฉลียง เสานา
นอกศิลาลายสรรค์ สอบแสร้ง
เฉลารอบรูปภาพเรียง รามเริ่ม เรื่องฤๅ
จาฤกโคลงแจ้งอ้าง อ่านความ ฯ

๏ ภายในประดับเพิ่มสร้าง สอบศิลา ลายเฮย
เรียบรัตน์ชิงดวงดาม ดาษล้วน
เสาเกยที่ทวารา รอบแห่ง เฉลียงฤๅ
ทวารสี่สฤษฎิ์ถ้วนพื้น แผ่นไศล ฯ

๏ ศิลาลายขจิตแต่งตั้ง ตามฉบับ บูรพ์พ่อ
ไม้เม็ดทวาทศไทย ทั่วแท้
ประตูละคู่สรัพ เสร็จสลัก แลเฮย
บัวคว่ำหงายแล้แล้ว ลาดผา ฯ

๏ หน้าขดานท้องไม้พนัก เพนกเกย นั้นฤๅ
ประกอบศิลาลายแล เลื่อมคว้าง
อัฒจันท์คั่นเลยลง ลดหลั่น ล่างเอย
รดับศิลาไศลข้าง เขตต์แคว้นนครชล ฯ

๏ พลสิงห์บังคั่นล้วน ลายเศ ลาฤๅ
รจเรขลวดลายถกล กอบแกล้ง
เสาผาภาพโตเท้ว ไว้ต่อ เชิงแฮ
บั๊กแห่งสองข้างแสร้ง สอบกัน ฯ

๏ กำแพงแก้วก่อล้อม แหล่งลาน โบสถ์นา
ตำแหน่งแนวซุ้มสรรพ์ สบถ้วน
ถิ่นสถิตสีมาสถาน ทั้งอัฐ ทิศเอย
โอบออกอีกชั้นล้วน หลากเดิม ฯ

๏ ภายนอกผจงจัดแสร้ง ศิลาลาย ประดับนา
หลายเลศลายลงเฉลิม ฉลักล้ำ
เรียงรุกข์ลดาราย รจิตต่าง สัตว์ฤๅ
มฤควิหคถ้วนถ้ำ ถิ่นไศล ฯ
๏ ภายในย้ายอย่างเพี้ยน ไพจิตร เจียวพ่อ
กระเบื้องปรุเคลือบไล่ส่อ สอบสร้าง
ซุ้มทวารและซุ้มทิศ ฐานแห่ง สีมาแฮ
สิ่งละแปดซุ้มสล้าง เลิศยล ฯ
๏ โสพศสิริซุ้มแต่ง ตกฉลัก หินเฮย
หนบุรีชลเฉลา เล่ห์บั้น
ในซุ้มก็รักลง ไล้มาศ เหมือนแฮ
ทกทั่วซุ้มทั้งนั้น หนึ่งเทียม ฯ
๏ ใบสีมาเดิมราชสร้าง ศิลากำ โพชฤๅ
ใช่ชาติมาภพเสี่ยม สบแคว้น
สีเขียวขจิตจำหลัก ลายหยาบ ยลพ่อ
ไม่พิลาศลเอียดแม้นใช้ ช่างทราม ฯ
๏ ตรัสให้ช่างปราบเปลื้อง ปลงกาย ลงแฮ
ฉลักลเอียดงามยลยง ยิ่งกี้
ปฤษฎางค์บีดสุพรรณพราย เพราเถือก ทิ้บนา
เฉกจักชวนชี้อ้าง อวดชน ฯ

๏ ฐานรองสฤษฎิเลือกล้วน ศิลาลาย แลเฮย
หนทวิปสี่ชั้งถกล ก่องพ้น
บัวกลุ่มฉลักกลีบขจาย ขจิตรอบ ราพ่อ
ฉลองสิมาล้นล้ำ เลิศผจง ฯ

๏ บนหลังซุ้มธให้กอป กังษะ หล่อฤๅ
รูปพระสฤบปสถิตละองค์ เอกตั้ง
แต่งต่างยอดซุ้มรดะ รดับทก ซุ้มนา
ทั่วแปดทิศทั้งสิ้น ใส่เฉลิม ฯ

๏ นอกทวารท่านให้ตก แต่งขจิต หล่อฤๅ
หล่อรูปสางแปลงเดิม ต่างใช้
สิงหนัดและโตสถิต เทียมคู่ เคียงนา
ขนาบแห่งสองข้างไว้ หว่างทวาร ฯ

๏ แปดประตูตั้งอยู่ถ้วน ทกหน ทวารแฮ
ทวารละคู่ดั่งทยาน หยัดย้าย
สรีรูปสิบหกสกนธ์ กายกอป เสมอนา
เดิ่งเล่ห์หาญห้าวร้าย เร่งสยอง ฯ

๏ ลำเภาเขาขอบแคว้น แขวงลพ บุรีฤๅ
เพิกแผ่นผามารอง รับตั้ง
ตนสางฉลักฐานครบ ครันขจิต จัดนา
ทกรูปสางสิ้นทั้ง แท่นทำ ฯ

◎ ปราการฐานประกิจแกล้ง เกลาผจง ผเจิดนา
ฉลักลูกแก้วลำเนา นอกไส้
ต่อพื้นภาคลดลง ลานล่าง นั้นฤา
สฤษฎิศิลาใช้เหล้า แหล่งชน ฯ
◎ ชาลาในระหว่างเบื้อง โบสถ์ระดับ ดาษฤา
เรียบศิลาลายถกล กอบล้วน
สี่ชังทวีปสรัพ เสร็จรอบ ราพ่อ
ลายสลับดำบ้างถ้วน ที่ลาน ฯ
◎ เชิงซุ้มสีมากอบพื้น ผากระถาง บัวเอย
อีกแท่นนิลปาสาณ ใส่ไว้
เฉลารูปรุกข์ลดาลาง หลากแหล่ง ไศลนา
ทั้งแปดเชิงซุ้มไส้ สบเสถียร ฯ
◎ ภายในหนซุ้มแห่ง หินทวา เรศฤา
ไว้แท่นรเมียลเหมือนเพรง พร่ำพร้อง
โททิ่สถิตซ้ายขวา แขวนแค่ ทวารนา
แปดประตูต้องใช้ เช่นกัน ฯ
◎ บนพื้นโบสถ์แต่ชั้น ชานมุข ลดเอย
แผ่นใหญ่ศิลาลายสรรค์ สบสร้าง
ฝ่ายละสี่แท่นทำนุก ในภาค กระแพงนา
แปดแผ่นสองข้างถ้วน เท่าทำ ฯ

๏ เชิงผนังโบสถ์หากแสร้ง สาบศิลา สายแฮ
ประกอบภาคในลำกล ก่องแท้
ตราบแกลประดิษฐ์ดา ดาษว่าง ห่อนเฮย
แลเลิศแลล้ำแล้ เลื่อมลาน ฯ

๏ ผนังหว่างหน้าต่างล้วน เลขา เรื่องฤๅ
สี่สิบเอ็ดนิทานแผน ภาพสร้าง
อังคุตรอัตถกถา ทำเนียบ นานพ่อ
เอตทัคคอ้างแจ้ง แจกความ ฯ

๏ สราพกยกระเบียบเบื้อง บรรพชิต คุณนา
ล้วนยิ่งละอย่างเสนอนาม เนกตั้ง
ศิลาลายลักษณ์ลิขิตสรรค์ เส้นมาด ตราเอย
บอกเรื่องทุกห้องทั้ง ทั่วแสดง ฯ

๏ บนแกลฉลุพิลาศด้วย ตำนาน พู้นพ่อ
อุมังคชาฎกแจง แจกจ้าง
คอสองแห่งในประธาน โถวาด ไว้แฮ
รังเรขเรื่องเบื้องข้าง เขตต์แมน ฯ

๏ จาตุมหาราชทั้ง ทั่วทิศ สี่ฤๅ
สุรโลกหลายแดนสรวง สืบไว้
เล่าในสิบหกรจิต จำแนก สายเอย
แย่งดอกใบไม้ล้วน เลิศพรรณ ฯ

๏ ลำสรรพ์พิหคแทรกสล้าย สลับเครือ วัลลิ์แฮ
หลายชาติทวิชาผัน ผกเผ้า
เตลาละลายเจือ จานจิตร กรรมเอย
พิศเพริศพิศแพร้วเร้า หร่ามราย ฯ

๏ ฐานพระประธานให้สฤษฏิ์ รังสรรค์ ใหม่นา
ร้อก่อสามชั้นขยาย อย่างเยี่ยง
ชั้นบนบผันแปลง แปลกฉบับ บูรพ์พ่อ
เติมพระประธานไว้เบื้อง แบบบรรพ์ ฯ

๏ ชั้นสองรองรับตั้ง ตามสถาน นั้นนา
ไว้พระอรหันต์ โท ทิ้กี้
สาวกแปดบริพาร พื้นหล่อ ใหม่ฤๅ
เรียงรอบสถิตชั้นชี้ ช่องไตร ฯ

๏ สิริเดิมเติมต่อสร้าง ลำลา วกเอย
ครบสิบองค์ ใส่วาง แวดล้อม
พุทธเทวปฏิมากร ก่อนพระ ประธานนา
ประมวญสิบเอ็ดพร้อมถ้วน ทั่วผอง ฯ

๏ สามชั้นฐานธใช้ ช่างผจง บั้นแฮ
ลายกุดั่นรองสีแดง ดาษพื้น
อร่ามรัตนอลงการ์ แกมมาศ กอปเอย
พิศพิลาศล้ำอื้น โอษฐ์ชม ฯ

๏ ประดับรูปเทวราชไท้ ทวยเทต ยานา
เวนัตย์นั่งหัตถ์ประณม เนื่องตั้ง
รายเรียงสถิตแวดวง เวียนรอบ อาศน์เอย
ดีบุกหล่ออุไรไล้ทั้ง ทกสกนธ์ ฯ

๏ ชุกชีเชิงกอปห้อม แห่งราว เทียนฤา
เสาเม็ดเพืองฝรั่งยล เยี่ยงย้าย
ฉลักทาบทิ้บทองพราว พรายพร่าง พิศพ่อ
มากเม็ดแลสล้ายได้ ดุจกัน ฯ

๏ แผ่นราวเหล็กแสร้งอย่าง ย้ายลาย ฉลุนา
ย้อมมาศฉาดเฉิดพรรณ ผ่องแผ้ว
จงกลประกลราย เรียงจรด ราวฤา
กังษะหล่อแล้วแต้ม ติดกาญจน์ ฯ

๏ ใบทวารอุโบสถสร้าง โสภิต พ้นแอ่
ภายนอกบานมุกด์ประดับ ดื่นแพร้ว
รามเรื่องรจเรขประกิจ ประกอบภาพ เพริศพ่อ
ในฉลุทองล้วนแล้ว เลิศหลาย ฯ

๏ รูปตาลิบัตรตราบถ้วน ถานา ศักดิ์นา
ทกสำสงฆ์รายเรียง รีตแจ้ง
พุดตาลและสานงา งามแฉก ชาติแฮ
กลมกลีบกระมลให้แสร้ง สบสรรพ์ ฯ

๏ สำหรับยศแปลกรู้ ราชา คณะเอย
อีกพระครูเนื่องนันต์ เนกตั้ง
บาเรียนและถานา นุกรมหลาก หลายแฮ
ในนอกกรุงถ้วนทั้ง ทกสถาน ฯ
๏ โดยตำแหน่งมากข้าง เขตต์คาม ก็ดี
แดนนิวาสอาวาสพนานต์ เนกบ้าง
ทกที่ทกฐานตาม ตำหรับ เพรงพ่อ
สองแผนกแจกแต้มสร้าง สบผอง ฯ
๏ บานบัญชรประดับล้วน ลายดวง ชิงแฮ
จำหลักขจิตปิดทอง ทาบแก้ว
หลังบานฉลุลักษณ์ปวง เป็นแบบ ตรานา
ชี้เชษฐทั่วพร้อมแพร้ว เพริศกาญจน์ ฯ
๏ ตัวไม้เช็ดหน้าแทบ ที่ประตู ต่างฤๅ
ฉลุมาศวาดโอฬาร หลากล้ำ
เครือเทศพิเศษไพรู รายสัตว์ สล้างแฮ
ข้างกบเคลือบกระเบื้องซ้ำ สาบประกล ฯ
๏ กอปรรูปกุสุมพัษล้วน หลังสรวง ลงฤๅ
ทกถิ่นทวารแกลหน แห่งข้าง
สพานพิดานปวง แปรัด ประธานแฮ
เฉลียงต่างประตูซุ้มสร้าง สบสรรพ์ ฯ

๏ รังสรรค์สรรพ์ดล้วน เลขา ทั่วนา
ลายมาศน้ำมันละลาย เลขแสร้ง
บุบผาผลาหลาก หลายอย่าง สัตว์เฮย
ส่องสิ่บทย้ายแกล้ง กลั่นผจง ฯ

๏ จรนำประตูต่างซุ้ม สฤษฎิกาษฐ์ แก่นฤๅ
รูปยอดเยี่ยงมกุฎทรง เทริดเกล้า
กุแก้วก่องแกมมาศ แมนนิมิต เหมือนเฮย
อุไรหร่ามรัตน์ร้ารุ้ง รุ่งผสาน ฯ

๏ อัฒจันท์สี่สถิตเบื้อง โบสถ์ทวาร ลงฤๅ
สี่ที่หลั่นลานเฉลียง ลดนั้น
ตัวคั่นขจิตปาสาณ สี่ขนาด นิลนา
ฉลักลูกแก้วถ้วนชั้น ฉะเรียง ฯ

๏ บังคั่นสรรค์พิลาศล้วน ลายผา แผ่นะเฮ
ลูกฟักฉลักเพียงเฉลา ลอกไม้
มานเครือละดาทาบ ทับทก หนเฮย
ข้างคั่นในซุ้มไส้ร้ สาบหิน ฯ

๏ ล้วนลายธให้ภก แต่งประกิจ กอบนา
กลกระเบื้องรอยภินท์ ภาคร้าว
ลายลงช่างฉลักประดิษฐ์ ประดับช่อ เฌอแฮ
แกมกับใบก้าวเกี้ยว กิ่งพันธ์ ฯ

๑ โสภณประกลต่อก้าน กาบกอป เครือเอย
ยลหย่อมหย่อมวัลลิ์วาง ว่างบ้าง
เบื้องบนแห่งผนังขอบ คอฑุ ติยานา
ชไมมุขหลังหน้าข้าง คู่กัน ฯ
๏ ระบายรูปนาคครุฑพร้อม พระศศิ สูรย์ฤๅ
รูปแทตย์เทพคนธรรพ์ ทั่วถ้วน
พิทยาธรกินร นักสิทธิ์ ล่ำแฮ
หงส์พิหคล้วนผ้าย ผ่านนภางค์ ฯ
๏ กุมภัณฑ์บรรพชิตผู้ เผือดเกลศ แลฤๅ
คือพระอรหันต์จาง จืดเชื้อ
อุปธิท่านแสดงเดช เดิรเมฆ มาพ่อ
เบื้อบาปบุญเกือกล้ำ เกลียดกาม ฯ
๏ ดับให้รจเรขแสร้ง สอบมุข ท้ายเฮย
แห่งวิหารสามทิศ ทั่วสร้าง
ขุดรากก่อทำนุก แนวเพิ่ม ผนังนา
เยิ่นอย่างวิหารด้านข้าง เขตต์บูรพ์ ฯ
๏ เปลี่ยนตัวไม้ รื้อเริ่ม รังสฤษฎ์ ใหม่แฮ
ครบเครื่องบนธากูล เก่าค้าน
ชำรุดประกอบกิจ การผลัด เปลี่ยนพ่อ
กระเบื้องเคลือบมุงถ้วนด้าน ด่อนพรรณ ฯ

๏ เสร็จซ่อมรักรัดแต้ม	ติดมาศ	ใหม่นา
ประดับขจกระบายระบุสรรค์	ซ่อมซ้ำ	
เชิงผนังและพื้นดาษ	ดุจโบสถ์	ไส้เฮย
ทั้งสี่พิหารแล้วล้ำ	เลื่อมแล	ฯ
๏ มุขหลังผนังโปรดให้	เหิมคิด	เขียนนา
ทกทั่ววิหารสี่แปล	แปลกอ้าง	
ฝ่ายบูรพทิศรจิต	แจกเรข	เรื่องฤๅ
สิบอศุภสร้างสิ้น	สิบญาณ	ฯ
๏ ทักษิณเสาวเรขด้วย	ตำนาน	แปดนา
โดยฎีกาจารย์แถลง	เลศไว้	
พาหุงวิตถารบท	เบิกอรรถ	อรรเอย
เผยอชะเยศพระเจ้าให้	เหตุยล	ฯ
๏ บัจฉิมทิศตรัสใช้	ช่างบรร	ลายแฮ
ร่างเรื่องพุทธบาทหน	แห่งห้า	
อุดรรจิตสรร	สังฆ์เสลข	แลฤๅ
ไตรรัศธุดงค์แจ้งหล้า	เลิศคุณ	ฯ
๏ ศิลาลายลักษณ์เลขรู้	เรื่องฉลัก	ไว้นา
ทกทั่ววัตถุเป็นบุญ	บอกไว้	
จุ่งยลจุ่งอ่านตระหนัก	ในจิตต์	จำพ่อ
ไป่ทราบทราบใช้สิ้น	สร่างฉงน	ฯ

๏ ซุ้มทวารวิหารทิศด้าน โดยลง ระเบียงนา
ทิศละสองซุ้มประกล กอปปั้น
บานซุ้มขะจกผจง เจิมกนก นาพ่อ
สี่ทิศแปดซุ้มปั้น แบบสมาน ฯ

๏ มุขหน้าธให้ตก แต่งเติม ก่อนเอย
กระแพงรัตน์โบราณรัง เรขสร้าง
กระเบื้องปรุเคลือบสอเสิม สาบประดับ ประดิษฐ์นา
เสาเม็ดฝรั่งตั้งข้าง คู่แปลง ฯ

๏ รูปโตสถิตทับเบื้อง บนเสา สองแฮ
ล้วนศิลาฉลักแจง จัดถ้วน
อัฒจันท์คั่นหินเขา เขตต์นัค ราเอย
ชลบุรีล้วนสิ้น สบสมัย ฯ

๏ เสาโตศิลาบั๊กเบื้อง บาทพล สิงห์นา
ดุจอุโบสถอุภัย ภาคตั้ง
ผาอ่างก็วางหน แห่งอัฒ จันท์เอย
สองฝ่ายฟากไว้ทั้ง ทกคลวง ฯ

๏ ประตูหลังมุขสกัดด้าว แดนชาน โบสถ์แฮ
แห่งวิหารหลวงอุทัย ทิศนั้น
ซุ้มโขลนทวารมาน หมายขนาด สูงนา
วาวัดทัดห้ากั้น กอปหิน ฯ

◎ เล่าแท่นทั้งชาติช้าง ชนเพศ จึ่นพ่อ
พื้นสลักเสลานิล เนื่องซร้อง
บูชิตวรชินเชษฐ์ เชิญสถิต วิหารนา
เสนอโลกนาถพ้นพร้อง พร่ำนาม ฯ

◎ หลังมุขสามทิศตั้ง ต่างสัณ ฐานเอย
แห่งวิหารสามแถ หลากเพี้ยน
ปักเล่าศิลาพรรณ พิศแผก กันพ่อ
กอปกิ่งกังษเกี้ยรไว้ เวี่ยโคม ฯ

◎ มีแท่นศิลาล้วนแปลก เปลี่ยนหลาย เลศแฮ
ลำสัตว์โสมภ์สรรพผา ภาคสร้าง
กาษรและอุศุภราย เรียงเจ็ก รูปฤๅ
บางขี่บางตั้งข้าง แค่ยืน ฯ

◎ ลางใหญ่ลางเล็กบ้าง บูชา พระเอย
ทกทิวาคืนคง ค่ำเช้า
ประดิทินทั่วเวลา ฦๅโลก แลพ่อ
เนื่องนิตย์พระเจ้าเกื้อ กิจบุญ ฯ

◎ พระทรงอาโภคด้วย แดนระเบียง ในนา
ตำบลสมหนุนสูง สืบสร้าง
ก่อเสิมเพิ่มเพียงสอง ศอกรอบ ใหม่เอย
ผนังภาคในมล้างสิ้น สบสถาน ฯ

๏ เปลี่ยนแปลงก่อกอปรั้ว เรียงสาย บัวฤๅ
กระเบื้องปรุเคลือบเขียวผสาน สาบแสร้ง
ภาคต่ำแม่ลายประดับ ตามสอบ กระเบื้องแฮ
ปรุเคลือบขาวล้วนแกล้ง กลั่นประกล ฯ

๏ พระเฉลียงระเบียงกอปเบื้อง บรรพ์สฤษฎิ์ ไว้ฤๅ
ภายนอกแปดหนเรียง เรียบห้อม
ชำรุดเร่งรื้อประกจ ก่อพะ ในนา
เสาใส่รายล้อมชั้น ช่วงชาน ฯ

๏ หลังคามุงกระเบื้อง บรรจง พิจิตรแฮ
สีเคลือบเขียวเฉลียงประธาน ทั่วถ้วน
ภาคพื้นที่ในองค์ เอี่ยมดาษ หินเฮย
เขียวชาติขนาดน้อยล้วน เล่ห์เดียว ฯ

๏ แหล่งเฉลียงเรียงราดพื้น ผาแผ่น ใหญ่เอย
ใส่ภาคย์พิศเขียวพรรณ ผ่องแผ้ว
ซุ้มช่องประกบประกลแก่น กาษฐ์ฉลัก ลายพ่อ
ส่องชาดพื้นแพร้วแต้ม ติดทอง ฯ

๏ ตรงกบส่องบักษ์ชั้น ชาลา ใหญ่แฮ
รูปลั่นถันส่องเสถียร แท่นตั้ง
กรกุมวิวิธาวุธ ไว้แค่ ทวารนา
สามศอกสูงถ้วนทั้ง ทกทวาร ฯ

๏ รังรักษ์รูปแต้พื้น ผานิล สิ้นแฮ
โสพศกำหนดประมาณ มากผู้
คอสองที่ประทักษิณ สี่ทิศ เฉลียงฤๅ
ระบายครบนครขึ้นรู้ เร่งรเมียล ฯ

๏ สามร้อยบุรีคิดสิ้น เศษเจ็ด สิบเอย
อีกสี่นครินทร์เขียน เขตต์แคว้น
สีมาอณาเสร็จ เสียมขอบ ขัณฑ์แฮ
บูชิตชิเนนทร์แม้นไม้ มาศหิรัญ ฯ

๏ เสาระเบียงหว่างประกอบรั้ว เรียงสาย สโรชฤๅ
ติดแผ่นผาบรรสาน สาบไว้
คีรีสีพนิมิตรราย เรียบรจิต เสาแฮ
สตะสบสี่ด้านได้ ดั่งกัน ฯ

๏ เฉลาลักษณ์ลิขิตพื้น พจน์นิพนธ์ เพลงแฮ
กลบทบัญญาศยก เยี่ยงสร้าง
วรรณพฤติแบบฉันท์ยล อย่างคณะ พู้นพ่อ
ห้าสิบสี่ร้อยอ้าง อรรถธิบาย ฯ

๏ ชุกชีฐานพระด้าว แดนระเบียง ในนา
ปรับศิลาลายประกับ ประกิจแกล้ง
ลายสามสอบรอบเรียง รจเรข เรียบเฮย
บนแห่งฐานล้วนแสร้ง สาบผา ฯ

๏ ลายประดับแลเฉกกระเบื้อง บุราณ ร้าวแฮ
หลังพระรจนาเรือน รัตน์แพร้ว
ฉายฉากฉลุหว่างสถาน สถิตขวด เขียนฤๅ
บั๋กบุบผาพื้นแผ้ว เพ่งพบ ๆ

๏ เบื้องบนเรือนแก้วรวด รอบใน ระหว่างนา
ระบายแย่งพื้นขาวดู ด่อนล้วน
ผนังรัวบุษป์สบสมัย เสมอวาด วัลลิ์เฮย
สอสอาดดายพื้นถ้วน ถ่องถกล ๆ

๏ ผนังทิ้บมุขสรพราศพร้อม พระระเบียง มุมฤๅ
ทั้งสี่ทิศตำบล บอกแจ้ง
นนทุกปกรณำเรียง เรื่องระบุ ระบายพ่อ
พหิเหตุนเรศรแสร้งสร้าง สำสรรค์ ๆ

๏ ช่องทวารสถานทลุชั้น ชาลา เล็กนา
ในระหว่างพระระเบียงบั๋น แปดด้าว
บันซุ้มขะจกขจิตทา ทองทก ซุ้มเอย
เถือกทั่วแปดซุ้มอคร้าว ครบผดุง ๆ

๏ ระเบียงพาเหียรธให้ตก แต่งตาม เดิมนา
กระเบื้องเคลือบชาบสีมุง เมือบพร้อม
ผนังในก่อรัวดาม ดายปรุ กระเบื้องฤๅ
เคลือบดั่งสีฟ้าห้อม แห่งสถาน ๆ

๏ แม่ลายต่ำตรุล้วน	เหลืองสี	เคลือบเอย
กระเบื้องปรุแลพิลาศลาน	หลากล้ำ
พื้นลาดชาติศิลามี	เมืองเขตต์	เหนือนา
สุโขทัยพิศคล้ำคล้าย	เคลือบมอ ฯ

๏ ฐานชุกชีธิเบศร์สร้าง	ศิลาลาย	ประกอบฤๅ
เฉกอัชฌัติกพอพึง	พิศอ้เคอ
ผนังหลังพระระบายประแจ	จีนม่วง	พื้นพ่อ
รายบุบผีเสือไว้	วัคคุลี ฯ

๏ คอสองบนเบื้องล่วง	แหล่งผนัง	ร้วฤๅ
ฉลุรูปปักษีหลาย	หลากพ้อง
โบยบินนภาประนัง	เนืองเนือง	อเนกนา
ลอยเล่นเมฆซร้องซร้อง	ล่ำสรรค์ ฯ

๏ มุขมุมเขียนเรื่องด้าว	ตำบล	ผนังเอย
แปดแห่งแบ่งบรรลาย	ลักษณ์ล้วน
ปีศาจปกรณ์ำถกล	กอปวัด	ฤแฮ
ต่างต่างนิทานถ้วนเพี้ยน	ภาพแสดง ฯ

๏ ในบานทวารอัฐแต้ม	ต่างพรรณ	นาพ่อ
น้ำรดสดแสงอุไร	หร่ามแพร้ว
เรขรูปอสุรกุมภัณฑ์	เผ่นสถิต	แท่นนา
มารแบกแปลกล้วนแล้ว	เลขกาญจน์ ฯ

๏ หลังบานรจิตพื้น พิสูตรวง แหวกเฮย
โต๊ะแต่งบูชาอุพาร เลิศตั้ง
ครบเครื่องสักการผจง ผเจิดจัด สรรนา
บูชิตพระเจ้าทั้ง ทั่วเสถียร ฯ
๏ ผนังแนวอัชฌตึกข้าง เขตต์ชาน เฉลียงฤๅ
ติดแผ่นผาตราเลียน เล่ห์กี้
บรรพตสิพนิมิตรปาน ปางไป่ แปลกนา
ฉลักลักษณชี้อ้าง อักษร ฯ
๏ มาตราพฤติใส่บ้าง แบบฉันท์ แปดเอย
อีกกับโคลงกลกลอน กลั่นแกล้ง
สี่สิบบทบรรหาร แห่งแยบ หลายแฮ
ประตูละคู่ไว้แจ้ง แจกวิธี ฯ
๏ แปดประตูอยู่แทบถ้วน ทกหน ทวารเฮย
โสพศเศลามี หมดใส้
ในชานรูปจีนยล อย่างมาตย์ เขาแฮ
หินชาติเขียวให้ตั้ง ตอเติม ฯ
๏ สูงสามศอกขนาดอ้าง อีกเศษ คืบเอย
ฐานศิลารองเสริม สอบเท้า
ละคู่อยู่ยืนเขตต์ คุมแค่ ขนาบฤๅ
สองรูปเคียงข้างเฝ้า ฟากทวาร ฯ

๏ สิบหกรูปแต่ล้วน แลโส ภณนา
รายสถิตโทละถาน เล่หนั้น
พาเหียรเพิ่มโตทวา ทวารหนึ่ง ไว้แฮ
หินเช่นจีนตั้งชั้น ช่วงใน ฯ

๏ โสพศสิริจึ่งถ้วน ทั้งประตู แปดฤๅ
รองแท่นเศลาโศล เลิศแล้ว
ในชานหว่างระเบียงดู ดื่นดาษ หินเฮย
เช่นชาติทนต์ม้าแพร้ว พร่างพราย ฯ

๏ วางถะเจ็ดชั้นขนาด ในลาน แลฤๅ
คือพระเจดีย์กลาย กลั่นแกล้ง
อย่างจีนต่างประเทศสถาน ถือฝ่าย เขานา
ศิลาชาติเขียวแสร้งสร้าง เสร็จผจง ฯ

๏ บำนาญท่านจ่ายจ้าง เจ๊กกระทำ จีนแฮ
แปรเปลี่ยนมารแบกทรง ทรวดเยื้อง
หินเขาชื่อสำเภา พ้นฉลัก รูปฤๅ
ถะถะแปดรูปเพียนเบื้อง แบบบรรพ์ ฯ

๏ ลานละสองสามสรพรักตั้ง ตามสถาน นั้นนา
โดยที่ยาวสั้นบั้น แปดเหล้า
หว่างถะปลูกตาลมี มกรอ่าง รองเอย
หินอัศวทนต์ท้าเท้า เทิดเทียรถัมภ์ธาร ฯ

๏ เล่าศิลาปั้กไว้ระหว่าง	เวียโคม	ประทีปแฮ
อีกกระถางปาสาณ	ใส่ไม้	
สองฟากแท่นศิลาโฉม	ฉานจิตต์	ชนนา
เฉกจักชวนให้ยั้ง	หยุดเนา	ฯ
๏ รุกข์ร่มสายชิดชื้อ	ชวยพา	ยุพัดเฮย
เขษมสุขบรรเทาดูร	ดับร้อน	
ทกถิ่นตระการตา	เตือนชื่น	ชมพ่อ
วายวิตกข้อข้อน	ขุ่นทรวง	ฯ
๏ สิริเจดีย์ดื่นพื้น	แผ่นชา	ลาเอย
อีกกับตาลปลูกปวง	แปดด้าว	
ละสิ่งพฤกษาเล่า	ศิลาสิบ	สองเฮย
แปดแหล่งลานล้วนอคร้าว	เครื่องถกล	ฯ
๏ ลานใหญ่เทียบทิพพื้น	ภูมสุรา	ลัยเฮย
หินดาษดลแดงพรรณ	แผ่นกว้าง	
เลี่ยงโผชาติปาสาณ	สรรขนาด	เดียวนา
ลาดตระหลอดลานแคว้นข้าง	เขตต์ใน	ฯ
๏ สี่มุมมหาธาตุเบื้อง	โบราณ	นั้นฤๅ
ก่อเพิ่มไชสูงสม	สืบสร้าง	
กว่าเดิมประมาณสาม	ศอกสาบ	หินเฮย
ล้วนหลากลายสล้ายสล้าง	เลื่อมลาน	ฯ

◎ ลวดไล้อุไรตราบถ้วน ทั้งองค์ สถูปเอย
ทั่วเท่าถึงฐานบัทม์ เบื้องแพร้ว
ตัวฐานกอปผจงสรร ศิลาลพ บุรีฤๅ
ไศลชื่อเภาล้วนแล้ว ฉะลักลาย ฯ

◎ อย่างเพยียตกสิบสิ้น สอบฐาน รอบแฮ
รูปเทพภายในหน แห่งซุ้ม
อีกรูปรอบมารแบก บนดิบุก หล่อเอย
ล้วนขจิตบิดหุ้มแต้ม ติดสุวรรณ ฯ

◎ แทบฐานทำนุกสร้าง สืบเติม ต่อนา
แท่นหมู่หินนิลพรรณ เพิ่มทั้ง
สี่สถานพระสถูปเฉลิม โลกเลื่อง แลพ่อ
มุมสี่ระเบียงเบื้องตั้ง แต่ปาง ฯ

◎ ฐานพระนั่งเนื่องห้อม หนรอบ ระเบียงฤๅ
ซ้อนอกชั้นในวาง แวดไว้
ฐานพระทิศวิหารกอป การย์ใหม่ สิ้นนา
บนกุดั่นลายไล้พร้อม เพริศทอง ฯ

◎ พื้นแลแววขะจกใส่สิ้น สบสถาน ฐานเอย
พิดานดาษแดงพื้นผอง ภาคล้วน
ลายแบบรกุกาญจน์เดือน ดาวรอบ ล้อมแฮ
เพยียตกทกต้าวถ้วน ทั่วหลัง ฯ

๏ ภายนอกระเบียงธให้กอป ก่อเจ ดียน่า
เจ็ดสิบเอ็ดองค์รัง เรขล้อม
ระเบียงสายนอกคเนสูง สามขนาด วาเอย
เศษศอกส่องสร้างพร้อม พรั่งเรียง ๆ

๏ กระเบื้องถ้วยพิมพ์ดายสิ้น สดเคลือบ สีนา
ตกแต่งตามเชิงฐาน ทั่วถ้วน
ประกอบศิลาเหลือบ แลสอาด เขียวเอย
ทกทกองค์แล้วล้วน เล่ห์กัน ๆ

๏ เจดีย์หมู่ละห้าสรพราศ ไพบูลย์ บูรพ์แฮ
มุมระหว่างพิหารคดสรร สิ่งสร้าง
ปฏิสังขรณนุกูล กอปใหม่ ทั่วนา
ประดับดั่งกลกอ้าง อ่าสมาน ๆ

๏ ปราการมณีใส่ด้วย ผดุงเติม ประดิษฐ์เอย
บนที่ฐานทักษิณ สบห้อม
กระเบื้องปรุเคลือบเขียวเติม ติดต่อ ตรุนา
ทั้งสี่หมู่ให้ล้อม หลากบรรพ์ ๆ

๏ มหาเจดีย์ก่อเบื้อง โบราณ แลฤๅ
นามพระศรีสรรเพ็ชญ์ พากย์พร้อง
ชำรุดธริการย์ กอปประกิจ ใหม่แฮ
ประกาศโลกให้ซร้องสร้อง สาธุแถลง ๆ

๏ ประดับลวดลายติดกระเบื้อง บางเคลือบ สีนา
พิมพ์ภาคพื้นเขียวแสง สดแพร้ว
ดอกดวงพิลาศเหลือบ เล็งเลิศ แลพ่อ
อย่างแย่งยลล้ำแล้ว เลิศหลาย ๆ

๏ ฐาปนาใหม่ผเจิดสร้าง สององค์ อีกเอย
สูงใหญ่หมายเดิมเทียม เท่าแท้
ลายลวดประกวดผจง ผจองดุจ เดียวนา
ต่างแต่เหลืองแล้ พื้น แผกพรรณ ๆ

๏ สามเสมอพิสุทธิ์สิ้น สูงสลอน แลพ่อ
สามแผ่นดินบันเบิน บินหล้า
พระบู่บิดรละองค์ องค์หนึ่ง องค์เอย
ไว้พระเกียรติฟ้าฟุ้ง เฟื่องไผท ๆ

๏ จึ่งรื้อระเบียงซึ่งห้อม หนเดิม กึ่งแฮ
ขยายออกโอบไตรสถาน สถูปนั้น
สามด้านก่อต่อเติม ตามที่ ใหม่นา
ทิศออกกระแพงแก้วกั้น กอปถกล ๆ

๏ ทวารหว่างวางสี่ซุ้ม ทรงฝรั่ง แลฤๅ
ถ้วยกระเบื้องบู่นปน บิ่นบั้น
มาลาลดาดั่ง ดวงดอก จริงเฮย
ใบรมัดผลขั้วขั้น. คาบเครือ ๆ

๏ บานเบิกทางออกเข้า เขียนลาย หลากพ่อ
ภาคนอกเจือเตลา เลขไล้
รจิตอย่างเกราะรบายกระบวร แบบผลัด เปลี่ยนฤๅ
รายรดาษดอกไม้ซ้อน สบสถาน ฯ

๏ หลังบานเขียนฉัตรตั้ง เติมกระถาง ด้วยนา
ปักบุบผชาติตระการ กอปเกื้อ
บูชิตนิจวารวาง เวรโห่ด ห่อนเฮย
เป็นเกษตรกุศลล้วนเนื้อ เนื่องกาล ฯ

๏ นอกทวารท่านโปรดตั้ง ตนเจ๊ก มาตย์แฮ
ยืนคู่อยู่เคียงสถาน แทบข้าง
ขนาดใหญ่บเล็กสูง ลี่ศอก คืบนา
ศิลาอย่างเขียวลื่นสร้าง เสร็จสรรพ์ ฯ

๏ มีฐานปานพรอกกี้ กอปกล นั้นเฮย
ประตูละคู่บั้นเบ็น แปดถ้วน
ปราการรัตน์พระดับดล ต่อนเคลือบ กระมาลนา
ปรุประกอบล้วนแล้ว เลือมสี ฯ

๏ บนมุมกระแพงเกือบด้าน แดนรเบียบ รเบียงฤๅ
ตั้งรูปจีนไป่มี เม็ดใช้
สองข้างคู่ภาพเหยียบ ยืนหยัด อยู่เฮย
หินชาติเขียวไว้ทั้ง ทุตน ฯ

◎ ศาลาจังหวัดด้าว ตำบล กระแพงฤๅ
รื้อก่อใหม่หนแนว เนื่องนั้น
เฉลี่ยงรอบกอปกลแปลง แปลกอย่าง เก่าเฮย
สองดั่งเดิมขั้นตั้ง ต่อกลาง ฯ

◎ ลดพื้นรอบชั้นล่าง แหล่งสี่ ด้านนา
ผนังแห่งหลังวางสกัด ก่อกั้น
มุงกระเบื้องเคลือบที่ประธาน ทั้งรอบ เฉลี่ยงฤๅ
ล้วนเลื่อมเหลืองสิ้นชั้น ช่วงชไม ฯ

◎ พิดานสพานกอปแต้ม แต่งเขมา พื้นเฮย
แบบบีดดิ่บุกอุไร หร่ามแพร้ว
อย่างเดือนและดาวเพรา พรายเพริศ พร่างพ่อ
อโธภาคพิศแล้วล้วน ฉาดผา ฯ

◎ เขาลำเภาเกิดแคว้น แขวงลพ บุรีแฮ
กระแพงรัตน์ฐาปนามุม มั่วอ้อม
ทั้งสี่ก็ครบสถาน ที่ลด เฉลี่ยงนา
กระเบื้องปรุตรุพร้อมคล้ำ เคลือบนิล ฯ

◎ ปลายผนังรอบจรดด้าว ตำบล พิดานฤๅ
เรียบเรื่องรบิลบูรพ์วาง วาดไว้
ชาฎกนิทานหน แห่งภพ พู้นพ่อ
หลังละสิบสองให้แต้ม ต่อกัน ฯ

๏ ส่องหลังวัตถุสับพร้อม พฤศา สิ่แฮ
ผนังใหญ่หลังเหนือสรรค์ สฤษฎิ์สร้าง
แผนทรพิษนานา หนึ่งยอด เดียวเฮย
แผนนวดฉลุชั้นข้าง เขตต์เฉลียง ฯ
๏ จาฤกยาปรอทเปลื้อง ปะวรรณ โรคฤๅ
ฉลักศิลารายเรียง เรื่องถ้วน
ตราผนังและเล่าสรรพ์ สบรอบ ราพ่อ
ปองประโยชน์ท่านถ้วนสิ้น สำชน ฯ
๏ ผนังใหญ่หลังใต้กอป การรจิต รูปเฮย
แผนภาพลักษณ์กายกุมาร แม่ชื่อ
คอสองแหล่งเฉลียงลิขิต คนแปลก เพศพ่อ
ฉบองบอกออกชื่ออื้อ เอิกอ้างราหู ฯ
๏ โอสถจานแจกสร้าง เศลา ลายแฮ
ตราติดทั่วสถานดู ดื่นด้าว
เฉบงโคลงฉลักเลขา ขานบอก ความเอย
เล็งแผ่นผาอคร้าวล้วน เล่ห์กั้น ฯ
๏ ปลายผนังเฉลียงข้างนอก ในลาน สฤบฤๅ
เขียนเรื่องขบวนแห่อนันต์ เนื่องผู้
พระกฐินเยี่ยงสถลสถาน ทิวขนาบ พหลเฮย
ในระหว่างช้างม้ารู้ เรียบเดิร ฯ

๏ ผนังหนต่ำซ้ำล้าบ ศิลาลาย แลพ่อ
จาฤกฉันท์เชิญเล็ง ลักษณอื้น
กฤษณาสั่งสอนส่าย สมรนาฏ กนิษฐ์นา
พานเรศอรัฐพื้นพร้อม พฤฒิคุณ ฯ

๏ พาลึนุสาส์นน้อง นามสุ ครึ่พเอย
โพธิบาทว์ทารุณทำ โทษรู้
ลิลิตประดิษฐรบุ รบอบท่าน ทายฤๅ
พระร่วงราชผู้ถ้อย ถูกตาม ฯ

๏ เฉลียงหลังจุ่งย่านเท้อญ ทวยปราชญ์ ปวงพ่อ
ทั้งทั่วส่องหลังดาม ดาษสร้าง
หฤทัยปองประสาท สิ่งสวัสดิ์ ทานนา
ทกท่านอ่านอ้างแจ้ง จิตต์จำ ฯ

๏ เบื้องระเบียงบริวัฏล้อม ลานสาม ด้านเอย
เฉลียงภาคลำเนาใน เนิ่นเคี้ยว
กระเบื้องเหลืองเคลือบมุงงาม เงาวาบ วามแฮ
ทั่วทุกชั้นเลี้ยวอ้อม โอบชาล ฯ

๏ พิดานสพานทาบพื้น พรรณแดง ดาษเฮย
บึดแบบลายแย่งกาญจน์ ก่องแพร้ว
ปลายผนังฉลุหลากแปลง แปลกระเบียบ เพื่องนา
เบื้องต่ำเรือนแก้วผ้าน พัดเพยีย ฯ

๏ พระยืนอยู่พร้อมเพียบ พะเฉลียง แปดฤๅ
ชำรุดรื้อเสียสูนย์ สบด้าว
ย้ายยกธมาเรียง เรียบสถิต นี้นา
บัวกลุ่มฐานเท้าใช้ ช่างทำ ฯ

๏ ปูนปั้นสุพรรณปิดสิ้น เสร็จชะจก ขจิตแฮ
ไว้พระฐานละสามประจำ แจกตั้ง
เชิงชั้นชุกชีตก แต่งก่อ ต่ำเฮย
ศิลาประดับลายล้วนทั้ง ทั่วฐาน ฯ

๏ คอสองรบายแบบเบื้อง บกพยูห์ กฐินนา
เรียงเรียบแสนยาหาญ แห่เต้า
รันแทะและสารดู เดียรดาษ เดิรเฮย
พลพวกไต่เท้าถ้วน ทกพรรค์ ฯ

๏ สบสิ้นสองชั้นวาด เวถาร พหลเฮย
ต้นอยู่ตามรเบียงสรรค์ สฤษฎิสร้าง
ขนัดท้ายสถิตเฉลียงศาล สองแห่ง ไส้แฮ
หินประกิจลิขิตโคลงอ้าง อ่านรู้ดูขบวน ฯ

๏ สองหลั่นพื้นล้วนแต่ง ตกรดับ ดาษนา
เลิ่งเลี่ยนศิลาลายชวน ชื่นแท้
ในประธานทกเสาสรัพ ลาบแผ่น ผาเฮย
จาฤกยาแถ้ถ้วน เลิศคุณ ฯ

◎ ผนังหนต่ำซ้ำลาบ ศิลาลาย แลพ่อ
จาฤกฉันท์เชิญเลิ่ง ลักษณอื้น
กฤษณาสั่งสอนสาย สมรนาฎ กนิษฐ์นา
พานเรศอรัฐพื้นพร้อม พฤฒิคุณ ฯ

◎ พาลิ่นุสาส์นน้อง นามสุ ครึ่พเอย
โพธิบาทว์ทารุณทำ โทษรู้
ลิลิตประดิษฐรบุ รบอบท่าน ทายฤา
พระร่วงราชผู้ถ้อย ถูกตาม ฯ

◎ เฉลียงหลังจุ่งย่านเท้อญ ทวยปราชญ์ ปวงพ่อ
ทั่งทั่วส่องหลังดาม ดาษสร้าง
หฤทัยปองประสาท สิ่งสวัสดิ์ ทานนา
ทกท่านอ่านอ้างแจ้ง จิตต์จำ ฯ

◎ เบื้องระเบียงบริวัฏล้อม ลานสาม ด้านเอย
เฉลียงภาคลำเนาใน เนิ่นเคี้ยว
กระเบื้องเหลืองเคลือบมุงงาม เงาวาบ วามแฮ
ทั่วทุกชั้นเลี้ยวอ้อม โอบชาล ฯ

◎ พิดานสพานทาบพื้น พรรณแดง ดาษเฮย
บีดแบบลายแย่งกาญจน์ ก่องแพร้ว
ปลายผนังฉลุหลากแปลง แปลกรเบียบ เพื่องนา
เบื้องต่ำเรือนแก้วผ้าน พัดเพยีย ฯ

๏ พระยืนอยู่พร้อมเพี้ยบ พะเฉลียง แปดฤๅ
ชำรุดรื้อเลียสูนย์ สับด้าว
ย้ายยกธมาเรียง เรียบสถิต นี้นา
บัวกลุ่มฐานเท้าใช้ ช่างทำ ฯ

๏ ปูนปั้นสุพรรณบิดสิ้น เสร็จชะจก ขจิตแฮ
ไว้พระฐานละสามประจำ แจกตั้ง
เชิงชั้นชุกชีตก แต่งก่อ ต่ำเฮย
ศิลาประดับลายล้วนทั้ง ทั่วฐาน ฯ

๏ คอสองรบายแบบเบื้อง บกพยูห์ กฐินนา
เรียงเรียบแสนยาหาญ แห่เต้า
รันแทะแสะสารดู เดียรดาษ เดิรเอย
พลพวกไต่เท้าถ้วน ทกพรรค์ ฯ

๏ สบสิ้นสองชั้นวาด เวฉาร พหลเฮย
ต้นอยู่ตามรเบียงสรรค์ สฤษฎิสร้าง
ขนัดท้ายสถิตเฉลียงศาล สองแห่ง ไส้รแฮ
หินประกิจลิขิตโคลงอ้าง อ่านรู้ดูขบวน ฯ

๏ สองหลั่นพื้นล้วนแต่ง ตกรดับ ดาษนา
เล็งเลี่ยนศิลาลายชวน ชื่นเท้า
ในประธานทกเสาสรัพ สาบแผ่น ผาเฮย
จาฤกยาแต้ถ้วน เลิศคุณ ฯ

๏ พื้นลานรอบแว่นแคว้น แขวงสาม สถูปนา
ดาษศิลาแดงบุรณ์ บ่อนนั้น
แผ่นใหญ่รดับตาม ต่อเรียบ ราพ่อ
ระหว่างแท่นเตียงตั้งหั้น แห่งราย ฯ

๏ ล้วนศิลาเขียวเทียบด้วย แดนอุโบ สถฤๅ
เสาบั๊กราวเทียนหลาย แหล่งไว้
ปาสาณสฤษฎิโสภณ พรรณภาคย์ นิลนา
หลังสถูปสามให้ตั้ง ติดเทียน ฯ

๏ ปวงปฏิมามากถ้วน ทั้งอา วาสเอย
อุโบสถวิหารทิศเสถียร ทกเหล้า
รเบียงสามสิบรรดา เดิมใหม่ ก็ดี
มีอาศน์พระเจ้าเบื้อง โบสถ์ประธาน ฯ

๏ ทรงศรัทธาไป่เอื้อ ออมราช ทรัพย์แฮ
เว้นมัจเฉรมารมลาย โลภมล้าง
รังเรขรักมาศผจง ผเจิดทั่ว องค์เอย
รเมียลใหม่แม้นสร้างซ้ำ สืบแสดง ฯ

๏ ศาลารายมั่วห้อม หนลาน วัดฤๅ
เรียงรอบแขวงในเนื่อง นอกชั้น
แต่เดิมบ่มานเฉลียง หลั่นลด ฤๅเลย
ช่องกุฎิก่อล้อมบั้น แบบเพรง ฯ

๏ ชำรุดทั่วทั้งหมด แมกอิฐ ปูนเอย
อีกกระเบื้องเกรงพัง เพิกครื้น
รื้อก่อใหม่เติมติด ต่อรอบ เฉลียงนา
ลดแต่สามด้านพื้น ภาคโท ฯ

๏ หลายหลังการก่อปสร้าง สรรค์สฤษฎิ ใหม่แฮ
นับสิริโสฬศหน แห่งตั้ง
ชั้นในและนอกทิศ ทั่วสี่ รอบฤๅ
ทำดั่งกล่าวแล้วทั้ง ทกสถาน ฯ

๏ กระเบื้องมุงพื้นด้านถ้วนที่ ท้องสพาน แลฤๅ
มุมสี่ปราการเฉลียง ลดชั้น
ปรุตรุเคลือบกระบาลหิน หนลาด พื้นนา
ล้วนเล่ห์ศาลาขั้น เขตต์ด้าวเจดีย์ ฯ

๏ สอส่องส่องชั้นวาด วัตถุ วิการแฮ
ชาฎกนิบาตมีเดิม ดั่งสร้าง
เบญจสตะเรื่องรบุ เบญญาศ เศษเอย
แปลกแต่แปลแต้มกว้าง กว่าบูรพ์ ฯ

๏ ศิลาจาฤกสาตรแจ้ง ใจความ เรื่องฤๅ
ตราทกนิทานบัณฑูร ถี่ถ้อง
รูปสัตวจัดรจิตตาม ต่ำภาค หลังแฮ
หิมเวศเขตต์แคว้นท้อง เถื่อนเนา ฯ

๏ ก่อฐานแท่นหลากสล้าง ไศลเฉลี่ยง หลังนา
ตั้งรูปดาบสเฉลา หล่อล้วน
สังกสีดีบุกผสมเรียง รายทก ห้องเฮย
ตนดัดต่างถ้าถ้วน ทั่วพนม ฯ

๏ หลังละสี่ละห้าตก แต่งสถิต แท่นนา
ตามที่มากน้อยสม ส่วนห้อง
ผาแผ่นฉลักจิจิต คำสุภาพ โคลงฤๅ
เสนอชื่อลมพร้องถ้า ทั่วสกนธ์ ฯ

๏ ติดผนังประจำข้างตราบ ตรงตา บสเอย
อีกสิริเรื่องโคลงยุบล บอกด้าน
ผู้สฤษฎิแหล่งศาลา แลช่าง วาดแฮ
ทั้งวัดทั้งบ้านถ้วน ทกหลัง ฯ

๏ หล่อรูปมนุษย์ล้วนต่าง ต่างภา ษาเอย
ไว้บั้จฉิมเฉลียงรัง เรขสร้าง
ศาลาละสองนา นาเพศ นาพ่อ
ดุจนักสิทธิ์ตั้งข้าง เขตต์ขนอง ฯ

๏ แสดงโคลงบอกประเทศชี้ ชื่อชาติ เขาเอย
บทบาทกุญชรสอง สบด้าว
จาฤกศิลาประกาศ ประดิจทิศ ผนังนา
หลายลักษณหลายล้วนจ้าว แจกแขวง ฯ

๏ สิริรูปนักสิทธ์ถ้วน ทวาสี่ ติฤๅ
ต่างเพศทวัดดิงษ์แสดง ดื่นตั้ง
เตียงแท่นศิลามี เมิลมาก อย่างเฮย
เขียวขนาดหินสีนทั้ง ทั่วทำ ฯ

๏ ศาลาหลายหลากไว้ หว่างประดิษ ฐานนา
แปลกทกดำบลหัน ห่อนพ้อง
สัณฐานละถิ่นสถิต เสถียรระหว่าง โหดแฮ
โสพศแห่งเหล้าซร้อง สบสกนธ์ ฯ

๏ โอสถสรรพสร่างไข้ เขียนฉลัก หินเฮย
ตราทั่วหนเสาประธาน ท่านไว้
เสาเฉลียงไปหลังสรพรัก พร้อมติด เต็มนา
ทกทกแห่งให้ถ้วน ทั่วทาน ฯ

๏ สี่คดวิหารสฤษฎิ์เบื้อง บูรพ์ซ้ำ รุดฤๅ
ริปฏิสังขรณ์การ กอบแกล้ง
เจาะปลายแห่งผนังทำ ถี่ทฤ ช่องแฮ
หวังสว่างขจ่างแจ้งพ้น ภาคใน ฯ

๏ สาบใส่กระเบื้องปรุ ประกอบวรรณ เศวตนา
บีดช่องส่องไถงแสง สร่างชรอื้อ
กระบาลเคลือบเหลือบเหลืองพรรณ ไพโรจน์ ราพ่อ
มุงใหม่เก่ากระเบื้องรื้อ รุดง ฯ

๏ มุขนอกผนังโปรดให้ หินดาษ ด้วยแฮ
หนสุโขทัยผจง จบล้วน
สองข้างแห่งมุขฉาด แถเถลิน ถ้ำเอย
กระแพงมุขตรุกระเบื้องถ้วน ทุกภาย ฯ

๏ พื้นปรุเคลือบเปลี่ยนใช้ เช่นเขียว นาพ่อ
เสาเม็ดอัฒจันท์ทุกสาย เกลื่อนก็
ก่อถกลอย่างเดียวกัน กับทิศ วิหารเฮย
ไม่แปลกแปลงนั้น หนึ่งลบอง ฯ

๏ สี่ทวารด้านสถิตข้าง คดหอ สี่ฤๅ
เรียงรูปโตศิลาละสอง ใส่ตั้ง
ทุกทุกประตูพอ ภาคสี่ คดนา
สามสิบสองทั้งสิ้น เสร็จประมวญ ฯ

๏ ปราการแก้วที่ขั้น เขตต์กลาง วัดแฮ
รื้อก่อใหม่ควรชม เช่นย้าย
อย่างเขื่อนฝรั่งรีขวาง แคว้นสกัด เก่าเอย
จรดพระระเบียงท่อนท้าย ที่ล้อมเจดีย์ ฯ

๏ ทวารกลางระหว่างวัดสร้าง สองประดิษฐ เดิมฤๅ
ทรงยอดมีแต่บูรพ์ แบบใช้
ชำรุดเร่งรื้อสฤษฎิ เรขนาด ใหม่นา
ทรงฝรั่งซุ้มให้ตั้ง แต่งแปลง ฯ

๏ กระเบื้องถ้วยประดับพิลาศล้ำ ลายเลิศ หลากเฮย
บานเบิกทวารแสดงลาย เลขเพี้ยน
ซุ้มนาฬิกาเพริศ เพราพิศ นาพ่อ
อย่างฝรั่งสามชั้นเที้ยร ทุภาย ฯ
๏ ลายน้ำมันรจิตจ้าง แจกพระ วาดนา
บานภาคหลังฉลุลาย เล่ห์ไหล้
บุบผาผการดะ ดาษทาบ บนแฮ่
สองประตูเต้มใช้ เช่นเดียว ฯ
๏ ฝรั่งรูปสองตราบข้าง คู่หยัด ยืนเฮย
ล้วนศิลาเขียวทำ ทั่วทั้ง
สูงแปดศอกทัดเทียม ฐานรับ สองนา
ทวารละสี่ตั้งล้วน เล่ห์กัน ฯ
๏ ในนอกละคู่สรัพสั้น สองประตู ตั้งฤๅ
นับรูปสิริบั้นเป็น แปดผู้
กรกุมคทาดู ดั่งชีพ คงแฮ
เฉกจักคอยสู้ต้าน ต่อภัย ฯ

ร่ายภาพย์ ๏ ไทยยลหนหอธรรม์ อันชำรุดทรุดโทรมล้วน ถ้วนทุกแหล่ง แห่งหลังคา ฝาพื้นประหรักหักพังเนื่อง เครื่องบนกระบาลนานผุค้าน ด้านสูงต่ำคร่ำคร่าทลาย สลายปูนอิฐพิศเพิกคราก มากร้าวแตก แมกบุบราน การควรคิดกิจเกื้อกอป ชอบริปฏิสังขรณ์ คุณทดแทน เอย องค์พระไอยกาทั้ง เกษเสี่ยม ฯ

วิวิธมาลี กลอักษรสลับ

๏ ผายสารพจน์สำส์นผู้ สำผอง มาศย์แฮ
เร่งเตรียบเร่งเตรียมริ ตริร้น
ทกกิจทกกองทำ กอปทั่ว สถานเฮย
แผกแบบพู้นเบื้องพ้น เบี่ยงผัน ฯ
๏ หอธรรมแห่งที่ห้อง ธรรมหน สถิตแฮ
ทิศมุขทันมนเทียร มาศไท้
ยอดสูงเยี่ยงสุริย์ยล สรรค์ยิ่ง ยงนา
เฉกมกุฎเชิงกั้งไช้ ก่องชม ฯ
๏ มุขลี้มีเสร็จแม้น สรวงมวญ สฤษฎิฤๅ
ระดับระดมราย ดาษเรื้อง
กระเบื้องเคลือบแบบคล้ายกระบวร ขลับบาด เนตรนา
ย้ายเลศอย่างล้วนเยื้อง หลากยล ฯ
๏ กระเบื้องถ้วยบรรทบบ้าง เถือกบรร เทืองเฮย
กุถกล เทียมกาญจน์ ทาบแก้ว
ไพจิตรพ่างจันทร์เพ็ญ แจ่มผ่อง โพยมแฮ
แลเพริศแลเพร้วล้ำ พร่างลาน ฯ
๏ พิดานพรรณดาษพื้น แดงภาย บนพ่อ
เสาวภาคย์สพานสรร พสร้าง
เดลาแต่งละลายเติม ได้ติด อุไรฤๅ
จีนเลศรจิตล้วนจ้าง เลขผจง ฯ

๏ นับภายนอกภาคนั้น ผนัง แปดเฮย
เหลี่ยมแบ่งหลากบงเหลือ แบบแล้ว
ทาบศิลาจี้ลายทั้ง แหล่งทั่ว เชิงนา
พิลาศพิศล้ำแผ้ว เลื่อมพรรณ ฯ
๏ เขียนสิ้นไขสบข้อ สังคี ติเอย
โดยนพตำนานแสดง เนื่องด้าว
ผนังภาคในพี่ นิจภาพ เทอญพ่อ
ครั้นที่จรบถ้วนอคร้าว ทกครา ฯ
๏ หว่างสถานวางที่ไว้ ธรรมวาง ตู้นา
กอปประดิษฐกุฎากาญจน์ ประดับแก้ว
สี่พักตร์สัพพางค์สรร พิสุทธ ภาคย์เอย
ไพรโรจน์พร่างรุ้งแพร้ว หร่ามพราย ฯ
๏ ศิลาสลักสร้าง ลักษณ์ใส่ ผนังนา
ทั่วเรื่องที่ราสถาน รอบทั้ง
มานยอดเหมาะอย่างใหม่ ย้อมมาศ ซุ้มแฮ
ต่างปติดบนตั้ง ประตู ฯ

กลกินรเก็บบัว

๏ เช็ดหน้าบานหน้าวาด วิจิตร อุไรฤๅ
แทตย์แบกแท่นแบกพบู เบี่ยงถ้า
ทูนเทพรูปเทพสถิต ทายเทิด ธรรค์เอย
มุขนอกมุขหน้าห้อง แห่งละสอง ฯ

๏ ผนังหนึ่งต่างหนึ่งข้าง เขตต์เอก ห้องเอย
ห้องถัดที่ถัดรอง เรขส้าง
มีเสาหนึ่งเสาเพนก พนักปรุ ประกอบนา
ขาวเคลือบขาวกระเบื้องข้าง เขตต์กั้น ฯ

๏ ชั้นลดช่องลดด้าน โดยสี่ รอบฤๅ
มีอัฒจันท์ กึ่งจันท์ แจกชั้น
มุมย่อตามย่อที่ ทวาทศ ไม้เฮย
ทั่วแห่งทั่วด้านนั้น หนึ่งปาน ฯ

๏ แปรรูปจีนรูปตั้ง ตามพล สิงห์แฮ
ยืนอยู่สถิตอยู่สถาน ถิ่นถ้วน
สองฝ่ายฟากฝ่ายบน เบื้องเขตต์ ข้างนา
กระเบื้องภาพกระเบื้องถ้วยล้วน เล่ห์สมาน ฯ

๏ กระแพงห้อมแห่งห้อมแหล่ง ลานรอบ หอเฮย
ขาบปรุเคลือบปรุกระบาล แบบล้อม
โตหินภาพหินกอบ เกาะยอด เสาแฮ
ทกย่อทกด้านอ้อม โอบกัน ฯ

๏ ในพื้นยอดพื้นมุข มวญลด ชั้นนา
ศิลาลาดลายลาดสรร สบล้วน
ลานชั้นลดชั้นหมด มีอ่าง มกรเอย
เฌอปลูกเฌอทั้งถ้วน ทั่วเรียง ฯ

๏ ชั้นล่างชาลล่างล้อม หลั่นหน ต่ำแฮ
เป็นเหลี่ยมแปดเหลี่ยมเฉียง ช่วงใช้
ศิลาใหญ่แผ่นใหญ่ถกล กอปดาษ รอบนา
เขียวชาติเขียวสินไล้ สรัพสรรพ์ ฯ

๏ ศาลสี่เฉลียงสี่ด้าว โดยทิศ สี่ฤๅ
กระเบื้องเคลือบขาวเคลือบพรรณ ภาคล้วน
มุงทั่วหมดทั่วประกิจ กอปทก หลังเฮย
ชาดดาษชาดถ้วนพื้น พิดาน ฯ

๏ สพานพื้นแดงพื้นทาบ ทองลาย แบบนา
อย่างแย่งกนกแย่งกาญจน์ ก่องพ้น
ผนังทั่วแห่งทั่วรบาย บรรเจิด ภาพเฮย
รามเกียรติรามต้นอ้าง อวตาร ฯ

๏ หลังสี่ทั้งสี่ด้าน แดนศา ลาแฮ
สอแห่งเฉลียงแห่งสถาน ทิศด้าว
ฝ่ายบุรพ์ภาคบุรพา ผจงเรข เรื่องฤๅ
นรายณ์เรื่องนรายณ์จ้าวทั้ง ทศปาง ฯ

๏ หลังใต้ทิศใต้ร่าง เรื่องกล สัตรีเฮย
บรรณรัศสิริรัตวาง วาดไว้
หลังตกทิศตกหน แห่งสฤษฎิ ภาพฤๅ
เรื่องเหลี่ยมเรื่องแต้มไล้ สิบสอง ฯ

◎ หลังทิศฝ่ายทิศอ้าง   อุดร   ด้านเอย
ทิพย์ภัตรหุงภัตรผอง   พวกด้าว
แดนเมืองมัวเมืองมอญ   มวญเขตต์   เขานา
ตามเผ่าตามพ้องจ้าว   จบแขวง   ฯ
◎ อื่นเรื่องยกเรื่องสร้าง   สงกรานต์   ด้วยแฮ
สองสิบวัตถุสิบแสดง   ดื่นถ้วน
เชิงผนังภาคผนังศาล   สบลี้   ศาลเฮย
ลายเลขลายล้วนสิ้น   สรัพศิลา   ฯ

กลวังพันหลัก

◎ ติดศิลาจาฤกข้อ   คำโคลง   ไว้เฮย
โคลงบอกเรื่องเลขา   คัดแจ้ง
แจ้งอรรถวิจนสรรโลง   ลักษณ์ทก   หลังแฮ
ทกแห่งทั่วห้องแสร้ง   สาบประกล   ฯ
◎ ประกลประกิจแก้ว   กระแพงสกัด   เฉลียงเฮย
สกัดตรุกระเบื้องปรุยล   ยิ่งล้วน
ล้วนเคลือบประกอบมุมจัด   แจงรดับ   ด่อนนา
รดับทั่วโทข้างถ้วน   ถ่องสถาน   ฯ
◎ สถานพื้นประธานดับชั้น   ช่องแหล่ง   เฉลียงฤๅ
แหล่งลาดนิลปาสาณ   สบด้าว
ด้าวดาษขนาดเล็กแต่ง   ตกทก   หลังแฮ
หกทั่วศาลอคร้าวสร้าง   เสร็จสรรค์   ฯ

๏ สรรค์ประตูสกัดด้าน โดยเฉลี่ยง มุมนา
เฉลี่ยงละสองบรรลาย หลากถ้วน
ถ้วนบานทวารรเบียง รบายแมก ลายเอย
แมกบุบผพันธุ์ซร้อนล้วน เลิศยล ฯ

๏ ยลเฉลี่ยงภายนอกด้าว แดนหลัง แลพ่อ
หลังก่อกระแพงประกลกรวม กระเบื้อง
กระเบื้องตรุเคลือบขาวตรัง ตรุสาบ สิ้นแฮ
สาบทั่วทกด้านเรื้อง หร่ามงาม ฯ

๏ งามเสาแห่งเม็ดใช้ ช่วงอัฒ จันท์เอย
อัฒจันท์ พิจิตรตาม แต่งสร้าง
สร้างดุจพิหารสกัด ก่อคด มุมแฮ
คดสี่มุมแม้นอ้าง ออกถกล ฯ

๏ ถกลติดผาแผ่นล้วน ลักษณโคลง แลฤๅ
โคลงสุภาสิตยล เยี่ยงไว้
ไว้หลังภาคผนังโรง เรียงสี่ ด้านนา
สี่แหล่งเลศนั้นใช้ เช่นรเมียล ฯ

๏ รเมียลชาลในเหลี่ยมข้าง เขตต์ทิศ น้อยนา
ทิศสี่ศิลาแท่นสเถียร ท่านตั้ง
ตั้งศิลาอ่างวางสถิต ที่ย่อ มุมเอย
ย่อสี่ใส่ไม้ทั้ง ทั่วกระถาง ฯ

๏ กระถางตั้งปลูกแต่ไหล้ ล้วนจำ ปานา
จำแนกสี่มุมวาง หว่างไว้
ไว้แท่นกระถางทำ ทั่วสี่ หนเฮย
สี่แท่นกระถางถ้วนใช้ เช่นกัน ฯ
๏ กันกั้นกระแพงสกัดด้าน แดนสถาน สี่นา
สถานกระทั่งศาลาทัน ที่ข้าง
ข้างสองช่องกลางทวาร หว่างแห่ง กระแพงเอย
กระแพงฉลักผอวจตั้งสร้าง ใส่เรียง ฯ
๏ เรียงตัวบังอวจแกล้ง กลึงหิน สิ้นเฮย
หินแห่งกัมโพชเพียง ภาพบั้น
บั้นปูนและมูลดิน ดูเฉก นั้นนา
เฉกดั่งเทียนมั่นทั้ง ทั่วสถาน ฯ
๏ สถานบนสิมาเรียบไว้ หว่างแหวะ ช่องแฮ
แหวะใส่ประทีปนิจกาล กอปสร้าง
สร้างสรรค์ศิลาแกะ การฉลัก แลพ่อ
ฉลักแฉละบัลลังก์ข้าง เขตต์แคว้นสระบุรี ฯ

กลช้างประสานงา

๏ เสาโตศิลาบักขั้น เขตต์สกล กระแพงเอย
เขื่อนสกัดปราการวิถี ที่ไว้
ทกหว่างเพื่อจรดล โดยหว่าง นั้นนา
เดิรแวดเวียนให้ถ้วน ทั่วแดน ฯ

๏ ทองแดงแผ่นปรุบ้อง ปกใบ สีมาเอย
บีดแบ่งแหนอัคนี เนื่องแพร้ว
นอกพรายพร่างขจ่างไฟ เพื่องส่อง สว่างแฮ
ไฟส่งแสงแผ้วเพี้ยง ผ่องจันทร์ ฯ
๏ ไพจิตรพิศลดชั้น ชาลา ต่ำนา
ช่วงล่างอีกหลั่นสรรค์ สี่เหล้า
เศลาลาดดาษดา แดงแผ่น ใหญ่พ่อ
โดยภาคสองข้างเข้า เขตต์สถาน ฯ
๏ เคียงสถิตทิศทั้งสี่ ศาลา แลฤๅ
สี่เหลี่ยมกั้นปราการ ก่อล้อม
แกะลายฉลักพื้นผา แผ่นประกอบ อีกเอย
ปรากฏกระแพงห้อมชั้น ช่องทวา ฯ
๏ ช่องทวารสามซุ้มยอด อย่างกัน สี่ฤๅ
ยลเกิดภิรมย์โสภา ภาคย์ล้น
เพ่งแลช่องยรรยง ยังฟาก ปรัศแฮ
อยู่ฝ่ายขวาซ้ายพ้น พิศหมอ ฯ
๏ ภาพถมัดมารทั้งคู่ คทา กุมเฮย
คือแทตย์ไท้ยอยศ ยิ่งอ้าง
ยลองค์ก็ออกรอา อานุภาพ นาพ่อ
ในภพพู้นสร้างเสี้ยน ศึกราม ฯ

๏ ส่องรูปยืนอยู่ข้าง แค่ปตู ละตนนา
เป็นต่างนายทวารคาม คู่เฝ้า
คุ้มฝ่ากอยู่รวังดู ตำแหน่ง ทวารฤๅ
โดยนับแปดผู้เข้า ควบประมาณ ฯ

๏ คิดประมวญอสูรหล่อด้วย ดีบุกสัง กลึ๋ฤๅ
โดยแบบลำเร็จการ กอปไล้
กิจเลขรจิตบานบัง เบิกปิด ทวารแฮ
บานแปดประตูให้แต้ม แต่งผจง ฯ

๏ ไพจิตรพิลาศล้ำ ลายเต ลาเฮย
ล้วนแต่อาวุธยง แย่งหมั้น
อย่างใหม่บุเรฤๅ รังขจิต ไว้นา
เรียงขจ่างลาดถ์ซร้องขั้น คาบเครือ ฯ

๏ ของเครื่องเบื้องประดับด้าว แดนใน ทวารเฮย
ตำแหน่งเหนือใต้สถาน ถิ่นข้าง
ที่แค่อ่างศิลามี แมกปลูก ไว้นา
ไม้เปลกละคู่แสร้งสร้าง ใส่เคียง ฯ

๏ ส่องข้างกระถางใส่ถ้วน ทกหน ทวารฤๅ
ทั่วแห่งแปดแมกเรียง เรขตั้ง
รายต่างสักการถกล กอปเผจิด ไว้เฮย
พิจิตรพิศถ้วนทั้ง ทิศจุล ฯ

๏ ทำจบจังหวัดด้าว แดนพา เหียรแฮ
โดยภาคแปดเหลี่ยมบุรณ์ แบบใช้
บูชาศิลาเสา ใส่ติด โคมนา
สูงเติบขนาดเดียวได้ ดั่งนั้นบั้กมุม ฯ
๏ เป็นเม็ดเสาสิบเที้ยน ทกลด มุมนา
ถ้วนเหลี่ยมขุดหลุมเสา เสียบตั้ง
เสาติดแห่งโคมหมด มี่แปด แลพ่อ
มาบั้กแวดล้อมทั้ง ทั่วเสดียร ฯ

กลนาคบริพันธ์

๏ ตำบลหนแห่งห้อง หอธรรม นั้นแฮ
หอเทศน์สถานการเปรียญ แรกสร้าง
แรกใส่ขดานสรรค์ สิบทั่ว พื้นพ่อ
สิบที่ชำรุดรื้อมล้าง มละบูรพ์ ฯ
๏ มละเบื้องภาคพื้นล่าง ส่องถุน มีนา
ส่องที่ปฏิกูลถม ทั่วด้าว
ทั่วแดนดาษอิฐหนุน เนื่องรดับ หินเฮย
รดื่นดูอคร้าวล้วน ลาดผา ฯ
๏ ลาดพื้นศิลาเขตต์เบื้อง บุเรศฒพ บุรีฤๅ
บุราณเรื่องสมญาคีรินทร์ เรียกอ้าง
เรียกออกชื่อสเภาจบ จังหวัด สยามนา
จังหวะมุขข้างทั้ง ที่ประธาน ฯ

◎ ประเทศเล่าก่อนไม้ มีแก่น ปักแฮ
มีเก่าก่ออิฐผสาน สอบอ้อม
สอบโอบอีกหลายแผ่น ภาคลี้ เสมอนา
ภาคลึบเชิงหินห้อม แห่งด้าวสุโขทัย ฯ

◎ โขงเท้าทาบทั่วทั้ง ทกเชิง เล่านา
ทกช่วงล่างในประธาน ที่สร้าง
ที่เล่าคู่หนึ่งเถลิง ลักษณบอก ความแฮ
ลักษณะแบบคระโลงอ้างล้วน เลขศิลา ฯ

◎ เลขสลักประกิจติดตั้ง ตามเล่า สองเฮย
ตามสิ่งซึ่งรจนา หนึ่งนั้น
หนึ่งในที่ลำเนา แนวม่าย ผนังนา
แนวฟากยกพื้นชั้น ช่วงชไม ฯ

◎ ชรเมี่ยงเรี่ยงลาดพื้น พื้นผา ลายเฮย
พื้นแผ่นเล็กไพรู เรียบสอ้าน
เรียบสอาดอาศน์สงฆ์ศิลา แลเลิศ แล้วพ่อ
แลเลื่อมสองด้านพร้อม เพริศพรรณ ฯ

◎ เพริศภายพหิให้ต่อ เติมพา ไลเอย
เติมพะเฉลียงเรียงรัน รอบห้อม
รอบหอแห่งเทศนา เนืองเนก เล่าแฮ
เนืองเนืองรายล้อมสร้าง เสร็จผจง ฯ

◎ เสร็จพิจิตรดาษพื้นแผ่น ผาชด บุรีฤๅ
ผาชาติทนต่อคั่วลง ลาดถ้วน
ลาดทั่วทั่วที่ธราดล แดนล่าง เฉลียงเฮย
แดนเลี่ยนแลล้วนพื้น ภาคศิลา ฯ

◎ ภาคสูงลาดกระเบื้อง บรรจง มุงแฮ
บระเจิดเคลือบเขียวทา ทั่วล้ำ
ทั่วแหล่งรักทองลง ไล้สุบ สพานนา
ไล้ซ่อมพิดานซ้ำแม้น ใหม่ผจง ฯ

◎ ใหม่พิจิตรประตูต่างซุ้ม ซ่อมทาบ ทองเฮย
ซ่อมทั่วพิหารคงเก่า กอปสร้าง
กอปซ้ำฉลุภาคสอ สองที่ มุขนา
สองทิศท่านให้จ้าง จ่ายรบาย ฯ

◎ รบุเบื้องมุขตกนั้น นรก เรื่องฤๅ
นเรศร์ให้บรรลาย เลขแจ้ง
เลขแจกเรื่องยอยก อย่างเปต กถาเอย
อย่างเบ็ดโลกแสร้งแต้ม ต่อบูรพ์ ฯ

◎ ต่อบรรยายเรื่องรู้ รายอรร ถาเอย
รายอักษรบัณฑูร ถี่ถ้วน
ถี่ถ้อยฉลักสรรค์ เสาวเลข ศิลานา
เสาวลักษณ์ประดับเส่าล้วน เล่ห์แจ้งแสดงความ ฯ

กลครอบจักรวาฬ

◎ กำแพงแก้วมุขนั้น แนวกำ แพงนา
กระเบื้องปรุเคลือบด่อนดาม ดาษกระเบื้อง
ที่ทางจะดำเนิร ในที่ มุขฤๅ
เกยก่อย่อชั้นเยื้อง เยี่ยงเกย ๆ
◎ อัฒจันท์สามด้านก่อ เกยอัฒ จันท์นา
ชั้นลดคั่นเลยลง ล่างชั้น
เม็ดเส่าฝ่ายปรัศโต ต่างเม็ด ตั้งแฮ
กลทิศวิหารนั้นเกื้อ กอปถกล ๆ
◎ สามชั้นหินประทิ์ปเกี้ยว กอปสาม ชั้นนา
หน้าอัฒจันท์หนละโท ที่หน้า
ทิศตกและออกพลาม เพลิงทิศ เท์วฤๅ
แสงขจ่างสี่เกี้ยวจ้า แจ่มแสง ๆ
◎ พิหารน้อยเดิมแรกสร้าง ส่องพิหาร แลเฮย
เบื้องก่อนรี่กระแพงตาม แต่เบื้อง
บัดราชเริ่มงานริ ร้อตระบัด ก่อฤๅ
เรียงเรื่องกระแพรขั้นเยื้อง เยินเรียง ๆ
◎ หลังคาลดมุขทั้ง โทหลัง มุงแฮ
กระเบื้องเคลือบเหลืองเพียงมุง มาศกระเบื้อง
มุขหน้าอุภัยรัง เรขมุข พหิเฮย
ศิลาลาดภาคพื้นเรื่อง เรียบศิลา ๆ

๏ ผาสุโขทัยทั่วล้วน ลาดผา สิ้นแฮ
พื้นมุขหน้าโสภา เพียบพื้น
เคลือบปรุกระบาลรดา รดับเคลือบ เหลืองเอย
กระแพงรัตน์มุขเพี้ยงอื้น อวดกระแพง ฯ

๏ อัฒจันท์ สิงห์เม็ดสร้าง เสาอัฒ จันท์เฮย
ไว้เช่นพิหารคดแจง จัดไว้
รอบประธานที่รีสกัด ก่อรอบ ผนังนา
ประตูต่างอุไรให้แต้ม ต่างประตู ฯ

๏ ลายบั้นเบิ้นซุ้มกระจก แจกลาย เลิศแฮ
บั้นทกประตูต่างดู เด่นบั้น
ปิดทองเช็ดหน้าพราย เพริศปิด บานเฮย
บานฉลุพฤกษ์ทั้งนั้น นอกบาน ฯ

๏ ภายในพุทธรูปไว้ หว่างภาย ในนา
ตั้งแท่นก่อฐานหนึ่ง นั่งตั้ง
ฝ่ายหลังพระพุทธกาย ก่อฝ่าย หลังแฮ
ทำที่ประจุทั้งพร้อม พระธรรม ฯ

๏ ภาพจีนสถิตขี่ม้า มีภาพ สองเอย
ไว้แท่นหินรองประจำ จัดไว้
ขจิตหินชาติเขียวขนาบ เนาขจิต ไว้นา
สองฟากอัฒจันท์ใช้ เช่นตั้งโตสอง ฯ

๏ เหมือนกันพิหารคู่สร้าง สรรค์เหมือน สิ้นแฮ
ถ้วนสิ่งผสมทั้งผอง ภาคถ้วน
แห่งเดิมระฆังเรือน แรกแห่ง หอแฮ
บรรเจิดกระเบื้องถ้วยล้วน หลากบรรพ์ ฯ
๏ กระแพงแก้วรดับกระเบื้องปรุ ปรุงกระแพง พื้นนา
ล้วนเลื่อมเหลืองพรรณพิศ ภาคถ้วน
ที่มุมย่อเม็ดแสดง โดยที่ ย่อฤๅ
ทำสิบสองไม้ถ้วน ทั่วทำ ฯ
๏ บนเสากระบี่นั่งตั้ง ติดบน เสานา
ไว้ที่เสากำแพง ภาพไว้
รูปพานเรศรังถกล แกะรูป แลฤๅ
ศิลาชาติเขียวใช้ สิ้น สบศิลา ฯ
๏ เสาศิลากระบี่อยู่เบื้อง บนเสา สองแฮ
ตั้งต่อพลสิงห์ผา ภาพตั้ง
บั๊กกั้นที่ลำเนา เนื่องบั๊ก เชิงเอย
เชิงแห่งพลสิงห์ทั้ง ทั่วซ้ายขวาเชิง ฯ

กลก้านต่อดอก

๏ หอระฆังทรงสร้างใหม่ เหมือนเรือน แรกฤๅ
ในอุตรลานเถลิง หลั่นนั้น
การประดับสรัพสรรพ์เสมือน มีที่ เพรงพ่อ
สถานสถิตนอกชั้นหั้น แห่งกระแพง ฯ

๏ เดิมสพังอยู่แค่ด้าว ด้านการ ปเรียญฤๅ
กั้นก่อปราการแปลง เปลี่ยนเพี้ยน
ศิขรินทร์ทั่วถิ่นสถาน สถิตขจิต ไว้นา
ในนอกสระเทียรแท้ ที่มี ฯ

๏ ตึกฝรั่งตั้งต่อเบื้อง บูรพ์มูล สระแฮ
แดงพิดานสีเรือง หร่ามช้าม
ฉายเตละเจือจรูญ เรขเลข เหมเฮย
เครือฝรั่งอย่างสยามห้าม ห่อนให้คนปน ฯ

๏ เขียนผนังฝรั่งห้างสิบ สามตาม แผนนา
พื้นดาษศิลาหนเวียง แว่นแคว้น
สุโขทัยท่านแถลงนาม เนืองเนื่อง นานพ่อ
รเบียงนอกนี้เม้นพื้น เพ่งเล็ง ฯ

๏ กระแพงสายบัวก่อล้อม แหล่งแห่ง สระแฮ
หว่างตรุกระเบื้องปรุเลบง บ่ายย้าย
เขียวเคลือบเหลือบเลื่อมแต่ง ติดประกิจ รอบฤๅ
มุมสี่สถานเลียวท้าย ที่รี ฯ

๏ ภาพพานรนั่งตั้ง ต่างวาง เม็ดนา
ถ้วนศิลาเขียวสี ใส่ไว้
ปลายเสาสี่มุมพาง พิศชนิด เดียวพ่อ
ทวารแห่งกระแพงให้ตั้ง แต่งแปลง ฯ

๏ สามประตูก่อซุ้มดุจ ดังหลัง คาแฮ
แห่งตึกฝรั่งฤาแหนง แน่แท้
บานทวารวาดเตลัง ฉลายจ่าย รจิตนา
ล้วนรูปฝรั่งแล้ยั้ง อยู่ประตู ฯ

๏ ละคู่เขียนถ้วนสถิต สถานทวาร สามเฮย
ทวารทิศใต้เหนือดู ดั่งตั้ง
โตจีนฉลักปาสาณ สิ่งซึ่ง พหิแฮ
ข้างละคู่ทั้งสิ้น สี่มี ฯ

๏ แต่ประตูทิศตกแสร้ง ใส่อุภัย แท่นฤา
ล้วนชาติหินสีนิล เนื่องเบื้อง
บนพื้นลดหลั่นไตร เตรียบเทียบ ละแท่นนา
สองฟากทวารย้ายเยื้อง อย่างปาง ฯ

๏ เหนือหอไตรท่านสร้าง สวนควร ชมเอย
ใหม่อีกพ่างภพอินทร์ อ่าฟ้า
มิสกวันสวน สุขสนุก นาพ่อ
ปลูกแมกแปลกไม้หล้า แหล่งแสดง ฯ

๏ เฌอหนึ่งหลายเช่นย้าย ยลผล ต่างแฮ
สองละสามพรรณแปลง เปลี่ยนพื้น
ตึกจีนหนึ่งสกลสถาน สถิตทิศ ออกเอย
แดงพิดานล้วนเทียร ถิ่นสลิล ฯ

๏ เครื่องจีนจ้างเจ๊กแต้ม ติดรจิต อุไรฤๅ
ผนังวาดสามก๊กรบิล บ่ายย้าย
เรื่องจีนรูปจีนพิศ แผกแยก เยี่ยงพ่อ
แปลกฝรั่งห่อนคล้ายเยื้อง อย่างปาง ฯ
๏ ดาษพื้นหินเช่นใต้ ติ๋กทิ๋ก สพังนา
กระแพงก่อสายบัววาง หว่างว้าง
กระเบื้องปรุเคลือบเหลืองตรึก ตรุประจุ ช่องเฮย
เรียงรอบสวนสรหล้าง สรหล้ายเหลืองแล ฯ

กลโตเล่นหาง

๏ ประตูสามแห่งแสร้ง สฤษฎิก่อ ซุ้มนา
ทรงติ๋กจีนแปรแซ เช่นใช้
หลังคาก็ก่อสอ สมทรวด เก๋งเฮย
รูปลั่นถันให้ได้ เลขบาน ฯ
๏ ลายเลตาละคู่สู้ ส่ำสรรพ์ ภัยฤๅ
ทกทั่วใบดาลทวาร วาดจ้าง
นอกประตูภาพลั่นถัน ทิศฝ่าย ปรัศแฮ
ศิลาฉลักสิงส์ร้างข้าง คู่เนา ฯ
๏ แต่ประตูตกแต่งแสร้ง ใส่คีรี แลฤๅ
บนแท่นแท่นละเขาเพรา พริ้งส้ล้าง
สองฟากแท่นคีรีมี เหมือนดั่ง นั้นนา
สวนและสระสร้างละข้าง คู่กัน ฯ

๏ เสามุมกระเพงใส่ใช้ ชาติขลา บึกเฮย
หินฉลักนิลวรรณสรรค์ สี่ตั้ง
สี่มุมรูปขลาศิลา หลากประหลาด แลพ่อ
ต่างเม็ดเสาตั้งรั้ง รีตแปลง ฯ
๏ ทิศเหนือขยายย่านด้าน แดนใหม่ เพิ่มนา
นเรศร์เริ่มก่อกระแพงแสดง ดับนั้น
พุทธไสยาสน์ใหญ่ใส่ สมที่ ถานเฮย
ก่ออิฐปูนปั้นหั้น แห่งสถาน ฯ
๏ วัดยาวเส้นได้ใส่ เศษสาม วาแฮ
ก่อพระมหาวิหารมาน มุขสร้าง
สวมพระระยะงามตาม แต่ที่ นั้นนา
อย่างโบสถ์โปรดสร้างอ้าง อาจหัน ฯ
๏ มุงกระเบื้องบงชรอ่ำคล้ำ เคลือบสี ขาบเฮย
ถดมุขสามชั้นสรรค์ เสร็จไส้ร
ดาษพื้นทั่วที่มี หมดนอก ในนา
หินชาติแดงให้ใช้ ช่วงถาน ฯ
๏ ศิลาเขาเขตต์แว่นแคว้น แขวงราช บุรีฤๅ
เพ็ชรบุรีสถานปาน ไม่เพี้ยน
ชาลารดับดาษลาด หลายหมื่น แผ่นพ่อ
เต็มตระหลอดเทียรเทียร เทพผจง ฯ

๏ ให้รื้อคีรีเบื้องเนื่อง　เนาอุท　ยานแฮ
แห่งราชบิตุรงค์ทรง　สฤษฎิสร้าง
ในนิเวศน์เกษมกฎอยุทธ　ยายศ　ยิ่งฤๅ
ชนชักร้อยบ้างอ้าง　อาจไหว　ฯ

๏ สองสามสี่ร้อยค่อย　เข็นลาก　ลางพ่อ
พันหนึ่งจึ่งไหวไคล　เคลื่อนบ้าง
มาก่อก็มากหลาก　หลายแห่ง　หนนา
ตามที่ลานสล้างสร้าง　สบสถาน　ฯ

๏ ชั้นในนับได้ไส่　สองทศ　คีรีฤๅ
รายรอบระเบียงด้านลาน　ลอบล้อม
ชั้นนอกนับกำหนดหมด　มีฉะ　พนมนา
สิริฉะพฤศห้อมพร้อม　พรั่งไศล　ฯ

๏ บนเขาให้ไส่ไหล้　หลายพรรณ　พฤกษ์พ่อ
เชิงก็ปลูกไม้ไสว　แวดตั้ง
สถูปเสาต่างพรรณสรรพ์　ไส่เวี่ย　โคมเฮย
จีนอย่างบั๊กตั้งทั้ง　ทกคีริน　ฯ

๏ กระเบื้องถ้วยทำบ้างต่าง　ต่างชาติ　หลายแฮ
ลางสฤษฎิด้วยหินนิล　เนกสล้าง
รูปจีนจัตุบาทประหลาด　ลางเจ๊ก　ภาพพ่อ
รายรอบคีรีบ้างข้าง　เขตต์บน　ฯ

๏ ถ้วนฉลักศิลาแต่งแกล้ง เกลาผจง จิ้นเฮย
หินชาติเขียวถกลยล เยี่ยงบั้น
ทกเขาจุ้งบงยง อย่างยิ่ง ขจิตนา
ทั่วถิ่นคิรินหั้นหั้น แห่งกลาย ฯ

๏ แต่คิรีที่ด้านผ่าน พิหาร ออกเฮย
มีรูปสองนายชาย ชาติโพ้น
นักเลงเผ่าพาลซาน เซรซด สุราฤา
ชาวมั่งกหล่าโน้นโน้น นอกแคว้นแดนเสี่ยม ฯ

๏ เขาหน้าพิหารผ่านด้าน แดนอัษ ฎงคต์เอย
มีติ๋กจิ้นเอี่ยมเทียม ถิ่นกี๊
ศิวลึงค์ฉลักถนัดจัด แจงแต่ง ศิลาแฮ
ปั๊กแหล่งไศลนี้ชี้ ชาติไสย ฯ

๏ หนึ่งลานนอกหลั่นชั้น ใช้แท่น หินเฮย
ต่างขนาดน้อยใหญ่ไท ท่านสร้าง
ตำแหน่งแห่งแท่นแผ่น ผาแปด หนแฮ
กรงเหล็กหลายสร้างข้าง แคร่เบี้ยง ฯ

๏ เจดีย์ยืนทั้งนั่ง นอนระ ก่ายฤา
ใส่นักโทษเคียงเรียง เรียบไว้
ผู้ถมเขพะปะ เป็นอาทิ์ โทษเฮย
ประทุษฐทั่วจับได้ใช้ร์ ใส่ขัง ฯ

๏ เสาศิลาฉลักเรื่องเบื้อง บทกฎ ปักแฮ
เป็นสาส์นตรงตรงรัง เรขสร้าง
ผาแผ่นลิขิตรสพจน์ พากย์สุภาพ โคลงนา
ติดกับเสาข้างอ้าง ออกความ ฯ

๏ ให้ปลูกหลากไหล้ใส่ สบผา กระถางเฮย
รายทั่วอารามงาม งอกสล้าง
ขนองคดมุขศาลา แหล่งรอบ รายฤๅ
อื่นอื่นก็บ้างบ้าง แบบหลาย ฯ

๏ ทวารกระแพงวัดทั้งสี่ เก่าเตา รัศแฮ
ทรงยอดประดับลายพราย เพริศสร้าง
กระเบื้องถ้วยสีกระเท่เซร ซุ้มยอด กลางนา
กระเบื้องเคลือบเก่าข้างบ้าง บุบราน ฯ

๏ ให้รื้อเก่าถิ่นสิ้น สามประตู เติมเอย
โสพสทั่วทวารประมาณ ใหม่ล้วน
ทรงยอดมกุฎดูพบู แบบยิ่ง เก่าแฮ
กระเบื้องประดับถ้วยล้วนถ้วน ทกทวาร ฯ

๏ ใหญ่สูงงามตระหง่านด้าน โดยทิศ สี่นา
กว้างเท่ากันประมาณปาน ไป่ย้าย
พิดานดำแบบบีดวิจิตร แจกแย่ง ลายฤๅ
รงวาดฉาดฉม้ายคล้าย เคลือบสุวรรณ ฯ

๏ บานทวารวาดต่างข้าง เขตต์นคร จีนนา
ลายเลขน้ำมันสรรค์ สบถ้วน
เครือผูกศัลดรสลอน สลับหลาก หลายแฮ
ปั้นใหญ่อย่างถ้วนล้วน ร่างรบาย ฯ

๏ ประตูละสองคู่รู้ รายสินาศ ขนาดฤๅ
หลังแห่งบานบรรลายลาย เล่ห์ไหล้
รูปอสุรจตุบาทประหลาด หลายเผ่า แลพอ
ปูนประกอบไม้ไส้ ใส่แทน ฯ

๏ สถิตฐานยืนซ้ายฝ่าย ฝากขวา ประตูเฮย
ชำรุดทั่วเท่นแดน ดื่นร้าง
เร่งรื้อทกทวารา รังเรข ใหม่ฤๅ
รูปลั่นถันสล้างสร้าง ใส่สนอง ฯ

๏ สูงแปดศอกใหญ่ไซ้ร สมควร กันนา
ผาเท่นฐานรองสอง สืบชั้น
ทวัดดึงษประมวญมวญ มากรูป หินเฮย
เขียวชาติสาดถ์หมั้นหมั้น มอบได ฯ

๏ พาเหียรบั้กกั้นชั้น เขื่อนเสา เม็ดแฮ
ล้วนศิลาใส่ไสว แวดห้อม
ครบยี่สิบเสาเนา หนึ่งแห่ง ทวารเฮย
โสพสทวารพร้อมล้อม แหล่หลาย ฯ

๏ สิริเสาทั่วถิ่นสิ้น　เสร็จสาม　ร้อยฤๅ
เศษพฤศาปรายราย　รวบแจ้ง
มุมกระแพงเม็ดงามตาม　ตัวเยี่ยง　พู้นพ่อ
ไม้สิบสองแถ้งแสร้ง　สบสรรพ์　ฯ

๏ ประดับพิมพ์เคลือบกระเบื้องเนื่อง ในมุม เม็ดแฮ
ทกเม็ดมุมอันกัน　ก่อเลี้ยว
ศิลาหลักปั้กประชุมรุม　เรียงนอก　มุมนา
ทกทั่วมุมเลี้ยวเคี้ยว　เขื่อนเคียง　ฯ

๏ จตุจัตตาพิศใส่ใช้　เชิงกัน　มุมเฮย
ผสมกับหลักเคียงเรียง　เรียบล้อม
ทกทวารเขื่อนคันสรรพ์　สามนับ　ร้อยนา
จตุสัษฐีห้อมพร้อม　พรั่งประมาณ　ฯ

๏ รอบวัดสามถิ่นสิ้น　ศิลา　ลาดแฮ
ชาติเลี่ยงโผลานสถาน　ทั่วไซ้
ปลูกพรรณพฤกษายา　เยียวโรค　รงับเฮย
ต่างต่างเหล่าไหล้ไว้　แวดราย　ฯ

กลสารถีขับรถ

๏ แถวเขตต์ตระวันตกข้าง　เขตต์แถว　น้ำนา
น้ำช่วงหน้าวัดชาย　ช่วงน้ำ
ก่อฉนวนเนื่องเนิ่นแนว　ฉนวนก่อ　อิฐเฮย
ดูลิ่วตระหลอดน้ำล้ำ　ลิ่วดู　ฯ

๏ สถานนอกนคเรศนี้ นอกสถาน กระแพงแฮ
พื้นต่ำหินปูตาม ต่ำพื้น
ทิศบนก็มุงกระบาล บนทิศ สูงเอย
ดลทั่งท่าต้นท้าย ทั่วดล ฯ

๏ ลงสพานท่าน้ำใส่ สพานลง แพนา
ข้างแห่งฉนวนยกหน แห่งข้าง
อาศน์สงฆ์อิฐก่อประสงค์ สงฆ์อาศน์ ไว้พ่อ
กระแพงบุปรุกระเบื้องบ้าง บุกระแพง ฯ

๏ เขียวเคลือบเหลือบมลากคล้ำ เคลือบเขียว สีเอย
ข้างแวะแสดงทางวาง แวะข้าง
สฤษฎิทวารเที่ยวเท่ว ทวารสฤษฎิ ไว้แฮ
ทวารทรอกสองข้างสร้าง ทรอกทวาร ฯ

๏ สุดฉนวนก่อเกี้ยวชนิด ฉนวนสุด บนนา
เบื้องยอดยูงทยานเหยียบ ยอดเบื้อง
ฉดาปล่าทดุจ ดั่งปล่าท ฉดาฤๅ
ปานขยับบึกเยื้องย้าย ขยับปาน ฯ

๏ กระเบื้องถ้วยประดับล้วนทั่ว ถ้วยกระ เบื้องเอย
พื้นก่อสูงฐานตระการ ก่อพื้น
บรัศสองหว่างอัญชละ สองบรัศ ผนังนา
บัวเผื่องสายน้ำพื้น เผื่องบัว ฯ

๏ กระบาลเขียวเคลือบปรุขั้น เขียวกระบาล ตรุแฮ
เบื้องล่างหัวฉนวนลง ล่างเบื้อง
ก่อมุขก็ตรีประมาณ มุขก่อ ก่อปเอย
สองฝ่ายยกอาศน์เบื้อง แยกพื้นฝ่ายสอง ฯ

กลบุษบารักร้อย

๏ มีรูปเหญี่ยว ๆ ตั้ง ตามไตร มุขนา
ทุกที่มุม ๆ ของ เขตต์นั้น
บ้านลมจับ ๆ ไสว แสวงเหยื่อ เยี่ยงเฮย
กระเบื้องประดับ ๆ ถ้วยไส้ สบสรรพ์ ฯ
๏ กระแพงพนัก ใส่พื้น ภาคสอง ฟากนา
กระเบื้องตรุเคลือบ ๆ พรรณ พ่างกี้
กระบาลเคลือบเลื่อม ๆ มอง มุงมาศ แม้นแฮ
มุงทั่ว ๆ ด้าวนี้ เนกสถาน ฯ
๏ เพดานเขม่า ๆ พื้น เพียงรัก ลงฤๅ
บีดดิบุกทอง ๆ ปาน แปดเนื้อ
ลายแบบแย่ง ๆ ตระศัก โสภิต พิศพ่อ
พรายเพริศ ๆ พร้อมเกื้อ ก่องตระการ ฯ
๏ หนึ่งสพานท่า ๆ น้ำ หน้าวัด แลฤๅ
พื้นยกชไม ๆ สถาน ที่ไว้
พนักกาษฐกรอบ ๆ สกัด กอปรอบ ราพ่อ
กระเบื้องปรุ ๆ เคลือบใช้ ช่องสิ้นนิลสี ฯ

◎ ชั้นลดล่าง ๆ พื้น แผ่สพาน ทอดนา
เบื้องฉนวนบรัศ ๆ ทวี หว่างนั้น
ศาลาสฤษฎิ ๆ สถาน สถิตแค่ ฉนวนเฮย
ผนังรอบ ๆ ล้อมกั้น ก่อเฉลียง ฯ

◎ เบื้องบนกอป ๆ ริ้ว เลขลาย สโรชฤๅ
กระเบื้องปรุขาว ๆ เรียง เรียบสล้าง
ตรุตามช่อง ๆ ราย เรียบรอบ ผนังนา
โทถิ่น ๆ เทียรสร้าง สรัพผจง ฯ

◎ หนสดำด้าว ๆ จ่าย จัดกรัก พื้นเฮย
ต้นแจกล่ำ ๆ สงฆ์ สบไส้ร
เฉวียงสถานที่ ๆ ตัก ตวงแจก แกงแฮ
แด่พระ ๆ ได้ถ้วน ทั่วงาย ฯ

◎ โรงเรือกว้าง ๆ เยิ่น ใหญ่ผนัง ก่อเฮย
สามภาคช่อง ๆ ราย รอบข้าง
ใส่เรือทั่ว ๆ หลัง ลำนับ หลายนา
แห่งพระเจ้า ๆ สร้าง ส่ำกุศล ฯ

◎ เว็จกุฎีใหม่ ๆ สร้าง สองหลัง แลเฮย
ฝาขดาน ๆ กล ก่อนไส้ร
เสตูล่าง ๆ รัง เรขรีต บุราณแฮ
ศาลสฤษฎิ ๆ ใต้น้ำ หนึ่งปาง ฯ

๏ ปลูกรุกข์เรียบ ๆ ตั้ง ตามฝั่ง น้ำนา
แนวเนื่องชล ๆ ทาง ท่าส้าง
พิศพฤกษ์พุ่ม ๆ สพรั่ง เพราเนตร นาพ่อ
ทกลิ่ง ๆ ไท้สร้าง สบสถาน ฯ

๏ ส่ำสรรพกิจ ๆ การ ขาดแถลง แลฤๅ
อึกทรัพย์จ่าย ๆ ค้าง กอปใช้
สบสิ่งซ่อม ๆ แปลง เปลี่ยนแปลก หลายแฮ
มหามหะ ๆ ไว้แจ้ง แจกยุบล ฯ

๏ ในผาแผ่น ๆ พ้น พิหาร หลวงเฮย
พระผชม ๆ หน แห่งส้าง
จาฤกลักษณ์ ๆ วิถาร ถ้วนถี่ แถลงนา
ปราชญ์อ่าน ๆ อ้างรู้ เรื่องรเมียล ฯ

ร่าย
๏ จักนิพนธ์เพี่ยรเพิ่มสาร เสนอแม่การแม่กอง ทั้งผอง เพื่อพึ่งรู้ ทกผู้ขัติยพงศ์ องค์กรมไกรสรวิชิต ดูกิจการงานสรัพ สองกับกรมมาตยา กรมวงศานามยศ องค์มรกฎชุมแสง องค์กลาง แสดงโดยกิจ ดูพิหารทิศทั้งสี่ ที่อุโบสถบริเวณ กรมอมเรนทร รังสฤษฎิ์ กิจเจดีย์ตรีสถาน การหอไตรกุฎา ซุ้มทวาราทั้งหลาย องค์ชุมสายรังรักษ์ กรมศรีพนักงานที่ วิหารสี่ห้องสองหลัง เรือน ระฆังการปเรียญ ชั้นพาเหียรเขตต์ขอบ พระระเบียงรอบสี่ทิศ กิจ อุภัยสุริยวงศ์ องค์งอนรถโกเมน เกณฑ์การทั่วทั้งมวญ เก่งสระ

ส่วนสองสถาน งานสฤษฎิองค์อรรณพ จบจุลเจดีย์ล้อม ห้อมพระระเบียงเรียงไล่ว องค์อุไรรังสรรค์ องค์ลดาวัลย์ปั้นงาน วิหารพระพุทธไสยาสน์ ล้วนบรมราชวงศ์ รจนาทั่วอาราม ตามโองการท่านใช้ไว้พนักงานถ้วนถี่ สิบสี่ขัตติยคณนา เสนอสมยาปรากฏ ผู้นิพนธ์พจน์รจิเรข เลขจาฤกเศลา โคลงสุภาสิตนิเทศ กรมขุนเดชอดิศรผู้เกลากลอนกลฉันท์ มาตราวรรณพฤติพจน์ ห้าสิบแปดบทรังสฤษฎิ กรมนุชิตชิโนรส เพลงกลบทบัญญาศ ราชนิพนธ์ก็หลาย รายนามผู้โดยเสด็จ แสดงเข็จขานไข กรมไกรสรวิชิต วงศาสนิทอมเรนทร์ ข้าภูเบนทร์บริบาล ชาญภูเบศร์มหาสิทธิ์ ลิขิตปรีชาชาติ จ่ามหาดจิตรนุกูล วิธูรแท้ทั้งปวง หลวงสุวรรณหมื่นนิพนธ์ สริเก้าตนแต่งเพลงหลายหลากเลบงกลบท ผู้เรขรสวาที โคลงฤาษีดัดอาตม์ พระราชนิพนธ์ทรงบ้าง ข้างคณาสมณะ สมเด็จพระสังฆราช ปิ่นปราชญ์ทั่วทกทิศกรมนุชิตบรรพชา พระพุทธโฆษาพรหมมุนี เทพโมฬีอริยวงศ์ ล้วนสงฆราชาคณะ อีกทั้งพระธรรมไตร โลกเลิศในปริยัติ รัตนมุนีมุนี นายกมีทั้ง ทั้งสมุห์จันถานา บาเรียนช้างหนึ่งองค์ นับสิริสงฆ์โดยเสด็จสิบเอ็ดร่วมรจนา อีกพระวงศากระษัตริ์ คือกรมศรีกรมไกร สองดนัยนฤเบนทร์ กรมอมเรนทรมาตยา กรมวงศาอีกองค์ ทินกรพงศ์เผ่าราชหกขัตติยชาติช่วยดำริ ตรีพระโคลงนักพรต ข้าทูลบทมุลิกา คือเจ้าพระยาพระคลัง ทั้งพระยาราชมนตรี ธิเบศร์บดีอัษฎา พระยาโชฎึกพระยาศรีเจ้าบุรีบุราณ ไชยวิชิตขนานนามศักดิ์ บำเรอบริรักษ์ราชี่ เพ็ชรปราณีออกญา อินทรโกษาสมบัติบาล ชาญภูเบศร์หลวงลิขิต อีกจ่าจิตรนุกูล

วิบูลยญาณกระวี มหามนตรีหลวงสุวรรณ พระสุพรรณสมบัติ สามรรถปรีชาชาติ จมื่นราชนาคา อัษฎาทศทั้งมวญ คำนวณสิริสามสิบห้ากล้าลำนวนถ้วนตน เพิ่มพระนิพนธ์สุภาพโคลง โองการไท้ธิราช หนึ่งโคลงบาทไอยรา แสดงภาษาต่างชาติ มีอาทิ์สยามทกทิศ กรมนุชิตเชษฐชี้ พระเทพโมฬีรังสฤษฎิ ฝ่ายบรรพชิตเฉลยอรรถ เบื้องคฤหัสถ์คารม กรมขุนเดชกรมไกร อุภัยขัติยประยูร ข้าบาทมูลนามเสนอ พระยาบำเรอบริรักษ์ อาลักษณ์หลวงลิขิต ขุนมหาสิทธิโวหาร ชาญภูเบศร์นายนุชราชบุรุษห้าตน สิริเก้าชนเฉลาพจน์ โคลงกลบทตรองตริ พระราชดำริหลายชนิด กรมนุชิตชาญกระวี พระเทพโมฬีสังฆ์สอง จำนองพจน์รจนาพระราชวงศ์กรมไกร. ไตรข้าบาทมุลิกา มหาสิทธิ์ชาญภูเบศร์ อาลักษณ์วิเศษนายนุช บุรุษราชเสวก ช่วยตกแต่งตามเสด็จ นับสิริเสร็จฉชน ผู้นิพนธ์โคลงขาน พระวิหารทิศอุโบสถ หมดทกถิ่นทกสถาน โวหารกรมนุชิต สฤษฎิทั่วทกเบื้อง โคลงรามเรื่องรูปฉลัก ผู้เชลงลักษณคารมกรมไกรขุนมหาสิทธิ์ หลวงสุวรรณรจิตก็หลาย นายนุชชาญภูเบศร์รอบเขตต์จาฤกเรียง เฉลียงอุโบสถดำบล ปราชญ์ยลลักษณสารสร้อยทราบนามตามเสนอถ้อย ถี่ถ้วนถ่องแถลง แจ้งนา ฯ

๏ ครโลงกุญชรบาทพร้อม พิพิธมา ดีเอย
เกริ่นพระเกียรติกระษัตรา สืบสร้าง
ปฏิสังขรณะมหา วิหารเชตุ พนพ่อ
กรมนุชิตชิโนรสอ้าง โอษฐไว้ เฉลิมเวียง ฯ

๏ พันสองร้อยเจ็ดสิ้น ศักราช จุลนา
มเส็งสัปตบุษมาศ เมื่อนั้น
ทวาทัศพฤหัศนิสาท สุกรปักษ์ แลฤๅ
รังรักษ์ลักษณโคลงดั้น ดิ์กแล้วเสร็จแสดง ฯ

โคลงบอกด้านการปฏิสังขรณ์

จารึกที่ผนังด้านหน้าพระอุโบสถ (ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ ห้าศอกคืบสี่นิ้ว มีประมาณ
หน้าตักพระประธาน ท่านไว้
อุโบสถซึ่งสิงสถาน สถิตที่ นี้นา
สิบรูปสาวกไหว้ แห่ห้อมแหนองค์ ฯ
๏ ถวายชื่อรบือเกียรติก้อง กำจร
โดยอดีตสังหร เหตุอ้าง
พุทธเทวปฏิมากร ปรากฏ นามเอย
องค์อมรมาสร้าง สฤษฎิ์ไว้แต่เพรง ฯ
๏ คอสองทุกห้องแห่ง ในประธาน
รังเรขมหาราชสถาน สี่ไซ้
ราชทรัพย์นับบำนาญ จำหน่าย ช่างแฮ
ด้านละเจ็ดกระสาปน์ได้ ดั่งนั้นปันสอง ฯ
๏ ผนังบนถกลเรื่องสร้าง สมภาร พระนา
มโหสถพิศดารนิทาน ถี่ถ้อง
ราคาค่าธนะสาร ประสาทช่าง ฉลุเฮย
กระสาปน์สิบปดนับละห้อง จ่ายจ้างรางวัล ฯ

๏ ผนังกลางหว่างช่องชั้น บัญชระ ทวารฤๅ
เรียบเรื่องเอตทัคคะ วาดไว้
จัดจ้างช่างคฤหัสถ์พระ มือเลิศ ล้วนเฮย
กหาปนะเบ็ญจให้ ละห้องของหลวง ฯ
๏ เตลาหมากเม้ยวาด ลายเสา สิ้นเอย
อย่างแย่งกอบัวเอา แบบได้
บำเหน็จเสร็จฉลุเฉลา เสาหนึ่ง
แปดกระสาปน์ลาภท่านให้ ช่างแต้มทุกตน ฯ
๏ ใบดาลทวารระดับด้วย มุกดร์จ นาฤๅ
เรียงเรื่องรามเกียรติยศ เลิศแล้ว
บานบัญชรอุโบสถ ภายนอก นั้นนา
เถือกถ่องทองแกมแก้ว ฉลักแก้วชิงดวง ฯ
๏ หลังบานบรรเจอดแต้ม ลายรด น้ำนา
เรื่องรูปตราปรากฏ ทั่วทั้ง
ราชาคณะหมด เมืองออก อีกเอย
บัญญัติจัดแต่งตั้ง ชื่อไว้ในตรา ฯ
๏ หลวงราชฎเบศร์ได้ กำกับ เขียนเอย
อีกชิดภูบาลสรรพ เสร็จรู้
รายงานทุกด้านจับ แล้วและ ยังฤๅ
เม็ดเสร็จจ่ายงผู้ หนึ่งได้ตรวจตรา ฯ

๏ ตำรวจในใหญ่ถ้วน สี่กรม
จ่ายแจกแยกกันรดม ด่วนสร้าง
อุโบสถรจเรขลม ประสงค์ราช
การใหม่ใดห่อนค้าง เร่งแล้วฤๅหลอ ฯ

จารึกพระวิหารทิศ

พระวิหารทิศตะวันออก (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ ประฏิมานากเนื้อหมด มลทิน
เถลิงวิหารปราจิณ ทิศด้าว
เดอมสถิตวัดเชตอินทร์ สวรรคโลก
เชอญประเวศเวี่ยงท้าว ท่านไว้เป็นเฉลอม ฯ

๏ ถวายนามพระเจ้าตรัส ไม้มหา โพธิ์แฮ
มีพุ่มโพธิ์พฤกษา กอปกั้ง
การซ่อมซึ่งเลขา ผนังรอบ นั้นฤา
รดมช่างวงงน่าทั้ง ทั่วสิ้นสองกรม ฯ

๏ เขียนในมหาภิเนกษ์ต้น จนมาร วิชัยแฮ
ญาณสิบสิบอศุภสถาน มุขท้าย
สัฏฐารสทสพลญาณ ใหญ่หนึ่ง เนานา
โลกนาถนามห่อนย้าย อยู่แท้แต่เพรง ฯ

๏ หลวงราชานุรักษ์เจ้า กรมกระทำ วิหารแฮ
องครักษ์บวรวงงสดำ อีกทั้ง
ชาญภูเบศร์ผู้กำ กับที่ หลวงเฮย
มหาดเล็กวงงน่าตั้ง แต่งให้ดูงาน ฯ

พระวิหารทิศใต้ (ศิลาจารึกยังอยู่)

◎ สุโขทัยธรรมราชผู้ นามชิน ราชฤๅ
สถิตวิหารทักษิณ มุขหน้า
ธรรมจักรแจกพรหมินทร์ หมื่นภพ ผองเฮย
เบญจพักตร์คิยมีห้า อยู่เฝ้าสดับแสดง ฯ

◎ ช่างวาดมหาดเล็กล้วน ฉลุลักษณ์ ภาพพ่อ
ปฐมแต่เทศน์ธรรมจักร จวบเท้า
ชินธาตุท่านทำลัก ลาญล่วง แล้วเฮย
บรรลุพระสาส์นเข้า ชวบห้าพันประมวญ ฯ

◎ มุขหลังรังรักษ์แต้ม ฎีกาพา หุงแฮ
แปดบทรจนาปรา กฏไว้
โดยอรรถวิจนกถา ธรรเมศ
แสดงปราชญ์นรชาติได้ เรื่องรู้ดูเขียน ฯ

◎ หลวงกรรภยุบาทว์เจ้า กรมงาน เกณฑ์ฤๅ
ราชรักษ์ปรักษ์ขวาวิหาร ซ่อมสร้าง
จ่าจิตรนุกูลการ กำกับ อีกเอย
กรมมหาดราชวังอ้าง ชื่อตั้งสองตน ฯ

พระวิหารทิศตะวันตก (ศิลาจารึกยังอยู่)

◎ ชินศรีชื่อชี้พระ นาคปรก
สถานสถิตทิศตก ท่านไว้
จิกแมกแจกกิ่งปก ปานฉัตร เฉลอมแฮ
เดิมสุโขทัยให้ อยู่รั้งหอเหม ฯ

๏ ช่างเขียนกรมซ้ายซ่อม   พื้นผนัง ในนา
เกษธาตุประกาศเรื่องรัง   เรขล้วน
งานรบายฝ่ายมุขหลัง   แลเลิศ แล้วพ่อ
พุทธบทปรากฏถ้วน   แห่งห้าถิ่นเสถียร ฯ

๏ หนักงานวิหารสร้างซ่อม   เสร็จถวิล ราชฤๅ
หลวงพิทักษ์นรินทร์   หนึ่งผู้
ฉลองบาทบวรวังยิน   ยศเลื่อง แลพ่อ
องครักษ์ตรหนักนามรู้   ที่เจ้ากรมเฉวียง ฯ

๏ จ่ายวดมหาดเล็กได้   กำกับ
การทุกสิ่งเสร็จสรรพ   สิ้นสร้าง
โองการท่านบังคับ   คุมช่าง ฉลุนา
คงแต่ดีซึ้มล้าง   ชั่วใช้ใหม่เขียน ฯ

พระวิหารทิศเหนือ (ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ ไพหารอุดรด้านพระ   บาลี ไลยนา
เนานั่งเนินศิขรี   บาทห้อย
กุญชรเชิดกุณฑี   ธาเรศ แลฤๅ
รูปหนึ่งพานรน้อย   เทอดผึ้งรวงถวาย ฯ

๏ ช่างฉลุฉลาดเลือกล้วน   กรมขวา
ผนังรอบรังรจนา   เรื่องล้วน
ไตรภูมิภพปรา   กฏทั่ว แลฤๅ
มีอาศน์เมรุมาศถ้วน   ถี่แท้ทุกพรรณ ฯ

๏ มุขท้ายรบายภาพเพี้ยง พิศวง
ไตรรัศเรื่องธุดงค์ผจง แจกแจ้ง
ละสิ่งละองค์ทรง สันโดษรู้
เสลขสละบ์ลิโพธิ์แล้ง เกลศล้วนอรหันต์ ฯ

๏ หลวงราชเสวกให้ ฐาปนา
เจ้าหมู่ซ้ายเสวกา มาตย์รู้
มหาดเล็กบวรวังมา กำกับ
หลวงเสน่ห์รักษาผู้ หนึ่งได้ติเตียน ฯ

จารึกศาลาหน้าพระมหาเจดีย์ ๒ หลัง
(ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ แถลงผู้รังงสฤษฎิสร้าง ศาลา นี้ฤๅ
ตำรวจกรมใหญ่ขวา ท่านใช้
จมื่นชื่อไชยา ภรณ์ปลัด กรมแฮ
โดยราชบรรหารให้ แจกด้านการเกณฑ์ ฯ

๏ สามพระยาระฆังอีกทั้ง ปทุมคง คาแฮ
สามวัดจัดช่างสงฆ์ ส่งให้
นายด้วงสมุห์จ่านองค์ หนึ่งควบ คุมนา
การวาดอาจเสร็จได้ ด่วนด้วยดงงถวิล ฯ

๏ สิบสองเสาวเลขล้วน ชาฎก นิทานเฮย
แผนนวดนับรูปหก สิบผู้
ทวาทศทรพิษยก อย่างยักษ์ ยลพ่อ
สี่รูปวรรณโรครู้ ยอดขึ้นเดียวแสดง ฯ

๏ มีประชุมรูปหนึ่งนั้น แนะฉบับ
แบบรูปชัลลุกนับ หนึ่งใช้
วิธีที่บังคับ ขานเรื่อง
จาฤกผาแผ่นไว้ อ่านแจ้งทุกอัน ฯ

๏ ไชยาภรณ์ผู้พนัก งานการ เกณฑ์เอย
เกณฑ์ อีกศาลาสถาน ถิ่นนี้
ยลแจ้งแห่งศุภสาร เล่าวภาพ พจนา
ปรากฏยศเชิดชี้ ชื่อไว้เป็นเฉลอม ฯ
๏ นายด้วงสมุห์เพอกผู้ กำกับ
ชี่ช่างวัดกลางจับ วาดบ้าง
เครือวัลลิ์วัดหงส์รับ รุมร่าง รดมแฮ
ราชกิจจิตรกรรมสร้าง เสร็จได้ โดยประสงค์ ฯ
๏ ชาฎกนิทานถ้วน ทวาทศ เรื่องฤๅ
อีกรูปแม่ซื้อรจ เรขไว้
กุมารก็มิหมด หมายโรค
สิ่งละสิบสี่ให้ แพทย์รู้ดูแผน ฯ
๏ สิบสองละบองบอกเบื้อง แบบครู
แสดงรูปเรียกราหู ทั่วทั้งง
จัตุราทิศภาพดู หลายหลาก
ตนต่างวางบั้ดตั้งง แต่งเล้นล่งแสลง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

จารึกพระระเบียงล้อมพระสถูป

(ตอนนี้ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

---

๑ สถูปสามงามระเบียบล้อม พระระเบียง
รายรูปพระยืนเรียง รอบตั้ง
ตะฐานละสามเคียง ขนาบนับ อเนกนา
ร้อยกับสามสิบทั้ง เศษห้าองค์ประมวญ ฯ

๑ ช่างสงฆ์คงถ้วนแปด กับสิบ สามนา
เขียนเรื่องกฐินบกฉบับ แห่ห้อม
ถานาซึ่งบังคับ การวาด นั้นแฮ
ห้ารูปปรายอยู่พร้อม ทั่วด้านงานประจำ ฯ

๑ สมุห์จั่นสมุห์เพอกด้วย ใบฎีกา หนึ่งเอย
ในพระเชตุวันอา วาสไว้
สมุห์ศรีสถิตมหา ธาตุอีก องค์ฤๅ
ราชบุรณพุทธบาลให้ อยู่ห้ามาประชุม ฯ

(ตอนนี้ศิลาจารึกยังอยู่)

๑ ช่างชียี่สิบสร้าง ฐานองค์ พระนา
กำกับกิจฝ่ายสงฆ์ พวกนั้น
วินัยธรวัดระฆังคง คุมควบ อยู่เอย
เกณฑ์ทะพระช่างปั้น จ่ายถ้วนควรเสมอ ฯ

๏ ล้อมวังทั้งฝ่ายซ้าย ขวาประจำ งานฤๅ
ระเบียงรอบกอปกิจกระทำ แยกย้าย
หลวงพิพิธหนึ่งโดยดำ แหน่งที่ ขวานา
หลวงชนะพลขันธ์ซ้าย แบ่งด้านการระเบียง ฯ

๏ นายน้อยนายด้วงคู่ คุมงาน
มหาดเล็กกำกับการ กวดแล้ว
บเว้นทิวาวาร วายหมั่น
ผลัดเปลี่ยนเวียนเตร่แตร้ว ตรากตรึงตรวจตรา ฯ

จารึกหอไตร (พระมณฑป)

(ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ หอไตรจัตุรมุขแม้น ไพชยนต์ อินทร์เอย
ยอดเยี่ยมเวหาดล เด่นฟ้า
พึ่งพิศจิตรกรรมถกล ผนังวาด ไว้แฮ
ประสาทนับห้องละห้า กระสาปน์จ้างจ่ายรบาย ฯ

๏ ช่างชื่อฤหัสด้วย ฉลุหลาย มือนา
ร่างเรื่องสังคายนาย นพนั้น
ศาลาสี่ทิศราย ชานรอบ
เหลี่ยมสกัดปราการกั้น สี่ซุ้มทวารรวาง ฯ

๏ ภายในใส่ตู้รูป รจิตปรา สาทแฮ
ปริยัติสัตถุสาสนา ท่านไว้
ธรรมขันธ์ครบคณนา แปดหมื่น
มีเศษสี่พันไท้ ธิราชสร้างสืบผล ฯ

๏ ราชโยธาเทพตั้ง เตอมนาม หลวงฤๅ
เถลองยศราชสงคราม ท่านให้
รจเรขแห่งหอสาม ปิฎกซึ่ง สถิตแฮ
อีกพระอภัยสุรินทร์ได้ สฤษฎิด้วยเป็นสอง ฯ

๏ นายด้วงมหาดเล็กได้ กำกับ การเอย
นายสุดรายงานรับ ตรวจถ้วน
หอพระสธรรมสรรพ ทุกสิ่ง
เสาวภาคหลากลักษณล้วน วิลาศล้ำเหลือถวิล ฯ

จารึกศาลาทิศหอไตร (พระมณฑป)

ศาลาทิศตะวันออก (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ บุรพทิศสถิตบอกเบื้อง ศาลา ปฐมฤๅ
หลวงชื่อราชโยธา เทพเจ้า
กรมซ้ายฝ่ายอาสา ทหารหมู่ ในแฮ
รงงสฤษฎิ์กิจผ่านเผ้า สั่งสร้างเสร็จประสงค์ ฯ

๏ นายเรืองมหาดเล็กทั้ง พระครู หนึ่งนา
นามวิจิตรโฆษาดู ทั่วถ้วน
ชี่ช่างร่างฉบับบู ราณเรื่อง พู้นพ่อ
วัดชนะสงครามล้วน ฉลุแล้วโดยหวัง ฯ

๏ ผนังตั้งหิรันตยักษ์ต้น เรื่องราม เกียรติฤๅ
เดชสมรรถม้วนทวีปสาม หนีบไว้
ตราบตรีบุรำนาม ทานพ หนึ่งเอย
องค์อิศวรเทพไท้ ท่านล้างลาญสกนธ์ ฯ

๏ ลดเฉลียงเรียงร่างครั้ง อวตาร
รอนราพสิบคาบขาน เรื่องรู้
เหตุเหิมเริ่มหิงการ ไกลกล่าว
ปางดึกดำบรรพ์ผู้ เพ่งแจ้งพึงจำ ฯ

ศาลาทิศใต้ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ ที่สองสถิตทิศด้าน ทักษิณ
เกณฑ์พระอภัยสุรินทร์ เริ่มสร้าง
พลพันภาคเฉวียงยิน ยศออก นามนา
ตำแหน่งเจ้ากรมอ้าง ที่ตั้งวังหลวง ฯ

๏ นายดิมหาดเล็กทั้ง สมุห์ศรี หนึ่งเอย
กำกับอันดับสมี หมู่นั้น
มหาธาตุช่างวาดชี้ ฉลุทั่ว หลังนา
ต่อเนื่องเนื่องฤๅขั้น ขาดค้างห่างความ ฯ

๏ ผนังใหญ่รามเกียรติตั้ง แต่นัน ทุกแฮ
แปรชาติเป็นทศกัณฐ์ หน่อไท้
ลัศเตียนตราบแบ่งถวัลย์ สิบเอ็ด บุตรเอย
สวรรคตทศเศียรได้ ผ่านพื้นลงกา ฯ

๏ เฉลียงหลั่นสรรภาพล้วน โอพาร
กลสัตรีมีนิทาน สิบห้า
ยลแยบแบบบรรหาร หลายเลศ
ชายโฉดโหดชาติช้า เชื่อลิ้นหลงลม ฯ

ศาลาทิศตะวันตก (ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ อภัยสุรินทร์ถิ่นนี้ะ   เกณฑ์กระทำ
ซ้ำอีกเป็นสองดำ   แหน่งให้
ตกทิศสถิตโดยลำ   ดับที่ สามนา
บอกชื่อรบ็อยศไว้   ชั่วหล้าอย่าสลาย ฯ
๏ ใบฎีกาอาวาสนี้   กำกับ เขียนนา
มหาดเล็กนายน้อยนับ   หนึ่งไส้
งานรบายจ่ายอันดับ   จักรวรรดิ วัดเอย
ท้ายตลาดราชสิทธิ์ได้   ช่วยทั้งหลังรดม ฯ
๏ เขียนผนังตั้งแทตย์ไท้   วิรุพหก
หัตถ์เหวี่ยงสังวาลอุรค   คว่างต้อง
ตัวตู่สรภูตก   ไกรลาศ เหลี่ยมฤๅ
ชำรุดทรุดทรวดก้อง   กึกหล้ากาหล ฯ
๏ จนจอมจุลจักรอ้าง   อัชบาล นามนา
เชือดฉะมางษธทาน   แลกเรือ
มิคฦทธสุดสังขาร   สรวงสู่
ศิวราชยาตรเชิญเชื้อ   ศพชื้นขุนไศล ฯ
๏ ชั้นเฉลียงฉลุภาพพื้น   ไพรู
เรื่องสิบสองเหลี่ยมภู   ธเรศไท้
เถลองปางอย่างนิยายบู   ราณรีต หิ่งเฮย
ฝ่ายเทศวรเพศไว้   ขนบท้าวผดุงธรรม ฯ

ศาลาทิศเหนือ (ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ ราชโยธาเทพซ้ำ ส่องคำ ฉาฤๅ
อุตรทิศที่ลี่ปรา กฎส้าง
นายด้วงมหาดเล็กมา กำกับ การเอย
อีกพระครูหนึ่งอ้าง ชื่อชี้ศักดิ์สงฆ์ ฯ

๏ สุนทรโมลิตได้ ยศบัญ ญัติ์นา
คุมช่างชี่เชตุวัน วาดตั้ง
แต่ไท้ทศรถจรัล รอนเทตย์
นามปรทูตทันต์ครั้ง รถท้าวเพลาส์ลาย ฯ

๏ จึ่งองค์อัคเรศผู้ บุตรี ราชฤๅ
ไกยเกศไกยเกศี ชื่ออ้าง
กรทอดลอดดุมมี เพลาผลัด แทนนา
คึกเสร็จเผด็จมารมล้าง ชี้พลันเสื่อมเข็ญ ฯ

๏ ตราบพระชนกนาถไท้ ทรงพรต
หวังนิวัติ์รัตติเยศยศ จึ่งใช้
โสมศิษย์ประฏิบัติ์บท จรสู่ เวียงแฮ
หาคู่โคไถได้ ด่วนแคล้วคืนสถาน ฯ

๏ จักไถไค้ขุดค้น หาอนงค์ นุชเอย
ใส่ผอบกลบฝังลง แหล่งใต้
พระไทรพฤกษาหลง เถือนที่ แลฤๅ
เติมต่อตำนานไว้ อื่นแจ้งแห่งหา ฯ

๏ ระเบียงรบายปลายฉบับสิ้น สุดความ
อาวาสศาลาราม รอบรู้
นิเทศนิทานคาม ภีรภาพ ภพฤๅ
รามเรื่องเรื่องฤทธิ์ผู้ เผด็จสิ้นอสูรพงศ์ ฯ
๏ เฉลียงชั้นหลั่นลดล้อม ในประธาน
เขียนเรื่องมหาสงกรานต์ กับทั้ง
รามัญกลั่นอาหาร หุงโภชน์
วันพุฒจุดเทียนตั้ง แต่งเส้นสรวงแมน ฯ
๏ นายสุดมหาดเล็กได้ ดูงาน
ทั้งสี่ศาลาสถาน ที่ห้อม
หอไตรปิฎกการ กำกับ
หน้าที่สี่ด้านพร้อม เสร็จสิ้นสี่หลัง ฯ

จารึกการเปรียญ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ การเปรียญระยะห้องแห่ง ในประธาน
เนาวคัพภ์นับถ้วนสถาน ที่ขึ้น
มุขลดหลั่นชั้นชาน เฉลียงรอบ
การใหม่ใส่เสาชั้น นอกร้อยรายเรียง ฯ
๏ ธรรมาศน์มณฑปทั้ง สังเค็ด
สวดพระไตรปิฎกเสร็จ ซ่อมสร้าง
พระประธานวัดเดิมเสด็จ สถิตที่ นี้นา
หน้าตักสี่ศอกกว้าง หล่อแล้วแต่เพรง ฯ

◎ หลวงกรรภยุบาทว์เจ้า กรมสดำ
หลวงราชเสวกดำ แหน่งซ้าย
รักษาพระองค์กระทำ ณถานเทศ นานา
งานซ่อมพร้อมมืออย้าย แยกรื้อก่อรดม ฯ
◎ มหาเนี่ยมนับเอกอ้าง ออกนาม ช่างฤๅ
ชี่ช่างสองอาราม มอบให้
ราชสิทธิ์ชนะสงคราม คุมควบ เขียนแฮ
ถ้วนถี่ชี้งานได้ เฉกชั้นถานา ฯ
◎ คอสองทิศตกตั้ง รจนา เรื่องฤๅ
เรียงเรียบนิรยกถา ทั่วล้วน
อบายภพครบอัษฎา อุสุทสี่ เสร็จเฮย
ยมโลกหมดทศถ้วน ถี่แท้ทุกอัน ฯ
◎ บุรพทิศลิขิตภาพพื้น หลังสพาน มุขฤๅ
ร่างเรื่องเปตะวิถาร ท่านไว้
ทวาทัศอรรถพิศดาร โดยพวก เปรตแฮ
แสดงเหตุเศษบาปให้ ห่อนพ้นผลสวย ฯ

จารึกศาลาราย ๑๖ หลัง

ศาลารายที่ ๑ [๑] (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

◎ พนักงานการสร้างเสร็จ ศาลา นี้ฤๅ
ขุนชื่อพรหมรักษา สฤษฎิไสร้
ทหารในฝ่ายฟากขวา แขวงแห่
โดยเสด็จสมเด็จไท้ ธิราชด้าวปฤษฎางค์ ฯ

◎ นิบาตประกาศเรื่องอ้าง เอกา ก่อนเอย
ครันครบนพดึงษา สอบถ้วน
สำสงฆ์ซึ่งรจนา นิยายยศ พระฤๅ
อาวาสเชตุวันล้วน ลิขิตสิ้นถิ่นประถม ฯ

◎ นายนกมหาดเล็กได้ ดูกำ กับแฮ
สงฆ์ฝ่ายนายจำนำ หนึ่งผู้
ใบฎีกาเชตุพนประจำ ใจใส่
ผจชอบรอบเรื่องรู้ ร่างพลั้งสั่งแปลง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

---

(๑) อยู่ตรงหน้ามุขพระวิหารทิศใต้ นับเวียนไปทางตะวันออก ตามเรื่องชาดกที่เขียน

ศาลารายที่ ๒ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ เสนอนามทำนุกผู้ พนักงาน
ออกพระหฤทัยสถาน ที่นี้
พลพันพวกทหารหาญ แหนแห่ หลังแฮ
หนปรักษ์ทักษิณชี้ ชื่ออ้างเป็นเฉลอม ฯ
๏ นิบาตนับหนึ่งสิ้น โสภิต ภาพนา
โททีชี่ช่างรจิต จ่ายไว้
เอกูนจัตตาพิศ หลายเรื่อง เรียงแฮ
มหาธาตุอาวาสให้ แห่งด้านการเขียน ฯ
๏ นายนกกำกับด้วย ดูดี ชั่วนา
หนึ่งสมุห์เทพกวี วาดได้
ผดุงเตอมเพ่อมใดชี ชายต่ำ มือนา
แปลงเปลี่ยนเขียนซ่อมให้ ห่อนเว้นเป็นธรรม ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ศาลารายที่ ๓ (ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ พนักงานการสร้างเสร็จ ศาลา นี้ฤๅ
หลวงชื่อราชโยธา เทพนี้
ทหารในฝ่ายเฉวียงดา รดับแห่
โดยเสด็จตำแหน่งชี้ ชื่อไว้เป็นเฉลอม ฯ

๏ นายปรีดาราชได้ ดูกำ กับเอย
ถ้วนถี่หน้าที่ทำ ทั่วผู้
สมุห์พระศรีสุธรรม มุนีตรวจ การแฮ
เฉลอมพระเกียรติกอปกู้ ก่อเกื้อการบุญ ฯ

๏ ล่ำสงฆ์ศุภเลขสร้อย โสภณ ภาพนา
เอกนิบาตนุสนธิ์ สืบไว้
ดิงษนวนิยายยล อย่างเยี่ยง พระฤๅ
สนองพระศรัทธาไท้ ธเรศเจ้าจอมกรุง ฯ

๏ สงฆ์สรรอาวาสห้า แห่งจัด มาฤๅ
ราชคฤห์เครือวัลลิ์วัด ปากน้ำ
หงส์กลางช่างสันทัด ทุกรูป
รจิตเล่ห์นฤมิตล้ำ เลอศล้วนลายระบาย ฯ

พระอริยวงศมุนี

ศาลารายที่ ๔ (ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ สมญาข้าบาทผู้ ภักดี ทำแฮ
พรหมสุรินทรผี หัดถ์แกล้ว
หุ้มแพรหนึ่งนามปรี ดาราช นั้นฤๅ
ผิวตรวจจนตราบแล้ว สุได้โดยหวัง ฯ

๏ สงฆ์สามอาวาสล้วน ฉลาดเขียน
ราชบุรณะสะเกศเพียร พิริยล้น
อารามอมรินทร์เรียน ระบายแบบ
รงงเรขรจนาพ้น ภาพเพี้ยงพิศณุกรรม์ ฯ

๏ ในเอกนิบาตเบื้อง รจนา
สามสิบสามสังขยา ทบเท้า
ทุกะอีกหกชา ฎกท่วน
สิริครบสามสิบเก้า ชาติแล้วเลขา ฯ

๏ ถานาวันรัตรู้ รายกิจ
พุทธบาลบรรพชิต ช่วยพร้อง
บวายสักเวนคิด ทุกค่ำ คืนแฮ
ฉลองคุณาธิราชก้อง เกียรติไว้ในสยาม ฯ

พระรัตนมุนี

ศาลารายที่ ๕ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ ศาลาคำรบห้า เจ้ากรม
พระอภัยสุรินทร์รมย์ เร่งเร้า
นายด้านเร่งงานรดม โดยด่วน
นายราชจำนงเข้า คู่ด้วยดูการ ฯ

๏ ช่างเขียนภิกษุตั้ง เป็นกิ๊ก กองเอย
วัดชนะสงครามยก เรื่องไว้
นพดิ้งษชาฎก ทวิโยค
สุนทรโฆสิตใช้ ท่านผู้ตรวจตรา ฯ

พระอมรโมฬี

ศาลารายที่ ๖ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ ตำรวจใหญ่ฝ่ายซ้าย บรรจง
พระอินทรรักษาองค์ เอกอ้าง
หุ้มแพรราชจำนง กำกับ ดูแฮ
แล้วเสร็จสำเร็จสร้าง สืบไว้เป็นเฉลอม ฯ

๏ ภิกษุช่างวิจิตรล้ำ เลขา
ระฆังประทุมคงคา จัดให้
วัดสามพระยามา รวมช่วย เขียนแฮ
ทุกนิบาตสามสิบได้ กับเก้านิทาน ฯ

๏ พระสมุห์จั่นเจ้า บาญชี
วัดเชตุชุมโยธี ชื่อให้
ผู้กำกับทฤษฎี เนืองนิจ การแฮ
ดูเสร็จสำเร็จไว้ สรรพสิ้นสุดงาน ฯ

สมเด็จพระสังฆราช ด่อน

ศาลารายที่ ๗ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ ตำรวจในใหญ่เข้า มือบั้น
เป็นแผนกการกัน เกียจคร้าน
หวังเสร็จสฤษฎิ์ทัน ทุกสิ่ง แลพ่อ
ทรงจัดทรงแจ้งด้าน ชอบด้วยการกล ฯ

๏ ผู้ดูนายด้วงสมุห์ เวรฤทธิ์
แนะนิยายนิยมผิด ชอบชี้
จำนำประจำกิจ การวาด เขียนนา
ตามบทตามบาทกี้ เก่าให้เห็นจริง ฯ

๏ ราชสิทธสามรูปห้า จักรวรรดิ วัดแฮ
อีกหนึ่งโมพี่ชัด ช่างได้
เก้ารูปรวบรวมจัด แจงวาด เขียนนา
ชาฎกฉดึงษ์ไว้ เพิ่มพูนหวังผล ฯ

๏ ทุกะโสพศแจ้ง ชาฎก
ยี่สิบติกะยก เพิ่มเข้า
ศาลาสี่ห้องหก ทั้งพระ ระเบียงนา
กำหนดพอดีเถ้า ที่ห้องเห็นงาม ฯ

๏ ถานาตำแหน่งไว้ เวรงาน นี้ฤา
สมุห์พระศรีวิสุทธิชาญ เชี่ยวรู้
รังรักษ์บริบาลบาน จิตรช่าง เขียนนา
สนองพระคุณคุ้งสู้ สิบฟ้าดินชม ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

ศาลารายที่ ๘ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

มีกี่บทไม่ทราบ ผู้ใดแต่งไม่ทราบ ต้นฉะบับขาด คงเหลือบทท้าย บทเดียว ไปสอบที่จารึกก็ไม่พบ

๏ ติกะดึงษสิ้น สุดจบ นิบาตแฮ
จตุกะคณนานพ เพิ่มเข้า
ตำนานอดีตภพ แสวงโพธิ์ พระเฮย
สามสิบอีกเศษเก้า กอปถ้วนควรยล ฯ

ศาลารายที่ ๙ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ โพธิ์เรียงเรือดังคู่ เคียงขวา
หลวงชื่ออภัยเสนา หนึ่งได้
กอปกิจก่อศาลา สุแหล่ง นี้ฤๅ
โดยดั่งบรรหารไท้ ถิ่นนี้เนาว์สถาน ฯ

๏ มหาดเล็กนายด้วงสมุห์ กำกับ การนา
หนึ่งพระใบฎีกานับ อีกผู้
มหาแตงวัดระฆังรับ งานวาด เดียวนา
ชาญชัดจัดเจนสู้ เสร็จได้ใครเสมอ ฯ

๏ ฉดึงษพึงเพ่อแจ้ง จตุกะ นิบาตฤๅ
สมโพธิ์สมภารพระ แต่กี้
กฤษฎาธิการะ กุศลล่ำ สมนา
เผยออย่างร่างรูปชี้ เรื่องแจ้งแถลงคุณ ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ศาลารายที่ ๑๐ (ศิลาจารึกยังอยู่)

๏ ทศสถานการสร้างเสร็จ โดยจง
หลวงชื่อวิไชยทรง เชี่ยวกล้า
เกณฑ์หัดอย่างฝรั่งยง ยุทธฝ่าย ขวาฤๅ
ตำแหน่งวังน่าหน้า ที่นี้พนักงาน ฯ

๏ สุนทรโวหารผู้ กำกับ
นามพระครูบังคับ ช่างใช้
นายนกมหาดเล็กนับ หนึ่งช่วย เตือนนา
การวาดราชกิจให้ เร่งแล้วฤๅเหลือ ฯ

๏ เบญจจตุกพื้น ไพจิตร ภาพนา
บัญจกบัญจาทิศ เพ่อมไว้
นิเทศนิทานอดิต ดิงชะ เสร็จพ่อ
วัดชนะสงครามได้ วาดทั้งหลังเฉลียง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ศาลารายที่ ๑๑ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ เอกาทศถิ่นสร้าง เสร็จสถาน นี้แฮ
หลวงพิไชยชำนาญ ศึกห้าว
เกณฑ์หัดบวรวังการ เกณฑ์ขาด เข้านา
โดยศักดิ์ปรักษ์สดำด้าว แต่งตั้งแต่เพรง ฯ

๏ สมุห์อยู่นายด้วงคู่ คงจัด เดอมพ่อ
จ่ายช่างสงฆ์สามวัด มอบให้
โมพิโลกย์จักรวรรดิ ราชสิทธิ ไส้นา
รงงสฤษฎ์จิตรกรรมไว้ ประกาศหล้าแหล่งเฉลอม ฯ
๏ ฉักกะยี่สิบสัน สุดจบ นิบาตฤๅ
สัตตะเดอมต่อครบ สิบเก้า
ดิงษสิบเศษนพ นับเนื่อง รู้แฮ
แสดงพระเกียรติพระเจ้า แจกฟ้าดินชม ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ศาลารายที่ ๑๒ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ นายพลน้ำพวกสร้าง ศาลเสถียร
สถิตที่หลวงมณเฑียร เทพเจ้า
กรมวังบวรพาเหียร หนแห่ ขวานา
โดยกติกา โปรดเกล้า ก่อเกือการถวาย ฯ
๏ สับดสองอัษฐสิบแจ้ง แจงจด หมายแฮ
นพสิบสองกับทศ สิบห้า
สงฆ์มหาธาตุรจิตรจ เรขรอบ ศาลแฮ
เฉลอมพระยศยืนช้า ชั่วม้วยเมรุไกร ฯ

๏ พระสมุห์ศรีชี้บอก บังคับ
แจกช่างรจิตจับ จวบแล้ว
นายนกกำกับกับ พระสมุห์ ด้วยแฮ
ทุกทิวาบแคล้ว คลาดเว้นวายเพียร ฯ

พระญาณปริยัติ

ศาลารายที่ ๑๓ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ ที่สิบสามนามผู้ซึ่ง สฤษฎีคำ ฉาฤๅ
คือปลัดจางวางขวา ท่านใช้
หลวงพิไชยสรเดชปรา กฏยศ เขาแฮ
เกณฑ์หัดวังน่าไว้ ชื่ออ้างต่างตน ฯ

๏ สุนทรโฆสิตได้ บัญญัติ พระครูฤๅ
คู่สวดดูตรวจจัด แจกห้อง
ปรีดาราชคฤหัสถ์ กำกับ อีกเอย
ชี่ช่างเชตุพนต้อง วาดสิ้นถิ่นฐาน ฯ

๏ เอการสะนพทั้ง หนึ่งทศ นิบาตเอย
ทวาทัสไตรรัศหมด ควบเข้า
ดึงษาสรูปรจ นาเรื่อง รู้แฮ
ประกาศกุศลผ่านเผ้า แผ่นพื้นอยุธยา ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ศาลารายที่ ๑๔ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ เขื่อนเพ็ชรพระเก๋อกอบ กิจการ
ล้อมราชบวรวังสถาน ถิ่นไท้
จางวางปลัดขนาน ขนาดศักดิ์ สมนา
นับสิบสี่ที่ให้ แห่งด้านฐานทำ ฯ

๏ นายปรีดาราชได้ ดูงาน วาดฤๅ
มหาดเล็กวังน่าชาญ ช่างรู้
ราชบุรณพระพุทธบาล บังคับ สังฆ์นา
เตือนตักทักภาพผู้ ผิดเพี้ยนเขียนแปลง ฯ

๏ สิบสามปกิณกะด้วย ดึงษะ สามฤๅ
สิบสี่วีสติประ กอบถ้วน
อำมรินทร์ราชบุรณะ สะเกศช่าง ชีนา
สามสิบชาติวาดล้วน เลอศเพี้ยงพิศวง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ศาลารายที่ ๑๕ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ สิบห้าหน้าที่ต้อง ทำตาม เกณฑ์เฮ่ย
เกณฑ์หัดจางวางถาม ชื่อรู้
อภัยสรเพลิงนาม พระยาหนึ่ง นาพ่อ
รงงเร่อมศาลากู้ ก่อสร้างสืบผล ฯ

๏ ช่างสงฆ์จงวาดล้วน ราชบุรณะ วัดฤๅ
เกณฑ์อีกอมรินทรสะ เกศเข้า
กำกับกิจฝ่ายพระ พระพุทธ บาลนา
นายกลิ่นมหาดเล็กเฝ้า อยู่ด้วยอวยการ ฯ

๏ ดึงษะจัตตาพิสถ้วน ทวาทัศ เรื่องฤๅ
ปัญญาศสัฏฐีถัด อีกห้า
อสีติสัตติจัด นิบาตเจ็ด เตอมเอย
สัตพิสคิดล่วงหน้า เพ่อมเข้าสามพอ ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ศาลารายที่ ๑๖ (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ แถลงนามหม่อมเจ้าหุ่น วังหลัง
สืบซ่อมศาลารัง เรขสร้าง
โสพสนับโดยจัง หวะเรียบ เรียงฤๅ
ฉลองพระเดชเจ้าช้าง เผือกเผ้าแผ่นไผท ฯ

๏ นายน้อยมหาดเล็กผู้ บุตรพระยา ธิเบศร์ฤๅ
คุมช่างร่างรจนา ทั่วทั้ง
พระสมุห์ชื่อเดิมมหา จันอิ่ม องค์เอย
ประจำจับรับงานตั้ง แต่งให้ดีเดียน ฯ

๏ ทศชาติวาดภาพถ้วน ทศชา ฎกแฮ
ชี้ช่างประทุมคงคา ควบให้
บางลำภูกับสามพระยา ระฆังอีก วัดเอย
ครบเรื่องห้าร้อยได้ เศษห้าสิบแสดง ฯ

๏ พระครูลงเครื่องคุ้ม ดัษกร
นามอุดมสังวร ชื่อตั้ง
ทุกที่ทุกถิ่นจร ใจใส่
สิทธิ์ขาดราชการทั้ง ทั่วสิ้นสงฆ์เขียน ฯ

๏ วินัยธรฝ่ายวัดไว้ เป็นภาร
ร่างเทียบทุกดำนาน มากนั้น
นายดิ่มหาดเล็กงาน ไตรตรวจ รอบแฮ
รอบแห่งศาลาชั้น นอกชั้นในราย ฯ

๏ อาลักษณ์ฉลาดวาดด้วย ดูแจง จัดนา
ภาพบดีใดแปลง เปลี่ยนให้
นิพนธ์ภักดีแสดง นามหมื่น หนึ่งเอย
องค์อดิศวรใช้ ช่วยสิ้นสบสถาน ฯ

๏ พระบำเรอราชผู้ แพทยา ยิ่งฤๅ
รู้รอบรู้รักษา โรคพ้น
บรรหารพนักงานหา โอสถ ประสิทธิ์เอย
จำหลักลักษณผาพื้น แผ่นไว้ทานหลัง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

พระปรางค์บรรจุธาตุสมเด็จพระวันรัต (๑)

๏ สถูปเสถียรธาตุไท้ ธิบดี สงฆ์เฮย
วันรัตเจ้าจอมชี ชื่ออ้าง
ปรากฏเกียรติมุนี เสนอโลกย์ ไว้เอย
องค์อดิศวรสร้าง สืบหล้าแหล่งเฉลอม ฯ

๏ จวบจุลศักราชถ้วน พันพัส สาเฮย
ฉันนพฤติสตาธฤกสัต เศษไส้
กรรติกมาศอัศสังวัจฉร์ กาพปักษ์ ปางพ่อ
พุฒสิดฤษถีได้ ธาตุตั้งสถูปสถาน ฯ

ตำหนักกรมสมเด็จพระปรมานุชิต

๏ กุฎีดิลกเจ้า จอมถวัลย์ ราชฤๅ
รจเรขรงงสฤษฎิสรรพ์ ทั่วทั้ง
ราชูทิศอวยอรรค์ ทานท่าน ถวายนา
กรมนุชิตสถิตรั้ง ผนวชสร้างสืบกุศล ฯ

๏ เบ็นบันชินบุตรถ้วน ทวยบรร พชิตฤๅ
เพ็ญพรตพรหมจรรย์ ราศร้าง
เฉลิมแหล่งเชตุวันสวรรค์ สนุกเทียบ ถึงเอย
อาวาสใดไป่อ้าง เอี่ยมหล้าแลเสมอ ฯ

---

(๑) พระปรางค์นี้อยู่ในบริเวณตำหนัก.

๏ พระยาเพ็ชรพิไชยศผู้ แผนเขียน
พระยาอร่ามรัตนมณเฑียร เทียบแก้
เปลี่ยนแปลงแหล่งสถานเสถียร สถิตทั่ว สงฆ์นา
แสนสนุกทุกถิ่นแท้ ธิราชต้องตามประสงค์ ฯ

๏ ชุมนุมสงฆ์สบถ้วน ถานา นุกรมเอย
อีกอรรคเชษฐราชา คณะพร้อม
สโมสรสื่อสารา ธิกรณ์กิจ กันแฮ
หนวิหารนี้ห้อม แห่งชั้นหลั่นเฉลียง ฯ

หอไตร

๏ หอห้องไตรพิธเบื้อง ปริยัติ ธรรมนา
สบสูตรวินัยบรมัตถ์ มั่วตู้
นฤเบศร์เกษมกรุงกระษัตริย์ รังสฤษฎ์ ไว้ฤๅ
หวังพระญาณหยั่งรู้ ถ่องถ้วนธรรมขันธ์ ฯ

หอสวดมนตร์

๏ หอชีชุมสวดซร้อง สรรพพุท ธมนตร์ฤๅ
สยาเมศร์อมรสมมุติ ท่านสร้าง
แสนสงฆ์ ซึ่งทรงอุด ดมเพศ ผนวชเอย
อวยสวัสดิ์จตุพรอ้าง ขวบร้อยเสวยสวรรค์ ฯ

ศาลาแจกเข้าสงฆ์

๏ ศาลาแจงแจกเข้า　　ของสงฆ์
ทานวัตรพัสดุผจง　　จ่ายให้
ละสิ่งละองค์คง　　ควรลาภ ลุนา
นรนาถประสาทสฤษฎ์ไว้　　แห่งนี้นามเสนอ ฯ

หอเย็น (ศิลาจารึกไม่มีแล้ว)

๏ หอเย็นขัตติเยศสร้าง　　เสร็จทรง ถวายฤๅ
สำหรับภิรมย์สุขสงฆ์　　สร่างร้อน
จงเจริญยศยืนยง　　ญวนพ่าย เทอญพ่อ
เพราะพระฤทธิราชต้อน　　แตกสิ้นเศิกกษัย ฯ

ที่แจกแกง

๏ สุปวัดถขัตติเยศตั้ง　　ยังสถาน นี้นา
กหาปนะละวันธทาน　　ทรัพย์ซื้อ
ขุนวังพนักงานการ　　แกงแจก สงฆ์แฮ
สองผลัดจัดเวรละมื้อ　　หนึ่งเช้าฉันเสมอ ฯ

โรงกรัก

๏ โรงกรักรังรักษ์ไว้　　เป็นสงฆ์ ทานนา
ทรงอุทิศทั่วชินพงศ์　　เพื่อย้อม
จีวรสไบสบง　　รัดอก เอวเอย
พื้นใส่ไฟน้ำพร้อม　　สิ่งสร้างรางขัน ฯ

ท่าน้ำ

◎ ทางใต้ไว้ท่าน้ำ　　อีกสถาน หนึ่งนา
หวังเพื่อสงฆ์ลงสนาน　　ที่นี้
ศาลาอยู่กลางสพาน　　พนักนั่ง
โดยอย่างสร้างแต่กี้　　ห่อนเพี้ยนเปลี่ยนแปลง ๆ

โรงเรือ

◎ โรงเรือรีกว้างวัด　　หลายวา แลฤๅ
ประสาทแด่สงฆ์ไว้นา　　เวศนั้น
ล้วมสถิตชิดฝั่งชลา　　ไหลเชี่ยว
ชานหว่างวางฝาชั้น　　แห่งห้องสองแถว ๆ

สพานน้ำ

◎ ฉนวนเน่อนเย่อนย่านด้าน　　ลงชล
สี่มุขทอนท้ายบน　　ล่างทั้ง
ขวาซ้ายผ่ายฟากสถล　　กระทำอาศน์ ไว้เอย
สพานผูกลูกบวบตั้ง　　แต่งให้สงฆ์สรง ๆ

สิ่งต่าง ๆ ที่ฉนวนน้ำนั้นรื้อทำตึกแถวหมดแล้ว

หมวดวรรณคดี

ตำราฉันท์วรรณพฤติ (๑)

◉ โคลงฉันท์วรรณพฤติพร้อง ปรากฏ โลกย์เฮย
บัญญาศอย่างกลบท แบบไว้
กรมนุชิตชิโนรส รจเรข ไว้แฮ
เฉลิมพระเกียรติยศไท้ ธเรศร์เจ้าจอมสยาม
◉ เบื้องบรรลุศักราชหมาย พันสองร้อยปลาย
คือเศษจตุรพรรษา
◉ พยัคฆสังวัจฉรจัตวา ศกสาวณะมา
สะสุกกะปักขบัญจมี
◉ ชีวะวารกาลไท้ธรณี ศวรเกศธเรศตรี
อโยทธยาสยามินทร์
◉ โองการสารสั่งโดยจิน ดาราชนฤบดินทร์
ผดุงกระวิวรกิจ
◉ แด่กรมไกรศรวิชิต อาราธน์รังสฤษ
ฎิฉันทพากย์หลากพจน์
◉ ตูผู้ผนวชเสนอนามยศ กรมนุชิตชิโนรส
รจิตประดิษฐ์แสดงสาร

---

(๑) จารึกติดไว้ที่เสาพระระเบียงพระอุโบสถชั้นในจารึกยังอยู่ครบ

๏ พฤตโตไทยฉันทดำนาน แปลเปลี่ยนโวหาร
มคธคัมภีร์ภาษา

๏ แปลเป็นสยามพากย์พจนา ต่อเติมโบรา
ณะแบบบัญญัติฉัฏฐฉันท์

๏ ขอประณามไตรรัตน์ขจัดกัน จัญไรไภยัน
ตรายบำราศอาตมา

๏ จักเริ่มรจเรขกถา วรรณพฤติคณนา
กำหนดบัญญาศอย่างถกล

๏ อีกมาตราพฤติเพียรนิพนธ์ อัษฎาพิธดล
ตำหรับแต่ปางไบ่มี

๏ สฤษฎิไว้ในโลกเฉลิมศรี อยุทธเยศธานี
ทำนุกพระเกียรติกระษัตรา

๏ จงยืนอยู่ชั่วกลปา วสานสืบสา
ธุชนเชี่ยวเฉลียวเชลง

๏ ตั้งต้นตนุมัชฌาเลบง เท่าถึงพฤติเพลง
คือศิวโลกโสลกขาน

๏ เลือกสรรค์อรรถธรรโมพาร ล้วนลักษณุประการ
ประกอบยุบลกลแถลง

ต. ย.

คุยา เจ ต นุ มชุฌา

บาทหนึ่ง ๖ อักษร ๔ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑ ชื่อตนุมัชฌาฉันท์ ดังนี้

ภิริยาชั่ว ๓ จำพวก

◎ จักกล่าวภิริยาเจ็ด ๖ สรรเพ็ชญ์พจนารถแสดง ๖
แห่งเหตุประจักษ์แจง ๖ จำแนกคณะบรรยาย ๖
◎ หญิงใดตริพิฆาฏฆ่า ภรรดาพิปริตห มาย
มานัสประดิพัทธ์ชาย ชู้เสน่หภิรมย์ชม
◎ ผัวไถ่ธนะสารทรัพย์ นับเป็นภิริยาสม
สวาทห่อนหทยารมณ์ รักร่วมสุขปรีดา
◎ คงหวังจะประทุษฐ์ โทษ มาโนศตริจะพาธา
นี้นามวธกาสมา ทาเรศดุจบรรหาร
◎ นางใดแลลุโลภจิตร คิดปองอทินาทาน
ลักทรัพยะศฤงคาร ภรรดาริอริรัน
◎ ทำโทษะอมิตรหมาย ปองร้ายกิจสิ่งสรรพ์
นามโจริสมาบัญ ญัติอรรถธิบายแถลง
◎ หญิงใดกระมเลศคร้าน ในการคฤหแสร้งแสดง
ปากร้ายผรุสาแรง สำรากรสวาจา

◎ ยังผัวลุณอำนาจ คือทาสะณะเคหา
นามอัยยะสมาปรา กฎดังพจนายล
◎ สามพวกดุจบรรยาย วายชีพนิริเยศดล
ด้วยเดชทุจริตผล บันดาลคติแผกผัน
◎ นี้คือตนุมัชฌา สมญาบทแบบฉันท์
ข้าสาธกะรำพรรณ์ เสมอเนื่องคณะเมธิ์

๑๐ บท

ช.	ส.	ครุ
๐ ๖ ๐	๐ ๐ ๖	๖
กุ มา ร	ล พิ ตา	ชุสุคา

บาทหนึ่ง ๗ อักษร ๔ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒ ชื่อกุมาระลพิตาฉันท์ ดังนี้

ภิริยาดี ๔ จำพวก

◎ อนึ่งอนุชมิจิตร สนิทกรุณะเปรมปรี
๗ ๗
ดิสวามิมนะภักดิ ภิบาลบมิอนาทร
๗ ๗
◎ ประเล่หชนนิเสน่ หบุตรบิยเสมอสมร
ชเนติสมะนามกร ประกาศอธิกคุณนา
◎ อนึ่งอนุชอายกรรม กระทำมฤธุจรรยา
บหยาบบมิอหังกา รเคารพสวามิ

๑๒๑

๏ ประหนึ่งกนิฐะอำรุง　　ผะดุงณกตะเวที
ประกาศิตะภคินี　　สมาสมรสมัคสมาน
๏ อนึ่งอนุชร่วมสุข　　แลทุกขะบมิร้าวราน
ประเล่หมิตรสันดาน　　แลซื่อแลสตยภรรดา
๏ ประกาศสุคตวาที　　สธีสมะภิริยา
ประเสริฐคุณอุพารา　　ธิการะผลแหล่หลาย
๏ อนึ่งอนุชเยงยำ　　กระทำประพฤติต่ำกาย
สวามิศรหนึ่งนาย　　บนึกประทุษะโทษา
๏ จะโกรธแลจะประกอบโพย　　จะโบยแลบริภาษนา
บตอบแลบมิโกรธา　　ธิวาศน์ฤทยะภักดี
๏ มุนินทรธแสดงคุณ　　วิบูลย์บวรนารี
ธเรียกวนิตะทาสี　　สมาสมรชายา
๏ อนงค์อนุชทั้งสี่　　ชิวีมรณะคลาศคลา
คระไลยสุคติโลกา　　ภิรมย์ทิพยะไอศวรรย์
๏ นิพนธ์พจนสมญา　　กุมาระละพิตาฉันท์
ธิบายบทฉบับบรรพ์　　ประกาศนิกรเมธา

๑๑ บท

ภ.	ภ.	ครุ
∪ o o	∪ o o	∪ ∪
จิ ตฺร ป	ทา ย ทิ	ภา คา

บาทหนึ่ง ๘ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๔ บาทเป็นบทหนึ่ง

๓ ชื่อจิตรปทาฉันท์ ดังนี้

เหตุฉิบหาย ๖ ประการ

◎ ปราชญ์ประฏิบัติ วรอรรถหมาย เหตุอุบาย สุขะวัฒนา
เจริญศิริยศ บริวารา เว้นกิจะทา รุณอาธรรม์
๘ ๗

◎ โทษะฉะพิธ พิปริตผล อย่าตริริกล ผรุสาสรรพ์
ดื่มรสปา นะสุราอัน ชื่อชลจัณฑ์ ดุมุเมามน
◎ เมระยะบาน คะณะพาลพ้อง พึ่งมละปอง บมิเป็นตน
สรรพประมาท พิปลาศยล โภคะจะดล ขยะประไลย
◎ อย่าจรลี้ ณะวิถีตรอก ยามรติออก ขณะดับไถง
เหตุอุบาทว์ จะพินาศภัย เอกะแลไคล อริโรมรัน
◎ อย่าทฤศนา สะมะชาการ ทุกกิจะงาน มหุศพสรรพ์
โมหพิกล บมิยลธรรม์ โทษะอนันต์ ภยะพึ่งเยง
◎ อย่าริตริปอง จะคะนองเล่น สนุกนิบเห็น คุณะนักเลง
ล้วนจะพินาศ ธนะจงเกรง โพ้นภพเพรง นิระสรรเสริญ
◎ อย่าปณิธาน จะสมานจิตร ลามกะมิตร ทุจริตเจริญ
ยามสุขะสนิท บมิห่างเหิน ทุกขะละเมิน สละตนหนี

◎ อนึ่งตริประโยชน์ กิจะโหดคร้าน แห่งธุระงาน คฤหอันดี
พึงเสาะสะสม ธนะราษี โดยอธิพี ริยะจรรยา

◎ เหตุพินาศ อนุสาสน์แสดง ฉัพพิธะแจง นรปรีชา
เชิญมละโทษ ดุจพรรณา จักยศถา วรสวัสดิ์

◎ ฉันทภิปราย อธิบายบท คามภิรพจน์ ศุภสารศรี
จิตระปทา พฤตินามมี จินตกระวี รินิพนธ์แถลง

๑๐ บท

ม. ม. ครุ

โม โม โค โค วิชฺ ชุมฺ มา ลา

บาทหนึ่ง ๘ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๔ บาทเป็นบทหนึ่ง

๔ ชื่อวิชชุมมาลาฉันท์ ดังนี้

โทษเสพย์สุรา ๖ ประการ

๑ โทษเสพย์ไชยบาน บรรหารเหตุหก สัพพัญญูยก
จำแนกแจกแจง แก่เวไนยชาติ อวยสาสน์สำแดง
หลากหลายร้ายแรง ปรากฏโลกา

◎ คือศูนย์สิ้นทรัพย์ ย่อยยับบรรลัย เพื่อน้อมนำไป
เสียค่าซื้อหา ผิวเว้นฤาเสบย คุ้นเคยอาตมา
ขาดสักเวลา ห่อนสุขเกษมสานต์

◎ หนึ่งจักวัฒนา กลหาเหตุร้าย เกรี้ยวกราดมาดหมาย
อุกคลุกรุกราน ตีต่อยถ้อยเถียง แซ่เสียงแซ่งขาน
ขุ่นเคืองเรื่องพาล เพื่อฤทธิ์เมามัว

◎ หนึ่งเกิดโรคา นานาพยาธิ์ภัย สบสรรพ์พรรณไข้
กายสั่นหวั่นหัว บางบวมบางซูบ แผกรูปผิดตัว
เพื่อผลคนชั่ว กลั้วกล้ำน้ำเมา

◎ หนึ่งเกิดดำเนียล บ่นเบี่ยนยินร้าย ชุมชนหญิงชาย
ว่าชาติโฉดเฉา มาหมิ่นศักดิ์ยศ ย่อมลดหย่อนเยา
ทั่วผู้ดูเบา มากหมิ่นถิ่นชา

◎ หนึ่งปราศจากอาย เว้นกายสังวร กอปกิจใดห่อน
เกลียดกลัวนินทา การไม่ควรทำ ก่อกรรมนานา
เชื่องบาปหยาบช้า เฉกชาติเดียรฉาน

◎ หนึ่งเสื่อมปรีชา ปัญญาทุพพล ห่อนเห็นเหตุผล
ผิดชอบกอปการ ฤารู้บาปบุญ โทษคุณแก่นสาร
โมหันธ์บันดาล มืดมิดบีดงำ

◎ โทษาลามก เหตุหกบรรหาร แห่งเสพย์มัชบาน
ปวงปราชญ์จงจำ เสื่อมศีลเสื่อมทรัพย์ อับประภาคมากกรรม
วายชนม์ผลนำ ดลเหล่าแหล่งอบาย

◎ เหี้ยมนั้นบัณฑิตย์ พินิจเห็นโทษ อย่าเปรมปราโมทย์
ในเหตุฉิบหาย ยลอานิสงส์ องค์ศีลบรรยาย
คือกิจบังวาย ว่างเสพย์สุราบาน
◎ ฉันท์นี้บังคับ โดยฉบับคาถา วิชชุมมาลา
แถลงแจ้งนามขนาน แปลเปลี่ยนเชียนความ สยามพากย์พิศดาร
ผู้ปรีชาชาญ ชอบรู้ดูกลอน

๑๐ บท

ภ.			ต.			ลหุ	ครุ
◡	∘	∘	◡	◡	∘	•	◡
ภา	ต	ล	คา	มา	ณ	ว	กํ

บาทหนึ่ง ๘ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๔ บาทเป็นบทหนึ่ง

๕ ชื่อมาณวกะฉันท์ ดังนี้

โทษเที่ยวกลางคืน ๖ ประการ

◎ โทษจรดล่ หนถละมารค์ เคหประจาก่ พาหิรจร่
๘ ๘
รัตติกาล่ พานภยะรอน่ ควรอนุสร่ พุทธะกถา
๘ ๘
◎ โทษะฉะเพธ เหตุประกาศ คือบมิอาจ คุ้มสิริรา
สรรพรีปู ผู้จะเสาะหา สบหทยา พ้องพะระราน

◎ หนึ่งมละชา ยาเลดนัย เบื้องบทไคล คลาศคฤหส์ถาน
เอารส์ทา ราริตริการ เที่ยวทุรหาร จิตรคนอง
◎ บุตรก็จะเสีย เมียก็จะชั่ว เหตุเพราะตัว เลยละบครอง
จักทุจริต ผิดกลปอง พักตรจะหมอง มัวหฤทัย
◎ หนึ่งธนส์าร ดาลจะพินาศ เพื่อเพราะนิราศ รัติคระไล
โจรจะกระทำ กรรมทุษภัย ทรัพยจะกษัย โทรมนศา
◎ หนึ่งผิวไคล สมัยรติกาล มักจะพะพาน โจรจรมา
ลักธนะปลาศ ปราศคฤหา เจ้าคฤหคลา คลาศบมิทัน
◎ ไต่รถยางค์ ห่างฤประสบ พอปะพะพบ ตนจรจรัล
เขาก็จะจับ ปรับครุทัณฑ์ โทษะมหันต์ พันธ์นะประหาร
◎ หนึ่งจรดล หนณะประตู แห่งคฤหผู้ อื่นขณะวิกาล
เขาจะพโล โจระประจาน ใดส์วนะส์าร เชื่อบมิแหนง
◎ หนึ่งจะอดูร พูนภยมาก มักอะระขวาก หนามส์วะแทง
อีกอหิชาติ กาจพิษแรง พาธะจะแส์ลง มล้างชลมลาย
◎ ภูริตริเห็น เป็นขะระโทษ ฉัพพิธโปรด อรรถธิบาย
พึงมละเว้น เช่นอภิปราย ทุกขะจะวาย เส์วยสุขส์านต์
◎ ฉันทะลิลาศ ส์าส์นะแส์ดง โดยบทแถลง เล่หบุราณ
มาณวกนาม ตามบริหาร ทวยธิรญาณ อย่างรินิพนธ์

๑๑ บท

ร.	น.	ส.
◌ ◌ ◌	◌ ◌	◌ ◌ ◌

รา น ลำ ย ทิ ห ฉ มุ ขี
บาทหนึ่ง ๙ อักษร ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๖ ชื่อหลมุขีฉันท์ ดังนี้

โทษดูการมหรศพ ๖ ประการ

◎ โทษจรัลณมหุศพะยล ตรัสนุสนธิ์กลฉฐพิธา
◎ คืออเนกนุกิจสมชา ๙ หนึ่งสวนาคิตะวทิตะขาน ๙
◎ หนึ่งสดับดุริยวิธการ เป่าผสานสรสุษิตะแสดง
◎ หนึ่งแลพังพหิพจนะแถลง วัตถุแจงนิรชินะกถา
◎ หนึ่งสดับวิณะแลรมนา ศัพทอาทิมธุรประโคม
◎ หนึ่งแลพังปหรณคะโครม เภริโหมมหรธิ์กสนั่น
◎ ปราศจากคุณะหิตะมหันต์ โทษอนันต์นิริยภยะผล
◎ ปัจจุบันนฤคุณะก็ยล ทรัพยะดลขยวิจลลาญ
◎ คือจะเปลืองปละสละธนส่าร เหตุการกยะบุษปะคนธ์
◎ เครื่องวิเลปนะสุจิวิมล อ่าสกนธ์ขจรรสฉม
◎ หนึ่งจะเสื่อมธนะวุฒิอุดม เหตุสะสมวรวิวิธพัตร
◎ หนึ่งจะเปลืองธนะศิริพิบัติ เหตุจัดรสวิวิธะโภชน์
◎ หนึ่งจะเปลืองธนะวิธประโยชน์ เหตุประโมทมหุศวะทาน

◎ หนึ่งจะป่วยกิจคฤหสถาน　　สรรพการก็จะบมิกระทำ
◎ หนึ่งผิวหญิงจะทฤศนะรบำ　　คืนณตำบละคฤหวิกาล
◎ ผัวจะหึ่งละจะผรุสขาน　　จักประหารภยะประทุษะทัณฑ์
◎ โทษประการะฉพิธก็หัน　　ปัจจุบันประดุจบริยาย
◎ เบื้องอนาคตภพอบาย　　ภูมิหมายธุวทุคติคลา
◎ ปราชญ์ละเหตุทฤศนะสวนา　　แห่งมหามหุศวตระการ
◎ ห่อนจะเห็นคุณะวิบุลสาร　　สรรพพาลพิปริตคดี
◎ ฉันทพากยะหลมุขี　　นามกระวิวจนะก็ประกาศ
◎ เป็นฉบับคณะวิธุรชาติ　　โดยนุสาสนบทวิการ

๒๒ บท

ภ.	ม.	ส.	ครุ
◡ ○ ○	◡ ◡ ◡	○ ○ ◡	◡

ภฺมา ส ค ยุตฺ ตา รุมฺ ม ว ดี สา

บาทหนึ่ง ๑๐ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง　๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๗ ชื่อรุมมวดีฉันท์ ดังนี้

โทษเป็นนักเลง ๖ ประการ

◎ แสดงกลอาธรรม์ ๕　　พนันบมิแก่นสาร ๕
แห่งชนชาติพาล ๕ ๕　　ผดุงกิจนักเลง ๕ ๑๐ ๑๐

◎ โทษะประการหก ยกอธิบายเพรง
บัณฑิตยพึงเกรง จงมละหทัยไกล
◎ คือชนะแก่ท่าน ดาลอริจองใจ
เจ็บจะกระทำภัย ผูกประติเวรา
◎ แพ้ก็จะอาโภค โศกบมิสมปรา
รพภะอดูลย์ล่า หัสมุขหมองหมาง
◎ หนึ่งจะประลัยทรัพย์ อัปพละบกบาง
กาลกิพิกรรมปาง ปราชยะในสนาม
◎ หนึ่งผิจะพาที ที่วินิจฉัยความ
สักขิบควรถาม เหตุนิรสัตยา
◎ หนึ่งสุหชาชิด มิตรคณะพงศา
ต่างก็จะเจรจา ดำนิติเตียนขาน
◎ หนึ่งจะกระทำอา วาหประกอบการ
โหดกิจงามงาน ห่อนลุประสงค์เอง
◎ เขาบมิอำนวย อวยสละธิดาเกรง
เหตุเพราะนักเลง เลี้ยงบมิเป็นผล
◎ โทษะณะเพธแจง แสดงอนุสนธียล
ปราชญ์มละพิบัติดล ดังอภิปรายปราม
◎ ฉันทประชุมนุม รุมมวดีนาม
เสนอธิรโดยคาม ภีรกถาธรรม

๑๓ บท

ต.	ช.	ช.	ครุ
◡ ∘ ∘	∘ ◡ ∘	∘ ◡ ∘	◡ ◡

ตุชา ชุคา ค รุ นา ย มุ ปฏ จิ ตา สา

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๘ ชื่ออุปัฏฐิตาฉันท์ ดังนี้

ปาปมิตร ๖ จำพวก

◎ แถลงลักษณเล้ วนะมิตรฉัพพรรณ์
๑๑
พ้นปาปะมหันต์ ครุโทษเผ่าพาล
๓๑
◎ ธูตาคณะมิตร ทุจริตกอปการ
ส่ำสิ่งสุขะสาน ตะสนุกนินักเลง
◎ มีอาทิสกา คณนาก็หลายเพลง
ล้วนลามกะเลบง ธนะนาศทุกพรรณ์
◎ โสณฑาคณะมิตร ก็ริกิจจะเสพย์สรรพ์
สิ่งซึ่งครุทัณฑ์ ปรหาระกรรมแสวง
◎ เสพย์เพียญชน์สุปภัตร ผลขัชชะพ้นแพง
นานัครรสแรง บริหาระโภคา
◎ หนึ่งมิตรนิจนาม กรคือบีปาสา
เสพย์เมรยนา นุประเภทสุราบาน

๏ มืดโมหประมาท วิปลาศโวหาร
ก่อเกิดคติพาล ภัยะเพิ่มพิบัติผล
๏ หนึ่งเนกะติกา คณพาละชาติชน
ชื่อมิตรพิกล ทุรลักษณบาปี
๏ กอปกฏะทุพา นิชกรรมราคี
เลียงชีพยกระลี กลเลศหลากหลาย
๏ หนึ่งวัญจนิกา ก็ประกาศนามสหาย
มฤษาอภิปราย มละสัตยาธรรม์
๏ เจนจัตุทุภา สิตเภทรำพรรณ์
พีนโทษะอนัน ตะอเนกทั้งผอง
๏ หนึ่งสาหสิกา ทุระมิตรจิตรจอง
กิจกักขละปอง ปรทรัพยสืบแสวง
๏ โดยโจระประทุษ ฐผรุสร้ายแรง
ผดุงชนมแสดง ทุจริตกรรมกาย
๏ หกมิตรอสัพ ภิบนับจะเสพหมาย
ล้วนมล้างคุณะมลาย ศิริวัฒน์สวัสดิ์
๏ เชลงลักษณฉัน ทอุบัฏฐิตามี
สมเยศกระวี วรชอบประกอบกลอน

๑๕ บท

ต.			ต.			ช.			ครุ	
◡	◡	๐	◡	◡	๐	๐	◡	๐	◡	◡
อินฺ	ทา	ทิ	กา	ตา	ว	ชิ	รา	ช	คา	โค

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๙ ชื่ออินทวิเชียรฉันท์ ดังนี้

โทษเกียจคร้าน ๖ ประการ

◉ เสนอโทษะเกียจคร้าน[๕] กิจการนิรันดร์[๖]
๑๑
โดยอรรถตรัสสอน[๕] กลหกประการแถลง[๖]
๑๑
◎ ชนชาติโกสัช นฤวัฒนาแสดง
ด้วยเหตุหน่ายแหนง วิริเยศฤยลผล
◎ มาทแม้วะกอปกิจ กลบิดแลเพี้ยนตน
หนาวนักฤจักทน จะกระทำประการใด
◎ บางอ้อนก็ร้อนนัก ดุจจักประลัยไป
รังสฤษฎิกิจใด บมิรางจะรอดคง
◎ บางคาบก็ขานคำ ยลย่ำพระลบลง
การกอปบชอบจง มละก่อนแลผ่อนเผือ

◎ บางเพี้ยนระเมียฌเช้า ผิวเต้าบควรเมือ
สายหน่อยแลค่อยเชือ จะกระทำบทำงน
◎ บางผัดฌขัดข้อง ธุระท้องระร้อนรน
ฤาภักษโภชน์ผล ก็ทุภาพบกเบา
◎ บางอ้างแลอิ่มอัด อุระผัดทุเลาเพลา
ย่อยหย่อนอุทรเรา ก็จะเร่งฤเกียจกล
◎ หกเหตุครั่นคร้าน กิจงานแลเพี้ยนตน
โดยดังยุบลยล บมิอยากจะพากเพียร
◎ แสดงอรรถคฤหัสถ์โทษ คุณะโหดฌพาเหียร
เบื้องพรรพชิตเรียน ธุระธรรมทั้งสอง
◎ คือคัณฐพุทธวัจน์ แลวิปั้ศนาปอง
คร้านตนก็หม่นหมอง บมิเสร็จมิสมประสงค์
◎ แม้มีพิริยภาพ จะลุลาภจำนง
ทั่วธรรมธำรงค์ คุณะพ้นพิเศษสรรพ์
◎ ทวยบัณฑิตาชาติ์ คณะปราชญเผ่าพันธุ์
เว้นเกียจแลเกียจกัน จิตรมุ่งผดุงเพียร
◎ กอปกิจอุกฤษฐ์วัตร ประฏิบัติ์เล่าเรียน
โดยอรรถอันเขียน อนุสาสน์นุสนธิ์สาร
◎ พากย์นี้แลมีนาม กรตามบุราณนาน
คืออินท์วิเชียรชนาน กลพร้องลบองฉันท์

๏ เนื้องเนกเมธา ทฤศนาณบับบรรพ์
พิ่งเพี้ยรนิพนธ์พรร ณพฤติรู้กระทู้แถลง

๑๖ บท

ช.	ต.	ช.	ครุ
๐ ◡ ๐	◡ ๐ ๐	๐ ◡ ๐	◡ ◡
อุ ปา ทิ	กา ส่า ว	ช ตา ช	คา โค

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑๐ ชื่ออุเปนทวิเชียรฉันท์ ดังนี้

อัญญะทัตถุงหรมิตรมีลักษณโทษ ๔ ประการ

๏ ประเภทะแห่งสหาย อธิบายประจักษ์แจง
ชินานุสาส์นแสดง คุณะโทษธบรรหาร

๏ ประกาศะแก่มา นพะนามศฤงคาล
นิเทศพิศดาร อดิเรกเนื่องนันต์

๏ ทุมิตรบควรสมา คมะมิกสิ่พรรณ์
สุมิตรแลควรสัน ถวะเสพย์ก็สิ้มิ

◎ จะแจ้งทุมิตรนาม กรตามพระบาพี
ละพวกละผู้มี กลเลศะเหลือหลาม
◎ สหายะหนึ่งอัญ ญทะถุงหะรานาม
ประกอบประการความ จตุรงคะบรรยาย
◎ จะสับจะสู่หา จรมาแลเมื่อดาย
ประณตประณามกาย ก็ผสมผสานเฉลย
◎ ผิวชอบณะสิ่งใด กลใขภิปรายเปรย
ตระบัตรก็ชมเชย แลพิรี้พิไรขอ
◎ อนึ่งบมิได้ สละไปอนันต์พอ
ดุลาภะรายยอ บมิปลอดมิเปล่าครา
◎ อนึ่งจะคำนัล ก็ละน้อยแลนำมา
ประโยชนะแห่งหา คุณะชอบจะตอบทวี
◎ อนึ่งผิวภัยพา ธจะพึ่งก็ภักดี
ประดุจสวามี แลสนิทเสน่ห์สมาน
◎ ประเล่หคืออกรรม กรใช้ณงานการ
ผิวพ้นพิบัติพาน ก็ประลาศะหลีกตน
◎ อนึ่งจะคบหา ก็เพราะภาระทำงน
จะใช้จะชวนขวน ธุระร้อนแลรักแรง
◎ ดุกิจก็เพิกเฉย มละเลยประหนึ่งแหนง
พะพานก็ดานแสดง กลเล่หห่างเหิน

◎ ประการประกิจโดย จตุเภทะดำเนิร
จริตทุมิตรเจริญ อสธรรมจารี
◎ อนึ่งแลนามอัญ ญทะถุงหะรามี
บควรจะปราชญ์ปรี ดิสมัคสมาคม
◎ ประดิษฐ์ประดับฉัน ทประกาศกระวีชม
อุเปนทวิเชียรสม มุติแจ้งประจักษ์นาม

๑๖ บท

ช.	ต.	ช.	ครุ
๐ ◡ ๐	◡ ◡ ๐	๐ ◡ ๐	◡ ◡
อ นุ ต	โร ที่ ริ	ต ลกุ ข	ณา เจ

ต.	ต.	ช.	ครุ
◡ ◡ ๐	◡ ◡ ๐	๐ ◡ ๐	◡ ◡
ปา ทา วิ	มิสุ ส่า อุ	ป ชา ติ	โย ตา

ต.	ต.	ช.	ครุ
◡ ◡ ๐	◡ ◡ ๐	๐ ◡ ๐	◡ ◡
เอ วํ กิ	ถญฺ ญา สุ	ปี มิสุ ส	ตา สุ

ช.	ต.	ช.	ครุ
◦ ◡ ◦	◡ ◡ ◦	◦ ◡ ◦	◡ ◡

ว ทนุ ติ ชา ติ สุวิ ท เม ว นา มํ

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

ปฐมบาท กับจตุตถบาท เหมือนอุเปนทวิเชียรฉันท์

ทุติยบาท กับตติยบาท เหมือนอินทวิเชียรฉันท์

๑๑ ชื่ออุปชาติฉันท์ ดังนี้

วจีปรมมิตรมีลักษณโทษ ๔ ประการ

◎ ชินานุภาสิต[๕] ทุรมิตรยังสาม[๖]

จำแนกประเภทตาม[๕] อนุสนธิ[๑๑]นุสาสน์ธรรม[๖]

◎ สมเยศหนึ่งนา[๑๑] มวจีบรมอัน

อสัตย์อธรรมพรร คประเภทประพฤติพาล

◎ ประกอบทุภาสิต จตุพิธบรรหาร

แห่งเหตุบันดาล ทุจริตวจีแถลง

◎ คืออรรถปราศรัย กิจในอดีตแสดง

ขณะวานก็จัดแจง อดิเรกะโภชา

๏ ธคลาณวันนี้ บมิมีฤทันหา
ลวงเล่ห์เจรจา นฤสัตยวาที
๏ หนึ่งอ้างอนาคต กลปดบบัดสี
พะหน้ากิจามี ก็จะช่วยผดุงผดา
๏ ผิวไปจะพึ่งพัก ก็ผละผลักบหันหา
ฤๅเอื้อฤเอาภา ระบรับแลกลับกลาย
๏ หนึ่งเรียกจะให้บั้น กลวัญจนาธิบาย
เพราะแจ้งตระหนักหมาย บมิเห็นจะตามคำ
๏ อนึ่งก็ล่อลวง กิจะปวงธอย่าอำ
จักช่วยกระทำล้ำ ฤทธิโดยประสงค์สู
๏ เบื้องบอกก็เบี่ยงบิด ธุระกิจบแลดู
ผิวเตือนก็เบือนหู บสดับนุสนธิ์แสดง
๏ อนึ่งแลมีนา มวจีบรมแจง
แจกเลศะลี่แถลง พจะพ้นอสัตย์สาร
๏ ไป่ควรจะเสพสมา คมมิตรจริตพาล
ประพฤติสันดาน ดุจหมู่ริปูเป็น
๏ พิธีณะฉันทศาสตร อุปชาตินามเห็น
เชลงลักษณลำเค็ญ กลนับสลับกัน
๏ นาเนกะบัณฑิตย์ จะประกิจประกอบฉันท์
พินิจฉบับบรรพ์ บทแน่ตระหนักใจ

๑๔ บท

ส.	ช.	ช.	ลหุ	ครุ
๐ ๐ ⏑	๐ ⏑ ๐	๐ ⏑ •	๐	⏑

ส ช ชา ล คา ค ทิ ตา สุ มุ ขี

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑๒ ชื่อสุมุขีฉันท์ ดังนี้

อนุปิยภาณีมิตรมีลักษณโทษ ๔ ประการ

◎ ขณะมิตรพา ลก็ปรากฏใช้
ตติเยศใน อนุกรมวจี
◎ ธสฤษฎินาม อนุปิยภณี
ทุรชาติกระลี กลเกื้ออสธรรม์
◎ ครุโทษเหตุ จตุเภทก็บั้น
บมิควรจะสัน ถวะเสพยภิรมย์
◎ กลหนึ่งจะแจ้ง กิจะปาปก็ชม
หฤทัยนิยม อนุญาตบมิปราม
◎ วจนาตถะสา ธุปสาทก็ตาม
ธุระนี้แลงาม นฤทุกข์นฤโทษ

◎ กลหนึ่งจะบอก กิจบุญก็พิโรธ
พจะห้ามประโยชน์ ทุจริตนิศคุณ
◎ ธนะสาระเปลื้อง ฤสวัสดิวิบุลย์
บมิร้างจะสุน ทระถาวระผล
◎ กลหนึ่งก็ยอ ยศเกียรติถกล
อภิพักตรดล วรวัฒนะธิบาย
◎ ธประสิทธิสรร พมโนรถะหมาย
คุณะแสร้งภิปราย เพราะจะชอบหทยา
◎ กลหนึ่งก็กล่าว บรพักตร์ครหา
วจเนกะนา นุประการอนันต์
◎ บมิสุทธจิตร สุจริตนิรัน
ดรด้วยอธรรม์ ทุจริตวิจล
◎ ทุษเลศลา มกะทารุณผล
จตุเภทกล ก็ประกอบกุฏะวา
◎ จกะพาลชาติ แลนิราสสุภา
สิตสัตยา ธิกะคุณบมี
◎ มิตรนี้แลนาม อนุปิยภณี
คณะเนื่องกระวี วรเว้นมิสมา
◎ คมะเป็นสหาย จะมลายสุขอา
ดุลยวัฒนา ยศศักดิฤยล

๏ บทฉันทปรา กฏนามนฤมล
สุมุขินิพน ธวิธูรทฤษฎี

๑๖ บท

ภ.	ภ.	ภ.	ครุ
◡ ○ ○	◡ ○ ○	◡ ○ ○	◡ ◡

โท ธ ก มิจุ ฉ ติ เจ ภ ภ ภา คา

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑๓ ชื่อโทธกะฉันท์ ดังนี้

อบายสหายมีลักษณโทษ ๔ ประการ

๏ มิตรคณา[๕] ทุรพาละทุพลัม[๑๗]
๑๑
นามก็กระลี[๕] หินชาติประกาศภิปราย[๗]
๑๑

๏ สัมมุตนา มอบายะสหายหมาย
เสวนะมลาย สุชะสวัสดิแลวัฒนา

๏ กอปจตุโทษ นฤประโยชนะทุกขา
ภัยะจะพา ธประไลยขยะในพลัน

◎ คือจะกระทำ ทุษกรรมก็จะชวนจรัล
เสพย์วิธสรร พสุรารสเมรัย
◎ เสื่อมศิริโภค จวิโยคกิติคุณกษัย
เสื่อมพละไพ บุลยญาณยศสรรเสริญ
◎ เสื่อมศิลสัง วรทั้งคติดำเนิร
อบายบทเจริญ อกุศลผลเนืองนันต์
◎ หนึ่งก็จะพา บทคลาจรจรอกจรัล
แห่งบรสัน ตะกะเคหะณราษตรี
◎ พ้นภยะพาล ก็จะดาลดุรทุกข์มี
โทษะกระลี จะพินาศนิราศคุณ
◎ หนึ่งก็จะชวน กิจะล้วนบมิเป็นบุญ
มหรศพสุน ทระทัศนนิพัทธ์กาล
◎ ปราศผลชอบ แลประกอบณประมาทหมาน
ปราศคุณะสาร อิธโลกบรโลกคลา
◎ หนึ่งก็จะชัก กิพลักษณะนานา
อาทิสกา กิจะพนันก็จะพลันมลาย
◎ แห่งธนสาร แลจะลาญจะลุอันตราย
ร้อนอุระวาย สุขะรมยบสมบูรณ์
◎ มิตรอบา ยะสหายก็พิบัติพูน
ทุกขะอดูลย์ ดุจพุทธประสาทสาร

◎ ปราชญ์บมิควร แลจะชวนกิจะสมัคสมาน
สมาคมพาล ทุรลักษณกักขลา
◎ โทธะกะฉัน ทก็สรรรจนาปรา
กฎิกถา พฤติพากยะหลากประหลาด
◎ หวังวจนา อนุสาสนะโอวาท
ทวยธิรชาติ์ จะนิพนธ์กลแปลกแปลง

๑๖ บท

ม.	ต.	ต.	ครุ
◡ ◡ ◡	◦ ◦ ◦	◡ ◡ ◦	◡ ◡
เว ทสฺ เส	หิ มฺตา ต	คา คฺสา ลิ	นี สา

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

และมียติคือขาดคำลงในที่ ๕ และที่ ๖ อักษร

๑๔ ชื่อสาลินีฉันท์ ดังนี้

อุปการมิตรมีลักษณคุณ ๔ ประการ

◎ มิตรมีสันดานสัตย์[๕] ธตรัสเทศนาแถลง[๖]
[๑๑]
โดยนามทั้งสี่แสดง[๕] สุมิตรล้วนจะควรสมาน[๖]
[๑๑]
◎ หนึ่งมิตรผู้เป็นปราชญ์ ประกาศนามอุปการ
กอปคุณไพบูลย์ประมาณ ก็สี่ถ้วนประมวญกล

◎ คือเปนที่พึ่งพัก　　พิทักษ์เมื่อประมาทตน
ห่อนทิ้งทำงนขวน　　แลคุ้มภัยบให้พาน
◎ พางผู้รักษาบุตร　　ประดุจคือบิดาปาน
ดังนี้จักเสพย์สมาน　　สมรเสมอชีวิตควร
◎ หนึ่งช่วยรักษาทรัพย์　　ก็รับภารบรานรวน
เข้าเรือนเมื่อเพื่อนชวน　　แลฝากไว้จะไกลจร
◎ ของใดจักลืมหลง　　ก็ตรงรักสมัคสมร
คุ้มขังอยู่นั่งนอน　　มิแหนงหน่ายจะวายระวัง
◎ หนึ่งเบื้องว่าภัยมี　　ฤๅหนีไกลแลไว้หลัง
ต้านติดชีวิตยัง　　บทิ้งทอดตระหลอดมลาย
◎ ปลอบเปลื้องที่แกลนกลัว　　แลตัวตูจะสู้ตาย
เปนเพื่อนพำนักสหาย　　ฤๅห่อนห่างบรางขาม
◎ หนึ่งแม้ว่ามีทุกข์　　จะขุกเคืองณเรื่องความ
ทรัพย์แลกช่วยแบกหาม　　บให้แพ้แลแก้อาย
◎ การใดไม่สรรพเสร็จ　　บเข็ดคิดจะเสียดาย
แรงทรัพย์กับแรงกาย　　ประกอบกิจประสิทธิ์ประสงค์
◎ อุปการมีนามมิตร　　ขจิตซื่อแลซื่อตรง
ไพบูลย์ด้วยคุณคง　　ก็ครบสี่คดีแสดง
◎ ดังนี้จักเสพย์สม　　ภิรมย์รักฤๅเสียแรง
เว้นโทษโหดทุกข์แถลง　　พิเศษสรรพสิ่เจริญ

◎ ยิ่งญาติยิ่งเผ่าพงศ์ ดำรงเสน่หะห่อนเหิน
แหห่างหมางหมองเมิน บมิ่แท้ฤแปรใจ
◎ ปวงปราชญ์จงเลือกมิตร จริตดังยุบลไข
ฤๅพ้องฤๅพานภัย พิโยคทุกขะพาธา
◎ กลฉันท์รำพรรณพร้อง ลบองบทก็โสภา
เผยออรรถบัญญัติส่า ลินนามกรแสดง
◎ มวญหมู่เมธาชาติ ฉลาดลองนิพนธ์แถลง
หลากหลายบรรยายแจง กระจ่างจิตรลิขิตสาร

๑๖ บท

ม.	ภ.	ต.	ครุ
ั ุ ุ	ั ๐ ๐	ุ ุ ๐	ุ ุ

ธา ตุม มิส สา ย ติ สา มภา ต คา โค

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

และมียติคือขาดคำลงในที่ ๔ และที่ ๗ อักษร

๑๕ ชื่อธาตุมมิสสาฉันท์ ดังนี้

สมานสุขทุกขมิตรมีลักษณคุณ ๔ ประการ

◎ จักลำแดงมิตร ๔ สุจริตจิตรนามขนาน ๗ ๑๑
บัญญัติคือสมาน ๔ สุขะทุกข์เสมอประดุจกัน ๗ ๑๑

◎ ไป่ขุ่นเคียดข้อง บมิหม่นหมองจะเคียจฉัน
ซื่อสัตย์ถ่องธรรม์ ก็ประกอบเหตุสี่แสดง
◎ คือบอกความลับ บมิกลอกกลับจะแจ้งแจง
แก่ผู้อื่นแถลง แถสนองสนิทกึบดังำ
◎ ไป่คิดปองร้าย พจนบรรยายณความขำ
ผจงจิตรมิตรอำ ชนะพรางพร้องบแพร่งพราย
◎ หนึ่งรหัศเหตุเขา ก็บอำเอาภิปรายหมาย
มอบชี่พิตกาย บมิแคลงเราแลเล่าขาน
◎ ไว้ใจไป่คิด จะระแวงจิตรรวนราน
ร่วมรักสมัคสมาน ดุจเสมอชี่พเดียวดล
◎ หนึ่งอันตรายมี บมิหลีกลีจะหนีตน
ร่วมทุกข์ทำงน บมิทิ้งทอดจะรอดจรัล
◎ ยิ่งญาติยิ่งวงศ์ คณะเผ่าพงศ์ฤเทียมทัน
หายากยิ่งครัน แลประเสริฐในธราธาร
◎ หนึ่งมีกังวล ผิวขัดสนณทรัพย์สาร
แผ่เผื่อเจือจาน ธนะปลดเปลื้องฤเคืองเข็ญ
◎ แก้ทุกข์แก้ภัย บมิห่อนให้พิบัติเป็น
มล้างเหตุลำเค็ญ นฤโทษทัณฑะหรรษา
◎ ครบคุณสี่สุด ดุจดังพุทธเทศนา
จำแนกอรรถา อนุสนธิ์สาสนะสรรเสริญ

๏ มิตรนี้นามสมาน สุขทุกข์ขานคดีเจริญ
จักนำดำเนิร ณประโยชน์โทษบรันทำ
๏ ควรเสพย์ควรสมา คมะควรหาจะสู่ลำ
นักวายมลายกรรม อกุศลส่างบรางมาน
๏ คือกัลยาณมิตร บมิกอปกิจประเภทพาล
สัปปรุษสันดาน บริบูรณ์บุญญะจรรยา
๏ ฉันท์ นี้มีนาม ก็ประกาศตามนุกรมมา
ธาตุมิสสา พฤติพากย์ยากจะจำนอง
๏ เพื่อผู้รู้กลอน กลอักษรชเลงลอง
หลากลักษณ์หลายลบอง บทเสนอเนื่องคณามุนี

๑๖ บท

ภ.	ต.	น.	ครุ
ภา ต น	คา โค สุ	ร ส สิ	รี ลำ

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑๖ ชื่อสุรสสิรีฉันท์ ดังนี้

อรรถอขายมิตรมีลักษณคุณ ๔ ประการ

๏ มิตรประเสริฐสม[๕] มติอนุกรมมี[๖]
อรรถะอขาย[๕] อธิคุณะโอพาร[๖]

๏ กอปกุศลากิจ กลสุจริตการ
ล้วนศุภะแก่นสาร จตุรประมาณหมาย
๏ คือจะกระทำบาป ทุจริตะหยาบคาย
เผยพจนะบรรยาย ธุรกิจะบอกความ
๏ ไป่อนุญาติยอม แลบมิประนอมตาม
เอื้อนอภิปรายปราม อกุศละก่อกรรม
๏ ขานครุโทษทา รุณผละอย่าทำ
ทุกขะพิบากนำ นิริยอบายดล
๏ แม้จะประพฤติบุญ สุจริตะคุณขวน
แถลงธุระทำงน วิริยกุศลแสดง
๏ ปรามุทจิตรสา ธุก็พจนาแถลง
ยอมอนุญาตแจง ผลอดิเรกเจริญ
๏ ในอิธโลกบัณ ฑิตยจะสรรเสริญ
เบื้องบรภพเมิล มุขมรุธานิน
๏ หนึ่งรสธรรมใด บุพผิวไป่ยิน
เสนอแนะประจักษ์จิน ตนะนิรสงกา
๏ ปางพจนาวร กิจบทจรหา
แห่งคณะเมธา สมณะสดับธรรม์
๏ ทราบผลศีลทาน พิบุลยตระการ
เสวยศิริล้ำสรรพ์ ดิวิธมไหศูรย์
๏ หนึ่งก็จะแถลงลัก ษณอริยมรรคมูล
เกลศมละศูนย์ ศิวสุขสมประสงค์

◎ กอปคุณะไพศาล จตุรประการคง
ควรมนะจำนง อภิรติเสพย์แสวง
◎ อรรถะอธิบาย ประดุจคดีแสดง
เถกิงกิติตำแคง สกลธราธาร
◎ ฉันทพิธีมี สุรสิริชนาน
ลเบงบทโบราณ ก็รจิตะสมยา
◎ ขานคณเมธี สุรพลปรีชา
เชิญรินิพนธ์ภา สิตรจนากลอน

๑๖ บท

ร.	น.	ร.	ลหุ	ครุ
◡ ๐ ◡	๐ ๐ ๐	◡ ๐ ◡	๐	◡

โร น รา อิ ห ร โธ ทฺธ ตา ล คา

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑๗ ชื่อรโธทธตาฉันท์ ดังนี้

อนุกัมปกะมิตรมีลักษณคุณ ๔ ประการ

◎ มิตรมีอธิมหา[๗] คุณาบวร[๔]
๑๑
นามนุกัมปกะขจร[๗] ธเรศตร[๑๕]
๑๑

๏ กอปรด้วยจตุรเหตุ พิเศษะมี
เกียรติกำจรวิธี ณสิ่งประเสริฐ
๏ คือสหายผิวนฤสุข แลทุกขะเกิด
ภัยพิบัติก็ประเดิด ประดักสกนธ์
๏ ทรัพยะบุตรภริยนาศ นิราศะผล
ทราบก็โทรมมนะวิจล อดูลย์อดัก
๏ หนึ่งผิวยลยศภิรมย์ อุดมะศักดิ์
แห่งสขาคุณะประจักษ์ ประเจิดสุธา
๏ มานมนัสประมุทพร้อง ก็ส้องก็สา
ธุการประกาศพรกถา ก็แหล่ก็หลาย
๏ หนึ่งผิวินยุบลบรา ครหาครหาย
โทษะมิตรอภิปราย ก็กั้งก็กัน
๏ ห้ามบให้พจนความ แลหยามแลหยัน
ห่อนจะชั่วประดุจฉัน ณหมิ่นประมาท
๏ หนึ่งสดับชนสพรั่ง ประสังส์ประสาท
แห่งสหายกิติประกาศ ก็พูนภิรมย์
๏ พรางแลพร้องมธุรขาน ผสานผสม
สูภิปรายวจนะชม ก็ควรก็ชอบ
๏ เกียรติปรากฏก็แจ้ง ขแถลงก็ชอบ
สัตยะล้วนบมิประกอบ อลิกคดี
๏ ซ้ำภิโยยศก็เพิ่ม แลเติมวจี
เจริญคุณาธิคุณะมี อเนกะนับ

◎ คืออนุกัมปกะสหาย ธิบายก็สรัพ
จัตุราธิกประดับ คุณูประการ
◎ ควรจะสันถวะสนิท สุมิตรสมาน
เสมอชีพิตนิจนาน นิรันดรา
◎ ฉันทะนี้ก็เสนาะโสต รโธทธตา
นามปรำปรกถา รจิตรจัด
◎ เสนออเนกนิกรปราชญ์ ฉลาดแลหัด
รังสฤษฏิพิพิธพจัน์ นิพนธะฉันท์

๑๖ บท

ร.	น.	ภ.	ครุ
◡ ○ ◡	○ ○ ○	◡ ○ ○	◡ ◡

สฺวา ค เต ติ ร น ภา ค รุ กา ทฺเว

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑๘ ชื่อสวาคตาฉันท์ ดังนี้

อคติ ๔ ประการ

◎ มาตยานิบุลยญาณ[๗] จะวิจารณ์ธรรม์[๕]
๑๑
ในอเนกนุกิจสรร[๗] พคติดล[๕]
๑๓

◎ พึ่งประพฤติหทเยศ นฤเหตุผล
แห่งพิสัยอคติกล จตุเภทา
◎ ฉันทะภัยคติโท ษะแลโมหา
ห่อนจะเห็นวิจรณา ยุติในธรรม์
◎ ฉันทะคือฤทยรัก ก็จะชักผัน
ผิดก็เพี้ยนพิกลกัน แลกระหลับชอบ
◎ เหตุอามิษะมนะมุ่ง ก็ผดุงตอบ
แพ้แลแปรกลประกอบ ชยะบันดาล
◎ โทษะคือกระมลโกรธ แลพิโรธขาน
โกรธะจิตรวิจลญาณ ก็บถ่องเถลง
◎ ถ่วงสุโทษะคติทุษ ฐพิรุธแสดง
เบาก็เบือนครุก็แรง บมิคงตรง
◎ โมหะคือกลพินิจ วิปริตหลง
ญาณฤหยั่งสุขุมะคง ยุติหยาบยล
◎ ชอบบทันทฤศนะอรรถ ก็พิบัติดล
ดาลวิตัดถะอนุสน ธิพิพากษา
◎ ภัยะคือภิรุกชาติ พิปลาศมา
โนชคนึงยศนุภา วะแลครามครัน
◎ แพ้ก็แปรชยอุบัติ นฤสัตย์ธรรม์
โทษกระลายคุณมหัน ตะบห่อนควร
◎ เหตุแห่งอคติจิตร ทุจริตหวน
จัตุราพิธประมวญ ก็ประมาณหมาย

◎ เนื่องวินิจฉยะอมาต ยะนิราศวาย
โทษประกอบกลขิบาย บทรำพรรณ์

◎ จักวิจารณยุบล ก็จะยลธรรม์
เที่ยงบเบี่ยงวิกลผัน ณอสัตย์สาร

◎ พากยะนิธิรประกาศ พจนารถขนาน
สวาคตาคติบุราณ รจนานาม

◎ เสนอกระวีคณอเนก รจเรขตาม
แบบฉบับนิปุณะคาม ภิรพร้องเพรง

๑๖ บท

น.			น.			ร.			ลหุ	ครุ
•	•	○	○	○	•	ᴗ	○	ᴗ	○	ᴗ
น	น	ร	ล	หุ	ค	รู	หิ	ภทุ	ทิ	กา

บาทหนึ่ง ๑๑ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๑๙ ชื่อภัททิกาฉันท์ ดังนี้

เบญจวิธภัยเวร ๕ ประการ

◎ นรชนะคณะปราชญ์[๗] ก็ขลาดก็เกรง[๔]
๑๑
อดิสุรภยะเลบง[๓] แลเบญจเพธ[๔]
๑๑

๏ อธิกรณะประเภ ทะเวรุเหตุ
ผลคติ์นิรเยศ อุบัติอบาย
๏ บรชีวิตะวินาศ พิฆาฎมลาย
ทุจริตะกิจะกาย ฉกาจฉกรรจ์
๏ วธกกระมลทา รุณามหัน
ตะภยวิวิธะทัณ ฑะกรรมกรณ์
๏ บรธนะนิรทาน แลรานแลรอน
อทินะคหนุส์ร ประโยชน์สกนธ์
๏ อคุณขระพิบาก ก็มากอนนต์
อิธบรภพดล พิบัติภยา
๏ บรภิริยวิเห ฐะเสวนา
อภิรติกิจกา มะมิจฉกรรม์
๏ ผรุสผลอเนก ดิเรกะสรร
พะทิฐะณประจุบัน แลโลกย์บรา
๏ พจนพิกลพราง แลอ้างมุสา
วิตถะทุวจนา นุสนธิภิปราย
๏ มละคุณหิตะคดี วจีธิบาย
จตุพิธพจนะหลาย ประการประกล
๏ อกุศลมิให้ คระไลยสถล
สุคติภพบดล อมรพิมาน
๏ อภิมุทนะมนัส ณะมัชชะบาน
นฤวุฒิสุขสาร ก็ปราศประโยชน์

๏ อติครุกอนันต์ ทุพรรณะโทษ
ยศศิริหิตะโหด วิบัติวิบูล
๏ คณธิรมตะณเบญ จะเวรแลศูนย์
สุขศุภผลพูน อุภัยะภพ
๏ กลบทบุพะฉบับ แลนับก็ครบ
ระยะทศนวะขนบ ฉบองบุรา
๏ กลิรรจิตะวัจ นะภัทิทกา
คุรุก็รจนนา มะกรขนาน

๑๖ บท

ช. ต. ช. ร.

วทนุ ติ วงฺ สฏฺ จี มิ ทํ ช ตา ช รา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๐ ชื่อวังสัฏฐะฉันท์ ดังนี้

ทศกุศลกรรมบถเว้นปาณาติบาตมีองค์ ๕

๏ จะแสดงกุศลกรรม[๕] บถธรรมะไตรทวา[๗]
ทศาประมาณมาน มุนิราชนุสาสน์นุสนธิ์[๑๒][๔๗]
๑๒

๏ ประกอบณกรรมกาย ก็ภิปรายประกาศยุบล
ประเภทะตรีกล สุจริตนุกิจนุกูล
๏ วจีสุภาษิต จตุพิธพิธวิบูล
มนัสขจัดศูนย์ อกุศลก็สามประการ
๏ จะกล่าวกุศลมูล บริบูรณะกายทวาร
ชินานุบรรหาร อธิบายแลหลายลบอง
๏ นิราศปาณา วธกากระมลฤบ่อง
จะมล้างชีวาผอง ชคะสัตว์ วิบัติปลง
๏ วิธีจะเข่นฆ่า คณนาณะบาปประสงค์
ประกาศโดยอง คะก็ห้าประมวญประมาณ
๏ อนึ่งแลสัตว์มี ชิวจีรฐิติกาล
บแผ้วบพ้องพาน ภยะอาจพินาศชนม์
๏ อนึ่งประจักษแจ้ง บมิแคลงคดีฉงน
ชิพิตระคงตน ฤมลายณะกายประชา
๏ อนึ่งก็มีจิตร ทุษะคิดพิฆาฏชีวา
ประโมทมนัสสา ธระบาปบหลาบบเกรง
๏ อนึ่งพยายาม แลฤขามฤยำฤเยง
ประพฤติเพียรเอง ก็บย่อบหย่อนบหยอน
๏ อนึ่งชีวิสัต วะตระบัดก็ม้วยก็มรณ์
เพราะทัณฑะกรรมกรณ์ วิริเยศประกอบประกด

◎ ประมวญก็เบญจาง | คะบว่างบเว้นยุบล
ฤชาดฤแคลนดล | บทกายะกรรมกระทำ
◎ ผิวองค์บครันครบ | ก็บสบวิบากะกรรม
บอ้างบอาจนำ | คติชั่วอบห์อบาย
◎ ธิราคณาเนก | นิรเบกชกระมลหมาย
จะฆ่าประชาวาย | ชิวะวอดฤปลอดสกนธ์
◎ อนึ่งแลนามวัง | สฐะดั่งฉบับนิพนธ์
ประกอบวิธียล | บทแบบก็เยบชบวน
◎ ดิเรกะวิญญู | ชนะรู้แลใคร่แลครวญ
สนุกเล่นอควร | สุขจิตรประดิษฐ์ณะฉันท์

๑๖ บท

ต. ต. ช. ร.

สา ยินุ ท วํ สา ขุ ลุ ยตุ ถ ตา ช รา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๑ ชื่ออินทวงศฉันท์ ดังนี้

เว้นอทินนาทานมืองค์ ๕

◎ จักกล่าวอทินนา (๕) | คหะกายะกรรมหันต์ (๗)
แห่งโทษะอาธรรม์ (๕) | ทุจริตกันสคุณ (๗) (๑๒) (๑๒)

๏ สมภาระเบญจาง คะแลร้างนิราศบุญ
โหดเหตุพิเศษสุน ทระวัฒน์สวัสดิผล
๏ คือทรัพย์ก็มีเจ้า ธนะเผ้าแลขวายแลขวน
ปกครองณของตน บมิวายระไวระวัง
๏ หนึ่งทราบสวามิศร์ แลชีพิตก็อยู่ก็ยัง
กอปกิจจะคุ้มขัง ก็บร้างจะห่างจะแหน
๏ หนึ่งไถยะจิตรคิด พิปริตบกลัวบแกลน
จักลักจะล่วงแดน คฤหะเขตรทุเรศคระไล
๏ หนึ่งเพียรจะเบียพณก แลจะยกจะย้ายจะไหว
สิ่งทรัพย์ขยับไกล จะประจากณะถิ่นณะถาน
๏ หนึ่งลักก็สมหวัง ดุจดั่งอุส่าหะนาน
นำทรัพยะสำสาร จรคลาศนิราศะคลา
๏ ครบองคะบูรณ์เบ็ญ จกเบ็นอทินนะทา
นาเนกะเวรา นุวิบากก็มากก็มี
๏ หากให้วิบัติผล ก็วิกลวิการกระลี
ถามกะราคี คติเท็บแปรอบาย
๏ เบื้องเว้นณะไถยกรรม สุกธรรมประพฤติถวาย
บัญญัติธจัดกาย สุจริตประกิจกุศล
๏ กรรมบถพิบูลย์บูรณ์ ผลพูนอเนกอนนต์
จักตกจะแต่งตน แลจะตามผดุงผดา

◎ ดาลได้ภิรมย์กาม สุขตามจะปรารถนา

มานุษยะเทพา ศิริโภคอุภัยะดล

◎ บรรดาคณากระวี วรปรีชญาณแสยล

คุณโทษประโยชน์ผล ประฏิบัติณอรรถะธรรม์

◎ พากย์นี้ก็นามยิน ยศอินทวงศฉันท์

เสนอเนื่องอเนกบัณ ฑิตยานรานิกร

◎ พึ่งเพียรนิพนธ์พจน์ กลบทนิบุณณะกลอน

เป็นศรีสถาวร วุฒิเรื่องธเรศตรี

๑๕ บท

ส. ส. ส. ส.

• ๐ ๛ ๐ ๐ ๛ ๐ ๐ ๛ ๐ ๐ ๛

อิ ธ โต ฏ ก มมฺ พุ ธิ เส หิ มิ ตํ

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๒ ชื่อโตฎกฉันท์ ดังนี้

เว้นกาเมสุมิจฉาจารมีองค์ ๔

◎ กษณะนี้จะภิปราย อธิบายณะวิธี

ทุฐกามคดี กลมิจฉะอธรรม

◎ ก็ประกอบจตุรง　　คะแสดงครุกรรม์
ยติโทษะมหัน　　ตะประเภททุจริต
◎ กลหนึ่งพนิดา　　ดลถานะสถิต
อคมานิยกิจ　　ก็บควรอภิโมทย์
◎ กลหนึ่งมนสา　　ทรกามะประโยชน์
สุขเสวนโอช　　รสราคะฤดี
◎ กลหนึ่งวิริเยศ　　ยุติเหตุวิธี
รติโมหะกระลี　　กิจเสพย์อสธรรม
◎ กลหนึ่งทวิมรรค　　ก็ประจักษ์ประฏิสัม
ผสมาสุกกรรม　　แลกระกัดภิรมย์
◎ จตุเภทะประกอบ　　กลชอบบทสม
มุตินามะนิยม　　ยุติกามะมิฉา
◎ ผิบครบก็บนับ　　บมิปรับทุฐะกา
มประโยคะอนา　　จรโทษมิถธรรม
◎ นรเนกะธิรา　　นฤสาธรสัน
ถวะจิตรประฏิพัน　　ธะอนงคะพงา
◎ อคมานิยฐาน　　ก็ประมาณพิสา
อรนุชทวา　　ทศโทษะมหันต์
◎ ลหุบาปะแสเพลา　　ยุพเยาว์อฐพรรค์
บมิทารุณะทัณ　　ฑะวิบากะก็บาง

◎ จะวิลัชนะลาร　　พิศดารคณะนาง
ลิริวิลิตวาง　　อดิเรกคณนา
◎ บทเบื้องบรภาคย์　　วรวากยกถา
สุรชาติธิรา　　ชนะชอบทฤษดี
◎ คุรุลัมมุติโต　　ฎกโลภณปรี
ดิมนัสะกระวี　　วิยชวนวจนา
◎ กลฉันทะนิเทศ　　ก็พิเศษะสุภา
ลิตสุนทระปรา　　มุทจิตระวิจารณ์

๑๕ บท

น.			ภ.			ภ.			ร.		
๐	๐	๐	◡	๐	๐	◡	๐	๐	◡	๐	◡
ทุ	ต	วิ	ลมฺ	พิ	ต	มา	ห	น	ภา	ภ	รา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง　๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๓ ชื่อธุตะวิลัมพิตะมาลาฉันท์　ดังนี้

สัตรี ๒๐ จำพวก

◎ ชินกถาคณนา ๗　　วนิดาประมาณ ๕ ๑๒
พฤศติเพธพิศดาร ๗　　อดิเรกภิปราย ๕ ๑๒

๏ บิตุพิทักษบมี่ ชนนี่ก็วาย
ชนมหนึ่งบิตุมลาย ชิวมาตุยัง
๏ อนุชหนึ่งบิตุเรศ แลชเนตติทั้ง
อุภยอยู่ก็ระวัง นิจกาลบขาด
๏ พนิตหนึ่งนิรมา ตุบิดาพินาศ
ตระกุลภาติกชาติ บริบาลก็มี
๏ อนุชโคตรพิทัก ษะแลภัคคินี
ประยุรญาติแลชี่ บริรักษ์ก็หลาย
๏ สิรีอนงค์คณอัษ ฎะแลจัดธิบาย
บุรุษลักรติหมาย ลหุบาปประมาณ
๏ วนิตหนึ่งกุลสอง สหะพร้องสมาน
พจนญาตประฏิญาณ จะประกอบวิวาห์
๏ อนุชหนึ่งขติเยศ วรเชฐประชา
สฤษฎิทัณฑะอณา ธก็หวงก็ห้าม
๏ พนิตหนึ่งธนกิต แลสินทก็ตาม
กระมลสันถวะกาม คณนาก็สอง
๏ คฤหุประโภคปฏา บริจาคปอง
ภิรติอีกคณะผอง กุลพงศ์ประสาท
๏ บุรุษรับครุภา รคิราก็ปราศ
แลภดิกานุชทาส ภิริยาพงา
๏ วนิตชเลยแลมหุติ อรนุชคณา
สมรเสน่หะสมา คมะครูก็ครอง

◎ ผิวแลจะนับคณะหญิง ทศยิ่งก็สอง
บุรุษเลวนะปอง อธิโทษก็หนัก
◎ วิธุรชาติชนร้าง บมิรางจะรัก
กุศลกรรมบถจัก บริสุทธิ์สุภา
◎ กลประกาศิตนาม กรตามบุรา
ทุตวิลัมพิตะมา ลวิจิตรฉันท์
◎ ธิรวิจารณลักษ ณอดักก็ครัน
ครุกจิตรนิพัน ธบง่ายบงาม

๑๖ บท

น.			น.			ม.			ย.		
๐	๐	๐	๐	๐	๐	ᴗ	ᴗ	ᴗ	๐	ᴗ	ᴗ
ว	สุ	ยุ	ค	วิ	ร	ตี	นา	มุยา	ปุ	โฏ	ยํ

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

และมัยติคือขาดคำลงในที่ ๔ ที่ ๘ อักษร

๒๔ ชื่อปุฏฉันท์ ดังนี้

เว้นมุสาวาทเมืองค์ ๔

◎ จะรจนกุศลาธรรม ๘ กรรมบถตาม ๔ ๑๒
ชินวรกก็เสนอความ ๘ โทษทุภาสิต ๔ ๑๒

๏ อดถทุกขมรรษา พาลจิตรคิด
อกุศลทุจริตมิจ ฉากถาแถลง
๏ จตุวิธทุรองคา ทารุณาแสดง
ทุผลก็พิปลาศแสลง สามกากรรม
๏ วิปริตตถะอาสัตย์ วัตถุเท็จทำ
สุจริตบมิสมส่ำ ฤทธิถ่องธรรม์
๏ กระมลก็ริติริตรองตริก นึกจะแผกผัน
พจนนิคุณรำพรรณ์ พร้องบคงตรง
๏ วิริยแลยุตพรอกพร่ำ คำก็คดคง
กถดุจมนจำนง นึกจะอ้างพราง
๏ นรชนบรได้สดับ ศัพทห่อนขนาง
สทหนะบมิรางหมาง จิตรกังขา
๏ จตุพิธสิริถ้วนองค์ คงณพุทธภา
สิตครุทุมุสาวา จกวจีกรรม์
๏ คณะสุรวิธราชาติ ปราศจากวัญ
จนกถวิวิธาสรรพ์ โทษะทั้งผอง
๏ สุจริตผลภิญโญ โสภณาสนอง
วิบุลยคุณในคลอง กรรมบถเจริญ
๏ อิธภพก็ดเลื่องหล้า สาธุสรรเสริญ
บรภพคติดำเนิร แหล่งสุราลัย
๏ จะภิรมยทิพยสมบัติ วัฒนาไอ
ศุริยก็สุขเกษมกษัย ทุกขะพาธา

๏ กลบทยุพรังสรรค์ ฉันทนามา
ปฏะวุติวรวากยา ยากจะจำนอง
๏ เพราะฤบมิเสนาะหเน่งนิ่ก ตริ่กก็เหลือตรอง
ดุจวิจิแลคนองฟอง พัดณะฝั่งพั่ง
๏ สติธิติวิริเยศหย่อน อ่อนบรางรัง
สฤษฎิบมิสมหวัง วัจนารถแสดง
๏ สุรพลพิริยาญาณ หาญก็อาจแถลง
รบุบทรจนาแจง แจ้งประจักษ์กล

๑๖ บท

น.			ย.			น.			ย.		
๐	๐	๐	๐	ํ	ํ	๐	๐	๐	๐	ํ	ํ
น	ย	ส	หิ	ตา	นุยา	กุ	สุ	ม	วิ	จิตฺ	ตา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๕ ชื่อกุสุมะวิจิตรฉันท์ ดังนี้

เว้นบีสุณาวาทมืองค์ ๔

๏ จะรจิตรอรรถา๖ บีสุณวจีขวน๖
๑๒
พิปริตญาณยล๖ บรชนทำลาย๖
๑๒

๏ กระมลประโยชน์ตน ยุบลตริเล่นห์หมาย
ฤทธุฐูเหตุมลาย คุณวุฒิเสื่อมศูนย์
◎ จตุพิธองคา คณนประมวญมูล
ทุจริตไพบูลย์ ครุกวจีกรรม์
◎ กลตริจะรอนราญ บรบียะส่ร่างสัน
ถวะกิจมิตรพัน ธนนิรเสพย์สมาน
๏ กลตริประสงค์สกนธ์ ชนบรชื่นบาน
สุมนกระเษมสานต์ อภิมุทเล่นหา
◎ กลกิริเยศผดุง พจนจะเภทา
ครหวิเหษา กรณอุบายหลาย
◎ กลยุกหลงลม สทหนะเหมือนหมาย
อุภยวิโยคมลาย บียมละประจากกัน
◎ สริจดุรงค์ครบ บทบมิแผกผัน
ยุติวจนากรร มบีสุณะวาจา
◎ ทุจริตพาที นิรคุณสัตยา
อกุศลโทษา ทุรคตเพศพาล
◎ ผิแลบมิอ้างอรรถ ดุจอธิบายสาร
สุจริตบันดาล คติสุขสู่สวรรค์
◎ ชินพจนารถนับ คุณกุศลากรร
มบถพิธธรรม์ อธิกวิบากบุญ

๏ ศุภผลภิญโญ   ยศศิริศักดิ์สุน

ทรวฒนาคุณ   อิธบรโตกา

๏ นรชนเมธี   นิรวจนาพา

ตพิกลมายา   วิยะบทรำพรรณ์

๏ วรพฤติ์นนาม   กุสุมวิจิตรฉันท์

เสนาะหกลเสนอกรรณ์   นิกรกระวิ่วร

๏ ก็ประดุจตักเตื้อน   สติริคนึ่งกลอน

มธุรสอักษร   สุรวุฒิโวหาร

๑๕ บท

ย. ย. ย. ย.

○ ◡ ◡ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ◡

ภุ ชงฺ คปฺ ป ยา ตํ ภ เว เว ท เย หิ

ลหุปลายบาทนับเป็นครุ บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๖ ชื่อภุชงคปยาตฉันท์ ดังนี้

เว้นผรุสวาทมืองค์ ๓

๏ จะขานไขพิบัติเหตุ[๖]   ประเภทพจนาพาต[๖]

๑๒

ผรุสาอนาจาร[๖]   วจีโทษะโหดคุณ[๖]

๑๒

๏ พิโรธเรื่องแลเคืองข้อง ก็พร้องอรรถทารุณ
นิราศขาดคดีสุน ทราสารประหารกรรณ์
๏ อโกสาทุภาสิต ขจิตวัตถุหลายพรรณ์
ภิปรายความก็หยามหยัน แลหยาบยิ่งบกริ่งเกรง
๏ ประกาศชาติเผ่าพงศ์ แลวงศ์ศาคณาเพรง
พิไรร่ำฤยำเยง บย่อท้อแลพ้อแถลง
๏ ประกอบองคคงตรี วจีกรรมแจกแจง
ผรุสโทษธโปรดแสดง ประทุฐเหตุเจตนา
๏ อนึ่งจิตรจองโทษ จะโอษฐ์อ้างอโกสา
ประหมาทหมิ่นบราพา ธจงเจ็บประจารขาน
๏ อนึ่งจิตรกำเริบ แลเอิบเอื้อมจะโรมราญ
พยาบาทก็คาดการ จะกล่าวร้ายบวายคนึง
๏ อนึ่งอื่นละพ้นพ้อ แลถ้อถ้อยก็ถ่อยถึง
ตระคอกคึกกระอึกอึง ก็อื้อเอิกตระเกริกความ
๏ ธิบายอรรถพิกัดอง คคงถ้วนประมวญสาม
ประกาสิตขจิตนาม ผรุสวาทฉกาจกรรม
๏ วิบากบาปก็หยาบยก จะตกแต่งแลแสร้งนำ
อุบัติเบื้องอบายทำ อธึกโทษฤโหดสนอง
๏ กระวีชาติฉลาดอรรถ ขจัดผรุสวจีปอง
สุภาพากย์ฤแผกครอง กุศลกรรมบถแสดง

◎ จะนำสู่สุราโลกย์ วิโยคทุกข์วิบากแสลง
ประเสริฐคุณวิบุลแรง ดิเรกผลอนนต์ประมาณ
◎ วิธีฉันทบรรจง ภุชงค์ชาติปยาตขนาน
ฉบับแบบบุราณกาล ประกิจกลนิพนธ์กลอน
◎ ลบองบทก็เรียงเรียบ ระเบียบอรรถอักษร
สลวยลักษณสุนทร นุสนธิ์สารสมานเสมอ
◎ คณาเนกเมธา อุสาหกิจรจตเสนอ
ประกาศเกียรติไผทเธอ ธเรศเจ้าจุธาสยาม

๑๕ บท

น.	ภ.	ช.	ร.
○ ○ ○	◡ ○ ○	○ ◡ ○	◡ ○ ◡

น ภ ช เร หิ ภ วิ ติปุ ปี ยํ ว ทา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๗ ชื่อปิยังวทาฉันท์ ดังนี้

เว้นสัมผัสปลาปวาทมืองค์ ๒

◎ จะรจเรขทุพจนารถ[๘] ประกาศณความ[๔]
๑๒
บมิประโยชนแลนาม[๘] ก็แจ้งประจักษ[๔]
๑๒

◎ วจนสัมผปลภา สิตาก็หนัก
ผลพินาศนอดัก อดูลย์ภยา
◎ วิตกมิจฉครุเหตุ ณเจตนา
ทุษวิบากนิรยคา มิมรรคดล
◎ ประยุตะองคะทุประเภ ทเวรุผล
นฤสุขารมยยล พิบัติเบียด
◎ กลตริพาหิรกถา ทิรามเกียรติ
นฤหิตานุหิตเกียจ กุศลธรรม์
◎ กลก็พร่ำพจนิยาย ธิบายณสรร
พประฏิยุทธกิจอัน ณรงคราญ
◎ ก็นิรอรรถวฒนคุณ วิบูลสาร
อคุณเหตุบริหาร ฤควรสดับ
◎ ทุพิธองคแลประกอบ ก็ชอบจะนับ
วจนนามกรสัป ผลาปวาท
◎ ผิบมิครบอุภยองค์ ฤคงแลขาด
ผลก็เยาว์บยุติอาจ จะส่งอบาย
◎ คณกระวีวรบราง จะอ้างภิปราย
กุศลกรรมบถหมาย ก็มีฤหมอง
◎ พจนโสภณสุภา สิตาก็ปอง
นิรนิรัตถกคนอง วจีวิกล
◎ สุจริตาธิคุณวาท ประสาทผล
สุคติโลกยจะดล บคลาศบแคลง

◎ กลวิธีบุรพฉันท์ นิพันธแถลง
รจิตนามกรแสดง บ่ยังวทา
◎ ยุบลลักษณก็เล่ หเล่นหลำ
ธุชนชาติวิธุรา ภิรมย์กระมล
◎ สกลบัณฑิตยทัศ นอรรถถกล
วิริยญาณะสุรพล พิจิตรผจง
◎ บวรวากยนุสำสน์ วิลาศอลง
กรณผดุงพระยศยง อโยทธยา

๑๖ บท

ต.	ภ.	ช.	ร.
◡ ◡ ๐	◡ ๐ ๐	๐ ◡ ๐	◡ ๐ ◡
วุตฺ ตา สุ	ธี หิ ต	ลิ ตา ต	ภา ช รา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๘ ชื่อลลิตาฉันท์ ดังนี้

มโนกรรม อภิชฌา

◎ จักแถลงมโนกุศลธรรม์ ๘ ณกรรมปถา ๔
๑๒

กำหนดประเภทะตฺพิธา ๘ พุธธิบาย ๔
๑๒

◎ โดยพุทธภาสิตนุสาสน์ ประภาษภิปราย
เว้นบาปะจิตรมลวาย วิบากะโทษ
◎ มลายโลภนามอภิฌา คุณาก็โหด
บำราศพิพัฒนประโยชน์ มโนทวาร
◎ โลภาก็ปรากฏดิเรก อเนกวิถาร
โดยอัษฎาวิธประการ ประกอบกระมล
◎ คือโสมนัสประยุตจิตร แลทิษฐิกล
เกิดเองแลเกิดณบรพล ก็นับอุภัย
◎ อีกโสมนัสวิคติทิฏ ฐิจิตรชไม
เกิดตนแลเกิดบรพิไส ยสองสถาน
◎ แถลงทั้งอุเบกขยุตรจิตร แลทิฏฐิสมาน
สองดวงประดุจบุรพสาร วิลัชชนา
◎ แดผดุงอุเบกขนฤทิฏ ฐจิตรทวา
โดยแสดงนุสนธิกลกถา ธิบายณบรรพ์
◎ ครบอัษฎาสุทุมนัส ธจัดธสรร
ล้วนโลภประกอบกระมลฉนั ทจินตนา
◎ เสนอองคโทวิธประกิจ ประสิทธิวา
จกเจริญณกรรมบฤบา ปบรรยาย
◎ คือทรัพยะของบรบุคล ก็ยลก็หมาย
ทราบเหตุตระหนักกลสลาย วิบัติมน
◎ อนึ่งนึกจะน้อมบรธนา แลมาณตน
โดยมิจฉจิตรอกุศล วิตกก็ตรอง

◎ นับองคครบบทแลถ้วน ประมวญก็สอง
เกิดกรรมะโทษมุทิลหมอง วิบากอบาย
◎ ปราชญ์เว้นวิจารณทุเหตุ นิเทศมลาย
เบื้องบาปพิบัติผลวาย มโนมิฉา
◎ ฉันท์นี้ปรากฏวิธี คดึบุรา
บัญญัตินามลลิตา ประเภทศาสตร
◎ เสนอเนื่องอเนกนรคณา ธิราภิชาติ
เฉลี่ยวลักษณอักษรแลฉลาด วิจิตรวจี

๑๖ บท

ส.			ข.			ส.			ส.		
○	○	◡	○	◡	○	○	○	◡	○	○	◡
ป	มิ	ตกฺ	ข	รา	ส	ช	ส	เส	หุ	ทิ	ตา

บาทหนึ่ง ๓๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๒๙ ชื่อปมิตักขราฉันท์ ดังนี้

พยาบาท

◎ จะวิสัชนา ๕ มนวิฆาฏกระลี ๘๗
๑๒
กลบาปภิ ๘๕ รุกะวิบากพิปริต ๗
๑๒

◎ ริวิเหฐนา บรพยาบทคิด
อกุศลจิตร มิฉวิจารณ์พิปลาศ
◎ สุวิสัยโทษ อดิพิโรธก็ฉกาจ
จะกระทำพินาศ ภยอเนกวิธี
◎ หิตวัฒนา คุณคุณาธิฤมี
สุขสวัสดิศรี ศุภสถาพรผล
◎ ทุมนัสเภท ปฏิฆเหตุประกล
อุภยากระมล พจธิบายก็วิถาร
◎ มนะหนึ่งก็คิด ประทุษะจิตรจะราน
ชนอื่นแลดาล วิตถะเพื่อพลตน
◎ มนะหนึ่งก็จิน ตนเพราะยินอนุสนธิ์
บรเหตุดล กุธวิบัติวิการ
◎ ก็ประดับทุอง คยุติคงบริหาร
ผิบถ้วนประมาณ ผรุสผลก็บมี
◎ กลหนึ่งกุธา บรประชาบมิปรี
ติหทเยศก็มี รหิตะการุณธรรม์
◎ กลหนึ่งก็ตริก ภยพิฦกกิจอัน
จะพิฆาฏชิวัน มรณะนาศนมลาย
◎ คณนาทุกรรม บถจะนำคติฝาย
บรโลกอบาย ก็บมิพ้นผลสนอง

◎ คณทวยธิรา นิรพยาบทปอง
ปฏิบัติคลอง กุศลกรรมถกล
◎ สุจริตมนัส ก็จะขจัดขรผล
ทุวิบากบยล สุคติโลกจะคลา
◎ บทฉันทะนาม ส่วนะตามบุรพา
ปมิตักขรา พฤติประกาศกลกลอน
◎ กุลบุตรยล พจนิพนธบวร
รจนานุสร วิริยญาณสติตรอง

๑๕ บท

น.	น.	ภ.	ร.
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๎ ๐ ๐	๎ ๐ ๎
น น ภ	ร ส หิ	ตา ภิ หิ	ตุชุ ช ฒา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๓๐ ชื่ออุชชลาฉันท์ ดังนี้

เว้นมิจฉาทิฏฐิมีองค์ ๒

◎ จะรจิตวรอรรถ๗ ณมนัสหมอง๕
๑๒
อกุศลกลปอง๗ มิฉทฤษฐิธรรม๕
๑๒

◎ กมลพิกลคิด	พิปริตแลผัน
ทศนะวิตถะอัน	บมิจริงวิจารณ์
◎ ทุจริตมนโท	พิธโมหสมาน
นิรศุภผลดาล	ดุรภัยพิบัติ
◎ สหรคตอุเบกข์	มุหเอกมนัส
วิจิกิฉยุตจัด	หฤทัยแถลง
◎ สหรคตอทุก	ขมสุขก็แสดง
อุทจประยุตแจง	มุหเอกจิตร
◎ สริคณนมโน	ทวิโมหมิจ
ฉวิตกครุทิฏ	ฐิพิบากอบาย
◎ ผิวจะคณนะอง	คก็คงภิปราย
อุภยพิธแลหมาย	ดุจพุทธสาสน์
◎ กลทิฐิมฤฉา	ทุพิจาระพลาด
อหิตอคุณปราศ	หิตยุกติยล
◎ กลทฤฐิบชอบ	ก็ประกอบประกล
วิตถะวิตกะตน	ก็บกลายบกลับ
◎ ประดุจวจนอรรถ	ธก็จัดก็นับ
มิฉทิฐิกลสัพ	สรืองคลอง
◎ ยุติอกุศลกรรม	บถธรรมแลปอง
วิรติกุศลคลอง	สุจริตพิธี
◎ สกลวิธุรชาติ	ก็นิราศกระลี
มฤฉทฤษฏิ์	บประพฤติผิด

◎ อนุกูลกิจสัม | ทิฐิธรรมจิตร
จะจรดลสถิต | ดิทศาบุรา
◎ กลบทรสสรรค์ | คณฉันทภา
สิตวรอุชลา | พฤติพากย์ผจง
◎ ดุจกุสุมก็กรอง | แลฉลองสุบง
กชบทหริพง | ศ์จุธาสุธา

๑๕ บท

ม.	ม.	ย.	ย.
◡ ◡ ◡	◡ ◡ ◡	○ ◡ ◡	○ ◡ ◡

ปญฺ จาสฺ สจฺ ฉินฺ นา เวสฺ ส เท วิ ม มา ยา

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

และมียติคือขาดคำลงในที่ ๕ ที่ ๗ อักษร

๓๑ ชื่อเวสสเทวีฉันท์ ดังนี้

แก้มงคลสูตรปฐมมงคล ๓ ประการ

◎ จักแถลงมงคลอรรถ[๕] พุทธบัญญัติธเทศนา[๗]
๑๒

แต่เนื่องเนกเทพา[๕] อาทิอัมเรนทรเป็นประธาน[๗]
๑๒

◎ สามสิบแปดบทธิบาย เหตุหลากหลายประการขาน
พ้นผลมงคลการ สวัสดิไพบูลยะพูนภิรมย์

◎ แผ้วภัยไชยโทษทุกข์ จิตรกระเษมสุขจะชื่นชม
วัฒนาถาวรสม บูรณะยศศักดิศฤงคาร

◎ คือห่อนเสพย์สมานสมัค ชาติอัประหลักทุชนพาล
เสื่อมศูนย์สิ่งแก่นสาร สรรพโสมนัสพิบัติเป็น

◎ เฉกคาห่อคลุมเคล้า มัจฉะหมกเน่าก็คลุ้งเหม็น
โทษทุกข์ขุกลำเค็ญ คุณะบำราศนิรันดร

◎ ภายนอกดูถ่องถกล พิศก็พ่างผลอุทุมพร
ภายในพื้นหนอนฟอน ห่อนจะพร้อมเพริศประเสริฐตา

◎ สบสรรพไภยันตราย ย่อมจะเกิดฝ่ายณะพาลา
ไป่ควรจักคบหา เสพยะแสวงมิตรสมาคม

◎ หนึ่งพึ่งผูกรักสนิท เสน่หะบัณฑิตยะควรสม
สมัคสมานร่วมอารมณ์ จักมละทุกข์สุขกระเษมสันต์

◎ เฉกสิ่งเสาวคนธ์จรุง รสแลหอมฟุ้งขจรครัน
ปราชญ์ล้อมห้อมห่อพัน กลิ่นก็กลั้วทั่วสุคนธาร

◎ ศรีสวัสดิ์วัฒนายศ ศักดิปรากฏศฤงคาร
เกิดเพื่อผลเสพย์สมาน มิตรระหมู่ปราชญ์นิราศภัย

◎ หนึ่งพึ่งบูชาชอบ ผลจะก่อกอบอบายกษัย
คือเคารพย์รันตไตรย อาทิคุณควรจะวันทา

◎ เจริญไตรสิกขบูชิต อีกแลอามิสบูชา
บำเพ็ญพุทธสาสนา ฝ่ายณะนักบวชผนวชแสวง

๏ ฆราวาศจงนอบนบ	วัตถุเคารพยะแจ้งแจง
เชษฐาบั้จจาแสดง	มาตุมื่อาทินุสาส์นสาร
๏ ไตรเพทเหตุมงคล	สาธุชาติชนประกอบการ
พูนผลภิยโยนาน	ชมัยะโลกเลิศธเรศตรี
๏ เชลงฉันท์ร่ำพรรณพจน์	เสนอณะแบบบทบุราณมี
นามขนานเวสสเทวี	วากยะแปลกเปลี่ยนก็เพี้ยนกล
๏ เมธีปรีชาชาญ	ลักษณะอ้างอ่านวิจารณ์ยล
รู้รอบชอบเพียรซวน	จงมละคร้านการประกิจกถอน

๑๖ บท

น.	ช.	ช.	ย.
๐ ๐ ๐	๐ ๑ ๐	๐ ๑ ๐	๐ ๑ ๑
ภ ว ติ	หิ ตา ม	ร สนุ น	ช ชา โย

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๓๒ ชื่อหิตามรสะฉันท์ ดังนี้

แก้ทุติยคาถามงคล ๓ ประการ

๏ จะรจิตสาร[๕]	พิศดารกลอักษร[๗] ๑๒
วจนบวร[๕]	วุฒิมงคลสืบแสดง[๗] ๑๒

◎ ศุภศิริสวัส ดิวิวัฒนถ่องแถลง
อธิคุณแจง ติประเภทก็พิเศษผล

◎ วรชินสา สนะถาปนะเถิงถกล
ชนบทดล ทิศะใดก็ดิไพบูลย์

◎ ชนบทนั้น คุณสรรพก็มากมูล
หิตทุขพูน จะภิโยภพมโหฬาร

◎ ผิวชนสถิต จะขจิตผลไพศาล
ศุภอุปการ ศิริมงคลสวัสดิ์

◎ กุศลประกอบ กิจชอบบุพะกาลมี
จะภิรติตรี พิธพัฒนมไหศูรย์

◎ มนุษยโภค ทิพโลกกุดราภูล
บรรภพบูรณ์ ปถโมกข์บริโยสาน

◎ สุวิมลมง คลคงสุขบันดาล
ทุคติบพาน แลนิราศจตุราบาย

◎ ผลบุพะบุญ จะอดุลยหลากหลาย
นฤภยมลาย อุปสัคะก็เสื่อมศูนย์

◎ ทุศีลนิรา สุศิลาคุณเพิ่มพูน
มณีรินิบูณ ก็กระหลับบริจาคทาน

◎ กระมลวิรัติ สุรศรัทธสละสันดาน
ประดิษฐะสถาน อธิศรัทธพิเศษคุณ

◎ มิฉประฏิบัติ ก็ประวัติหิตสารสุน
ทรอนุกุล กุศลาภินิหารแสวง

๏ อธิกภิมง คลองคะก็แจกแจง
จะวิบุลแสดง อติเรกผลไพศาล
๏ ศุภปณธิ์ วุฒิศรีสุขโอฬาร
อธภพกาล บรโลกยะจะวัฒนา
๏ กลมรสัง พฤติดังบทสารา
ติวิธมหา วรมงคลภาสิต
๏ นิกรกระวี ทฤษฎีวิริยศคิด
พจนรจิต คณฉันทะนิพนธ์เพรง

๑๖ บท

ส.			ย.			ส.			ย.		
๐	๐	ั	๐	ั	ั	๐	๐	ั	๐	ั	ั
ก	ม	ลา	ติ	เณย	ยา	ส	ย	เส	หิ	โย	เจ

บาทหนึ่ง ๑๒ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๓๓ ชื่อกมลาฉันท์ ดังนี้

แก้ตติยคาถามงคล ๔ ประการ

๏ จะวิสัชนาสาร พิศดารก็หลายแถง
ชินราชนุศาสน์แถลง จตุมงคลาแถลง

๑๒

๏ กลเสาวนาพจน์ วรรสธรรมแสดง
ศุภอรรถแจ้งแจง คุณโทษประโยชน์ขาน
๏ นวะองคสาสนา ก็วิถาระมากมาณ
พหุสูตรธราญาณ ยลธรรมทั้งมวญ
๏ กุศลากุศลเหตุ นุประเภททุกขบวร
ปฏิบัติโดยควร กิจชอบประกอบตน
๏ ธก็จัดพิพัฒน์มง คลคงพิบูลผล
จะตุโลกุตรดล จตุสัตยาญาณ
๏ กลรู้พิเศษศาสตร ศิลปชาติเชี่ยวชาญ
คฤหัสถกอปการ กรกรรมแกล้งเกลา
๏ มณิการะเปนอาทิ์ แลฉลาดฉลักเฉลา
คุณยิ่งฤหย่อนเยาว์ ยศเลื่องธราดล
๏ ผิวพรหมจรรยา บริชาระโกศล
จิวราทิกรรมกล ก็ประกิจชจิตเบิ่น
๏ ชินนับสุมงคล ศิริยลประโยชน์เห็น
อิธภพก็อันเพ็ญ ผลวัฒนาปรา
๏ กฎลาภแลยศศัก ดิประจักษ์ประเจิดสา
กลโลกยภาษา กิติศัพทสรรเสริญ
๏ กลหนึ่งก็พึ่งเพียร วินยเรียนฤห่างเหิน
คฤหวาศนิราศเจริญ อกุศลณไตรทวาร
๏ ชินพงศพุทธบุตร บริสุทธิ์ศิลาจาร
จตุรงค์ประมาณมาน ก็อุสาหะสังวร

◎ วรวัฒนมงคล นฤมลนิรันดร
อุภภพสถาพร พฤติภาพไพบูลย์
◎ กลกล่าวสุภาสิต ทุจริตวรีศูนย์
พจนานุกูลพูน ศุภสัตยาสาร
◎ ทวิโลกยฤาคุณ ก็วิบุลยบันดาล
อภิมงคลาลาญ ทุวิบากวิบัติภัย
◎ คณฉันทสรรค์นาม กรตามบุราณไข
บทกลกระมลไพ เราะหพร้องลบองแสดง

๓๖ บท

ม.	น.	ช.	ร.	ครุ
◡ ◡ ◡	○ ○ ○	○ ◡ ○	◡ ○ ◡	◡
นา ชุรา โค	ติ ท ส	ย ติปุ ป	หา สิ นี	ฉำ

บาทหนึ่ง ๑๓ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

และมียติคือขาดคำลงในที่ ๓ ที่ ๑๐ อักษร

๓๔ ชื่อปหาสินีฉันท์ ดังนี้

แก้จตุตถคาถามงคล ๔ ประการ

๑ จักเต้นออรรถวรวจนา๘ หิตาอธิกแถลง๑๕
๑๓
มงคลเหตุวิวฒนแจง๙ ประจักษประเจิดผล๖
๑๓

๏ ไพบูลย์สุขอดุลดิเรก   อเนกประโยชน์ยล
เจริญศรีสวัสดิ์วรวุฒิดล   ประโยชนะโลกา
๏ คือบำบวงบิดุชนนี   แลมีคุณาปรา
กฏในโลกมหิดลธรา   ฤเทียบฤเทียมทัน
๏ พึ่งก่อกอปกิจอุปฐาน   ภิบาลพิบูลย์จรร
ยายิ่งสิ่งอุปบริภัณ   ฑะโภคก็ทั้งผอง
๏ นวดฟั้นคั้นสรีรพยพ   แลนบนมัศปอง
เป็นบุพพาอภิคุรุสนอง   คุณาพิเศษสมาน
๏ เสมอพรหมเมศมหิศรสัตว์   ก็จัดพระคุณปาน
ใดจักเปรียบก็จะบมิทาน   มิเท่ามิถึงสอง
๏ เพริศพร้อมพรหมจตุรวิหาร   อุฬารธิการกรอง
เมตตาธฤกกรุณก็ครอง   อุเบกข์มุทิตา
๏ หนึ่งมีจิตรอนุเคราะหบุตร   แลนุชพงาผา
สุกสักการอุปกรณา   นุภัณฑ์ก็บั้นปูน
๏ สั่งสอนสรรพ์กุศลวิธาน   ประหานอธรรมศูนย์
สิ่งบาปห่อนอนกุลพูน   ภิรมย์บกอปการ
๏ เบื้องบำเพ็ญภรภิริยา   หิตาพิสุทธ์สาร
ทวยเทพย์ทั่วอมรพิมาน   จะนบประณมเนือง
๏ หนึ่งตนชนณคฤหนิวาศ   นิราศนิรัตถ์เบื้อง
โกสัชชจัดวิริยก็เรื่อง   กระมลก็เบิกบาน
๏ กอปอาชีพสุธนฤอา   กุลาทุกิจการ
บาปแสวงธรรมสุจริตสาร   กสิวณิชกรรม์

◎ เป็นมงคลคุณะก็ประเสริฐ แลเกิดณปัจจุบัน
บราภพห่อนจะวิกลสรร พสุขก็สมบูรณ์
◎ ครบสี่สิ่งศุภจริยา มหาพิบูลย์พูน
เพิ่มผลเจริญศิริบมิศูนย์ กุศลพิเศษแสดง
◎ ฉันท์นี้นามกรรจนา ปหาสินีแถลง
เสนอนาเนกคณชิรแจง ประจักษ์ยุบลกล

๑๕ บท

ช.	ภ.	ส.	ช.	ครุ
◦ ◡ ◦	◡ ◦ ◦	◦ ◦ ◡	◦ ◡ ◦	◡
จ ตุคุ ค	เห หิ ห	รุ จิ รา	ช ภา ส	ชุคา

บาทหนึ่ง ๑๓ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

และมียติคือขาดคำลงในที่ ๔ ที่ ๙ อักษร

๓๕ ชื่อรุจิราฉันท์ ดังนี้

แก้บัญจมคาถามงคล ๔ ประการ

◎ จะแถลงพิเศษศุภวรอรรถ นิพัทธ์นุสน์
๑๓
ธิเสนอณเหตุวฒนพิมล์ ภิมงคลา
๑๓

◎ ดิเรกะบทพจบริหาร　　วิถารกถา
จตุตถเพธชินบวรา　　นุสาสน์ธิบาย
◎ สุภัตรปานะวิบุลอา　　ทิกาก็หลาย
ประการประกาศกรณภิปราย　　ก็แจกก็แจง
◎ วรามิสาทศวิธวัต　　ถุอรรถแสดง
วิเศษกุศลศุภผลแสวง　　วิบากบรา
◎ อนึ่งสธรรมกถิกเหตุ　　ณเทศนา
วิภัชชะโทษคุณก็วิถา　　รบาปแลบุญ
◎ ประพฤติกลกุศลอเนก　　ดิเรกะคุณ
สุกรรมบถทศอนุกุล　　ณไตรทวาร
◎ อนี้แลธรรมสมจริยา　　คุณาธิการ
หิตานุกิจสุจริตสาร　　อุพารผล
◎ อนึ่งกระทำอนุเคราะห์ประยูร　　สกูลสกนธ์
สพันธุพงศ์คณนรชน　　สกานุโคตร
◎ ผิทุกขะภัยพิกลวินัศ　　วิบัติโทษ
ประหารประหัตอดุรมโนช　　แลสู่แลหา
◎ ก็ควรก็คงหฤทยมุ่ง　　ผดุงผดา
หิรัญญะภัตรอุทกอนา　　ก็ปันก็ปูน
◎ ยถาพลานุกุลประโยชน์　　บโหดบศูนย์
กรุญญะกิจสกลประยูร　　สกุลวงศ์

◎ อนึ่งแลเว้นวิวิธวชา นิราประสงค์
อเนกบาปบกระมลจง จะเจตนา

◎ ประพฤติบุญนิรภยโทษ ประโมทสุขา
ก็ล้วนประเสริฐพิสุธมหา คุณูประการ

◎ วิจิตรฉันทวรรุจิรา กถาวิการ
พิเศษอรรถวจนพิศดาร วิธีถกล

◎ ประกาศกระวีวรวุฒิญาณ วิจารณ์นิพนธ์
ฉบองฉบับบุรพยุบล บรำบรา

๑๕ บท

น.	น.	ร.	ส.	ลหุ ครุ
๐ ๐	๐ ๐ ๐	⏑ ๐ ⏑	๐ ๐ ⏑	๐ ⏑
น น ร	ส ล หุ	คา ส เร	หิ ป รา	ชิ ตา

บาทหนึ่ง ๑๔ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๓๖ ชื่อปราชิตฉันท์ ดังนี้

แก้ฉัฏฐมคาถามงคล ๓ ประการ

๗ ๗
◎ จะรจิตวรอรรถ พิพัทธสุมงคลา
๑๔

๗ ๗
อุดมคุณมหา วิเศษะวิสุทธผล
๑๔

◎ ติวิธวิบุลเหตุ ประเภทประโยชนยล
วรวฒนะก็ดล ดิเรกสุขาพิบูล
◎ วิรติอกุศลา ประการจตุตถศูนย์
ผรุสผลนุกูล กิเลศะทุกรรมกิจา
◎ ชิวิตนิกรสัตว วินัศอทินาคฤหา
รติบรภิริยา มุสาวจนารถคดี
◎ นิรจตุวิธเวร แลเว้นบมิก่อกระลี
อรติวิรติมี ชินานุกถานิเทศ
◎ บวรวิบุลอรรถ ธจัดอภิมงคเลศ
สุจริตคุณเหตุ ประโยชนชมัยโลก
◎ วิรมอุทกมัช ขจัดทุศิลาประโยค
ทุจริตกิจโมกข์ ก็สังวรศีลคุณ
◎ สลิลพรุณบาย ก็วายวุฒิญาณสุน
ทรบทฤศนะบุญ แลบาปพิบัติโทษ
◎ พิปริตทศนา วิจาระก็ปราศประโยชน์
กุศลพิสุธโหด ฤห่อนยุติไตรทวาร
◎ อุภยภพนิรา คุณาหิตเหตุประหาน
กฏุกผลททาน มนุษยอบายภัย
◎ อบิวชลมชา ก็ปรากฏบาปกษัย
สุวฒนะคุณใน ปรโลกยแลบัจจุบัน
◎ หฤทยอบมาท บขาดกิจบุญญสรรพ์
สุจริตวิธธรรม์ นิรันดรกาลประกอบ

◎ กลศุภจริยา	หิตาธิกกรรมชอบ
อนุกูลบุรระบอบ	ชินังกุรกฤษฎา
◎ สริจตุรประเภท	พิเศษสุธมงคลา
วรสุคตกถา	นุสาสนนุสนธิสาร
◎ สุพจนพฤติณี	ก็มีบทนามขนาน
ครุรจนบุราณ	ปราชิตฉันทพากย์
นรชนธิรเรียน	แลเพียรแลนิพนธยาก
ครุกะกระมลมาก	มิง่ายมิสดวกจะแสดง

๑๖ บท

น.			น.			ภ			น.			ลหุ	ครุ
๐	๐	๐	๐	๐	๐	ᴗ	๐	๐	๐	๐	๐	๐	ᴗ
น	น	ภ	น	ล	ค	ตีปุ	ป	ห	ร	ณ	ก	ลิ	กา

บาทหนึ่ง ๑๔ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๓๗ ชื่อปหรณกลิกาฉันท์ ดังนี้

แก้สัตตมคาถามงคล ๕ ประการ

๗ ◎ กษณจะรจนา	๗ บวรวฒนะแถลง ๑๔
๗ วิบุลพจนแจง	๗ สุจริตหิตมง ๑๕

◎ คลคุณศริเบญ จวิธกุศลส่ง
เคราะหวุฒิยุติอง คะอธิกจริยา
◎ ครุกิจปฏิบัติ รตนตยะวรา
ชนกชนนิภา ตุตระกุลธิบดี
◎ พฤติคุรุอุปฌา อุภยกรชุลี
นมศกระมลปรี ดิวิมติอภิรมย์
◎ ศุภผลคุณเคา รพยจะสุขสม
สุคติศิริอุดม ทิพยยศบริบูรณ์
◎ ผิมนุษยอุบัติ วรอุทิจสกูล
อภิขติยประยูร อิศริยมหิมา
◎ กลนิจวุติตน ก็ถกลคุณปรา
กฏนพพิธมา นนิหตหฤทัย
◎ วิยพฤษภพิสาณ ดลพิษนอุภัย
คณปรชนใด อบียก็บมิมี
◎ จะอภิรติมนัส กรุณมุทิตบี
ยอนุคหะแลนี รทุษนภยพาน
◎ กลมลมหิณจิตร อลุทกระมลมาน
อบีฉวิตกลาญ อกุศลอสธรรม์
◎ บมิริอตฤณโลภ หฤทยก็ตริสัน
ตุฐิกรณนิรัน ดรสุธนฤมล
◎ กลประพฤติกตัญ ญุวุฒิสจิตรกล
นิรทุฐินรชน บุพคุณอุปการ

◎ ก็อนุสรคนึ่ง	ปฏิคุณอภิมาน
ยุติกลชิวลาญ	ก็บมิมลส์ติหวัง
◎ กลส่วนะรสธรรม	สุคตพจนพั้ง
อภิมุทนบกัง	ขนุกุลกิจคง
◎ คณนบวรเบญ	จวิบุลย์สุมง
คลรเพทวิทรง	ศิริสุขวฒนา
◎ กลบทคณฉัน	ทคติบุรกถา
ปหรณกลิกา	ก็รจิตพฤตินาม

๑๖ บท

ต.			ภ.			ช.			ช.			ครุ	
◡	◡	○	◡	○	○	○	◡	○	○	◡	○	◡	◡
วุตฺ	ตา	ว	สนฺ	ต	ติ	ล	กา	ต	ภ	ชา	ช	คา	โค

บาทหนึ่ง ๑๔ อักษร

๒ กลอนเป็นบาทหนึ่ง ๒ บาทเป็นบทหนึ่ง

๓๘ ชื่อวสันตดิลกฉันท์ ดังนี้

แก้อัฏฐมคาถามงคล ๔ ประการ

◎ เสนออรรถพิพัทธศุภมง[๘]	คลลักษณ์ประจักษ์ความ[๖] ๑๔
ครบสี่เลมียุบลตาม[๘]	ชินราชประกาศแสดง[๖] ๑๔

◎ ขันติกันิรมนะโทษ　　ฤพิโรธะร้ายแรง
ออมอดทุพจน์ผรุสแถลง　　ก็บตอบบต่อคำ
◎ หนึ่งสดับแลรับรสนุสาสน์　　คณปราชญเยงยำ
สอนง่ายบหมายวิตกทำ　　ทฤฐิมานะอาการ
◎ หนึ่งทัศนาสมณเพศ　　ก็พิเศษกุศลสาร
เสวยผลวิมลวิมุติญาณ　　วิยอุลฬุกาสกุณ
◎ หนึ่งสนทนาวินยอรรถ　　บรมัตถะสูตรสุน
ทราธรรมคัมภิรพิบูล　　ยุติกาลเวลา
◎ เรื่องรุ่งผดุงสติถกล　　พลภาพปรีชา
เฉลียวเลิศประเสริฐคุณวรา　　ธิกญาณยิ่งยง
◎ ล้วนสิ่งสวัสดิวฒนถา　　วรสาธุชนประสงค์
สิ่งสี่คดีอุตมมง　　คลถ้วนประมวญหมาย
◎ ปวงปราชญ์แลอาจจะปฏิบัติ　　ดุจวัจนบรรยาย
จักเจริญคุณานุหิตหลาย　　อิธโลกก็พูนผล
◎ ภพหน้าอนาคตจะเสร็จ　　กิจเผด็จเกลศดล
ด้วยเดชวิบากวิบุลยล　　ศิวโมกข์มไหศวรรย์
◎ พากย์นี้กระวีบุรพแสดง　　กลแต่งฉบับฉันท์
เสนอนามกรวรวลัน　　ตติลกบรรหาร
◎ แสร้งซ้ำแลร่ำพจนิพนธ์　　บทกลบุราณมาน
ฉลองบาทบดีศรภิบาล　　ภพเผ้าไผทไท

๑๑ บท

น.	น.	ม.	ย.	ย.
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	ุ ุ ุ ๐	ุ ุ ๐	ุ ุ

น น ม ย ย ยุ ตา ยมฺ มา ลิ นี โภ ค สี หิ

ลหุปลายบาทนับเป็นครุ

บาทหนึ่ง ๑๕ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

มียติคือขาดคำลงในที่ ๗ ที่ ๘ อักษร

๓๙ ชื่อมาลินีฉันท์ ดังนี้

แก้นวมคาถามงคล ๔ ประการ

◎ จะพจนะวินิฉัยใน[๘] มงคลาไพ[๔]
รุไพบูลย์[๓]
[๑๕]

◎ จตุวิธคุณเพิ่มพูน[๘] ผลบเสื่อมศูนย์[๔]
พิเศษครัน[๓]
[๑๕]

◎ ตระบวฒนะอเนกนันต์ อินทริยาสรร
พสังวร

◎ อธิกวิริยะรานรอน เกียจชจัดสมร
สมรรถเพียร

◎ ปหินะมิฉวิตกเบิ่ยพ จิตรเจริญเริ่ยน
ภิรมย์ฌาน

◎ นิวรณะก็ประหารผลาญ สุขเกษมสานต์
สุมงคล

◎ วิรติภิรติกามกล เมถุนาขวน
อพรหมจรรย์

◎ ประพฤติสมณธรรมอัน วายวิจารณ์บัญ
จกามา

◎ นิรอกุศลนานา พรหมจรรยา
ก็ยรรยง

◎ สิริสุขหิตคุณคง วัฒนามง
คเลศถกล

◎ จตุรอริยสัจยล มรรคมุ่งผล
ภิมุติญาณ

◎ อภิสมยวิโมกข์ฌาน เกลศมลายลาญ
ฤทัยใน

◎ สกลติวิธบาปกษัย เผด็จอบายภัย
ก็ล่วงเลย

◎ ปฐมอริยธรรมเสวย เสกขะสุขเผย
นิพานทวาร

◎ ผิตุจตุถอเสกข์สาร อรรคะมรรคญาณ
ก็สำฤทธิ์

◎ อมฤตยภิรมย์จิตร บรรพชิตกิจ
นิบูณดล
◎ วิมุติคุณประเสริฐผล ทิฏฐิธรรมยล
ศิวาไลย
◎ จตุวิธคณนาใน มงคลาไข
กถาธรรม์
◎ บทพฤติบุรรังสรรค์ มาลินีฉัน
ทนามมี
◎ บุนรจนจะเสนอกระวี อรรถทฤษฎี
ฉบับแสดง
◎ สติวิริยประกอบแถลง ลักษณ์ประจักษ์แจง
ประเจิดกล

๒๑ บท

น.	ช.	ภ.	ช.	ร.
○ ○ ○	○ ◡ ○	◡ ○ ○	○ ◡ ○	◡ ○ ◡

ภ ว ติ น ชา ภ ชา ร ส หิ ตา ป ภทุ ท กํ

บาทหนึ่ง ๑๕ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

๔๐ ชื่อปภัททกะฉันท์ ดังนี้

แก้ทศมคาถามงคล ๔ ประการ

◎ จะขจิตสารนุสนธิ์[๔๗] ศุภยุบล[๔] พิถารกถา[๔]

◎ วรหิตมงคลา จตุพิธา นิเทศธิบาย
◎ วิบุลยคุณก็หลาย บทภิปราย อเนกอนันต์
◎ อฐูวิธโลกธรรม์ ผุฐูก็ผัน ทนากระมล
◎ ผิยศแลมาลุดล มนวิจล ก็เปรมก็ปรี่
◎ ผิแลนิรยศก็มี่ ทุมนพี่ กลามุขา
◎ ผิแลลุดิเรกะลา ภหทยา ก็ชื่นก็ชม
◎ ผิวมิลุลาภะสม ฤทยกรม อดูรวิการ
◎ ผิสุตะปสังสะสาร กระมลบาน ประมุทมโน
◎ ผิครหสดับก็โท มนศโก ธนาคนึ่ง
◎ ผิแลสุขบรรลุถึ่ง หทยพึ่ง กระเษมฤดี่
◎ ผิแลกิจทุกขะมี่ วิตกทวี่ ก็เทวษกระศัลย์
◎ นิรอฐูโลกธรรม์ ธอรหัน ตะจิตรขจัด
◎ อริยมนาภิวัฒน์ วรสวัส ดิมงคเลศ
◎ อวิลปโศกเหตุ หิตวิเศษ สุมงคลา
◎ วิรชลุภาทุษา มุหประกา รเภทไตร
◎ วิรหิตโยคกษัย จดุรภัย พิบัติผล
◎ นิรยุนขันธดล บปฏิสน ธิสืบมรา
◎ สุวุติปภัททกา รจิตนา มกรประกาศ
◎ บทคณฉันทศาสตร นิกรปราชญ์ ประพฤติเพียร
◎ พจนพิจิตรเรียน อลสะเพียร มโนวิจารณ์
◎ วิบุลยปรีชญาณ พลจะชาญ ฉลาดนิพนธ์

๒๒ บท

น.	ช.	ภ.	ช.	ร.	ครุ
○ ○ ○	○ ◡ ○	◡ ○ ○	○ ◡ ○	◡ ○ ◡	◡

น ช ภ ช รา ส ทา ภ ว ติ วา ณิ นี ค ยุตฺ ตา

บาทหนึ่ง ๑๖ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

๔๑ ชื่อวาณินีฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

◎ ขษณจะสฤษฎิกล[๗] บทนุสนธิ[๔] นุสาสนะสารศรี[๕]
๑๖

◎ อดุลยราชวสดิ วรวิธิ นุวัตจรรยา

◎ อนุกูลธรรมภา สิตวิถา รอัตถะบรรหาร

◎ วิธุรอมาตยญาณ วุฒิวิจารณ์ แลขานคดีแสดง

◎ คณสุตมิตรแถลง คุณก็แจง ประเภทภิวัฒนา

◎ กิจคติเสวกา จะยศถา วเรศไพบูลย์

◎ นรชนสู่สกูล ขติยภูล ภิเษกสวรรยา

◎ ผิคุณบรางจะปรา กฎยศา ฤสมประสงค์ตน

◎ ผิอดิสุราฤยล ยศถกล บเกิดบกอปสนอง

◎ ผิภิรุกชาติปอง ยศแลตรอง บห่อนลุปรารถนา

◎ ผิมนประมาทจะปรา รภยศา บเสร็จฤทัยถวิล

◎ ผิบรมนารถนริน ทรแลยิน แดยดสมาจาร

๏ ศิลคุณวัตรญาณ	พลอุฬาร	สละบาปธรรมโทษ
◎ กระมลจะเสน่หะโปรด	นุเคราะห์ประโยชน์	วิสาสะเสพย์แสดง
◎ ยุบลรหัศจะแถลง	บมิตริแคลง	แลบอกบเบี่ยดบัง
◎ เพราะพระหฤทัยหวัง	สหนะกัง	ขปราศฤอางขนาง
◎ สุจริตสนิทธวาง	หทยพาง	อเภทะมิตรหมาย
◎ ยุคลดุลาทะทาย	ก็บมิกลาย	กระหลับจะลดลง
◎ บวิจลสูงแลทรง	สมะผจง	ก็เที่ยงก็เสมอสมาน
◎ นรนฤนาทภิบาล	กลประมาณ	ประเล่ห์อุประมา
◎ จะประพฤติราชกิจา	นุกิจสา	ธุธรรม์บอาธรรม์
◎ บุพบทวากยวรร	ณวุติฉัน	ทวาณินี่นาม

๒๒ บท

ย.	ม.	น.	ส.	ภ. ลหุ ครุ
◡ ◡ ◡	◡ ◡ ◡	○ ○ ○	○ ○ ◡	◡ ○ ○ ○ ◡

ย มา โน โส ภ ลุคา ร ส ห ร วิ รา มา สิ ขิ ริ ณี

บาทหนึ่ง ๑๗ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

มียติคือขาดคำลงในที่ ๖ ที่ ๑๑ อักษร

๔๒ ชื่อสิขิรณีฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตรว่าด้วยสำรวมกาย ๖ อย่าง

◎ คณามาตย์พึงพยายาม[๖] กลดุลยวัตตาม[๗] ขติยกิจ[๘]

◎ จะดำรัสตรัสใช้ชิด บฤๅอคติจองจิตร จตุพิธา
◎ ประพฤติซื่อสัตย์ธรรมดา สุจริตบมายา ยุบลธรรม์
◎ ประกอบกิจราชทุกพรรณ์ รติทิวฤๅเว้นวัน ก็บมิคร้าน
◎ ผิวท้องฉนวนแนวสถลสถาน คณอนุชรฎบาล บทคระไล
◎ ฤๅควรร่วมมรรคาใคล อดิอดุรพูนภัย ผรุสทัณฑ์
◎ อนึ่งพึ่งเว้นส่ำสรรพ์ สมชติยะปวงบัญ จพิธกาม
◎ ผิวภูษิตพัสตราทราม บนฤๅมลเงื่อนงาม มหิศรา
◎ ผิวลูบไล้เสาวคนธา ธรกุสุมะมาลา ก็บมิสมาน
◎ จริตจรรยาอาการ บทจรแลสำนาน วิกลราช
◎ กระทำต่ำจิตรเจียมอาตม์ วิยยุคลฉลองบาท นฤบดี
◎ อนึ่งสมเด็จภูมี สกลคณะเสนี นิกรแหน
◎ ประพฤติยำเยงเกรงแกลน บริจริตดแคลน กลวิลาส
◎ อนึ่งจอมจักราราช คณอนุชนางนาฏ กบริวาร
◎ ขเสด็จเสวยรมย์สำราญ นฤประยุตอาการ ทฤศนา
◎ มละเหตุเคยคุนคบหา บมิวิจลกายา วยพะเสงี่ยม
◎ บตกแต่งอาตม์ โอ่เอี่ยม นิรอุทจจิตรเจียม ฤทรนง
◎ พิจารณ์ญาณภิญโญยง อหิตธุระปลดปลง บปลิโพธ
◎ ประดิษฐ์สำรวมมาโนศ คุณวิบุลมลายโทษ ทุฐกระลี
◎ ประเสริฐสังวรอินทรีย์ ฉพิธตุจวาที ชินนิเทศ
◎ บุราณสารโสลกแถลงเลศ พฤติพจนสมเยศ สิขิริณี

๒๑ บท

น. ส. ม. ร. ส. ลหุ ครุ

○ ○ ○ ○ ○ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ○ ◡ ○ ○ ◡ ○ ◡

ร ส ยุ คิ สิ โต โน โส มฺรา สฺลา คฺย ทา ห ร ณี ต ทา

บาทหนึ่ง ๑๗ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

มียติคือขาดคำลงในที่ ๔ ที่ ๖ ที่ ๗ อักษร

๔๓ ชื่อหรณีฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

◎ นรคณะอมาตย์ผู้ปรี[๘]	ชาญาณะพี[๔]	ริยเจริญคุณา[๕] [๑๗]
◎ สวัสดิภิพัฒน์วัตรสา	ธิกธรรมภา	สิตสาสนสาร
◎ บมิริตริคนองกิจการ	ลอบเล่นแลขาน	พจนารถสุภา
◎ อรนุชอนงค์เนืองนา	รีราชรหา	ศนะฐานสถิตย์
◎ บมิริตริประโยชน์โดยมิจ	ฉาธรรมแลคิด	อทินาเคราะหา
◎ ธนศิริประโภคนานา	ในโกฏฐคา	ริกราชนรินทร์
◎ บมินิทรอเนกโดยถิน	มิทธ์มักจะกิน	รสบานสุรา
◎ บมิกิจประโยชน์เหตุหา	แห่งฆ่ามฤคา	พนะพฤกษ์อภัย
◎ บมิริจะสถิตย์ร่วมใน	บัลลังกไท	ภทรบิษฐราช
◎ บมิริจะสถิตย์ร่วมอาศน์	เก้าอี้สิหาศน์	รถยานดุรงค์
◎ บมิริตริจะร่วมสารทรง	นาเวศอลง	กฎสีวิกา
◎ นรธิปธเรศเกศมา	นุษย์เนืองประชา	แลบควรคนึง

◎ ชนิศรฤทัยพอพึ่ง ดูใครบถึง ก็บเท่าบเทียม
◎ สติแลตริสงบงามเสงี่ยม สงวนจิตรเจียม อภิบาลบดินทร์
◎ อธิกิจวิจารณ์ญาณถวิล จักเผ้านริน ทรห่อนจะไกล
◎ แลบมิจะสถิตย์ ใกล้ไท พอยินธไข วรพจน์ประจักษ์
◎ ทฤศนะพระองค์ตรงพักตร์ จักตรัสธทัก แลจะสั่งนุสนธิ์
◎ คณชนอมาตย์ควรดล สถานสถิตยตน กลอรรถแถลง
◎ วรพฤดิประกาศแจกแจง สมเยศธแสดง หรณีขนาน
◎ บุพบทฉบับโบราณ ฤๅไพเราะหลาร สวนานิพนธ์

๒๐ บท

ม.			ภ.			น.			ต.			ต.			ครุ	
◡	◡	◡	◡	๐	๐	๐	๐	๐	◡	◡	๐	◡	◡	๐	◡	◡

มนุ ทกฺ กนฺ ตา ม ภ น ต ต คา โค ยุ คุ ตฺวสฺ ส เก หิ

ลหุปลายบาทนับเป็นครุ

บาทหนึ่ง ๑๗ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

ยติคือขาดคำลงในที่ ๔ ที่ ๖ ที่ ๗ อักษร

๔๔ ชื่อมันทักกันตาฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

◎ มาตยาอย่าพึ่งมนะตรีรพิกล ๑๐ การบควรตน ๔ จะจินดา ๓

๑๗

◎ ตูนี้เล่นหัสนิทนิจก็บนิรา ร้างนเรนทรา ประดุจสหาย
◎ ตูนี้เคยคู่กิพะแลอภิปราย เคยบคลาศคลาย วิสาสสมาน
◎ เหตุนี้มนตรีก็มละมนสิการ จงพิจารณ์ญาณ วิธีธรรม์
◎ ธรรมดาสมเด็จบดีก็กุธะพลัน เจี่ยรตจาธัญ กระทบเนตร
◎ ในยนาสลายมลายสุขทุพลเภท ภัยพิบัติเหตุ จะถับถึ้ง
◎ เหี้ยมนั้นบัณฑิตย์คณสุพุธิพึ่ง โทษทัณฑ์ทิ้ง ฤควรคิด
◎ ตนตูใหญ่ยิ่งยศบวรสถิตย์ ไท้ธบูชิต แลโปรดปราน
◎ อย่าอาจอ้างอรรถขรทุพจนขาน แต่นราบาล ณชุมชน
◎ แม้วมีโอกาสธแลเฉพาะนุเคราะห์ตน ห่อนจะเกี่ยจกล ฤแคลงความ
◎ เข้าออกทวารวังบมิตรีกิจขาม รัดติสมัยยาม นิรันดร
◎ อย่าพึ่งเคยคุ้นมนะมละอนุสร เกษมแลอาวรณ์ ประมาทหมาย
◎ พึ่งตั้งจิตรเจี่ยรชนก็จรกลาย ใกล้สิขิกาย ระรุมร้อน
◎ เกรงเผาผลาญลาญชิวจะธุวมรณ์ นิ็กตระหนักสมร ก็ปานกัน
◎ อนึ่งองค์ขัติเยศบียพระวรพันธุ์ พงศ์องค์อรร คเอารส
◎ อำนวยคามเขตรบุรแลชนบท เพื่อผดุงยศ ธบำนาน
◎ พึ่งดุษณีภาพบมิจะพจนสาร โทษและคุณขาน ฤควรแถลง
◎ แม้วท่านไท้ให้ยศแลธนแจง แจกนราแรง ณรงค์รอน
◎ คือทวยหาญสำรระแทะแสะบทจร ผองพลากร แลมาตย์มวญ
◎ อย่าทูลหัดลาภศีรีกบมิควร ควรจะเสงี่ยมสงวน วจีตน
◎ มันทักกันตาพฤติก็ตรินิพนธ์ โดยประการกล กระทู้ฉันท์

๒๑ บท

ม.	ต.	น.	ย.	ย.	ย.
ᴗ ᴗ ᴗ	ᴗ ᴗ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ᴗ ᴗ	๐ ᴗ ᴗ	๐ ᴗ ᴗ

โม โต โน โย ยา กุ สุ มิ ต ล ตา เวลฺ ลิ ตากฺ ขุ ตุวฺ สี หิ

ลหุปลายบาทนับเปนครุ

บาทหนึ่ง ๑๘ อักษร

๓ กลอนเปนบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเปนบทหนึ่ง

มียติคือขาดคำลงในที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗ อักษร

๔๕ ชื่อกุสุมิตลดาเวลลิตาฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

◎ มนตรีมาตย์ผู้ฉลาดมละทุจริตธรรม[๑๑] พึงผดุงสรร[๔] พลิ่งสวัสดิ์[๓] [๑๘]

◎ แสดงกายน้อมนอบนบเฉพาะพระวรกษัตร เฉกธนูดัด คะค้อมกลาง

◎ พึงหวั่นไหวเพื่อภัยจะพะชิวก็พาง ไพพุลำลาง แลลมพาน

◎ ไป่ควรคิดทารุณจะริอิริแลราน คุณนราบาล จุธาธเรศ

◎ อย่าอ้างอรรถวัจนารถแลทุผรุสะเหตุ แห่งวจีเภท กระลำพร

◎ พึงมลายโลภโลมภมากบริจะมหุทร เที่ยรณคันศร อฌาคม

◎ จงชานคำควรเหตุแลมละอลิกะลม แถลงก็สัตย์สม บมากมวญ

◎ แม้นมัศยาเสพย์เหยื่อก็มิมหิณะหวล ภักษะพอควร ประโยชน์ตน

◎ กอปปัญญาแก่กล้าแลตริสุขุมะดล โดยวิจารณ์ยล ภิโยญาณ

◎ อย่าครุ่นคราวกาเมศแลริภิรติสมาน เมถุนาการ นิรันดร
◎ มักศูนย์สิ้นปรีชาแลมละคุณะบวร เดชเลื่อมสยอน ประภาพพล
◎ จักเจริญโรคาพาธจะพะภยพิกล สรรพพยาธิดล ก็หลากหลาย
◎ พึงโรยแรงแสลงโทษแลจะทรถะกาย กอบกระวนกระวาย วิการมาน
◎ หนึ่งพึงสำรวมโอฐฤจะพจนะขาน . เหลือประมาณสาร แลทูลไท
◎ อย่าพึ่งดุษณีภาพแลบพจนะไข สรรพสบสมัย ฤควรกล
◎ แม้ว่ากาลดลตนแลจะวจนุสนธ์ พึงภิปรายยุบล ก็พอควร
◎ หนึ่งมีความโกรธน้อยแลบมิจะทรหวล กล่าวประเทียบทวน บราชน
◎ ชเลงสารสัตย์อรรถอันเสนาะก็บมีพิกล เปสุณาขวน ฤห่อนขาน
◎ สัมผัปลามฤจฉามละแลบพจมาน ปราศสิ่งสาร พิเศษสุทธ์
◎ เสวกพึงศึกษาณสุวสดิอุด . ดมดิเรกดุจ วิถารกถา
◎ ฉันท์นรินทร์ธเรศอ้างกุสุมิตลดา เวลลิตานา มกรขนาน

๒๑ บท

ย.	ม.	น.	ส.	ร.	ร.	ครุ
‿ – –	– – –	‿ ‿ ‿	‿ ‿ –	– ‿ –	– ‿ –	–

ร สุตฺ วสุ เส หิ ยฺมา น ส ร ร ค รู เม ฆ วิปฺ ผุชฺ ชิ ตา สา

บาทหนึ่ง ๑๙ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

ยติคือขาดคำลงในที่ ๖ ที่ ๗ ที่ ๑๒ อักษร

๔๖ ชื่อเมฆวิปผุชชิตาฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

◎ คณามาตย์ราชมนตรีแลอธิคุณะญาณ๑๒ สุทธสันดาน๔ กตัญญู๓
◎ ประพฤติบำเรอมารดาแลบิดรดนู๑๙ เชษฐกูลครู คุณาจารย์
◎ กระทำเคารพย์ยำเยงแลกิจะบริบาล ทุกทิวากาล รตีสมัย
◎ ประกอบโอตัปลัชชีแลสติธิติไพ จิตรเจริญใน มนารมณ์
◎ จริตมารยาตรส่ำศาสตรก็นิบุณะอุดม ล้วนแลส่ำสม พิเศษสาร
◎ นิราศพยศอันร้ายมลายมละฉวิธวาร ห่อนจลาการ ณลาภยศ
◎ ขจัดกักขลาอากัปก็มุทุมนะอด โทษะเงือดงด สงบงาม
◎ สงวนจิตรมิจฉาธรรมบริยคุณะขาม ควรพยายาม ณคุณคง
◎ ประพฤติอัปมาทราชกิจสุจริตะณองค์ ขัตติเยศทรง ธราธาน
◎ ประกอบอาการสอาดฉลาดณวิธิอุปฐาน สรรพราชการ ก็หมั่นสมัคร์
◎ บคร้านงานบำเรอไท้ธมหิบริรักษ์ โดยอุส่าห์ภัก ดิภูเบศ
◎ อนึ่งอย่าพึ่งคบหาณทุตบรเทศ ดลสกาเขตร บุรีรมย์
◎ บควรเจรจาชอบชิดแลจะภิรติสม เสพย์สมาคม ณแขกคลา
◎ เพราะเพื่อเป็นที่กินแหนงณพระนฤปสวา มิศราชา ธิภูธร
◎ ผิวท้าวด้าวแดนใดใคลณบวรนคร ตนบควรจร จะสู่หา
◎ ฤควรเสพย์สมัครสมานมอบภิรมยสมา คมแลวาจา จะเสนอสนิท
◎ ก็ชอบแต่ภธเรศใช้จะจรอนุกิจ โดยประกาสิต ธสั่งสาร

◎ บควรโดยลำพังจิตรแลจะคมนะการ แผกพิรุธราน พระทัยไท
◎ คณามาตย์ราชเสวกก็วิจรณะใน ลักษณ์ลิขิตไข นุสนธิ์สอน
◎ ขบวรเลบงเพรงพากย์พร้องก็เพราะพจนกลอน เสนอกระวีวร ทฤษฎี
◎ ลบองเมฆวิบผุชชิตาสุวุติกลมี ฉันทคัมภีร์ พฤโตทัย

๒๑ บท

ม.	ส.	ช.	ส.	ต.	ต.	ครุ
◡ ◡ ◡	◦ ◦ ◡	◦ ◡ ◦	◦ ◦ ◡	◡ ◡ ◦	◡ ◡ ◦	◡
อกฺ กสฺ เส	หิ ย ทิ	มุส ชา ส	ต ต คา	สทฺ ทุลฺ ล	วิกฺ กี พิ	ตํ

บาทหนึ่ง ๑๙ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

มีขติคือขาดคำลงในที่ ๗ ที่ ๑๒ อักษร

๔๗ ชื่อสัททุลลวิกกี่พิตะฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

๑๒ ๕ ๒

◎ เสวกพึ่งปฏิบัติวัตวิวิธใน กิจกอบกุศลไมย มหันต์

๑๙

◎ คือสู่หาสมณาแลพราหมณ์ประพฤติธรรม์ ศีลาพิเศษสรร พคุณ
◎ ผู้พหูสูตรพิศาลญาณอดิอดุลย์ รอบรู้ณบาปบุญ วิบาก
◎ ควรเคารพยสดับแลรับบวรวากย์ โอวาทนุสาสน์มาก ประโยชน์
◎ เจริญอัษฎางคิกศีลสละกามะปลิโพธ อุโบสถก็ปราโมทย์ กระมล

◎ อีกเบญจางคิกศีละสังวรอจล　　เนืองนิจะกาลดล　　บขาด
◎ ถวายทานบรรพชิตาแลทวิชคณปราชญ์ โภชาทิอิ่มอาตม์　ฤแคลน
◎ อาจวัฒนาศุภผลจะดลสุวุฒิแสน　　ตราบปางประเวศแดน　นิพาน
◎ หนึ่งเบื้องบูรพตระกูลแลกอปนุกิจะทาน　อย่าพึงมลายลาญ　พิบัติ
◎ จะเนืองนิจอนุกูลฤศูนย์บวรวัต　　โดยวงศะแจกจัด　　บจาง
◎ บำเพ็ญทานบริจาคณยาจกะมิหมาง　มาโนชฤแหนงขนาง　กุศล
◎ อย่าพึงห้ามวณิพกใดแลจรดล　　ด้าวทานะมณฑล　　อุพาร
◎ ฤๅเลือกตนชนะผู้จะรับวิวิธทาน　　วัดถาทิอันบาน　　ประสาท
◎ จงสมจิตรประสงคสรรพนรชาติ　　ปรีเปรมประกาศสา　　ธุพร
◎ หนึ่งหยั่งญาณะวิจารณท้ถงสุขุมกรณ์　สัมมานุสรกิจ　　ประกอบ
◎ สบส่ำสรรพธสั่งก็รังสฤฎิชอบ　　โดยราชระบอบเบื้อง　บุราณ
◎ รู้นักษัตรประเทศแลเหตุนิมิตรกาล　เนเมตรเพทชำญ　　ฉลาด
◎ รอบรู้เชิงชยราญอริรณพินาศ　　พิทยาก็สามารถ　　ณรงค์
◎ รอบรู้ภูมิพยูหะยุทธทุสุมง　　คลควรบควรคง　　ผจญ
◎ มวญหมู่มาตยประพฤติดังบทยุบล　บรรหารนุสนธิ์เสนอ　เสนาะกรรณ
◎ แสดงอรรถสัททุลลวิกกีพิตะกลฉันท์　ซ้ำแบบฉบับบรรพ์　ธิบาย

๒๑ บท

ร. ช. ร. ช. ร. ช. ครุ

° ° ᴗ° ᴗ° ° ° ᴗ° ° ° ᴗ° ᴗ° ᴗ° ᴗ ᴗ

วุตฺต มี ทิ สนฺ ตุ นา ม โต ร ชา ร ชา ร ชา ค รู ล หู จ

ลหุปลายบาทนับเป็นครุ

บาทหนึ่ง ๒๐ อักษร

๓ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

๔๘ ชื่ออิทิสะฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

๑ เสวกาอุสาหกรรมกาย[๑] ประกอบณวัตตะบรรยาย[๒] นุสาสน์สาร[๓] ๒๐

๏ ทราบสมัยเหตุโดยประมาณ อดีตอนาคตานุญาณ ขจ่างใจ

๏ ชอบแลผิดพินิจตระหนักฤทัย มละบาปะธรรมะโทษะภัย ก็เว้นหวัง

๏ จงอุสาหราชกิจระวัง จะตื่นก็ก่อนจะนอนก็หลัง กระษัตริ์

๏ คอยสดับแลรับพระเสาวนีย์ จะใช้จะสั่งยุบลคดี ประการใด

๏ พึ่งประพฤติโดยพระราชหฤทัย บขัดบข้องบคลาศบไคล จะหลีกตน

๏ ห่อนประมาทณะราชการก็ขวน ประดุจดังธสั่งก็ดล ประสงค์สฤษฏิ์

๏ หนึ่งผิวเคหตนสกนธกิจ จะแจงจะจัดก็จงพินิจ บหน่ายงาน

◎ จรณะไร่คระไลณะนาแลลาน ประเทศพฤษภสถิตย์สถาน บว่างวาย
◎ พิ่งประเมิลณธัญญชาติหมาย ก็ถูกก็ถ้วนประมวญฤคลาย ฤคลาศคง
◎ ดวงณะยุ้งแลหุงก็พอประสงค์ อเนกนราคณาณวงศ์ นิราศสถาน
◎ ควรประโยชนโภชนภักษ์ประมาณ บเสี่ยบศูนย์บเหลือบลาญ ณตัณฑุลา
◎ หนึ่งอนุชแลบุตรพันธุภา คิไนยแม้ประพฤติทา รุณากรรม์
◎ ไม่ประกอบณศีลสัตยสรรพ์ บควรสถิตย์สถานอัน อุดมศักดิ์
◎ ควรมละคือบให้จะพึ่งจะพัก บชอบจะชุบจะเลี้ยงจะรัก จะอุปถัมภ์
◎ เหตุอันธพาลแลพึ่งจะนำ นิราศนิวาศบควรกระทำ ขจัดจาก
◎ ปานประหนึ่งกระลึ่งคะราแลทราก อศุภเท้งแลทอดแลลาก สุสานสวง
◎ ห่อนจะให้คระไลณคามณคลวง ก็ปรามก็ห้ามก็แหนก็หวง บทฤศนา
◎ ยังประจาระทาษประสาทปฎา แลโภชนภักษพอภุดา ก็ขับไคล
◎ แม้วชนทุพลชาติใด ประเสริฐณสัตยศีลไพ รุญาณยง
◎ อีกอุสาหภาพแลอาจจะทรง อิศริยาธิยศคง ก็มอบหมาย
◎ ฉันทสรรคนามตามธิบาย วิธีณอีทิสังภิปราย ประกาศกล

๒๒ บท

ม. ร. ภ. น. ย. ย. ย.

◡ ◡ ◡ ◡ ○ ◡ ◡ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ◡

มฺรา ภฺนา โย โย ตฺรเย นตฺ ติ มุ นิ ย ติ ยุ ตา สทฺ ธ รา กิตฺ ติ ตา ยํ

บาทหนึ่ง ๒๑ อักษร

๔ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

มียติคือขาดคำลงในที่ ๓ ที่ ๗ อักษร

๔๙ ชื่อสัทธราฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

◎ หมู่มาตย์ผู้ปรีชญาณยล[๗]   วรวจนนุสนธิ์[๗]
สรรพเพ็ญผล[๔]   ภิวัฒนา[๓]

[๒๑]

◎ เจริญศีลสัตย์วัตตะจรรยา   นิรมหิฬแลปรา
รพภจินดา   ประโยชน์สนอง

◎ สมเด็จไทธเรศผู้ครอง   ภพมหิดลปอง
สวามิภักดิ์คลอง   กระตัญญู

◎ กัตเวทีธรรมะเชิดชู   สุจริตนิศทู
รยศในภู   วนัตไตร

◎ กอปกิจโดยราชอฌาลัย   บพหิพจนไท
ตรัสคดีไข   แลสั่งสาร

◎ เหตุแจ้งแสดงเหตุรหัสการ กลวิวิธฤาราน
ราชบรรหาร ก็เสร็จสม
◎ ทุกสิ่งสฤษฎิ์หัทยารมณ์ มกุฏภพอุดม
เดชชื่นชม จะบำนาน
◎ ภิญโญยศศักดิศฤงคาร อิศริยบริวาร
วัฒนาการ ประกอบผล
◎ จงแจ้งจิตรจอมธราดล ธจะตริยุบลกล
ไดนุกูลยล ประพฤติตาม
◎ ห่อนขัดขึ้นแข็งแลแข่งความ วิยกลหะบงาม
ควรจะคร้ามขาม พระอาญา
◎ ยำเยงเกรงราชโทษา อลทิสปรมา
นุษยเจรจา ประดุจใจ
◎ พึ่งดูรู้อัธยาไท กุธนภิรติไฉน
เสนอนุสนธิไข ก็พอควร
◎ อย่าแถลงแห่งวัจนลามลวน นฤบดิอดิศวร
พึ่งจะเสงี่ยมสงวน วจีตน
◎ อรรถแสดงแห่งเหตุพิเศษผล นิกรวิธุรชน
เชิญประกอบกล ประกาศสาร
◎ รังสรรค์ฉันท์พายกโบราณ บุนรจนวิการ
สัทธราขนาน ณนามกร

๑๕ บท

ภ. ร. น. ร. น. ร. น. ครุ

ภุรา น ร นา ร นา จ ถ ค รุทฺ ท สกฺ ก วิ ร มํ หิ ภทฺ ท ก มิ ทํ

บาทหนึ่ง ๒๒ อักษร

๔ กลอนเป็นบาทหนึ่ง และบาทหนึ่งเป็นบทหนึ่ง

มียติคือขาดคำลงในที่ ๑๐ ที่ ๑๒ อักษร

๕๐ ชื่อภัททกะฉันท์ ดังนี้

ราชวสดิวัตร

◎ เสวกะภูบดินทร์๖ คุณนรินทร์นุสร์๖
ประดุจดังบิดร์๖ แลชนนี๔
๒๒
◎ ควรศิรฉลองพระบาท นฤบราชบดี
ชลมล้างธุลี บทยุคล
◎ กาละบพิตรผลัด วิบุลพัตรพิมล
กษณะโสรจสกนธ์ อุทกสนาน
◎ แม้วพระจักพิโรธ ปหระโทษทาน
ครุกทัณฑราน ผรุสภัย
◎ อย่าทุมนัศคิด ประทุฐจิตรก็กษัย
บมิตรีโกรธไท ธิปจุธา
◎ หนึ่งนฤนารถใด รุกณะให้สยา
ศนะแลวัตถะอา วสถะฐาน

◎ อึ่กหยะวาหนคช บวรรถตระการ
พิพิธราชยาน แลบริษัท
◎ ส่ำศิริโภคภัณฑ์ ยศมหันต์มหัท
ธนะพิเศษสวัสดิ์ ภิรมยา
◎ เสนอฆนะเมฆถั่ง สลิละหลั่งนภา
สุดุจปรารถนา ก็บมิขาด
◎ ควรจะรฦกพระเดช มหิศเรศภิวาท
พระคุณะภูวนารถ นิจประณาม
◎ เนื่องคณมาตย์กระวี ทฤษฎีณความ
วสดิวัตตาม บทลิขิต
◎ พึ่งปฏิบัติระบอบ วิริยกอปพินิจ
สกลราชกิจ วิวิธการ
◎ ลักษณพากยแสดง พจนะแถลงวิถาร
บุพฉบับประมาณ บทก็บัญ
◎ ญาศยุติโดยประมวญ กลก็ถ้วนณวรรณ
พฤติภัททกะฉัน ทบริบูรณ์
◎ เฉลิมกิติยศอยุท ธยะมกุฎฤศูนย์
ศิรพิพัฒน์อดูลย์ ก็จิรกาล

๑๕ บท

จบวรรณพฤติ ๕๐ ฉันท์ เท่านี้

ตำราฉันท์ มาตราพฤติ[๑] คำฉันท์

มาตราพฤติพากย์อ้าง อรรถา แถลงเอย
จตุพิธพรรณาจา ถูกแจ้ง
เฉกฉลองบทมูลิกา กรราช
นฤเบศร์เกศกระษัตริย์แส้ง สั่งให้สรรค์สาร

ม. น. ม. ส. ม. ช. ภ. ครุ

ฉฏโฐ ชิลลหุโช รา ค ยุตาญเญ ฉคฺ ค ณาน โช วิ ส เม
๔ ๔ ๔ ๔ ๔ ๔ ๔ ๒

๑๒ มาตรา ๑๘ มาตรา

ส. ม. ม. ม. ม. ลหุ ม. ครุ

อ ริ ยา ยนฺ ตฺทฺ เธ โล ฉฏโฐนฺ เต โค ค ณา ฉญฺ เญ
๔ ๔ ๔ ๔ ๔ ๑ ๔ ๒

๑๒ มาตรา ๑๕ มาตรา

มาตราพฤติ นับคณะละ ๔ มาตรา

ลหุมาตรา ๑ ครุ ๒ มาตรา

บาทหนึ่ง ๑๒ มาตรา บาทสอง ๑๘ มาตรา

---

(๑) จารึกติดไว้ที่เสาพเนกประตูเข้าพระระเบียงชั้นนอกทั้ง ๔ ทิศ ศิลาจารึกยังมีครบ

บาทสาม ๑๒ มาตรา บาทสี่ ๑๕ มาตรา
และมีนะคณะก็ดีชะคณะก็ดีอยู่ที่คณะ ๖ ในบาท ๒
และชะคณะมีฉะเพาะแต่ที่คณะคู่ ในบาท ๔ นั้น
มีลหุตัว ๑ อยู่ที่อักษรคำรบ ๖ สี่บาทเป็นบทหนึ่ง

๑ ชื่ออริยชาติฉันท์ ดังนี้

ราชนิธิสาตร

ม.		น.				ม.	
◡	◡	๐	๐	๐	๐	◡	◡
สบ	ส่ำ๔	วิ	ว	ธ	พ๔	ยาธิ์	ทุกข์๔

๑๒ มาตรา

ส.			ม.		ช.			ภ.			ครุ.
๐	๐	◡	◡	◡	๐	◡	๐	◡	๐	๐	◡
นิ	ร	สิ่ง๔	เกษม	สุข๔	ส	วัส์	ดิ๔	อัน	ด	ร๔	ธาน๒

๑๘ มาตรา

ภ.			ช.			ม.	
◡	๐	๐	๐	◡	๐	◡	◡
เหตุ	เพราะ	อ๔	ภิ	ภุญ์	ช๔	นา	บาน๔

๑๒ มาตรา

ช.			ม.		ลหุ	ม.		ครุ
◦	◡	◦	◡	◡	◦	◡	◡	◡
แล	เหลือ	ประ	มาณ	มัก	จะ	เกิด	โร	คา
		๔		๔	๓		๔	๒/

๑๕ มาตรา

๏ หนึ่งเสพย์รสรติแรงราค ก็จะเจริญโรคมากบมีสุขสว่างหรรษา
๑๒ ๑๘
อดกลั้นปสาวแลอุจา รก็เกิดคิลานอเนกพรรณ์
๑๒ ๑๕
๏ ตื่นมากณรัตติเวลา สยนนิจนิทราทิวาก็บมิเว้นวัน
๑๒ ๑๘
สิ่งสี่มีโรคเนื่องนันต์ นรชาติปวงบัณฑิตยมละนิรา
๑๒ ๑๕
๏ หนึ่งแม้ชนบริโภคโภชน์ ผิแลรสโอชยังบซาบสกลกายา
พึงนั่งอย่าพึงสยนา จงบทลีลาแลร้อยก้าวดล
๏ ลำดับนั้นจึ่งไสเยศ โดยวามะประเทศจะวัฒนาพละตน
ทีฆายุศมจะเพ็ญผล นฤโรคเจริญชนมสุขเพิ่มพูน
๏ เบื้องว่านรชนจะประสงค์ ชีพิตรยืนยงแลจะบมิพลันสิ้นศูนย์
สืบวงศ์ถาวรตระกูล ผันพักตร์ทิศบูรพบริภุญชนา
๏ ผิประโยชน์ธนศิริสำสรรพ์ ทักษิณภักตร์ผันฉะเพาะณทิศห่อน—
—คลาศคลา
บริโภคโภชนโดยปรา รพภอเนกภัณฑ์บรรลุกระมล
๏ แม้หวังวิบุลยศศักดิ์ ปัจฉิมผินพักตร์ฉะเพาะทิศตำบลยล
ภักษโภชนจะฤๅลาภผล ศิริศักดิ์จักดลประดุจจำนง

๏ อย่าผินพักตร์ภุกดากิจ ด้าวตำบลทิศอุดรบเป็นศุภมง
คลโหดประโยชนปลดปลง โภคาบมิคงจะพินาศฤนาน
๏ ชื่อฉันทอริยชาติแสดง คณปราชญ์จงแจ้งกลบทบุพบรรหาร
มาตราพฤติคติโบราณ บัณฑิตยยลส่ารพิจารณกลอน

๑๐ บท

ส. ช. ม. ช. ต. ลหุ. ภ. ครุ
○ ○ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ○ ○ ○ ◡ ○ ○ ◡

ค รุ มชฺ ฌ โต ช กา โร จ ตุตฺ ถ โก ทุ ติ ย โก จ ป ฌา
๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๑ ๕ ๒

๑๒ มาตรา ๑๕ มาตรา

มีบทบังคับและนับมาตราทั้ง ๔ บาทเหมือนอริยชาติ

แต่มีชะคณะอยู่ที่คณะคำรบ ๔ ในบาท ๑ ๒ และบาท ๓ ๔ ดุจกัน และมีครุกระหนาบหน้าหลัง และลหุตัว ๑ อยู่ที่คำรบ ๗ อักษรในบาท ๔

๒ ชื่ออริยจปลาฉันท์ ดังนี้

ราชนิธิสาตร

ม. ช. ม. ช. ม. ช. ม. ครุ
◡ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡ ◡ ◡

เบื้อง ว่า น รา ประ ชา ชาติ ส ฤษ ฎิ ภักษ์ แล้ว แล อาต ม ไส ยา กร
๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๒

๑๒ มาตรา ๑๘ มาตรา

ม. ช. ม. ช. ภ. ลหุ ม ครุ

เจริญ มาง ษ ฏ ฉ ถา วร ม ละ โรค ร้อน จะ บ พะ พาน พา ธา
๕ ๕ ๕ ๕ ๑ ๕ ๕ ๒

๑๒ มาตรา ๑๕ มาตรา

◎ เบื้องว่าขณะเสร็จกิจาหาร ๑๒
ยืนหยุดบห่อนจะยาตรา ๑๒
ประพฤติกายาวิการแลย้ายอิริยา ๑๘
จะวัฒนาพละสิริระบริบูรณ์ ๑๕

◎ เบื้องว่าประกอบณะงานงาย ๑๒
ยาตรยิ่งทฤฆายุศมพูน ๑๒
สฤษฎิแล้วแม้วบ่ายบทจะย่างยร ๑๘
ฤพลันจะศูนย์ชนมยึดยืนนาน ๑๕

◎ เบื้องภักษโภชนาเสร็จ
จักล่วงลุมัจจุราชราน
แลเล่นละเลองแล่นระเห็จจะอ้างอวดหาญ
ชิพิตรลาญมรณก็พินาศมลาย

◎ หนึ่งแม้นมนุษยชาติชน
ปรีชาจะเลิศประเสริฐชาย
นิบชนาศิรหนบุรพทิศหมาย
ฉลาดธิบายสุขุมอรรถยุบล

◎ เบื้องบ่ายศิโรตมโดยทิศ
จิรายุศมจะสืบชนม์
ณทักษิณาภาคยสถิตย์นิทราดล
จะแผ้วจะพ้นภยอุปัทวะกษัย

◎ เศียรสู่ประฉิมทิศาสถาน
อาดูรก็พูนพยาธิภัย
จะร้อนกระมลเสมอสมานสิขีจิใจ
บบานฤทัยนฤสุขเกษมสันต์

◎ โผอนอุตตมางคเนานอน
ถั่นถับจะดับชีวาพลัน
ณด้านทิศาดลอุดรบห่อนเว้นวัน
ชีวาตมทันมรณะบมิรางนาน

◎ เหี้ยมนั้นคณธิราชาติ ประพฤติอย่าพึงประมาทดุจนุสาส์นสาร
จงจำคดีบุราณนาน คุณประการก็จะอุบัติติสกนธิ์
◎ สิ่งโทษะจงมละอย่าพ้อง สวัสดิจงจิตรปองประกอบเกิดผล
เจริญรุ่งผดุงประดับตน พิพัฒนดลศุภศิริมเหาฬาร
◎ โสลกฉันทสาตรนามมี้ ลบองฉบับบอกอริยจปลาขนาน
เสนอเนื่องคณาธิราญาณ รจิตสารก็เสนาะพจนนิพนธ์

๑๑ บาท

ม.	น.	ภ.
ᴗ ᴗ	๐ ๐ ๐ ๐	ᴗ ๐ ๐
สพฺ พมฺ	ป จี ม ท	เล ย ทิ
๔	๔	๔

๑๒ มาตรา

ภ.	ส.	ช.	ส.	ครุ
ᴗ ๐ ๐	๐ ๐ ᴗ	๐ ᴗ ๐	๐ ๐ ᴗ	ᴗ
ลกฺ ข ณ	ม ริ ยา	ย วุตฺ ต	มุ ภ เย	สุ
๔	๔	๔	๔	๒

๑๘ มาตรา

ม.	ช.	ม.
ᴗ ᴗ	๐ ᴗ ๐	ᴗ ᴗ
ยสฺ สา	ท เล สุ	ยุตฺ ตํ
๔	๔	๔

๑๒ มาตรา

ม.		ม.		ช.			น.				ครุ
◡	◡	◡	◡	๐	◡	๐	๐	๐	๐	๐	◡

วุต ตา สา คี่ ติ วุต ต ย ติ ล พิ ตา
๔ ๔ ๔ ๔ ๒

๑๘ มาตรา

ลหุปลายบาทนับเป็นครุ

มีบทบังคับว่า บาท ๑ ๒ และบาท ๓ ๔ ก็มีลักษณ

เหมือนบาท ๑ ๒ แห่งอริยชาติทั้งสิ้น

๓ ชื่อคี่ติชาติฉันท์ ดังนี้

ราชนิธิสาตร

ม.		น.				ม.	
◡	◡	๐	๐	๐	๐	◡	◡

มวญ มา นุ ษ ย ประ ชา ชาติ
๔ ๔ ๔

๑๒ มาตรา

ช.			ภ.			ช.			ภ.			ครุ
๐	◡	๐	◡	๐	๐	๐	◡	๐	◡	๐	๐	◡

ประ พฤ ติ อา ต ม กระ ทำ ทุ กรรม นิ ศ ผล
๔ ๔ ๔ ๔ ๒

๑๘ มาตรา

ม.		ช.			ส.		
๒	๒	๐	๒	๐	๐	๐	๒
ไท	เทพ	ทุ	เว	รุ	ฤ	ถ	กล
	๔			๔			๔

๑๒ มาตรา

ช.			ภ.			ช.			ส.			ครุ
๐	๒	๐	๒	๐	๐	๐	๒	๐	๐	๐	๒	๒
พิ	ทัก	ษ	ตน	จะ	บ	มิ	ทรง	ศิ	ริ	ส	วัส	ดิ์
		๔			๔			๔			๔	๒

๑๘ มาตรา

๏ อีกองค์พระพิศณุกรรเมศ มหิทธิเดชก็บผดุงวิบุลยราษี
๑๒ ๑๘
เสื่อมสิ่งสถาพรฤมี คุณาวุฒิดิศริยศธนแลศฤงคาร
๑๒ ๑๘
๏ คือชลแลเกี่ยวตฤณานิจ แลกอปณกิจนชก็ขีดมหิธรธาร
หนึ่งชนมิมล้างมละบทมาลย์ มุนทิลดาลปฏิกุลก็บริสุทธแสดง
๏ อีกชนบชำระพักตรา บบ้วนมุขาอากุลมุลทนต์ยลแสยง
หนึ่งภูษาเศร้าสาบแรง บตกบแต่งแสบมิซักทุคนธขจาย
๏ ทั้งสกแห้งห่อนหวีสาง ว่างเว้นสำอางเสาวคนธเหือดหาย
ไสยาทิวาบรู้วาย สองเวลาหมายละวันบทันราษราตรี
๏ หนึ่งนอนเปลื้อยเปล่าวัตถา บริโภชาเหลือประมาณก็กาลบัดสี
อีกมักคนองเคาะตนตี ขดานแลที่ตั้งนิสทนะทั้งสยนา

๏ สิบจำพวกพิปริตะกิจ
ศูนย์สิ้นวุฒิศิริโสภา
๏ มวญหมู่ภูริอธิกชาติ
พึ่งเว้นประพฤติทศพรรณ์
๏ นามฉันทสรรค์คือคี่
ทรสารเสนออรรถวิบุลย์
๏ ด้วยเป็นวัตปฏิบัติเจริญ
ทั้งบอกฉบับรดับกลอน

เทวมหิทธิบมิห่อนนุเคราะหรักษา
สวัสดินิรายศประภาพก็เสื่อมทุกอัน
ทุกิจนิราศอย่าริจะอภิรมย์หฤหรรษ์
พิบัติกรรมทุฐโทษก็โหดหิตคุณ
ติชาติวิธีบุพบทรจนวิเศษสุน
เพราะจิตรกรุณนรคณาประชาราษฎร
จะชวนจะเชิญชนประกอบรบอบดุจสอน
ประกาศนิกรวิธุรชาญพิจารณ์กลแสดง

๑๐ บท

ส. ภ. ม.

○ ○ ◡ ◡ ○ ○ ◡ ◡

อ ริ ยา ยํ ทุ ติ ยทุ เธ
๕ ๕ ๕

๑๒ มาตรา

ส. ส. ลหุ ม. ครุ

○ ○ ◡ ○ ○ ◡ ○ ◡ ◡ ◡

ค ทิ ตา ขิ ล ลกุ ข ณํ ยนุ ตํ
๕ ๕ ๑ ๕ ๒

๑๕ มาตรา

น.				ภ.			ภ.		
๐	๐	๐	๐	๖	๐	๐	๖	๐	๐
ภ	ว	ติ	ท	เล	สุ	ภ	เย	สุ	ปี
			๔			๔			๔

๑๒ มาตรา

ส.			ม.		ลหุ	ส.			ครุ
๐	๐	๖	๖	๖	๐	๐	๐	๖	๖
ย	ทิ	ยสุ	ส่า	ส่า	ย	มุ	ป	คี่	ติ
		๔		๔	๑			๔	๒

๑๕ มาตรา

ลหุปลายบาทนับเป็นครุ

มีบทบังคับว่าบาท ๑ ๒ และบาท ๓ ๔ มีลักษณเหมือนบาท ๓ ๔

แห่งอริยชาติทั้งสิ้น

๔ ชื่ออุปคีติฉันท์ ดังนี้

ราชนิติสาตร

ส.			ม.		ม.	
๐	๐	๖	๖	๖	๖	๖
บุ	ท	คล	ผู้	ปรี	ชา	ญาณ
		๔		๔		๔

๑๒ มาตรา

ม. ส. ลหุ ส. ครุ

◡ ◡ ○ ○ ◡ ○ ○ ○ ◡ ◡

ชาญ รู้ ณะ ประ โยชน์ ประ ดุ จ โทษ แถลง

๕ ๔ ๑ ๔ ๒

๑๕ มาตรา

ม. ส. ม.

◡ ◡ ○ ○ ◡ ◡ ◡

พึ่ง เพี่ยร ป ฏิ บัติ จัด แจง

๕ ๕ ๕

๑๒ มาตรา

ม. ส. ลหุ ช. ครุ

◡ ◡ ○ ○ ◡ ○ ○ ◡ ○ ◡

แต่ง ตน ด ล วัฒ น ส วั สฺ ดิ์

๕ ๔ ๑ ๕ ๒

๑๕ มาตรา

๏ คือทรงมาลาเลอเกล้า ๑๒ เท้ามล้างมละลอองก็ผ่องบทศรี ๑๕
ภักษโภชนพอประมาณมี่ ๑๒ กรี่ธารมยอาตมปูราศพัตรา ๑๕
๏ หนึ่งจักเสพยกามประสงค์ จงเว้นฤกระศัลยณวันทั้งห้า
คือจตุทัศแลอัษฎา คราบรรณรสี่ดิถี่สงกรานต์
๏ อีกวันประสูติก็อย่าพ้อง ต้องทุกขพิบัติขจัดสุขสานต์
ผิวประพฤติประดุจพจมาน ดาลศิริสมบูรณจะพูนวัฒนา

◎ หนึ่งผิวจะทราบศีละพิเศษ | เหตุเล่วนะมิตรสนิทเล่นหา
ผิวจะยนบุทคลปรีชา | ถ้าพจนถ้อยถ้อก็พอรู้ทัน
◎ ผิวจะรุสอาดฤมิสอาด | คาดกาลสฤษฎิกิจส่ำสรรพ์
ผู้ชั่วดีดูขณะภยัน | บรรลุแลจักแจ้งบแหนงหฤทัย
◎ หนึ่งพึ่งทานทัดเหตุห้าว | จ้าวตนปฏิบัติขจัดบาปกษัย
กอปการประโยชน์นฤภัย | ให้กิติยศเฟื่องเลื่องภาแสดง
◎ หนึ่งคุยหะเหตุธิเบศตน | กลยุติบิดบ้องฤพร้องแจกแจง
คุณควรจะปรากฏก็แถลง | แพร่งเกียรติกระฉ่อนขจรธาษตรี
◎ หนึ่งผิวแลภัยใดดลพ้อง | สนองคุณผ่านเผ้าบเอาตนหนี
ไป่เท้งเกรงราชอรี | มีสัตยอุชุภาพยตราบมรณา
◎ อุปคีติฉันทบรรหาร | ขานนามประกาศนุสาสนเมธา
ยลสารอ่านนับมาตรา | ปรารพภรจิตประดิษฐชเลงลอง

๑๐ บท

						ร.			ลหุ	ครุ
๐	๐	๑	๐	๐		๑	๐	๑	๐	๑
วิ	สํ	เม	ฌ	สิ		ยุ	ก	ลา	มุ	เข
				๖				๕	๑	๒

๑๔ มาตรา

						ร.			ลหุ	ครุ
๐	๑	๑	๐	๐	๐	๑	๐	๑	๐	๑
สํ	เม	ตุวัฏ	ฐุ	ร	ถ	คา	ต	โต	ป	ริ
					๘			๕	๑	๒

๑๖ มาตรา

				ร.		ลหุ	ครุ
◡	◡	◡		๐	◡	๐	◡
เว	ตา	พี๋		ต	มุจุ	จ	เต
		๖			๕	๑	๒

๑๔ มาตรา

							ร.		ลหุ	ครุ
๐	๐	◡	◡	๐	๐	◡	๐	◡	๐	◡
ล	หุ	ฉกฺ	กํ	น	นิ	รนฺ	ต	รํ	ส	เม
					๘			๕	๑	๒

๑๖ มาตรา

ลหุปลายบาทนับเป็นครุ

มีบทบังคับว่าบาท ๑/๓ มีมาตรา ๖ อยู่ต้น บาท ๒/๔ มีมาตรา ๘ อยู่ต้น

แลมีระคณะกับ ลหุ ๑ ครุ ๒ ทั้ง ๔ บาท

๕ ชื่อเวตาลียชาตินันท์

ราชาธิราช

					ร.		ลหุ	ครุ
◡	๐	๐	◡	◡	๐	◡	๐	◡
เส่	ว	ก	มาตย์	อาจ	จะ	ทราบ	ยุ	บล
			๖			๕	๑	๒

๑๔ มาตรา

						ร.		ลหุ	ครุ
๐	๐	◡	◡	◡	◡	๐	◡	๐	◡
วุ	ฒิ	กล	เจ็ด	ถ้วน	ล้วน	ประ	พฤ	ติ	ต้อง
				๘			๕	๑	๒

๑๖ มาตรา

						ร.		ลหุ	ครุ
◡	๐	๐	๐	๐	◡	๐	◡	๐	◡
ตาม	ค	ติ	อ	ภิ	ปราย	ก็	หลาย	ล	บอง
				๖			๕	๑	๒

๑๕ มาตรา

					ร.		ลหุ	ครุ
◡	◡	◡	◡	◡	๐	◡	๐	◡
ถูก	ทำ	นอง	หก	สัตย์	นุ	วัต	วิ	ธี
			๘			๕	๑	๒

๑๖ มาตรา

◎ คือประพฤติพิสัยสิหราช ๑๕ โลมชาติห่อนรคนจะปนปะสี่ ๑๖
ที่ขาวขนยลคละแดงบมี ๑๕ ตำแหน่งที่แดงด้าวฤขาวรคน ๑๖

◎ ดังเส้นตีพยุหศึก มิได้ตฤกอคติจักตริเปรนุสนธิ์
ใครอาจหาญราญณรงค์ผจญ เสนอยุบลบบังเบียดฤเกียจฤกัน

◎ หนึ่งประพฤติดังพกาสกุณ ทำเงื่องงุนเลศหลายอุบายขยัน
ดวงมัจฉาเชื่อลุเหยื่อก็ครัน เพราะสำคัญศีลคุณวิบุลยบแคลง

◎ อุปมานายกจะยาตรพหล ประกอบกลยุทธกิจอมิตรมิแหนง
รณรงค์คงไชยะชำนะแสดง ค่อยเบาแรงพลสู้ ริปูประไลย
◎ ประพฤติเยี่ยงวายสานุวัต จะภักษภัตรฉะเพาะแต่ตนบยลพิสัย
คณาญาติสถิตย์ณทิศใด เรียกมาให้ภักษพร้อมแลล้อมรดม
◎ เปรียบประดุจปรินายกาภิมุข เมื่อรบรุกรณไชยฤทัยสม
ได้ลาภโลภจงสละอย่านิยม แจกทุกกรมขุนพลผจญณรงค์
◎ ประพฤติกลไก่วิสัยเพศ ยามสังเกตสี่ครั้งพลั้งบหลง
ถึงยามขันเสียงก็เที่ยงก็ตรง คืนหนึ่งคงสี่ถ้วนประมวญประมาณ
◎ เสมือนมุขมัจจามหาอำมาตย์ ห่อนนิราศรภุกผลกุศลสาร
อีกพระเดชนเรศนราภิบาล นิจการฤประมาทขาดพระคุณคนึง
◎ ประพฤติเล่หเสนกานุกิจ แม่นพินิจจะจับสัตวตระบัดก็ถึง
ครั้นม้วยฉวยมั่นบทันจะอึ้ง บัดเดี๋ยวหนึ่งกล้ากินก็สิ้นสกนธ์
◎ เสมอมิ่งมาตยาธิราภิชาติ จงคิดคาดแม่นแท้กระแสนุสนธิ์
เที่ยงถ่องตัดสินรบินยุบล ฤห่อนยลคดีผิดจะพิดจะทูล
◎ ประพฤติพ่างเพียงพฤษภราช ห่อนจะคลาศนิวาศเคยบเลยบศูนย์
แสวงตฤณคืนถิ่นสถิตย์ณบูรพ์ อนุกูลตามพรรคพ้องละบองบุราณ
◎ ดุจหนึ่งเสนาบดีกระษัตริย์ ไม่ละลัดยุบลราชสาตรสาร
บังคับความตามพระไอยการ โปรดประทานเป็นประทัดจะตัดคดี
◎ เวตาพัยชาติฉันท์บท นิพนธ์พจน์บอกขบวนก็ถ้วนก็ถี่
อันกลอนเพลงลเบงเพราะเสนอเสนาะมี คือฉันท์ นี้แบบบ้างละอย่างละกล

๑๕ บท

			ร.			ย.		
◡	◡	◡	◡	○	◡	○	◡	◡
เว	ตา	พี่	โย	ป	มํ	มุ	เข	ตํ
		๖			๕			๕

๑๖ มาตรา

					ร.			ย.		
◡	◡	◡	○	○	◡	○	◡	○	◡	◡
โอ	ปจฺ	ฉนฺ	ท	ส	กํ	ร	ยา	ย	ทนฺ	เต
				๘			๕			๕

๑๘ มาตรา

มีบทบังคับว่าบาท ๑ มีมาตรา ๖ กับระคณะและยะคณะ นับเป็น ๑๖ มาตราดุจกัน บาท ๒/๔ มีมาตรา ๘ กับระคณะและยะคณะ นับเป็น ๑๘ มาตราดุจกัน

๖ ชื่อโอปัจฉันทสกะฉันท์ ดังนี้

ราชาธิราช

				ร.			ย.		
○	◡	○	◡	◡	○	◡	○	◡	◡
ประ	พฤ	ติ	ไตร	สาม	ประ	การ	วิ	ถาร	อรรถ
			๖			๕			๕

๑๖ มาตรา

ว. ย.

◡ ○ ◡ ○ ○ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡

จำ แนก ไตร วิ ธ วัต พิ ธี ก็ มี ผล

๘ ๕ ๕

๑๘ มาตรา

ว. ย.

◡ ○ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡

คือ จะ ล้าง ชิ พิ ต ผู้ ริ ปู ตน

๖ ๕ ๕

๑๖ มาตรา

ว. ย.

○ ◡ ○ ○ ○ ◡ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡

ก็ เผย พ จ น แยบ ยน อุ บาย ริ ร้าย กัน

๘ ๕ ๕

๑๘ มาตรา

◎ หนึ่งเมื่อทำยุทธนาประจามิตร ก็กอปเลศคดคิดพิบัติบสัตย์สรรพ์

๑๖ ๑๘

หนึ่งแก้ตนเพื่อจะพ้นณไภยัน จึ่งกล่าวกลคดอันจะรอดฤๅอดวาย

๑๖ ๑๘

◎ คดทั้งสามตามรบอบบกอปโทษ เหตุเห็นเป็นประโยชน์ก็มีหลาย

ชื่อสริฉประเภทนิเทศบรรยาย จำแนกบทอธิบายนุสาสน์ประกาศกล

◎ คือกตัญญูภาพแลทราบพระคุณท่าน กัตเวทิกิจการก็ตอบประกอบผล
หนึ่งมั่นในสัตยคดีวจีตน ทุกขสัตว์อื่นยลก็เปรียบประเทียบกาย
◎ ประพฤติเป็นกัลยาณมิตร จิตรสงเคราะห์หมู่ญาติมิตรพันธุมั่นหมาย
หกสิ่งซื่อถือประเสริฐจะเลิศชาย กระวีจำคำภิปรายก็ชอบประกอบตาม
◎ มุสาเก้าประการก็มีวิธีแถลง นฤโทษประโยชนแสดงบตัดประหยัดห้าม
คือจะให้นิราศภัยก็ปดความ หนึ่งจะอำรหัสถามบบอกแลพรอกพราง
◎ อีกจะเปลื้องชีพิตรอดเพราะพลอดเท็จ จะปลดทุกขสัตวเสร็จก็กลับ—
—สปลับอ้าง
จะเอาไชยแลไขนุสนธิ์วิกลลาง จะลวงภิริยพร้องบ้างอสัตยวัจนา
◎ ทุกขตนจะแก้ก็แปรวจีผิด เห็นเหตุรหัสมิตรจะสั่นเพราะมารษา
จักยังโลกยกอปกุศลนานา จึ่งเอื้อนอลิกกถาก็ครบขนบเนาว์
◎ ล้วนแต่คุณวัฒนาสุภาสต จงมนสิการกิจถกลจะยลเล่า
วภาคย์ผลพิบูลย์อดูลยเพริศเพรา เจริญศิริทุกค่ำเช้าบร้างจะวางวาย
◎ ฉันท์นี้ก็มีประถมสมญา โอปัจฉันทสการะดับฉบับหมาย
เสนออเนกทวยธิราคณานาย รเมียลสารอ่านธิบายยุบลนิพนธ์แสดง
◎ พึงเพิ่มเพียรเรียนรจิตประดิษฐพจน์ ถูกถ้วนขบวนณะบทบผิด—
—ลิขิตแถลง
ปรีชาชาญจักณะฉานจะเชี่ยวแรง เฉลียวเชลงลักษณแต่งคระหล่งปรุ—
—ปรุ่งกลอน

๑๑ บาท

ลหุ ครุ

ᴗ ᴗ o o ᴗ o o ᴗ ᴗ ᴗ

มตฺ ตา ส ม กํ น ว โม ลฺคานฺ เต

๘ ๑ ๕ ๒

๑๖ มาตรา

มีบทบังคับว่ามีมาตรา ๑๖ เสมอกันทั้ง ๔ บาท
แต่ฉะเพาะให้มีลหุตัว ๑ อยู่ที่คำรบ ๙ มาตรา
และมีครุอยู่ที่สุดทุกบาท

๗ ชื่อมัตตาสมกะชาติฉันท์ ดังนี้

ราชาธิราช

ลหุ

ᴗ ᴗ ᴗ ᴗ ๙o o ᴗ o o ᴗ

รัก ร่ำ เรื่อง รา ช ส วั ส ดิ วัต

๘ ๑ ๗

๑๖ มาตรา

ลหุ

ᴗ ᴗ ᴗ ᴗ ๙o ᴗ o ᴗ ᴗ

แสดง อรรถ โอ วาท ประ ศาสน์ นุ สนธิ์ สอน

๘ ๑ ๗

๑๖ มาตรา

ลหุ

๙

◡ ◡ ◡ ◡ • ◡ ○ ◡ ◡

สำ หรับ ผู้ เส่ ว กา จะ ถา วร

๘ ๑ ๗

๑๖ มาตรา

ลหุ

๙

◡ ◡ ○ ○ ◡ ○ ◡ ○ ◡ ◡

ฤๅ หย่อน ย ศ ศัก ดิ อรร ค โภ คา

๘ ๑ ๗

๑๖ มาตรา

◎ อย่าก่อกิจประทุจริตในนเรศ โดยเหตุครุโทษฤๅโหดณโทษา
อีกอาจหาญราญณรงค์ยุทธนา ชีวาถวายกายบย่อท้ออรินทร์
◎ หนึ่งมิได้ประมาทณราชบรรหาร สั่งสารสิ่งใดก็ได้บเสียสิ้น
มีศีลสัตย์ภักดิ์พิทักษ์อาจิณ ภูมินทร์วางไว้พระทัยบเคลือบแคลง
◎ อย่าโอ่เล่นในฉนวนบควรเที่ยว คราเดียวดลราชทัณฑ์พลันสยบแสยง
เข้าเฝ้าท้าวอย่าประดับประดิษฐ์แสดง ตกแต่งพอสถานประมาณศักดิ์ควร
◎ สำรวมรักษาทวารประการห้า นาสาเนตรโสตแลโอษฐ์กายถ้วน
อย่าถือโปรดนักก็มักจะสามลวน จวบจวนโทษเลมิดจะเกิดประลัยลาญ
◎ เฝ้าไท้อย่าใกล้แลไกลองค์กระษัตร พอซัดรับสั่งจะพึงตระหนักสาร
จงจองจิตรเล่นหัสนิทนราบาล สันดานซื่อสวามิภักดิ์ภูวไนย
◎ แม้เอาชลชำระบาทราดศิโรตม์ ห่อนโกรธเคียดข้องฤๅหมองกระมลไหม้
อย่าแสวงชอบชิดพนิตสนมไทย ขานไขพจน์พร้องบพ้องระบอบบรรพ์

◎ นับครบขนบขนานประมาณสิบเสร็จ โดยเขบ็จราชสวัสดิวัตร -
-ธแสร้งสรรค์

ทำเนียบหมู่มาตยาสุภาสิตธรรม์ เกี่ยจกันสิ่งโทษประโยชนแจกแจง

◎ ฉันท์นี้บัณฑิตย์รจิตสมญา มัตตาสมกะชาติประกาศกระทู้แถลง

เป็นคำเพลงฉเบงบุราณวิถารแสดง ปราชญ์แจ้งจำฉบับประดับประดิษฐ-
-กลอน

◎ ล้วนโวหารการผดุงพุ้งพระยศ ปรากฏเถลิงกลนิพนธอักษร

ไว้เฉลิมแหล่งหล้าทวารานคร ถาวรเพิ่มพูนจรูญจิรังกาล

๑๐ บท

โช นุลา ถ วาณ ณ วา วิ สิ โล โก
๔ ๔ ๘

๑๖ มาตรา

มีบทบังคับว่าบาทหนึ่ง ๑๖ มาตรา เสมอกันทั้ง ๔ บาท
และมีชะคณะก็ดี นะคณะก็ดี ลหุ ๑ ก็ดี อยู่ที่เบื้องหน้าแต่ ๔ มาตรา

๘ ชื่อวิสิโลกฉันท์ ดังนี้

ลหุ

ผู้ พร้อง พฤ ดิ ก ถา สุ ภา สิ ต พจน์
๔ ๑ ๑๑

๑๖ มาตรา

ช.

ᴗ ᴗ ○ ᴗ ○ ᴗ ᴗ ○ ○ ᴗ

คือ กรม นุ ชิต ชิ โน รส บ ริ หาร

๔ ๔ ๘

๑๖ มาตรา

ลหุ

ᴗ ᴗ • ○ ○ ᴗ ᴗ ○ ᴗ ᴗ

กรม ไกร ส ร วิ ชิต รับ พระ โอง การ

๔ ๑ ๑๑

๑๖ มาตรา

น.

ᴗ ᴗ ○ ○ ○ ○ ᴗ ○ ᴗ ○ ᴗ

เผดียง ให้ ส ฤ ษ ฎิ ส่าร ธิ บาย ข บวน

๔ ๔ ๘

๑๖ มาตรา

ช.

○ ᴗ ○

๏ แบบฉันทวรรณพฤติห้าสิบหัศ มาตราพฤติแจกจัดอัษฎาถ้วน

๑๖ ๑๖

ครบอัฐบัญญาศขนาดพอควร ในทิบมีสำนวนอื่นรคน

๑๖ ๑๖

ล.

๑ ตั้งต้นกิริยาประการเจ็ดแจก　　หกเหตุประเภทจำแนกวิบัติผล

ช.　　ล.

คือเสพย์สุราแลวิกาลจรดล　　กับทั้งมหรศพสกลโสณฑา

ช.　　ช.

๏ คบปาปะมิตรกิจอันเกียจคร้าน　　โทษสิ่งละหกประการก็นั้นหนา

ล.　　ช.

มิตรดีแลมิตรร้ายภิปรายสมญา　　จำพวกละสี่วิสัชนาพิศดาร

ล.　　ล.

๏ จัดจุรอคติอีกเบญจะวิธเวร　　กรรมบถทศเกนกุศลภินิหาร

ล.　　ช.

สัตรีประมวญถ้วนยี่สิบประมาณ　　อีกอัฐดิงษสุมงคล

น. ล.

◎ ทั้งราชวสดิวัตรก็จัดก็แจก โดยเหตุประเภทจำแนกยุบลขวน

ช.

ราชนิธินุสาสน์ประกาศนุสนธิ์ ราชาธิราชนิพนธ์วุฒิคดี

ช. ล.

◎ ล้วนเป็นประโยชน์นฤโทษนิราศทุกข์ เสวยผลวิมลสุขสวัสดิเจริญศรี

ล. น.

ไอสุริยยศยิ่งทุกสิ่งทวี ด้วยเดชคุณวิธีอันโอฬาร

ล. ล.

◎ จาฤกฉลักศิลาตราประดับ โดยเสาร์เบี่ยงเรียงนับกิ่งสถาน

ช. ล.

พระฤทัยธหวังจะไว้พระราชทาน นรชนทุพลญาณเยาว์ปัญญา

ล. ล.
๑ ๑

๏ ได้อ่านวิจารณ์จำกระทำปฏิบัติ นาเนกพิธวัตรวิริยศึกษา

ล.
๐

ไพบูลย์ศิริสมบัติพิพัฒนา ยศศักดิโภคาในปัจจุบัน

ช.
๐ ๗ ๐

๏ พฤติพจน์พิธีกถามาตราโศลก เสนอเสนาะวิธีโลกลักษณนามฉันท์

ล.
๐

เป็นแบบบทบอกลเบงเพรงกลกัน มาตราพฤติรังสรรค์ก็เสร็จนิพนธ์

๑๐ บท

จบมาตราพฤติ ๘ ฉันท์เท่านี้

ตำราเพลงยาวกลบทและกลอักษร

เพลงยาวกลอนสุภาพ เรื่องพระราชปรารภ

๏ เฉลิมลักษณกลอนเพลงบันเลงแถลง

โดยนิยมสมเด็จเสร็จแสดง จัดจำแนกแจกแจงสังวาสรส
ประมวญหมู่มาตยาปรีชาฉลาด ฉลองพระราชนิพนธ์ยุบลบท
ให้บริบูรณ์พูนเพิ่มเฉลิมพระยศ น้อมประณตบูชาพระอาราม
ซึ่งทรงพระราชอุทิศประดิษฐประดับ ประสงค์สำหรับผู้รู้กลอนอักษรสยาม
จะได้เห็นเช่นภิปรายแยบคายความ พยายามลอกเขียนร่ำเรียนรัก
ด้วยก่อนเก่าเหล่าลูกตระกูลปราชญ์ ทั้งเชื้อชาติชนผู้ดีมียศศักดิ์
ย่อมหัดฝึกศึกษาข้างอาลักษณ์ ล้วนรู้หลักพากย์พจน์กลบทกลอน
ทุกวันนี้มีแต่พาลสันดานหยาบ ประพฤติบาปไปเสียสิ้นแผ่นดินกระฉ่อน
จะหาปราชญ์เจียนจะขาดพระนคร จึ่งขอพรพุทธาไตรยาคุณ
อันกุลบุตรจะสืบสายไปภายหน้า จงปรีชาแช่มชื่นทุกหมื่นขุน
ให้ฝักใฝ่ในกุศลผลบุญ อย่ามัวมุ่นฝืนฝ่าสุราบาน
พึงส้องเสพสัปรุสสุจริต รู้ชั่วชอบประกอบกิจเป็นแก่นสาร
สดับเรื่องเรืองบัญญาปรีชาชาญ สุภาสิตพิสดารหมั่นอ่านเรียน
อันอักษรกลอนเพลงนักเลงเล่น จะรักใคร่ให้พอเป็นแต่พาเหียร
อย่าหลงใหลในผีปากคิดพากเพียร แท้บาปเบียฬตนตามรูปนามธรรม

ก็ทรงทราบว่าสังวาสนี้บาดจิตร ย่อมเป็นพิษกับสัลเลขคือเนกขัม
แต่บูชาไว้ให้ครบจบลำนำ เป็นที่สำราญมนัสผู้มัสการ
อุทิศแทนสังคีตเครื่องดีดสี อยู่ชั่วหล้าธาตรีตราบเพลิงผลาญ
พระทัยประสงค์จำนงในพระโพธิญาณ จงสมพระประณิธานทุกสิ่งเอย[๑] ฯ

ฯ ๒๐ คำ ฯ

---

(๑) เพลงยาวบทนี้เข้าใจว่าพระราชนิพนธ์

เพลงยาวกลบท (๓)

๑ กลบทฉัตรสามชั้น

พระราชนิพนธ์

๏ หวนสวาทโหยถวิลโหยสวาทหวน

ครวญคนึงคเนนึกคนึงครวญ ใจเศร้าโศกแสนกำสรวลโศกเศร้าใจ
เอ๋ยอกโอ้หวังวิตกโอ้อกเอ๋ย ไฉนฤๅนี่จึงเฉยนี่ฤๅไฉน
ไกลสถานที่สถิตย์ที่สถานไกล แค้นใจเจ็บด้วยอาลัยเจ็บใจแค้น
ประจักษ์จริงทุกข์ด้วยหญิงทุกข์จริงประจักษ์ แสนสุดรักโฉมนุชรักสุดแสน
แดนดินแผ่นภพสิ้นแผ่นดินแดน อนงค์นวลโฉมไม่แม้นโฉมนวลอนงค์
สารแสดงแรงรักแรงแสดงสาร ประสงค์สมจงสมานจงสมประสงค์
คงคำสัตย์ที่พี่ร่ำสัตย์คำคง ลวงลิ้นล่อมิได้จงล่อลิ้นลวง
น้องเอ๋ยโอ้พี่หวังเชยโอ้เอ๋ยน้อง สรวงสั่งเวยพร่ำพร้องสั่งเวยสรวง
บวงบนทรัพย์ใครไม่รับทรัพย์บนบวง ทุกข์ระทมกรมทรวงระทมทุกข์
เจ้ารักพี่แม้นเหมือนที่พี่รักเจ้า สุขสำราญเราเราสำราญสุข
พลุกพล่านใจด้วยอาลัยใจพล่านพลุก ทำเนียมทำนุกชื่อฉัตรสามชั้นเอย ฯ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

---

(๓) จารึกติดไว้ที่เสาพระระเบียงพระอุโบสถชั้นใน ศิลาจารึกยังอยู่ครบ

๒ กลบทกบเต้นต่อยหอย

ขุนธนสิทธิ์

๑ คิดยิ่งแสนแค้นยิ่งศรเสียบทรวงหมอง

เหตุมัวรักหากไม่รู้ถึงทำนอง ไม่หวังหน่ายหมายว่าน้องน้ำใจเดียว
คู่สนิทคิดเสน่ห์ถนอมนัก ไม่นึกร้างหมางในรักสักประเดี๋ยว
แท้ว่าซื่อถือว่าสัจชัดจริงเจียว นานรู้สึกนึกรู้เสียวสิเสียการ
สมเหมือนคำซ้ำเหมือนข้อบุราณว่า โฉดหลงเนื้อเชื่อหลงหน้าสตรีหวาน
ใจของหญิงจริงคงยับอัประมาณ ปราชญ์มักเทียบเปรียบเหมือนธารชลาลัย
ถ้าพอมีที่ผู้มาว่ากาชาว คำที่กล่าวข่าวที่กลั่นนั้นเชื่อได้
จัดว่าหญิงจริงว่าอย่าให้เชื่อใจ แน่จะกลับนับจะไกลต้องเกลียดกลัว
แม้นจงรักมักจะร้างพลันจางจืด ดูเร็วเหมือนเดือนแรมมืดขมุกขมัว
ช่างสิ้นเยื่อเชื่อสายใยโอ้ใบบัว เลื่องออกชื่อฦๅออกชั่วกัลปา
เชื่อก็สมชมก็สาแก่ใจสิ เข็ดไม่รอขอไม่ริไปวันหน้า
ผูกสนิทผิดสนัดตัดตำรา จดทั้งหน้าจำทั้งนามแต่นี้ไป
จนสามภพจบศูนย์พื้นนภากาศ ม้วยสิ่งชื้นหมื่นแสนชาติไม่ขอใกล้
ศูนย์ทั้งดินสิ้นทั้งดวงอโณทัย เมรุใหญ่ไหม้ระยำเป็นฝุ่นฟอน
แห้งเหือดสายหายเหือดศูนย์ชลาสินธุ์ โลกย่อมสาปหลาบย่อมสิ้นอาลัยสมร
ขาดขอเกลียดเคียดขอไกลไม่อาวรณ์ จนนครจรในเขตรมัคคัญญาณ
สำนวนกล้ำลำเนากลอนอักษรเต้น หวังยึดไปไว้อย่างเป็นบรรทัดฐาน
กลางวรรคซ้อนกลอนวางซ้ำจำวิจารณ์ นามขนานเข้าอีกหน่อยต่อยหอยเอย ฯ

ฯ ๑๘ คำ ฯ

๓ กลบทสร้อยสน

พระราชนิพนธ์

๏ สารศรีศรีสวัสดิ์อาวรณ์ถวิล

ถวิลหวังหวังสวาทยุพาพิน ยุพินพี่พี่นี้จินตนาวรณ์
อาวรณ์หวังหวังจะฝากไมตรีจิตร์ จิตร์จงจงมิตร์สมัคร์สมร
สมรหมายหมายมุ่งพงางอน พงางามงามอรไม่เอออวย
เอออกอกเอ่ยจะทำไฉน ไฉนพี่พี่จะได้เจ้าสะสวย
สวยสะสะสมภิรมย์รวย รวยระระรื่นด้วยสุดาเดียว
สุดาดวงดวงใจพี่ให้ โหย โหยดิ้นดิ้นโดยกระสันเสียว
เสียวจิตร์ จิตร์จงเจ้าจริงเจียว จริงใจใจพี่เหนี่ยวเสน่ห์น้อง
เสน่ห์หนุชนุชนาฎอย่านึกแหนง แหนงจิตร์ จิตร์ระแวงมนัสหมอง
หมองสวาทสวาทอนงค์ ไม่จงครอง ครองแต่ทุกข์ทุกข์ด้วยปองภิรมย์รัก
ภิรมย์ รื่นรื่นรสบงกชมาศ มาดนุชนุชนิราสสมานสมัคร์
สมัคร์มิตร์ มิตร์เอ็นดูช่วยชูพักตร์ พักตร์พี่หมองหมองนักด้วยรักแรง
รักรอนริ้งริ้งอุราเมตตาพี่ พี่สอดสอดสารศรีมาแจ้งแถลง
แถลงน้องน้องอย่าหมางระคางแคลง สารแสดงชื่อสร้อยสนกลบทเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๔ กลบทอักษรกลอนตาย

พระราชนิพนธ์

๏ เจ็บจิตร์ คิดวิตกอัดอกอึด

เทวษนักรักจะหลุดสุดจะยึด คิดเคียดขัดฮัดฮึดประพฤติมุ
พิโรธรักฉะยักยอกฉิกลอกกลับ เถิดจะลับมิดเชือดคิดเดือดดุ

ผิดก็มอดชี่พหนะเพราะงะงุ กับติดกรุตรากยากวิบากซัด
จะพรากรักชักมิตร์ประดิษฐ์พูด อกจะครากปากจะบูดบอกระหัส
ชาติมะหิดผิดก็แหลกแตกสักนัด ประมาทระมัดละเมิดเถิดฎูกละ
วิตกเกลือกนุชนาฏจะบาดจิตร์ ยกหยิบผิดผูกพิโรธโกรธนักหนะ
เหตุรักญาติอาจคิดจิตร์มะนะ กลับสละสัตย์สบัดสิเฉียดชวด
จะสุดฤทธิ์เงียบแงบแทบบั้ศวาส ชี่พจะขาดโศกรักตกคลักดวด
ระภุกนุชสุดวิตกอกออกงวด จิตร์เจ็บปวดเปรียบพระจักรรัตน์ราช
ทศพักตร์ลักขนิษฐ์ปลิดจากหัตถ์ พระพรากพลัดอัคเรศเทวษสวาท
ยกพยุหประชิดคิดพิฆาฏ สัตบาปราพณ์วินาศประสพนุช
ถูกกับอกตกจะละมะนะศึก เกี่ยจตริตริ์กขนิษฐ์นาฏจะขาดหลุด
ชอบปลุกเสกอิทธิฤทธิ์คิดประทุษฐ์ สารสมมุติชื่ออักษรกลอนตายเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๕ กลบทสิงห์โตเล่นหาง

พระองค์เจ้านวม

(กรมหลวงวงศาธิราชสนิท)

๏ แสนรักหนักฤๅทัยใครจะเสมอ

นอนกลางวันฝันถึงเจ้าเฝ้าเสมอ ลืมเผยอเนตร์เขม้นเห็นแต่เงา
สำคัญจิตร์คิดว่าน้องย่องมาแอบ เห็นวับแวบเดิรดูรู้ว่าเส่า
นึกสเทินเขินคิดผิดแล้วเรา สลดทรวงง่วงเหงาเศร้าโศกโทรม
คิดถึงนุชสุดจะห้ามความวิตก ให้ร้อนอกดังเอาไฟใส่ฮือโหม

ถ้าเสร็จสมอารมณ์หมายวายทุกข์โทม ได้เชยโฉมชอบชื่นรื่นระรวย
จะเกือพักตร์เป็นศักดิ์ศรีดีขึ้นมาก ประสายากยังอดส่ำห์หาให้สวย
เขาก็ยังไม่ยินเยือนเอือนโอษฐ์อวย เอาใจช่วยคิดข้างได้ไปเปล่าเปลือย
คนก็ใช้เป็นหลายเที่ยวเที่ยวส่วนสื่อ ทำน้อยๆให้ลำบากยากใจเหือย
ร้อนแต่เราข้างเขาเย็นเห็นนิ่งเนือย ฉะช่างเฉื่อยเฉยรักชักยืดยาว
แต่พลิกแพลงแกล้งเชือนเลือนหลายนัด เผ้าพูดผัดพอให้เนิ่นเกินหน้าหนาว
แม้นมิใช่ใครไปมั่งพั้งข่าวคราว จะแกล้งกล่าวกรับคำร่ำพาโล
บุราณว่าดักลอบชอบหมั่นกู้ เป็นเจ้าชู้แม้นขี้เกียจเฉียดจะโอ๋
กลอนเพลงนี้ไม่บังคับรับเอกโท ชื่อว่าโตเล่นหางอย่างนี้เอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๖ กลบทละลอกแก้วกระทบฝั่ง

นายเกต

๏ โอ้แสนรักโอ้ศักดิ์เราไม่เท่าถึง
แสวงมาดสวาทหมายไม่วายคนึ่ง ลงนอนอิงแล้วนิ่งอึ้งรำพึงเพียร
ข้างทุกข์พี่ขาดที่ผู้เป็นคู่คิด ก็เพราะมากำพร้ามิตรคิดหันเหียน
ดังตกชลดูตนชายเหมือนว่ายเวียน แสนทุพลสู้ทนเพียรเวียนตะกาย
แลเห็นฟ้าเหลียวหาฝั่งยังลิบลิ่ว เปลี่ยวใจหวิดเปล่าจิตร์หวิวหิวกระหาย
ทุกข์ซ้ำยิ่งทุกสิ่งยากยิ่งมากมาย ให้นึกแต่เห็นแน่ตายด้วยหมายเกิน
ขอดลใจขอได้จงองค์เมขลา ช่วยชูพักตร์ช่วยชักพาข้าเหาะเหิร
ขึ้นน้ำได้เข้าในแดนแผ่นดินเดิร ไม่ควรช้าเหมือนข้าเชิญอย่าเนิ่นนาน
เมื่อคราวไร้มิใครรื้อช่วยสื่อชัก ให้สำเร็จให้เสร็จรักสมัครสมาน

ได้การแน่ได้แก้หน้ามาว่าวาน ช่วยเที่ยวสื่อช่วยถือสารการกำบัง
ขอบคุณล้ำขอบคำเหลือที่เกื้อหนุน จะยกข้อจะยอคุณมาแต่หลัง
คำกล่าววอนคิดกลอนไว้ให้จีรัง ละลอกแก้วกระทบฝั่งดังนี้เอย ฯ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๗ กลบทมังกรคาบแก้ว

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

๏ สารสงวนควรมิตร์สงวนสาร
นานคนึงเสน่ห์นวลคนึงนาน ทวีทุกข์เหลือที่ทานทนทุกข์ทวี
โศกถวิลกินเทวษถวิลโศก พี่ห่างน้องต้องวิโยคด้วยห่างพี่
ปีกว่าปานประมาณไว้ได้กว่าปี แลสุดที่พำนักนุชนี้สุดแล
ทุกวันโหยมิได้ห่างว่างวันทุกข์ แน่หมายสุขฤาไม่ได้เหมือนหมายแน่
แปรปรวนรักสมัคร์นวลก็ปรวนแปร ใจระกำกลแต่ระกำใจ
คิดเรื่องสารมาให้ทราบในเรื่องคิด ไฉนควรนวลไม่พิศเห็นควรไฉน
ใดข้อผิดคิดเคืองที่ข้อใด มาว่าให้เห็นจริงสิ่งว่ามา
มาดเหมือนบุญน้อยไกลไม่เหมือนมาด หาหวนเศร้าเปล่าสวาทเฝ้าหวนหา
ราเริดสิ่งสวาทน้องต้องเริดรา พักตร์ไกลนวลชาติหน้าอย่าไกลพักตร์
สองสมเสริมเริ่มรุ่นแรกขอสมสอง สมัคร์น้องขอให้ต้องใจน้องสมัคร์
รักจงเหมือนใจพี่ปลงเจ้าจงรัก ตรงสองเราให้ประจักษ์แต่สองตรง
หมายมั่นตราบศิวโมกข์พี่มั่นหมาย ประสงค์เสน่ห์อย่ารู้หน่ายเสน่ห์ประสงค์
ยงเยี่ยงกลอนเรียกมังกรคาบแก้วยง สองชั้นตรงสกัดแคร่แน่อย่างเอย ฯ

ฯ ๑๕ คำ ฯ

๘ กลบทกบเต้นสามตอน

พระมหามนตรี (ทรัพย์)

๏ เจ็บคำจำคิดจิตร์ขวย

หลงเชยเลยชมลมชวย ดูรวยด้วยรวนด่วนร้าว
แสนแง่แสงอนซ่อนเงื่อน มักกลายหมายเกลื่อนเหมือนกล่าว
ฦๅว่อนหล่อนแว่วแล้ววาว รู้ข่าวราวฆ้องร้องคำรณ
เห็นร้ายหายรักหักรู้ แส้หูสู้ห้ามสามหน
เหลือซ้อนหล่อนซ้ำลำซน ใจติดจิตร์ตนจนตาย
สุดถวิลสิ้นหวังสังวาส แค้นมิตร์คิดมาดคาดหมาย
ร้อื้อร้ออับรับอาย คนร้ายขายรอยคอยราน
ดูสวยด้วยสุดดุจสาว ร่ายชู้รู้ฉาวร้าวฉาน
หมายน้องหมองหน้ามานาน เชิงจ้านชาญจัดชัดเจน
ชะนางช่างนาดชาติหน้าแฉ่ง สดดีสีแดงแสงดังเสน
สิ้นหวังสังเวชเศษเวร พิกัดเกณฑ์กบเต้นเช่นนี้เอย ฯ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๙ กลบทกินรเก็บบัว

หลวงลิขิตปรีชา

๏ ฉิใจฉะใจกระไรสมร

หวังสวาทปลิดสวาทบำราศจร ตัดอาลัยอาวรณ์ให้นอนเดียว
แต่แรกรักหวังว่ารักไม่แรมสอง ไม่แหนงน้องว่าน้องนี้แสนเฉลียว

โอ้ยามลืมเลยลืมเสียจริงเจียว ช่างเด็ดเดียวเด็ดรักหักใจเมิน
นิจาน้องไฉนน้องไม่ตรองบ้าง มาด่วนร้างด่วนรานพานห่างเหิน
ฤาช้ำใจช้ำคำที่ก้ำเกิน สบเพลินเผลอเพลินจึ่งเขินระคาง
ฤาได้ลิ้นได้ลมคารมไหน ที่พึ่งใจพึ่งจิตร์จึ่งคิดหมาง
จงไขใจไขจริงที่สิ่งจาง อย่าหมายพรางหมายอำทำละเมอ
จะบึดความบึดควันนั้นอย่าคิด ไหนจะมิดจะมิอายขายหน้าเหนอ
ช่างทำเหินทำสะเทินจนเดิรเจอ กลับแก้เก้อแก้ขวยไม่เขินคำ
ขอออกตัวออกตนเสียพ้นชื่อ อย่าไขสื่อไขรอยให้พลอยถลำ
แต่ปางนี้ปางหน้าอย่าบึดงำ จงประจำประเจิดเชิดให้ชัดตัว
เรารับแพ้รับผิดเช็ดฤทธิ์เจ้า ค้าตะเภาตะพายชื่อให้ฦๅชั่ว
เรื่องเร่าร้อนเร่รักพักตร์หมองมัว นามกินรเก็บบัวบทนี้เอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๑๐ กลบทตรีพิธพรรณ

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ สังเวชจิตร์เอ๋ยจิตร์จิตร์เราหนอ

ไม่เจียมกายกายแก่ทำกายตะกอ ดีแต่ก้ออวดก้อก้อเกินนัก
เที่ยวสืบข่าวสาวสาวที่สาวสวย เห็นรูปรวยรื่นรวยสำรวยหนัก
พอผินพักตร์พบพักตร์ประสานพักตร์ เวียนถามทักเขาไม่ทักขึ้นทักทาย
อันแสนทุกข์ทุกข์ด้วยรักทุกข์หนักหนอ อ๋อฮอออ๋อใจอ๋อน่าใจหาย
ไม่สมคิดเหมือนคิดคิดแทบตาย คิดถึงกายอายกายด้วยกายเกิน
จึ่งห้ามใจว่าใจใจอย่าจิตร์ ไม่ควรคิดก็อย่าคิดจงคิดเขิน

ในตาเอ๋ยอย่าต่อตาตาจงเมิน อย่าเผลอเพลินไม่ควรเพลินอย่าเพลินแล
น่าชังปากหนอปากปากช่างส่ว่าง ไม่ว่าบ้างไว้บ้างบ้างเลยแหล
จึ่งห้ามหูว่าหูหูอย่าแซ เห็นสาวแส้เสียงแส้มิแส้ไย
ถึงจะรู้ทำไม่รู้อย่าอวดรู้ จงนิ่งอยู่อดอยู่อยู่จงได้
เอาปัญญามาเป็นยาเข้ายาใจ ไม่อดได้ยั้งได้จะได้อาย
มิใช่หนุ่มอย่าทำหนุ่มหนุ่มจะสรวล ไม่สมควรคู่ควรอย่าควรหมาย
กำหนดบทหมดบทบทภิปราย ชื่อตรีพิธพรรณรายพันนี้เอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๑๑ กลบทพยัคฆ์ข้ามห้วย

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

๏ เสียแรงหวังใจมุ่งผดุงหวัง

ไม่ควรชังฤๅมารานพานชิงชัง เออเป็นใจเออใครมั่งไม่น้อยใจ
สู้ถนอมแนบเนื้อนี้เหลือถนอม ก็เหตุไฉนไยไม่ยอมเสน่ห์ไฉน
เมื่ออาลัยยังไม่ลืมปลื้มอาลัย ช่างเด็ดรอนรักได้ไปรอนรอน
มาพบพักตร์เหมือนจะเยือนกลับเบือนพักตร์ ทำเชิงซ่อนเช่นพยัคฆ์ไว้เล็บซ่อน
อันเงื่อนงอนนี้พี่เบื่อแล้วเหลืองอน ช่างใส่กลเคียดค้อนจนเกินกล
นี่แน่เจ้าพี่เคยเห็นเช่นเชิงเจ้า นี่เนื้อผลเวรเราอำนวยผล
อย่าทำวลเป็นอาลัยให้ใจวน ไม่คิดกันแล้วก็จนต้องจากกัน
เสียดายชื่นรสรู้เคยชูชื่น ไหนจะคืนขวัญน้องได้ครองขวัญ
เสียดายผิวจันทร์เจือเนื้อนวลจันทร์ จะนับวันคืนลับไม่กลับคืน

เสียดายโฉมชื่นฤๅทัยประไพโฉม เคยประโลมชื่นเชยกลิ่นจะสิ้นชื่น
ไม่ยืนรักแรกเหมือนรักจักยาวยืน ไม่ทันวายรสรื่นมาแรมวาย
อย่ากลับลิ้นล่อให้ล้มด้วยลมลิ้น พี่รู้สิ้นว่าหายรักจึ่งหักหาย
เหมือนตายจากพรากกันคุ้งวันตาย บทขยายเรียกพยัคฆ์ข้ามห้วยเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๑๒ กลบทตรีประดับ

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ อมรแมนแม่นแม้นเจ้างามโฉม

ชลอล่อล้อโลกให้โศกโทรม แต่เลาเล่าเล้าโลมฤดีแด
ดังกระต่ายหง้อยหง่อยหงอยแหงนหงาย ชะม้ายม่ายมายเมียงจะเคียงแข
รัชนีนั่นนั้นมิอาลัยแล กระต่ายแต่ซบเซาเซ่าเซ้าคนึง
เหมือนอกเราเร่าเร้ารักแรมร้าง ไม่มีระวางว่างว้างหวนโหยถึง
หลายเวลาล่าล้าแต่เตือนตึง ระคางค่างค้างคนึงคเนนาน
ไขสื่อสื่อสื้อซ่าน้ำลิขิต ชออนอ่อนอ้อนมิตรก็เมินสมาน
เอาหวานหว่านหว้านเครือเหลือบนบาน ดูร้าวร่าวราวจะรานการลังเล
ทุกข์เช้าค่ำค่ำคำนึงกึ่งเดือนเศษ ได้พึ่งเหตุกระแสแส่แส้สรวลเส
ทั้งเงื่อนส่ายส่ายส้ายก็คล้ายคเน จึงถ่ายเททำขึงขึ่งขึ้งเคือง
ใครหนอนางช่างลำออยอ่อยอ้อยอิ่ง ประโลมหญิงหยิ่งหยิ้งชอบหูเหือง
ฤๅรูปทองท่องท้องประเทศประเทือง จับใจเชื่องแล้วลือออ่ออ้อฮอ
ถึงหลงลมล่มล้มในเชิงชู้ ก็ได้รู้รอยร่อยร้อยอย่างหนอ
ไม่เห็นเลยว่าจะลวงล่วงล้วงคอ ยุแยงแย่งแย้งยอให้ยาวความ

พึ่งเห็นชัดเชิงหล้อนหล่อนหลอนหลอก แกล้งซอนซ่อนซ้อนดอกมา-
-ออกสนาม
เรื่องนางชนั้นนี้เหมือนนางงาม คณะนามนี้ชื่อตรีประดับเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๑๓ กลบทก้านต่อดอก

หลวงลิขิตปรีชา

๏ แสนถวิลเทวษว้าอาวรณ์สมร

ทุกข์ระทมกรมทรวงดั่งศรรอน จะนั่งนอนมีแต่พร่ำกำสรวลครวญ
ตั้งแต่พรากจากเจ้ามาวันนั้น ไม่เว้นวายคลายกระสันรันจวญหวน
โอ้โฉมงามงามเสงี่ยมสงวนนวล พี่เจียมจิตรมิตรม้วนอารมณ์กรม
จะผันผ่อนก็ห่อนบรรเทาเศร้า ทุกข์เท่าเขาโค่นทับระทมถม
แสนสุดโศกด้วยวิโยคนิยมชม เจ็บระบมจิตรเจียนทำลายวาย
โอ้เจ็บรักหนักหนอครั้งนี้ เห็นสุดที่ที่จะให้เคลื่อนคลายหาย
แม้นโรคอื่นอันอื่นระคายกาย แพทย์พอย้ายยาแก้บรรเทาเบา
นี่เหลือแพทย์ที่จะแปรแก้ไขได้ เป็นโรคใจไฟสมรร้อนเร้าเผา
สุดจะผ่อนถอนทุกข์ทุเลาเพลา ทุกข์ค่ำเช้าเฝ้าแต่พร่ำรำพึงตลึง
จะเห็นบ้างฤๅไฉนใจมิตรจิตร์ ซึ่งทวิเทวษคิดคำนึงถึง
ไม่เสื่อมส่างห่างหักรักกริ่งตรึง เป็นปิ่ครึ่งครวญคร่ำรำคาญนาน
สุดจะขืนฝืนอารมณ์กรมตรึกนึก จึงจารึกเรื่องพจมานสาร
โดยยุบลกลบทบุราณกาล เรียกว่าก้านต่อดอกบอกไว้เอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๑๔ กลบทกระแตไต่ไม้

ขุนธนสิทธิ์

◎ หมายหมองมาดสวาทน้องมาดหมองหมาย
คลายเคลื่อนสุขทุกข์ทับไม่เคลื่อนคลาย วันต้องเนตร์มาไม่หน่ายวายเว้นวัน
คิดคืนค่ำช้ำทรวงค่ำคืนคิด ฝันเลมอเพ้อว่ามิตร์เลมอฝัน
จันทน์จรุงรวยรินหอมกลิ่นจันทน์ ตลึงหลงรับขวัญพี่หลงตลึง
ถวิลหาหน้านวลหวนหาถวิล ถึงแต่กลิ่นน้องไยช้าไม่มาถึง
รึงอุราท่าร้อนอุรารึง ตรงข้อขึงพี่สิ่งใดไขข้อตรง
รักนี้หวังฝากชีวาไม่รารัก ประสงค์ตรงนงลักษณ์พี่ตรงประสงค์
ปลงสวาทมาดมุ่งสวาทปลง ใจแม่จงเห็นจริงน้องอย่าแหนงใจ
พี่ผิดพาลก็ควรรานพาลผิดพี่ ไหนข้อผิดเชิญชี้ไหนข้อไหน
ไกลไม่สมก้มหน้าจะลาไกล นวลควรให้เห็นข้อผิดให้ควรนวล
สวาทหวังดังจะคลั่งเพราะหวังสวาท หวนคำนึงนุชนาฏไม่ห่างหวน
ครวญรักแรกเริ่มสมัครแรกรักครวญ วายวันจวนเจียรชีพชีวันวาย
มาดสมรมิได้เหมือนหนึ่งพี่มาด หมายใจมุ่งกลับบำราศมุ่งใจหมาย
คลายสวาทคลาดสิ่งสวาทคลาย แลลับสายเนตร์นุชพี่สุดแล
สิ้นกุศลสันนิวาสกุศลสิ้น แน่ถวิลสิ้นเทวษถวิลแน่
แปรใจกลับดับรักหักจิตร์แปร เรียกกระแตไต่ไม้ไว้นามเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๑๕ กลบทกบเต้นสลักเพ็ชร์

ขุนธนสิทธิ์

๏ เจ็บเรียมห่างจางรักให้ใจเรียมหวน
แรมไกลหน้าราไกลนางร้างกลิ่นนวล ละที่เคยเลยที่ควรล้วนที่แค้น
ไม่ควรทิ้งมิ่งขาดทางหมางข้อทุกข์ ข้อนอกส่องข้องโอ้สุขชุกโอ้แสน
ก่อนเราทำกรรมเราแท้แก้เราแทน โศกเหลือหน่วงทรวงเหลือแน่นแสน–
–แค้นนาง
นี่กยิ่งหวนนวลอยู่ห่างนางอยู่ห้อง หน้าจะม้วนนวลจะหมองน้องจะหมาง
เขษมอาสน์ขาดสุขเอ๋ยเคยลำอาง แน่จะรวนนวลจะร้างนางจะรา
กอบทำวลกลถวิลกินเทวษ นางอยู่ห้องน้องหยั่งเหตุเนตร์ยลหา
นานวันลึกนึกวันลับนับเวลา โหยพักตร์ราหาพี่ร้างห่างภิรมย์
นวลเคยแอบแนบเคยอ้อนนอนเคยอุ่น สองจะขุ่นศูนย์ใจใช้ใส้จะขม
คิดได้เชยเคยได้ชื่นคืนได้ชม แค้นสองทุกข์ขุกทรวงถมคมศรแทง
ทุกข์จากรอท้อใจร้อนถอนใจรั้ง แนบกันสองน้องกลสั่งนั่งกันแสง
เพื่อโศกรักพักตร์สองเรียงเพียงสิ้นแรง เจียนคาไลยใจขาดแหล่งแจ้งขอลา
นวลจากเศร้าเนาจงส่างนางจงสุข โศกขาดทิ้งสิ่งข้อทุกข์สุขคอยท่า
เหลียวเนตร์แต่แลน้องตั้งหลั่งน้ำตา นึกชีวาน่าชีวาตม์นาฏชื่นเว้น
เจ็บทรวงร้อนจรสั่งร่ำจำสองร้าง เนิ่นจะห่างนางจะให้ไหนจะเห็น
เรียมวิโยคโรคแวเยือนเรือนว่างเย็น เรียกกบเต้นสลักเพ็ชร์อย่างนี้เอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๑๖ กลบทอักษรล้วน

พระราชนิพนธ์

๏ มีมิตรไม่เหมือนหมายมาม่ายหมาง

เจ็บจิตรจริงเจียวเจ้าจะจำจาง   รักฤๅรื้อแรมร้างเริศราโรย
คิดคำเคืองแค้นคำคำคมคด   เห็นหันเหียนเหี้ยนหดให้หวนโหย
โอ้อกเอ๋ยอกโอ้โอ้อกโอย   ช่างชมโชยชายเชือนเช่นเชิงชี้
ดูเด็ดดวงเดดื้นได้โดยด่วน   สิ้นสื่อสวนสิ่งสงสัยสิใส่สี
ทำทบทวนเทียมเทียบที่ท่วงที   กับเกษแก้วกากีก็กลกัน
งามงอนงอนงามงามงำเงื่อน   ยามยิ้มแย้มแย้มเยื้อนเยบเย้ยหยัน
จับจิตรเจิมใจจงเจ้าเจียนจันทน์   กล้ำกลืนกลั้นกลบกลั้วกลิ้นเกลี้ยงเกลา
แบบบัวเบ่งบานแบะบุ้งเบียนบ่อน   จัดเจนจรจนจักจี้ใจเจียวเจ้า
หล่อนเลยเหลิงละเลิงหลงแล้วลาดเลา   เหมือนมัวเมามั่งมีมิตรมีเมือง
ฉะโฉมฉายเฉิดฉาดเฉียดฉาวโฉ   ให้แห่งหนเห่โห่หับหูเหือง
คิดคำคนค่อนแค่นควรแค้นเคือง   กระดิกกระเดียมกระด้างกระเดืองกระดาก-
-กระเด็น
เสียสัตย์เสียสิ่งสื่อสารสื่อสวน   ให้หิวโหยโหยหาหวนเห็นห่างเห็น
เราริร่างร่ำเรื่องเรื่องรักเร้น   ไว้เป็นเช่นอักษรล้วนควรดูเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๑๗ กลบทรักร้อย

จ่าจิตรนุกูล

๏ โอ้เจ็บใจใจจริงทุกสิ่งหนอ

ไม่เห็นรักรักเราเฝ้ารักรอ   ก่นแต่ก่อก่อเข็ญเป็นนิจกาล

ที่หวังใจใจจริงทุกสิ่งสิ้น ไม่ล่อลิ้นลิ้นลมคารมหวาน
ทุกวันทุกข์ทุกข์เหลือล้นจะทนทาน ควรฤๅรานรานร้าวข่าวรวนเร
โอ้อกนี้นี้จะยับด้วยอับเฉา เพราะรักเขาเขาไม่รักชักหันเห
เห็นแลสุดสุดร่ำคน้ำคเน จะถ่ายเทเทอุบายให้หายแคลง
ถึงบอกจริงจริงใจก็ไม่เชื่อ นี่มิเนื่อเนื่อกรรมมาจำแกล้ง
จงดลใจใจเจ้าให้เผ้าระแวง เพราะเหตุแหนงแหนงในที่ที่พี่นาง
ฝ่ายเราหลงหลงเหลือเชื่อเชษฐา สำคัญว่าว่าแต่ปากดอกถากถาง
มิรู้กรู้รู้ภูกนี้กกั้นกาง จะต้องค้างค้างแหงนโอ้แค้นคอ
ก็สมสาสาใจใครคิดสิ ยังจะริริร่างทำห้างหอ
พึ่งเห็นรักรักร่วมเข้ากรวมตอ คงเป็นต่อต่อหน้าเวลารวย
จนเขาชมชมชื่อออกฦๅฉาว ด้วยปะคราวคราวครั้งฉมังฉมวย
เพราะได้มนตร์มนตรามหาละลวย จึ่งดูรวยรวยรุ่งออกพุ้งฟู
อันเพลงพ้อพ้ออ้างเหมือนอย่างสนอง นามรักร้อยร้อยกรองต้องคู่คู่
ไว้เป็นแบบแบบฉะบับสำหรับครู ตามที่รู้รู้อ่านบุราณเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๑๘ กลบทกบเต้นกลางสระบัว

จ่าจิตร์นุกูล

๑ หมายชดมิตร์เชื่อนไม่เหมือนหมาย

อายจิตร์อึดใจด้วยได้อาย นึกหวนนวลหายแต่ลายนึก
หวังใจไว้จงจำนงหวัง ตรึกหมองตรองมั่งไม่ยั้งตรึก

คิ้กจิตร์คิดกะเจิงดังเพลิงคิ้ก ยามเล่นเย็นระภุกนึ้กทุกยาม
เหินจากหากเจ้าเผ้าทำเหิน ขามมิตร์คิดเมินจึ้งเขินขาม
ทรามชมสมเชื้อใช่เนื้อทราม เชิญตอบชอบตามเนื้อความเชิญ
รักเจ้าเราเจือด้วยเหลือรัก เขินจิตร์คิดจักจะชักเขิน
เมินพักตร์มักพบเผ้าหลบเมิน เมี่ยงที่มีสเทินทำเมินเมี่ยง
ฤๅเคืองเรื่องไขสิ่งไรฤๅ เที่ยงสัตย์ทัดซื่อพี่ถือเที่ยง
เพี่ยงเอ่ยเผยโอษฐจงโปรดเพี่ยง คำสั่จคัดเลี่ยงไม่เลี่ยงคำ
สิทธิสถานศาลท้าวเจ้าศักดิ์สิทธิ ขำใจใช้จิตร์ที่คิดขำ
จำดลจนได้ไปประจำ ชูเทิญเชิญประถัมภ์ช่วยค้ำชู
แก้วทองกองถ้วนแต่ล้วนแก้ว หมู่จี่มีแจ่วจ้มหัวหมู
ภูษาผ้าแสเพรชมพู ชาตรีเช้าตรู่จะบูชา
สารกล่าวสาวกลอนสุนทรสาร หาบทรู้แห่งบุราณท่านบัญหา
ชื่อกบเต้นกลางสระปทุมา เพื่อไว้นานกาลข้างหน้าปรากฏเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๑๙ กลบทสบัดสบิ้ง

พระองค์เจ้าคเนจร

(กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร)

๏ จะเหินห่างร้างรักสมัครสมาน

ทรวงสท้อนถอนจิตร์รำคิดรำคาญ แสนสงสารสุดสวาทจะคลาศจะคลาย
ตระกองเกยเชยโฉมประโลมประเล้า ยิ่งโศรกเศร้าทรวงระทวยระหวยระหาย
จะจากจรอ่อนอารมณ์เสียดมเสียดาย สงสารสายสมรมิ่งยังนิ่งยังนอน

จนเวลากากระเหว่าก็เร่าก้อง เสียงแซ่ซ้องภุมริวะหวี่วะว่อน
ทั้งแสงทองส่องไขอำไพอำพร ศศิธรอ่อนอับพยับโพยม
ยิ่งเสริยวทรวงดวงฤดีทวีเทวษ นี่เนื่อเศษกรรมเคยจากเชยจากโฉม
พลางรับขวัญนุชน้องประลองประโลม อย่าทุกข์โทมนัสนะจะละจะลา
โอ้ยังหลับกลับรู้สึกล่ำนึกล่ำเหนียก จะร่ำเรียกร่ำไรร้องไห้ร้องหา
จะแลเหลียวเปลี่ยวอุระนิจนิจา จะอาทวาแสนทวีทุกวี่ทุกวัน
ผู้ใดหนอพอจะเมียงมาเบียงมาบ่าย ให้เหือดหายคลายร้อนช่วยผ่อนช่วยผัน
แต่คร่ำครวญหวนคนึงรำพึงรำพรรณ จนสุริยันจะสว่างนภางค์นภา
แล้วลูบหลังสั่งเสียละเหี่ยละห้อย อย่าโศกสร้อยเศร้าอุระเลยนะเลยหนา
ออกจากห้องหมองสวาทจะคลาศจะคลา ลงเคหาให้คิดเสียจิตร์เสียใจ
เดิรประเดี๋ยวเหลียวหลังแล้วยั้งแล้วหยุด ปานนี้นุชตื่นผวาจะคว้าจะไขว่
นิราศนางอย่างนี้พิรี้พิไร ให้นามไว้ชื่อสบัดสบิ้งเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๒๐ กลบทวัวพันหลัก

หลวงนายชาญภูเบศร์

๑ แต่วันเห็นมิได้เว้นถวิลหวน

หวนโหยหาทุกทิวาทวีครวญ ครวญถึงนวลนานนึกคนึงนาน
นานเนิ่นเกินขวบปีไม่มีช่อง ช่องช่วยรับประคับประคองสมรสมาน
สมานมิตร์สนิทน้องช่วยตรองการ การเห็นนานตามเตือนก็เบือนไป
ไปหาผู้รู้ทำนายช่วยทายเคราะห์ เคราะห์หกดีนี้จำเพาะอาเภทไฉน

ไฉนนางหมางสวาทประหลาดใจ ใจจะขาดเสียด้วยไม่ประจักษ์ความ
ความที่หมายกลายเกลื่อนไม่เหมือนคิด คิดน้อยจิตร์ห้ามใจไม่พังห้าม
ห้ามก็เหมือนเตือนให้กล้าพยายาม ยามเช้าเย็นไม่เว้นความเท่วชวาย
วายทุกข์ใจได้เห็นหน้าปฤกษาพี่ พี่ก็มีแต่หน่วงเนิ่นให้เกินหมาย
หมายไม่สมอารมณ์ประสงค์เห็นคงตาย ตายด้วยรักหักไม่หายรายหลงคนึง
คนึงนุชสุดจะยั้งกำลังรัก รักจึ่งเสี่ยงเรียงรักให้มาถึง
ถึงเคืองเข็ญเป็นแต่ใจอย่าให้อึง อึงไปถึงเหนือใต้นั้นไม่ควร
ควรปราณีพี่ผู้มุ่งบำรุงพักตร์ พักตร์พอพ้นคนเขาลักสำรวลสรวล
สรวลถึงไหนในก็น้องจะหมองนวล นวลเอ๋ยควรเห็นแก่หน้าที่ว่าวาน
วานนุสรผ่อนตามให้งามยศ ยศให้งดงามเท่าเอาวสาน
สารสนองครองสัตย์ปฏิญาณ นี้บุราณเรียกว่าวัวพันหลักเอย ฯ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๒๑ กลบทสารถีชักรถ

หลวงนายชาญภูเบศร์

๑ ส่งสารกายหมายมิตร์คิดส่งสาร

ประมาณจิตร์ผิดเพราะเชื่อเหลือประมาณ เสียดายการที่คิดเปล่าเศร้า–
–เสียดาย
สุจริตคิดว่าตรงคงสุจริต ไม่หมายจิตร์เลยว่าใจจะไม่หมาย
กลับกลายเกลื่อนเงื่อนงามความกลับกลาย สัญญาไว้ไยไม่อายคำสัญญา
สังเกตกิจผิดหวังสิ่งสังเกต วาสนาอาเภทหนอวาสนา

ให้มารับกลับว่าไม่ได้ให้มา นั่งคอยท่าน้อยฤๅช่างให้นั่งคอย
ยักเยื้องเรื่องรานรักทำยักเยื้อง ใช้สอยใครไปก็เคืองคนใช้สอย
กลบรอยเก่าเหมือนเต่าใหญ่ใช่กลบรอย สบที่คอยพลอยประจบก็สบที่
คิดหน้าบ้างหลังหนิดเหมือนคิดหน้า พอที่ว่าถึงจะว่าก็พอที่
ใจดีผีเข้าได้ด้วยใจดี เสียแรงพี่พิสมัยไม่เสียแรง
สงวนพักตร์คิดนวลสงวนพักตร์ ช่างแฝงรักจนกระจ่างเพราะช่างแฝง
คิดแคลงใจก็ไม่ผิดที่คิดแคลง เวียนระวังก็เสียแรงที่เวียนระวัง
ได้เห็นใจสอนใจพึ่งได้เห็น เช่นหลังเป็นจะได้อ้างอย่างเช่นหลัง
กำลังเพลินกระไรเพลินเกินกำลัง สัตรีนี้ใจไม่สัจจังใจสัตรี
ถึงรักพ้องสองเป็นหนึ่งไม่ถึงรัก เสียศรีพักตร์คบค้าพาเสียศรี
อย่างนี้เพลงแต่ก่อนกลอนอย่างนี้ ท่านเรียกว่าสารถีชักรถเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๒๒ กลบทกวางเดิรดง

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ อกเอ๋ยอกประหลาดจริงที่นิ่งเฉย

โอ้เอ๋ยผิดคิดไม่เห็นจะเป็นเลย เสียดายเอ๋ยที่พี่เคยสงวนงาม
นิจาเอ๋ยมิได้หมายจะหน่ายจิตร์ สมรเอ๋ยใจเป็นไรคิดเป็นสองสาม
เจ้าพี่เอ๋ยสู้อุส่าห์พยายาม น้องเอ๋ยงามแล้วฤๅน้องทำหมองเมิน
แน่นางเอ๋ยสัญญาไว้อย่างไรเล่า เจ้าเอ๋ยลืมไปฤๅเจ้าจึ่งห่างเหิน
ครั้งนี้เอ๋ยฤๅว่าปะธุระเพลิน อกเอ๋ยอกโอ้สเทินเอาลอยลอย

นิจาเอ๋ยแสวงผลก็เป็นพิษ เสียดายเอ๋ยป่วยการคิดมาติดสอย
น้องเอ๋ยเตือนก็แต่เบือนตะบิดตะบอย น้องเอ๋ยคอยข่าวหายหลายวี่วัน
นุชเอ๋ยนุชแม้นว่ามีที่ขัดขวาง เจ้าเอ๋ยพร้องเถิดอย่าพรางข้อคำขัน
ยอดรักเอ๋ยพี่ไม่หวังรังแกกัน เจ้าพี่เอ๋ยจะทำขวัญสรรพสิ่งงาม
อกเอ๋ยซึ่งซ่อนเงื่อนเพื่อนฝากแฝง นางเอ๋ยแหนงใจนี้เจ็บเหมือนเหน็บ-
-หนาม
เจ้าเอ๋ยตรองเถิดอย่าหมองประมาณความ น้องเอ๋ยงามไหนก็ตามจะหารือ
สมรเอ๋ยพี่ว่าหวังให้ยั้งคิด อกเอ๋ยควันนี้จะบีดมิดอยู่ฤๅ
คนเอ๋ยอันที่จะคั้นปลาสองมือ เจ้าเอ๋ยเจ้าเขาจะฦๅกระมังนาง
น้องเอ๋ยพี่ว่านี้ด้วยสุจริต เออเอ๋ยผิดก็ควรผ่อนให้หย่อนบ้าง
น้องเอ๋ยพี่พิสมัยยังไม่จาง จึ่งกล่าวกลอนวอนเป็นกวางเดิรดงเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๒๓ กลบทพระจันทร์ทรงกลด

หลวงลิขิตปรีชรา

◎ อกเอ๋ยอกอกโอ้ โอ้อกเอ๋ย

คราวเชยชื่นชื่นชิดคิดคราวเชย ประคองนุชนุชเคยคู่เคียงประคอง
ไม่ร้างรักรักไม่หน่ายหมายไม่ร้าง ทั้งสองจิตรจิตรไม่จางกันทั้งสอง
สมปองหมายหมายไว้ได้สมปอง เป็นกรรมไฉนไฉนสนองต้องเป็นกรรม
ให้ยากใจใจซ้ำทำให้ยาก มิหนำพรากพรากให้แคล้วแล้วมิหนำ
ซ้ำทำเชิญเชิญแค้นแสนซ้ำทำ ในทรวงร้อนร้อนร่ำซ้ำในทรวง

ทุกข์รักหนักหนักพ้นทนทุกข์รัก เขาหลวงหนักหนักยิ่งกว่าเขาหลวง
บำบวงบ่นบ่นพร่ำร่ำบำบวง ค่ำคืนคิดคิดเป็นห่วงทุกค่ำคืน
น้องเอ่ยทุกข์ทุกข์ครั้งนี้น้องเอ่ย จะฝืนใจใจทำเฉยสุดจะฝืน
จะกลืนโศกโศกก็แสนสุดจะกลืน ไม่วายครวญครวญสอื้นอยู่ไม่วาย
เพราะญาติน้องน้องว่าตรงหลงเพราะญาติ ใจหมายมาดมาดว่าเนื้อเชื่อใจหมาย
กลับกลายแกล้งแกล้งเบื่อนเชือนกลับกลาย เจือนใจคิดคิดร้ายหมายเจือนใจ
หลายอย่างเยบเยบยนต์กลหลายอย่าง จนได้ร้างร้างห้องน้องจนได้
อาลัยเหลือเหลือที่พี่อาลัย รัญจวนจิตรจิตรไขว่ให้รัญจวน
สุดตรึกแล้วแล้วมนุษพี่สุดตรึก พร่ำหวนนึกนึกร่ำแต่พร่ำหวน
ประมวญคำคำสนองตรองประมวญ โดยกระบวนว่าพระจันทร์ทรงกลดเอยฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๒๔ กลบทอักษรสังวาส

ขุนธนสิทธิ์

๏ ไฉนใจเจ้าจึงไม่นิยมสม

มาราร้างห่างรสภิรมย์ชม ที่นิคมแฝงผักชักใบไป
เพราะเจาะจังหวังจะฝากชีวิตมิตร์ เดิมเริ่มคิดมิได้แหนงน้ำใจไฉน
จะถนอมเป็นที่ชื่นฤๅทัยใน หวังยังไมตรียืนยืนยงคง
ชะกะไรพี่พอได้ประโลมโฉม ฤๅรื่อโทมนัสพิศวงหลง
เห็นเป็นน้องครองสัตย์ดำรงตรง ด้วยงวยงงหลงเล่ห์ไม่กริ่งประวิง
อ้อพอรู้เชิงเช่นสน้ดชัด ใจไม่ยืนย่อมวิบัติเจียวจริงหญิง

กลฝนค้างใบบัวกลัวสิ่งจริง แน่แท้ที่จะกลิ้งกลับกลายวาย
ยลกลหยาดน้ำค้างพร่างหน้าผา พอระแสงสุริยาขึ้นสายหาย
เปรียบเทียบจิตร์สมรพี่ที่ชายคลาย ควรด่วนหน่ายเสน่ห์ได้ดังศรรอน
มาทวาสนาเราเสียรู้ชู้ อ่อฮอพอเป็นครูเพราะหล่อนสอน
อันสัญชาติลิ้นชื่นชอ้อนวอน รักมักซ้อนด้วยรักรสวาจา
ได้ไว้เป็นเช่นชี้นี้นางอย่าง เผื่อเมื่อพบพานบ้างข้างหน้าหนา
ผู้รู้ท่านแต่งตั้งตำรามา เรียกชื่อว่าอักษรสังวาสเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๒๕ กลบทธงนำริ้ว

พระราชนิพนธ์

๏ กุ๋ยกุ๋ยหน้าไม่เก้อละเมอหึงส์

พึ่งพึ่งก็เหมือนแกล้งแพร่งความอึ้ง คิดคิดแล้วให้ขึ้งขุ่นเคืองใจ
ดูดูถีน่าหัวตัวเต้นหยาง ชะชะนางช่างเอาอายออกส่ายไส้
จริงจริงฤาหนอที่ว่าสิ้นอาลัย นี่นี่ใครให้สำนวนดูควรเป็น
เปล่าเปล่าก็เดาโดนเฝ้าโพนทนา นิจานิจาตาบอดสอดตาเห็น
แลแลก็ตลอดลอดตัวเล็น ฉาวฉาวราวกับเล่นประชันงาน
นึกนึกจะใคร่ว่าให้สาสม ไหนไหนก็ลมลิ้นหล่อนมันอ่อนหวาน
ทำทำนองต้องตำราบุราณกาล เหมือนเหมือนกับนิทานนางโสทร
รอรอฤทธิ์ลงเสียบ้างเถิดนางเอก ช้าช้าหน่อยจะค่อยเษกเป็นจอมสมร
อย่าอย่าคิดแค่นขันประชันกลอน แสนแสนงอนหย่อนพยศลดลิ้นคาง
ใครใครเขาได้รู้อดสูเขา แน่แน่เจ้าขอแต่ปากอย่าถากถาง

พิศพิศโฉมเฉ่าก็เฉิดประเสริฐล้ำอาง คิดคิดข้างประยูรศักดิ์ก็สูงทรง
เออเออโฉนใจจึ่งไม่สม ค้าคารมข่มมิตรน่าพิศวง
รักรักได้แต่รื่นไม่ยืนยง ชื่อว่าชงน้ำริ้วปลิวปลายเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๒๖ กลบทพิณประสานสาย

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

๏ ระคายหม้ายระคนหม่นระคางหมาง
กระเจิงเหลิงกระจายลายกระจ่างลาง จะห่างร้างจะโหยโรยจะหวนรวน
ฉะลมชมฉะเล้นเช่นแฉล้มเช่ม ทำแย้มแซมท้ายลซนท้ายวนสรวล
กระบิดหนิดกระบอยหน่อยกระบวนนวล ประมวญกวนประเมินเกินประ—
—มาณการ
เริ่มรู้ชู้เริ่มรักชักเริ่มราช้า เพราะไว้ใจเพราะวาจาเพราะหวานจ้าน
ฉะเห็นเช่นฉะหัดฉะหาญชาญ ทำเริดเพิดทำรานพาลทำฤทธิพิษ
พี่นางช่างพินิจชิดพินอบชอบ เข้าลอบปลอบเข้าล้อมปลอมเข้าลิดปลิด
สนัดขัดเสนียดเคียดสนิทคิด จนมิดจิตร์จนมืดจืดจนหมางจาง
ครั้งว่างนางครั้งหวิดหนิดครั้งวันนั้น พลอยการควานพลอยกันควันพลอย—
—กางขวาง
เข้างำนำเข้างัดนัดเข้าง้างนาง ให้ค้างจางให้คอยจ่อยให้ไช้ใจ
สลวยส่วยสลัดสัตย์แสลงแส้ง ถลำคำแถลงแข่งไถลไข
รู้การนานรู้เกมเนมรู้ไกใน แต่ใจไฝ่แต่เจ้าเฝ้าแต่เจือนเพือน
ทุรนทนทุรวนทวนทุราท่า ดูช้าล่าดูเชิงเหลิงดูเชือนเลือน

ทำอายบ่ายทำเอียงเบี่ยงทำเอือนเบือน   เห็นกลับลบเห็นเกลือนเลือนเห็น—
—กลายลาย

จะลอบชอบจะโลมโฉมจะฎาชื้อ   คิดหือมือคิดเหินเมินคิดหายหมาย
ระเบียบเปรียบระบุปรุระบายปราย ชื่อกลพิณประสานสายหมายนามเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๒๗ กลบทเบญจวรรณห้าศรี

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ แสนสุดโศกสั่งสารเห็นนานหาย

คนข้างเคียงเคยคอยพลอยกลับกลาย อกเอ๋ยโอ้เอออายเพราะหมายเกิน
หลงละเลิงลมลื้นไม่กินแหนง   สายสนสื่อเสกแสร้งช่วยเดิรเหิน
โน่นนี่นั่นแนะนำแล้วทำเมิน   ชักชวนเชิญเชื่อนใช้ไม่เหลียวแล
ครั้นครั้งคราวเคราะห์ใครไม่นับหน้า หมายมิตร์มาเมินหมางห่างเหินแห
เพียรพึ่งพี่ผ่อนพักตร์ชักเชย   ลังเลแลลับลึกนึกน้อยใจ
เฝ้าฝากฝังฝักฝ่ายหมายเป็นน้อง   ควรเคืองข้องคุมเคียดเดียดฉันไฉน
อย่ายักเยื้องแยบยนต์เป็นกลใน   จะจางใจจากแจงให้แจ้งการ
ทางท่วงที่ท่านองเปนส่องรัก   เนิ่นนานนักนึกหนาวจะร้าวฉาน
ไหนนั่นหนอแน่นอนจึ่งรอนราญ   จะเจือจานเจาะจงที่ตรงใคร
พ้นพวกพ้องพันธุ์พี่ใช่ที่อื่น   ชอบเชยชื่นชวนชักตามรักใคร่
คนคิดค้าคงคาดมาดกำไร   เบี่ยงเบี่ยกไปแบ่งเบาเอาง่ายงาม
น้องนับหน้านักนึกว่าเชษฐา   รั้งรอราเรื่องรักหักให้ขาม
ชะช่างใช้เชิงชั้นทำกันความ   เงาแง่เงื่อนงดงามเหมือนจามรี

จิตรจิ๊ดจริงเจี๊ยวใจกระต่ายแก่ โอ๋ยอ้อแอ้อ้อยเอี้ยกลัวเสี่ยศรี
หลาบหลึกแล้วลืนลมคมคนดี ชื่อเบญจวรรณห้าศรีเช่นนี้เอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๒๘ กลบทครอบจักรวาฬ

พระราชนิพนธ์

๏ ขามจิตรคิดข้อหมางระคางขาม
ความจริงใจนี้ไฉนจึงแหนงความ ควรจะถามก็ไม่ถามกันตามควร
พี่นางแกล้งแปลงเรื่องให้เคืองพี่ สรวลซิกซี้กันเสียได้ไม่ได้สรวน
จวนจะชื่นช่างมาคืนให้รัญจวน ออลำนวนพี่นางอย่างนี้ออ
เชิดแต่ชั่วกลัวแล้วพี่ดีแต่เชิด ขอเสียเถิดนะอย่าพร้องน้องได้ขอ
พอที่ฤๅให้อี๋ออิ๋งช่างพึงพอ ดังพากหนังหน้าจออ๋อโด่งดัง
ไฉนจึงไม่แจ้งน้องว่าปองไฉน หวังอย่างไรน้องจะให้ได้สมหวัง
ชังกันไม่เหมือนรักอย่าชักชัง คิดหน้ามั่งหลังหน่อยค่อยได้คิด
จับเท็จจริงสิ่งใดได้ตั้งใจจับ ผิดข้อลับฤๅข้อแจ้งจงแจงผิด
มิตรน้องทราบสิ้นความเชิญถามมิตร ใครประดิษฐ์ก่อก่อนนั่นนั้นคือใคร
สองสามครั้งตั้งใจว่าเป็นสอง ไหนชู้ชื่นอื่นของน้องอยู่หนองไหน
ใจซื่อถือว่าพี่ที่วางใจ กาลไม่นานปานใดสิเสียการ
แหนงในจิตรขนิษฐ์บ้างอย่างเรียมแหนง หวานนักมักแสลงด้วยลมหวาน
รานรักเข้าเรื่องกลคนบุราณ ท่านเรียกครอบจักรวาฬสารนี้เอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๒๙ กลบทหงส์คาบพวงแก้ว

พระราชนิพนธ์

๏ ได้ยลน้องน้องนวลพักตร์พักตร์ผ่องผิว
เจ้างามโฉมโฉมชื่นจิตร์จิตร์เจียนปลิว ดูดังดิ้วดิ้วลอยเลื่อนเลื่อนลงดิน
จะหาไหนไหนจะเหมือนเหมือนโฉมสมร จรีตงอนงอนงามเฉิดเฉิดโฉมฉิน
มารยาทยาตร์เยื้องย่างอย่างกินริน พี่แต่ดิ้นดิ้นโดยรักรักรึงใจ
เมื่อเยื้อนยิ้มยิ้มยวนคมคมขำค้อน งามชะอ้อนอ้อนอกเรี่ยมเรี่ยมพิสมัย
ดูท่าทีทีให้เห็นเห็นเป็นนัย จึงค้อนให้ให้รู้แยบแยบยนต์สะเทิน
โอ้อกเราเราจะคิดคิดฝากรัก จะหาพักตร์พักตร์ผู้ช่วยช่วยเดิรเหิน
จะได้ใครใครหนอเราเราจะเชิญ ให้ช่วยเดิรเดิรสื่อชักชักโฉมอนงค์
ก็เห็นแต่แต่พี่นางนางเคยพึ่ง ก็โกรธขึ้งขึ้งเคียดว่าว่าลืมหลง
จะแจ้งความความจะกลับกลับยุยง เห็นไม่จงจงใจช่วยช่วยทุกข์ร้อน
ไฉนหนอหนอจะแจ้งแจ้งจิตร์เจ้า ว่าพี่เศร้าเศร้าโศกทอดทอดใจถอน
ถึงยามกินกินแต่ทุกข์ทุกข์นั่งนอน ดังต้องศรศรเสียบอกอกอาทวา
นี่สุดคิดคิดเหลือคิดคิดเสี่ยงส่าร มาแจ้งการการสั่งวาส์วาสนา
ขอจงน้องน้องอย่างแหนงแหนงวิญญา ซื่อเหมราคาบพวงแก้วแพร้ว—
—พรายเอย ฯ

ฯ ๑๕ คำ ฯ

๓๐ กลบทพั๊กพันร้าน

พระองค์เจ้าคเนจร

(กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร)

๏ จิตร์แหนงแจ้งในใจหนักจิตร์
มิตร์เชือนเหมือนใช่ไม่เช่นมิตร์ เบือนจิตร์บิดจากบากใจเบือน

หนักทรวงหน่วงสารนานสื่อหนัก เหมือนจิตรมิตรจักมักจืดเหมือน
เพื่อนใจไม่เจ้าเฝ้าเงื่อนเพื่อน ชายเตือนเชื่อนตอบชอบแตกชาย
จิตรเศร้าเจ้าซ้ำจำโศกจิตร หมายค้างหมางคิดมิตรขาดหมาย
คล้ายแล้วแคล้วเล่าเคล้าเลยคลาย นางร่ายหน่ายเราะเนาะฤทธิ์นาง
รักชู้รู้เช่นเร้นเชิงรัก หมางพักตร์มักผอมมอมผิวหมาง
วางจิตรหวิดใจไหวจำวาง ลับเห็นเล่นหางลางแห่งลับ
คิดรื่นคืนร้างค้างเรื่องคิด จับผิดจิตรเพี้ยนเจียนพึ่งจับ
รับหน้าร่านักรักไหนรับ เกินนับกับน้องก้องนักเกิน
ชู้เอ่ยเชยอื่นชื่นอกชู้ เชินร้าวข่าวรู้คู่ร้างเชิน
เชิญคืนชื่นเคยเชยขอเชิญ มิตรเหินเมินหายหมายเห็นมิตร
เลี่ยงพักตร์ลักพบหลบพอเลี่ยง บิดแสร้งแบ่งเสี่ยงเบี่ยงสบิด
คิดนางค้างเนิ่นเขินนอนคิด ลักชิดลิดชมลมชายลัก
ขามนวนควลหน่ายชายหน้าขาม หักเล่นเห็นลามห้ามเหลือหัก
ยักกล่าวยาวกลอนย้อนแกล้งยัก เฝ้าผูกรักยักพันร้านชื่อสารเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๓๑ กลบทวิสูตร์สองไข

พระองค์เจ้าคเนจร

(กรมหมื่นอมเรนทรธิบดินทร)

๏ แสวงสวาทมาดมิตร์สนิทสนอง

ไม่เว้นไม่วายหมายถวิลประคินประคอง สมานสมัคร์รักน้องประลองประโลม
แต่ปางแต่ไปไกลตานิรานิราช ก็ค้างก็ขาดคู่คิดเชยชิดเชยโฉม

ให้เห็นให้หวงทรวงประดุจจะทรุดจะโทรม เพราะทุกข์เพราะโทมนัสถึ่ง—
—คนึ่งคเน
จะพากจะเพี่ยรเวี่ยนสวาททิ่มาดทิ่หมาย ดังเวี่ยนดังว่ายวังวลระหนระเห
ระหวยระหายสายน้ำซล่ำซเล ยิ่งว้ายิ่งเหว่หวั่นจิตร์จะปลิดจะปลง
จึ่งเอี้อนจึ่งอ้อนวอนรักประดักประเดิด อย่าเหินอย่าห่างร้างเริศประเสริฐ—
—ประสงค์
ไม่เส่ไม่แสร้งแจ้งรักประจักษ์ประจง จะขอจะคงเคียงข้างจนวางจนวาย
ถนับถนอมกล่อมเกลี้ยงเป็นเที่ยงเป็นแท้ ไม่ห่างไม่แหห้องน้องอย่าหมอง—
—อย่าหมาย
เสงี่ยมสงวนชวนเชยสเบยสบาย ไม่คลาศไม่คลายเคล้าคลอละออละออง
ซึ่งกล่าวซึ่งกลอนซ้อนซับประดับประดิษฐ ประสมประสิทธิ์สำเนียง—
—เป็นเสียงเป็นสอง
ให้ชื่อให้เช่นเป็นระเบียบทำเนียบทำนอง วิสูตร์ทองส่องไขไว้นามเอย ฯ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๓๒ กลบทเสือซ่อนเล็บ

นายช้าง (เปรียญ) มหาดเล็ก

๏ โอ้ใจหายหมายรักหักใจหวน

เรียมรันทดสลดจิตร์คิดรัญจวน ไม่วายครวญม้วนหมางว่างวายเลย
เอาใจหวังพึ่งข่าวหนาวใจนัก ให้อกช้อนร้อนรักหนักอกเอ๋ย
หมายจักชมสมสนิทคิดจักเชย ฤๅควรเฉยเลยไปไม่ควรเป็น

โอ้ใจนางขนางรักหักใจเจื่อน ใจไม่เบือนเหมือนปองตรองไม่เห็น
ดูใจเฉื่อยเรื่อยรื่นชื่นใจเย็น พบไม่เว้นเห็นหน้าตาไม่แล
ฤๅใครสอนหล่อนจำคำใครสั่ง ใจนิ่กหวังนั่งกระหยิ่มอิ่มนิ่กแน่
จึ่งเชือนฉาถกระดากรักชักเชือนแช เชิงทำรออ้อแอ้แปรทำนอง
เสื่อซ่อนเล็บเหน็บแยบแบบซ่อนรัก ต้องกรมอกวิตกหนักจักกรมหนอง
อันเลือกคู่ดูเก้อเออเลือกลอง จงจับจองส่องสามตามจับใจ
ให้เหมือนสุดาถ้าก็ดีเหมือนแบบ ทั้งจิตรใจใครแวบแยบจิตรไหว
พี่อาวรณ์นอนนิ่กตรึ่กอาลัย ด้วยหวังใจไม่ฉมังดังหวังคิด
วิตกเรี่ยมเทียมหงส์ลงตกปลัก จำเจ็บด้วยงวยรักหนักเจ็บจิตร
จะออกประชันขันต่อขอออกฤทธิ์ สัญชาติมิตรจิตรส่องพ้องชาติเดียว
ถึงเสียชู้รู้กลคนเสียสัตย์ ดังเด็ดใบไม้ทัดตัดเด็ดเดี่ยว
หาจริงยากปากหญิงกลิ้งจริงเจียว ชื่อเสือซ่อนเล็บเที่ยวจับจดเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๓๓ กลบทตะเข็บไต่ขอน

พระราชนิพนธ์

๏ ระทวยระทดสลดสละขนิษฐ์ขนาง

ระเหระหนกระวนกระวายระคายระคาง จะแรมจะร้างอนงค์อนาถนิราสนิรา
เพราะยลเพราะยินระบิลระหัสสนัดสนั่น จะเกียดจะกันก็สุดจะสอนจะวอน—
—จะว่า
ระซิกระซิซะริซะรมระอมระอา จะไปจะมาระร่าระเริงตะเลิงตะลุย

จะลี้จะลับก็กลับก็แกล้งจักแจ้งจักโจ่ง ดุดังดุโด่งมิแตกก็แหลกอิแฉกอิฉุย
กะมิตรกะญาติก็สาดก็ส่ายกระจายกระจุย ตะกรายตะกรุยจริตกระบิด—
—กระบวนระบำ
จะเช้าจะสายจะบ่ายจะเย็นก็เด่นก็เดาะ ประสงค์ประเสาะจะเฉาะจะชิม—
—มิอิ่มมิหนำ
มิยื่นมิยงมิคงสนิทประจิตประจำ จะเร่จะร่ำระยำระยี่กระดี้กระเดียม
นิแน่หนะเจ้าหนะเราจะวอนจะสอนจะสั่ง จะเชื่อจะฟังก็ยังก็จบสงบเสงี่ยม
จะงามจะงดจะสดจะใสหนะใครจะเทียม ตะออตะอองจะอ่องจะเอี่ยม—
—จิรังเจริญ
ประยุรญาติจะพร้อมจะพรักจะรักจะใคร่ ทั้งบกทั้งเรือแลเหนือแลใต้จะสรร—
—เสริญ
จะโกรธจะขึ้งจะตึ้งจะตัดมนัสสเทิน ก็เห็นจะเนิ่นจะนานสวาทจะขาดจะรอน
เพราะรักเพราะแรงแถลงนุสนธ์ยุบลจะง้อ แสดงลิขิตประดิษประต่อสมานสมร
ประสงค์จะสมภิรมย์สนิทประดิษฐ์ชออน ชื่อตะเข็บไต่ขอนงอนง้อเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๓๔ กลบทนาคบริพันธ์

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ ได้เห็นน้องปองรักสมัครหมาย

สมัครมิตรพิศวาสไม่คลาศคลาย ไม่คลาศคลาทิวาวายเทวษครวญ
เทวษคร่ำรำพึงคำนึงนุช คำนึงนานมิได้หยุดละห้อยหวน
ละห้อยหาผู้เมตตาก็แปรปรวน ก็เปรแปรแต่ล้วนเห็นเลือนลอย

เห็นเลื่อนไหลใจยิ่งร้อนอาวรณ์หวาด อาวรณ์หวิดจิตร์จะขาดแต่โศกสร้อย
แต่โศกสั่งพั้งสารรำคาญคอย รำคาญเคืองเรื่องรอยเห็นเกินการ
เห็นเกินกิจจึ่งลิขิตสารารัก สาราเรียงเสี่ยงลักษณ์อักษรสาร
อักษรส่งประสงค์สร้อยสุมามาลย์ สมรมิ่งแม่อย่ารานอารมณ์รอน
อารมณ์รักสมัครมิตร์ขอชิดโฉม ขอชิดชื่นรื่นประโลมภิรมย์สมร
ภิรมย์สมานเหมือนหนึ่งสารที่วานวอน ที่วานว่ามาด้วยร้อนกมลทน
กมลเทียบเปรียบต่อพระลอคลั่ง พระลอคลุ้มฤๅทัยตั้งแต่หมองหม่น
แต่หมองไหม้สิทธิไชยช่วยแก้มนตร์ ช่วยแก้มัวตัวเรียมกลระกำกาย
ระกำเกินเชิญแม้ช่วยแก้ไข ช่วยแก้ขุ่นไข้ใจพอให้หาย
พอให้เห็นโฉมหนิดอย่าอิดอาย อย่าอิดเอื้อนเยื้อนย้ายกระบวนแปลง
กระบวนปลอบมอบม้วยด้วยจริงจิตร์ ด้วยจริงใจอย่าได้คิดคเนแหนง
คเนนุชสุจริตประดิษฐ์แสดง นามแถลงนาคบริพันธ์เอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๓๕ กลบทนาคเกี้ยวกระหวัด

พระราชนิพนธ์

๏ อนุชาอัประยศกำสรดแสน

แสนกำสรดด้วยเพราะมิตร์คิดทดแทน แทนทดให้น้องแค้นแน่นทรวงระกำ
ระกำทรวงล่วงมาส่ายแสนอายหน้า น่าอายโอ้สมสากะใจหนำ
หนำใจสิ่ทิใจมิเจ็บจำ จำเจ็บด้วยน้ำคำเขาเหลือคม
คมเหลือชื่นเนื่อน้องดังต้องหนาม หนามต้องไม่เท่าความทุกข์ทับถม

ถมทับอุราน้องเป็นหนองกรม กรมหนองก็เพราะลมลิ้นลามลวน
ลวนลามได้ด้วยน้องไม่มีจิตรแหนง แหนงจิตรคิดระแวงจะหันหวน
หวนหันประชันพี่มิเคยควร ควรเคยชอบจะชวนกันเกรงกลัว
กลัวเกรงใจพี่นางอย่าหมางจิตร์ จิตร์หมางอย่างคิดผิดต้องชื่อชั่ว
ชั่วชื่อชู้เช่นนั้นไม่พ้นพัว พัวพันจะพามัวหม่นหมองใจ
ใจหมองหนักด้วยรักพี่นะพี่เอ๋ย เอ๋ยพี่นางช่างไม่เปรยเลยนี่ไฉน
ไฉนนิ่งมิถือถ้อยว่าพลอยไป ไปพลอยให้ลิ้นคำเขาก้ำเกิน
เกินก้ำกันก็แต่ฉันดอกหนะพี่ พี่หนะอย่าสเทินที่ทำห่างเหิน
เหินห่างไกลอาลัยรักขอชักเชิญ เชิญชักเชยฐาเจริญเสน่ห์นุช
นุชเสน่ห์หวังจะฝังชีวิตฝาก ฝากชีวิตจิตร์จากเป็นที่สุด
สุดที่ร่ำพจมานสารสมมุติ นามชื่อภุชงค์เกี้ยวกระหวัดเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๓๖ กลบทนาคราชแผลงฤทธิ์

พระราชนิพนธ์

๏ ทุกเช้าค่ำกำสรวลรัญจวนถึง
ริ่งใจทุกข์ฉุกจิตร์คิดคำนึง ขึ้งแค้นนางอย่างประหนึ่งจะคลั่งไคล้
ให้เคลิ้มคลุ้มกลุ้มอุรานิทราตรึก นึกโศกตรองน้องเอ๋ยฮึกด้วยเหตุไฉน
ได้เห็นนวลเมื่อวันนั้นคิดหวั่นใจ ใครว่าเจ้าจึ่งมิให้พี่ใกล้เคียง
เพียงกล้าขึ้นด้วยได้ชิเป็นที่พึ่ง ปึ่งเทียมพี่มิแต่ขึ้งถึงขึ้นเสียง
เถียงคำสัตย์ตัดพ้อเล่นพอเพียง เลี่ยงพาดพันหมั่นเมียงเข้าวิดวา
ข้าหวังไว้ไม่เดาเงาในกระจก นกกระจ้อยหงอยงกต้องเกี่ยวหญ้า

ตากี้ยลคนอย่างนี้ย่อมมีมา อย่าหมายเมื่องนิรยกาสุดาจันท์
สันดานเจ้าเมามุ่นทำบุญเสมอ เธอบาปมองจ้องเจอก็คงฉัน
กันเข้าช่องต้องตะกางด้วยรางวัล ดั้นรกวนไม่เวียนหันออกหาทาง
อ้างหงส์ทองของหนามให้งามเช่น เห็นเงื่อนโฉมเฉียดจะเล่นเลี่ยนปีกหาง
ลางเบื้องเหตุจึ่งให้ผันเช่นนั้นนาง ช่างนึกขนางระคางรักไม่รอคิด
มิตรร่วมไข้ตายด้วยกันมาพลันเจื่อน เหมือนแผลเจ็บโรคเรื้อนที่เหลือบีด
ผิดลั้นปางไม่เหมือนอย่างปาราชิต นามนาคราชแผลงฤทธิ์คิดยากเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๓๗ กลบทบัวบานกลีบขยาย

พระราชนิพนธ์

๑ เจ้างามพักตร์ผ่องเพียงบุหลันฉาย

เจ้างามเนตร์ประหนึ่งนัยนาทราย เจ้างามขนงก่งละม้ายคันศรทรง
เจ้างามนาสายลดังกลขอ เจ้างามสอเสมือนคอสุวรรณหงส์
เจ้างามกรรณกลกลีบบุษบง เจ้างามวงวิลาสเรียบระเบียบไร
เจ้างามปรางเปล่งปลั่งเปรมปราโมทย์ เจ้างามโอษฐแย้มยวนจิตร์น่าพิสมัย
เจ้างามทนต์กลนิลช่างเจียรไน เจ้างามเกศดำประไพเพียงภุมริน
เจ้างามปีกตัดทรงมงกุฎกระษัตริย์ เจ้างามทัดกรรณเจียกผมสมพักตร์สิ้น
เจ้างามไรไม่แขงคดหมดมลทิน เจ้างามประทิ่นกลิ่นเกศขจายจร
เจ้างามเบื้องปฤษฎางค์พ่างพิศวง เจ้างามทรวงสมทรงอนงค์สมร
เจ้างามถันเทียมเทพกินร เจ้างามกรอ่อนดังงวงเอราวัณ
เจ้างามนิ้วนะขาน่ารักหนอ เจ้างามลออเอวบางเหมือนนางสวรรค์

เจ้างามเพลากลกัทลีพรรณ　เจ้างามบาทจรจรัลจริตงาม
เจ้างามละม่อมพร้อมพริ้งยิ่งนางมนุษย์ เจ้างามดุจลอยฟ้ามาสู่สนาม
เจ้างามอุดมสมลักขณานาม　เจ้างามยามประจงจัดกรชักกาย
เจ้างามศักดิ์สมบูรณ์ประยูรยศ　เจ้างามหมดประมวญสวาทพี่มาดหมาย
เจ้างามจริงทุกสิ่งสรรพ์ดังบรรยาย　ชื่อบัวบานกลีบขยายหมายนามเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๓๘ กลบทอักษรสลับล้วน

พระองค์เจ้าคเนจร

(กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร)

๏ โอ้อกเอ๋ยเคยเคียงข้างนางหน่ายแหนง
จำจนใจให้หิวโหยร่วงโรยแรง　กลับกลายแกล้งแปลงเปลี่ยนเปลื้องเรื่อง–
–รักเรา
เหลือรำภูกนิ่กนิ่มนวลหวนหายหอม　ตริกตรองตรอมย่อมเย็นเยียบเงียบ–
–ง่วงเหงา
ลำลักลอบชอบเชิงชวนยวนยั่วเย้า　คลึงเคล้นเคล้าเจ้าจึงจางหมางเมิดเมิน
พอพบพักตร์ยักเยื้องยิ้มพริ้มเพราะพริ้ง　จับใจจริงมิ่งมิตรมั่นขันค้างเขิน
ไขข้อขำร่ำเรื่องรักชักชวนเชิญ　เห็นฮึดเหินเกินเก่าก่อนค้อนคมคาย
โอ้อกเอ๋ยเลยลืมละปละเปลื้องปลิด　เจ็บจริงจิตต์คิดเคืองแค้นแหนหวง–
–หาย
ยังยิ้มเย้ยเลยเลี้ยงเลียบเปรียบเปรยปราย　กลบเกลื่อนกลายหมายเหมือน–
–ไม่ใช่ชู้เชย

นี่แน่น้องล่องลอยลิ่วผิวผ่องผิด　　พี่เพ่งพิศคิดคืนคายอายอกเอ่ย
หลงรำลึกนึกหนาวนอนกรก่ายเกย　　ค่ำคืนเคยเวยวายวนรนร้อนแรง
แรกรู้รักจักจิตรใจใคร่ถามท้วง　　หลงลืนลวงด้วงดอกดั้นพื้นเพ้นแฝง
น้อยหนอนางจางจิตรจากปากปุแปง　ดูดำแดงแจ้งโจ่งเจอเก้อเกินการ
คู่เคียงควรนวลน้องหน้าร่าเริงรื่น　　ชมคอชื่นชื่นชอบชั่งหวังว่าหวาน
ลืมเลยเหลิงเชิงเชื่อนชักรักร้าวราน　　พี่พบพานสารส่งซ้ำจำเจรจา
ต้องตักเตือนเยือนเยี่ยมหญิงกริ่งเกรงโกรธ ทำถือโทษโอษฐโอ้อ้อนห่อน-
–หันหา
แกล้งกล่าวกลอนวอนว่าไว้ให้เฮฮา　ได้สมยาสลับล้วนสามส่วนเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๓๙ กลบทมยุราฟ้อนหาง

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

๏ ดูดูชั้นเชิงมิตร์คิดเฉยเฉย
ผิดผิดทำจำเป็นทักแต่เปรยเปรย　　ขันขันจ้านเจียวเจ้าเอ่ยเมื่อดีดี
อยู่อยู่หน่อยก็ทำเง้าเอางอดงอด　　ไปไปหน่อยก็ออดฉอดเจียวฉีฉี
พึ่งพึ่งคำกับดูทำท่วงทีที　　เคียงเคียงข้อนข้างจะรี่ไปเชือนเชือน
ลำลำใจจะใคร่ถากปากกล้ากล้า　　นึกนึกเวทนาหน้าจะเผือนเผือน
ไหนไหนร้ายแล้วก็คงลงเลือนเลือน　เฉียดเฉียดเหมือนบุราณว่ามาจริงจริง
ร้อนร้อนแล้วกระเบื้องเครื่องจะร้าวร้าว แว่วแว่วข่าวดูเหมือนจิตร์คิดกริ่งกริ่ง
เร่เร่รักแล้วก็ชักชังชิงชิง　　ฉะฉะมายาหญิงนี่ครันครัน
แน่แน่นี่ได้ตำราไหนใหม่ใหม่　　ฉิฉิบีดควันไฟได้ขันขัน

อย่างอย่างนี้มิแต่กลคนรั้นรั้น เถอะเถอะเจ้าแต่เท่านั้นก็พอพอ
แรกแรกใจหมายรักจักยึดยึด ดุดุจึดลงสิทำลับล่อล่อ
ร่ำร่ำสั่งพึ่งนัดผัดรอรอ นานนานมากลับมาพ้อที่พาลพาล
ติดติดเงี่ยเสี่ยเชิงเจ้าชัดชัด เก่งเก่งจัดเจี๋ยวคารมออกจ้านจ้าน
ทำทำนองไขรอยคอยรานราน เบื่อเบื่อจิตร์คิดขี้คร้านพาลจางจาง
เถิดเถิดสาปหลาบลาทั้งรักรัก อย่าอย่าพักเอื้อนอำทำขวางขวาง
ดีดีชั่วไม่ต้องบอกออกรางราง ชื่อมยุราพ้อนหางไว้อย่างเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๔๐ กลบทดุริยางค์จำเรียง

ขุนธนสิทธิ์

๏ หวั่นหวั่นจิตรคิดคิดหวนครวญครวญหา
คอยคอยหายหลายหลายนัดผัดผัดมา แทบแทบเดือนเดือนเดือนว่าช้าช้าวัน
เอะเอะผิดติดติดเบือนเชือนเชือนไฉน แปลกแปลกใจใคร่ใคร่รู้ดูดูขัน
ทำท่าทีหนี่หนี่แหนงแกล้งแกล้งกัน เชิงเชิงชั้นหันหันบากฉากฉากใจ
ล่อล่อเปล่าเผ้าเผ้าคอยร้อยร้อยอย่าง ชะชะนางช่างช่างกลสนสนใส่
นี่นี่เพียรเรียนเรียนรู้ครูครูใด เคยเคยใช้ได้ได้เห็นเช่นเช่นครู
ที่ที่หลอนซ่อนซ่อนลายหมายหมายมิตร์ พึ่งพึ่งผิดคิดคิดเบื่อเหลือเหลือหู
ปากปากกล้าตาตาแขงแกล้งแกล้งดู เหลือเหลือสู้อยู่อยู่หมัดจัดจัดเจี๋ยว
แรกแรกรักจักจักม้วยด้วยด้วยได้ วางวางใจไม่ไม่ตรึกนึกนึกเฉลียว
มามาฉาวข่าวข่าวบอกออกออกเกรียว ยกยกให้ใจใจเหี่ยวเสียวเสียวใจ

แท้แท้กรรมจำจำน้องส่องส่องจาก ดูดูหลากหากหากวิบัติซัดซัดให้
นกนกไร้ไม้ไม้โหดโทษโทษใคร สมสมหน้าสาสาใจได้ได้อาย
หลาบหลาบใจไกลไกลลับนับนับชาติ สิ้นสิ้นเสร็จเด็ดเด็ดสวาทขาดขาดหาย
อย่าอย่าพ้องต้องต้องใจใกล้ใกล้กลาย ขอขอหน่ายหายหายชื่อฤาฤาฦๅ
ตราบตราบลับดับดับจันทร์พันพรรณแสง หวังหวังสมุททรุดทรุดแห้งแหนง–
–แหนงหนี้
ไกลไกลกันพันพันโยชน์โกฏิโกฏิปี บทบทนี้ดุริยางค์จำเรียงเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๔๑ กลบทยติภังค์

หลวงนายชาญภูเบศร์

๑ รื่นรื่นรวยรินหอมกลิ่นเสาวคนธรสรสประทิ่นเหมือนกลิ่นเยาว์ ยุพาพี่พี่พ้นเผ้ากระสันรัญ
จวนใจใจจงจำนงพิศ ศวงหวังหวังคิดประคองขวัญ
เนตร์ไม่วายวายทุกข์ทุกวันกรร แสงสวาทหวาดหวั่นกมลโทม
มนัสหนักหนักใจด้วยไร้ที่ จะพึ่งพาพาพี่ไปเชยโฉม
เฉลาลักษณลักครวญแทบซวนโทรม ทรุดด้วยนางนางไม่โน้มในเรียมนำ
สาราเรื่องเรื่องร้อนมาวอนสาย สมรหมายหมายเมินสเทินส่ำ
คัญคอยข่าวข่าวก็เลื่อนเอื้อนอำทำ วลยิ่งเวียนเวียนร่ำรำจวนจิน
ตนาหาหาผู้ชู้ช่วยอุด หนุนก็สุดสุดแลเห็นแต่สิน
ธุกับฟ้าโอ้ระอาอาวรณ์วิญ ญายิ่งดิ้นดิ้นโดยอาดูรดวง
สุดาโอ้โอ้ไฉนจึ่งไม่เห็น อกที่เป็นทุกข์ทุกวันโศกศัลย์สรวง

สังเวยไหว้ไหว้เจ้าเขาหลวงบวง บนให้ดับดับทรวงร้อนรนทน
ทุกข์ในครั้งครั้งนี้น่าอนาถอนิจ จาเอ๋ยคิดคิดไปก็ยิ่งสน
เท่ห์ที่มิตรมิตรจิตรนิคิดคน เดียวดอกฤาฤๅทุรนทุรายทั้ง
สองข้างอย่างอย่างไรไฉนจะ รู้ว่ารับรับธุระตามเคยสั่ง
เกตมามาภิปรายพอคลายกัง วลกลยัติภังค์ดังนี้เอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๔๒ กลบทเลวงวางตรวจ

หมื่นนิพนธ์อักษร

๏ ขุ่นแค้นคิดไข้ใจให้หวนโหย
แสนสุดโศกด้วยโรครักแรมโรย เดือดดิ้นโดยหึ่งส์หวนในนวลนาง
ตั้งแต่เติ่งเบิ่งเบื่อชั่วเชื่อโฉม ละเลิงโลมทำสเทินเมินหมองหมาง
เมื่อไม่มีแผกผิดคิดเขินค้าง ทิ้งทอดทางอาลัยใจจัดจริง
อกเอ๋ยโอ้เอออะไรหน่ายแหนงหนี่ ทำท่วงที่เจี๋ยนเจ้าโฉเฉลิง
แสร้งสรวลเสเร่รักชักชังชิง ฉะเชิดฉิ่งทำเชิงละเลิงเลย
พี่ผันพูดบูดบึ้งขึ้งเขินค้อน งำแง่งอนซ่อนเงื่อนช่างเชือนเฉย
ดูดูดังยังไม่คุ้นเคียงเคย โอ้อกเอ๋ยแท้กรรมจะจำจาง
คิดแค้นใครใช่ที่นางหนีหน่าย เราร่างร้ายจึ่งร่ายส่ายเสาะสาง
ไม่มั่นเหมาะเจาะใจในนุชนาง จึ่งจรจากหากห่างถากถางทิ้ง
หุนฮึกฮะจะบวชชวดชมโฉม นอนหนาวหนอก่อไฟโหมผันพักตร์ผิง
จะแจ่มใจดีกว่าว่าวอนวิง กริ้กโกรธกริ้งกรองบวชดวดเดียวดาย
หุนหันหักรักหาญให้ห่วงหวง นึกเหนี่ยวหน่วงรอนรักห่อนหักหาย

แสนสุดสิ้นความคิดติดตัวตาย โรครักร้ายรังกรรมจึ่งจำจน
คิดแค้นขัดใจใจนี้หนักหนา เวียนวอนว่าไม่ได้ให้โหยหน
ยอดอย่างยิ่งสิ่งนี้ที่ทุกข์ทน บังคับกลชื่อเลวงวางตรวจเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๔๓ กลบทกินรรำ

นายนกมหาดเล็ก

๏ ชะจิตรใจไฉนนางระคางเขิน
ปะพบพักตร์จะทักทายชะม้ายเมิน ละเลิงเหลือจะเชื้อเชิญพเอินอาย
สมรเหมือนจะเคลื่อนคลาคอนาถนัก ชะชอบเชิงละเลิงรักสมัครหมาย
ระทดถึงคนึงนางจะวางวาย จะห่างเหเสน่ห์หน่ายสลายเลือน
อรามรักสมัครมากกระดากได้ จะเชยชิดชะนิดไหนก็ไม่เหมือน
เสน่ห์หน้อมถนอมนวลกระบวนเบือน จะชวดเชยละเลยเลื่อนจะเคลื่อนคลา
เสมือนมิตรชนิดหนุ่มจะรุมรัก จะรวมรอมพร้อมพรักจะหนักหนา
จะคิดขาดสวาทว่างจะร้างรา จะเศร้าสร้อยละห้อยหาพงางาม
กระดากเดิมจะเพิ่มพูนประมูลมิตร จะตามติดระอิดอายระคายขาม
สละลอบปะชอบเชิงละเลิงลาม จะพลิกเพลงเชนงหนามจะคร้ามครัน
ฉะรักรุมประชุมช่วยระรวยรี่ ยุพินพี่จะปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
อนาถหนอระย่อเย็นจะเว้นวัน ชะเคราะห์ครันประหวั่นหวาดอุจาดใจ
ระบุบทพยศหญิงนะมิ่งมิตร ประมวญมอบจะชอบชิดชะนิดไหน
ภิปรายเปรียบประเทียบทำข้อนคำได้ ให้นามไว้ว่ากินรพ้อนรำเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๔๔ กลบทเจ้าเซ็นเต้นต้ำบุด

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ สุดแค้นแสนคมสมเขาสรวล

คำสอนข้อนสั่งข้างสิ่งควร ซ้ำข้อส่วนเข้าแซงแข่งซน
ข้อซึ่งขำซ้ำไขใส่เข้า สู้เค้าสุดแค้นแสนขัดสน
คำสัตย์คัดเสียคนเสียคน ซ้ำขนไส้ขายส่ายคำซ้อน
เขียนเสือไคลอนเข้าซ่อนขบ สิ้นคบสิ้นชู้สู้คำสอน
คนเศษเขตต์ล่างข้างสาคร ซ่อนคู่สู้ค้อนซ้อนคิดแซง
เขาซื่อควรทรงคงเส้นขึ้ง เสเคียดเสียดขึ้งสำคัญแสร้ง
คิดสู้คู่สมข่มสะแคง ซ้ำขัดซ้ำแข่งแซงขะแซะ
ข่าวสนคนสื่อเข้าส่งของ สมเขษมเข้าซ้องขะเสาะขะแสะ
คนสิ้นคิดศิษย์ไคไซ้แคะ เซอะเข้าแซะขึ้นเสียงเคียงซอ
ข่าวเสียข่าวสมข่มสุดขึ้น สิ้นคิดสิ้นคืนแสนขึ้นส่อ
คอสิเคยเสยคบสบคอ แซงขึ้นส่อคำซอยคอยซ้ำ
ขายศักดิ์ขอสาปคุ้งสังขาร์ เสียขวงทรวงข้าสิ้นข้อส้ำ
คำสู่คู่เสร็จเขตต์สิ้นคำ เรียกเจ้าเซ็นเต้นรำต้ำบุดเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๔๕ กลบทนารายณ์ประลองศิลป์

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ สำเนียงเสียงสำนวนสรวลสำเนาสาร

ทำรอพ้อทำฤทธิ์พิษทำรานพาล ประเมินเกินพระมาณการประมวญกวน
เฉลียวเลี้ยวชลอล่อแฉลบแหลม ทำแนมแซมทำนองซ้องทำน่าสรวล

ฉะนางช่างไฉนใช้ฉะนวนชวน　　กระบวนทวนกระบอยถ้อยกระบิดทำ
ประจบพบประจักษ์พักตร์ประจวบผิด สนิทคิดสนัดขัดเสน่ห์ขำ
ขนิษฐ์คิดคนึ่งขึ้งขนางคำ　　ระยำร่ำระยะระระยางราย
สมัครรักสมานรานสมรร้าง　　ที่จางหมางที่เจ้าเมาที่ใจหมาย
ประเหลาะเฉาะประโลมโฉมประลองชาย ไม่อายกายไม่อิดกิจไม่อำกัน
ประจบสบประแจงแสร้งประเจิดสั้น ฉะลื่นชื่นฉะลิ้มชิมฉลาดฉัน
นับพื้นนับพ้องน้องนับพันนันต์　　ประกันทันประกับทับประกอบที่
ระรื่นชื่นระรวยชวยระเริงฉาว　　จนข่าวหนาวจนเคืองเนื่องจนเขาหนี
ทำซื่อดื้อทำสู้ดูทำสีนดี　　อารีชื่ออารอบชอบอารมณ์ชาย
ได้ผิดคิดได้พบคบได้เพื่อขาด　　ยังคาดมาดยังคิดมิตรยังเคยหมาย
จะซุ่มอุ้มจะซ้ำอำจะแสนอาย　　นามนารายณ์ประลองศิลป์จงยินเอย ฯ

ฯ ๑๕ คำ ฯ

๔๖ กลบทสุรางค์ระบำ

นายทัศมหาดเล็ก

๏ แต่วันเห็นเว้นหายไม่วายห่วง
จนทุกข์สุมทุ่มซ้อนสท้อนทรวง　　เพราะเหตุหน่วงห่วงเนิ่นห่างเหินนาน
เมื่อไรหนอรอหนักยิ่งรักน้อง　　จนคิดมุ่นขุ่นหมองถึงของสมาน
ชรอยกรรมร่ำก่อให้รอการ　　ควรรำคานราญคิดสุดฤทธิ์คอย
เพราะแสนหลงทรงเลิศประเสริฐลักษณ์ ให้อยากถามยามทักไม่ยักถอย
เมื่อเดิรเล่นเด่นเลือนเหมือนเดือนลอย　ค่อยค่อยคล้อยค่อยคลาศไปขาด–
–แคลน
ยิ่งโศกน้องสองนุชนี้สุดจะหน่วง　　ไม่เหือดส่างห่างทรวงเป็นห่วงแสน

ทุกข์ประทับปรับเทียบไม่เปรียบแทน นึกน่าแค้นแน่นคิดเป็นนิจเคย
จะมาตายหมายตัวมัวจะต้อง สนิทสนมสมน้องเป็นสองเขนย
ก็ลอยฉิบลิบโฉมประโลมเชย เหมือนกำเคยเกยค้างกั้นกางคน
เที่ยวสืบแห่งแสร้งหาก็สาหัส เคราะห์เข้าเสียเคยซัดให้ขัดสน
สั่งเวชชีวิ์ชายจะวายชนม์ ด้วยทุกข์หวังทั้งวลเหลือทนเวียน
เพราะเอื้อมสุดอุตส่าห์แทบอาสัญ ไม่ผ่อนหันผันหาแต่พาเหียร
ไม่ขอพบคบผิดขึ้นคิดเพียร จนจิตรไหวใจเวียนจะเจียนวาย
ยังขืนจองข้องใจฤๅใครจ้าง จนมิตรห่างหมางให้ยังไม่หาย
ไม่รักตนรนแต่จะแร่ตาย ไม่ระคายร่ายรำคาญขึ้นร่านเคียง
ซึ่งแสร้งกลั่นสันกลอนแซกซ้อนกลับ เลี่ยงหลีกซ่อนล้อนซับสลับเสียง
สำเนาพร่ำน้ำเพราะเสนาะเพรียง สุรางค์ระบำลำเนียงชื่อเสียงเอย ฯ

ฯ ๑๘ คำ ฯ

๔๗ กลบทดวงเดือนประดับดาว

นายทัตมหาดเล็ก

๏ เจ็บจิตรมิตรหมางค้างเขินขวย

เวียนวงหลงลมงมงงงวย ฉาบฉวยรวยเร่อเธอถูกทาง
โฉมโลกโยกย้ายอายอกเอ่ย ชวดเชยเลยลามความแขวนขวาง
เคลื่อนคลายหมายใหม่ใจจืดจาง เหินห่างว่างเว้นเล่นเลยละเลิง
ปั๊กเป้าว่าวว่องคล่องเคลื่อนคล้อย ลมลอยปล่อยปลิวลิ่วเหลือเหลิง
ยินยอมน้อมนอบชอบชั้นเชิง ร่าเริงเบิ่งเบือนเชือนเฉยแช

รวมรอมพร้อมพรักพักตร์พวกพ้อง ซี้ซ่องพร้องพร่ำนำเนะแหน
ผันผวนรวนเรเปรปรวนแปร ห่างแหเแง่งอนซ้อนแซงแซม
พริ้งเพริศเลิศล้วนนวลในนอก ดวงหลอกยอกยักเหลือหลักแหลม
งอนง้อก่อเก็บเหน็บแหนบแนม ต่อแต้มแย้มยิ้มกริ่มกรีดกราย
ดอกดวงพวงพุ่มซุ่มซ้อยชด ร้างรส่อดออมหอมเหือดหาย
กลัดกลีดรีบโรยโชยเชยชาย เคลื่อนคลายหมายหมางว่างวายเว้น
สงสารนานนับลับหล้าโลก สุดโศกโรคร้อนห่อนให้เห็น
เปลี่ยวเปล่าเหงาเงียบเยียบเยือกเย็น ชวดเช่นเร้นรักชักเชือนแช
เราฤๅซื่อสุดนุชแหนงหน่าย กลับกลายหม้ายเมินเหินห่างแห
มืดเหมือนเดือนดับลับเหลือแล ซื่อดวงแขดาวประดับสลับเอย ฯ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๔๘ กลบทช้างประสานงา

หมื่นนิพนธ์อักษร

๏ พ่อแดดร่มลมชายไปท้ายสนม

ถึงสนนคนสนั่นอั้นอลวล ออกอลเวงเดิรปนเบียดเสียดกัน
บ่าวสาวแก่แลหลามตามตลาด ตั้งตลอดร้านราษฎร์ไม่ขาดหลั่น
มีของหลายขายค้าสารพรรณ สำหรับแผงแต่งประชันประชุมเรียง
ประชดร้องพ้องพ้อด้วยต่อของ เดือดตะคอกออกร้องลำพองเสียง
เหล่าพวกซื้อเหล้าหมี่มีลำเนียง หมู่สาวนางนั่งเคียงใบ้หวยไทย
บให้ถึงอึงอ่านสารเสมียน แสนสมัครรักเรียนเพียรอยากได้

ฝิ่นหยิบดูหมู่เสมียนเขียนล่อใจ
แคะเลมเจ้าเข้าก้าไหล่ให้ละลวย
เห็นละเลิงเชิงเล่นเป็นสองฝ่าย
ปองใส่พุ้งมุ่งทั้งกายหมายทั้งหวย
มาแทงเห็นเปนที่รูปรวย
ทำริกเร่อเอออวยเล่นด้วยกัน
ล่อโดยกลหวยเกิดเบิดถูกใบ้
เป็นที่บ่อยอร่อยใจบ่มไปสวรรค์
ปะบั้ศวาตหวยกินลงสิ้นครัน
เล่นเสียครบไปทั้งนั้นเจียวหนอนาง
จะนอนนั่งตั้งแต่จะบ่นบ้า
จดบทบอกขรัวสาบนผีสาง
บทพอสิ้นเสร็จคำที่ลำอาง
ที่สารอ่านชื่อช้างประสานงาเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๔๙ กลบทพวงแก้วกุดั่น

พระราชนิพนธ์

๏ จะรักดูจะใคร่ดูอะไรหนอ

ดูที่ดูชู้ในน้ำใจคอ
ดูที่พอใจรักจักอยากดู
จะดูมวยดูปล้ำดูรำเต้น
ดูเจ้าเซ็นงิ้วหนังยังไม่อู้
ดูที่มีดีชั่วทั่วชมพู
ดูไม่สู้ดูชู้ที่ชูใจ
จะดูหน้าดูเนตรดูเกศแก้ม
ดูยั่วแย้มดูยวนจิตรพิสมัย
ดูคนอื่นหมื่นแสนแม้นดูไป
ดูก็ไม่เหมือนดูที่ชู้เชย
ยิ่งดูชู้ชูดูยิ่งชูชื่น
ดูแทบกลืนกันได้สุดใจเอ๋ย
ถึงดูเงินดูทองมากองเกย
ดูแล้วเลยเก็บสงวนไม่ชวนดู
ดูช้างเดียวเหลียวดูอยู่กระนั้น
ดูไม่ผันยิ้มรับจับตาหู
ยิ่งดูชู้ชูชวนให้ชื่นชู
ดูต่อดูดูรับจับตากัน

ดูลิบดูอยู่ไกลไม่เหมือนใกล้ สิบดูไม่เหมือนเรียงเข้าเคียงขวัญ
ดูเบื้องบทดูหมดคำที่สำคัญ ชื่อพวงแก้วกุดั่นเชิญดูเอย ฯ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๕๐ กลบทดำเนินนางสระ

พระองค์เจ้าคเนจร

(กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร)

๑ โฉมเฉิดเพริศพริ้งทุกสิ่งสรรพ์

พักตร์ผ่องส่องศรีฉวีวรรณ พิศเพี้ยนเจียนจันทร์บุหลันลอย
พุ่มภู่ดูดีเกศเส้น ขลับคล้ำดำเด่นทุกเส้นสอย
ยิ่งอย่างนางในจุไรรอย เรียบร้อยช้อยชมนิยมยิน
ขอบคันกันก่งขนงน้อม ขำค้อมง้อมงอนเช่นศรศิลป์
เนตร์นุชดุจดำเหมือนน้ำนิล ค้อนคมสมสิ้นให้ยินยวน
เปรมปรางช่างเช่มเหมือนแย้มยิ้ม เอี่ยมอิ่มพริ้มพร้อมยั่งหอมหวน
โอษฐ์เอื้อนเยื้อนย่อมถนอมนวล ยั่วยวนชวนชายชม้ายมอง
กางกรอ่อนแอกแปรกรถ ช้อยชดสดศรีไม่มีหมอง
ทรงทรวงพวงพุ่มประทุมทอง เนื้อน้องผ่องพ้นเกินตนตัว
นิ้วก้อยช้อยเชิดประเสริฐแสน พื้นเพ็ชร์เม็ดแม้นล้วนแหวนหวัว
เล็บเหลืองเรืองรองไม่หมองมัว แต่งตัวทั่วทั้งประดังเดิร
งดงามยามอย่างจะอ้างอวด ยิ่งยวดทรวดทรงดังหงส์เหิร
ลอบโลมโฉมเฉิดชมเพลิดเพลิน บทนี้ฤๅชื่อดำเนินนางสระเอย ฯ

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๕๑ กลบทตรีเพ็ชรพวง

นายทัดมหาดเล็ก

๏ มโหรีรี่รี้ดีดสีเสียง

จับปี่หริงหริ่งหริ้งพริ้งเพราะเพรียง ฆ้องลำเนียงเต่งเต่งเต้งติงเหน่งโยน
จะเข้กรีดดีดเรงเหรงเหร่งเหร้ง เสียงเหนงเหน่งเหน้งระนาดออกผาดโผน
ซอแหนแหน่แหน้จังหวะจะโคน เสียงทับโทนโจ่งทิงทิ่งทิ้งเลย
ฉาบฉิ่งฉิ้งฉิงฉับทั้งกรับชลุ่ย ตุ้ยตุ่ยตุ่ยตอดเชิดนิ้วเบิดเผย
คนขับหญิงหยิ่งยิ่งทุกสิ่งเคย เอ้อเอยเอ่ยเอ่ยเอ้ยเอ่ยโอดพัน
ร้องพระลอล่อล้อตามต่อไก่ เลี้ยวไศลไหลไหล้ในไพรสัณฑ์
เสด็จดอมด่อมด้อมล้อมกั้นกัน ชื่อตรีเพ็ชรพวงพันบั่นแบบเอย ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ

๕๒ กลบทม้าเทียมรถ

ขุนธนสิทธิ์

๏ แสนอาวรณ์นอนนั่งตั้งคิดถึง

คิดถึงวันประสบทักเห็นพักตร์ตึง พักตร์ตึงอึ้งอิดเอื้อนเบือนอำความ
อำความเคืองเรื่องร้อนอะไรเจ้า อะไรเจ้าที่เฝ้าให้ว่าวอนถาม
วอนถามซักนักก็เกรงพงางาม พงางามจะว่าตามเฝ้ารบกวน
รบกวนจริงเพราะอกร้อนใครรู้เหตุ รู้เหตุเห็นดวงเนตร์ทำหันหวน
หันหวนคิดด้วยเห็นผิดไม่เคยนวล เคยนวลชวนชื่นหน้านึกแหนงใจ
แหนงใจฤๅมีผู้ร้านหาญหักรัก หักรักชักโฉมเชื่อด้วยเชิงไฉน

เชิงไฉนควรน้องตรองตริ๋กไตร ตริ๋กไตรใช้สืบถามเอาความจริง
ความจริงมิตรแม้นพี่ผิดควรมีโทษ มีโทษถึงเจ้าจะโกรธก็ต้องนิ่ง
ต้องนิ่งรองอ้องอนค่อยวอนวิง วอนวิงสู้อ้อยอิ่งเอาใจนาง
ใจนางหน่ายนิ๋กแหนงเสน่ห์พี่ เสน่ห์พี่มิได้มีราคีหมาง
ราคีหมางนางใดไม่ระคาง ระคางขอสงบบ้างให้เบาทรวง
เบาทรวงสองจะได้สืบเกษมสุข เกษมสุขสิ้นทุกข์ที่โหยห่วง
โหยห่วงเชิญขวัญตาสุดาดวง สุดาดวงอย่าได้หน่วงให้เวทนา
เวทนาถึงเพียงนี้พอที่ฤๅ พอที่ฤๅควรมาถือซึ่งโทษา
โทษาแสร้งแจ้งจัดวัจนา ชื่อว่าม้าเทียมรถกลบทเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๕๓ กลบทเทพชุมนุม

ขุนธนสิทธิ์

๏ นิราไร้ไกลหน้าพงาเหงา

มาว้าเหว่เอกาอุราเรา มีแต่เศร้าเปล่าใจให้รัญจวน
แสนร้อนนอนเถือนเป็นเรือนถิ่น รื่นรื่นกลิ่นคันธมาลย์ร่านรนหวน
ฉุนฉุนชื่นคืนถวิลเหมือนกลิ่นนวล กลครั่นครวญบ่วนบั่นกระสันพักตร์
นึ๋กนึ๋กตริ๋กโศกวิโยคยาก ทุกข์จากมากหมกอกจักหัก
อึ๋กโรครุกขุกยากเพราะพรากรัก โศกสลักหนักอกวิตกนุช
สุดสวาทนาฏขนิษฐ์สถิตย์เขตร์ อนาถเนตร์โอษฐ์ภาษฤๅขาดหยุด
หมดสวาทนาฏสลดกำสรดทรุด คิดประดุจเด็ดปลิดชีวิตดับ

บุพะพบคบหยาบบาปประกอบ　　บาปตอบลอบลบกระทบปรับ
เจ็บประจวบขวบบาปกระหนาบยับ　　ทบทับคับแคบแทบชิ่วง
คนึงนางต่างหมองทั้งสองข้าง　　ต่างร้างทรวงริ่งตลึงหลง
ดังแกล้งทิ้งมิ่งหมางต้องค้างคง　　หนึ่งอนงค์นางห้องคงหมองงาม
เสื่อมภิรมย์กรมเกรียมเรียมแรมถนอม　　พิมพ์จะผอมกรอมกรมเทียมคมหนาม
แซมรมสมสุมเติมทุ่มยาม　　จะเสื่อมงามทรามถนอมบึมตรอมตาย
เหลือละห้อยคอยข่าวเอะสาวน้อย　　จะเลมอเพ้อผอยด้วยคอยหาย
กล่าวเฉลี่ยเกลี่ยถ้อยสร้อยภิปราย　　ขิบายชื่อเทพชุมนุมคณะเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

เพลงยาวกลอักษร

---

๕๔ กลอักษรคมในฝัก

พระราชนิพนธ์

๏ ปางเริ่มรักรักเริ่มปางจะห่างเหิน
สองใจเป็นเป็นใจสองต้องหมองเมิน เขินขามคิดคิดขามเขินสเทินอาย
ว่าหวังรักรักหวังว่าจะช้าชื่น รื่นรวยรสรสรวยรื่นเร็วคืนหาย
ชิดเชยกลิ่นกลิ่นเชยชิดยังติดกาย วายว่างเว้นเว้นว่างวายเสียดายที่
ใส่แสร้งทำทำแสร้งใส่สไบสบัด บั้ดบ้องกรกรบ้องบั้ดสลัดหนี
ผินผันพักตร์พักตร์ผันผินยั่วยินดี ยียวนใจใจยวนยีในทีงอน
ชื่นจิตรจริงจริงจิตรชื่นเมื่อยื่นสลา ตาต่อเนตร์เนตร์ต่อตาสุดาสมร
นิ่วเสี่ยมลองลองเสี่ยมนิ่วผูกคิ้วค้อน วอนว่าสุดสุดว่าวอนจึ่งผ่อนตาม
แสนรักเหลือเหลือรักแสนจะแขวนไว้ ไหนปานรักรักปานไหนอย่าได้ถาม
คลึงเคล้าคลาศคลาศเคล้าคลึงสักกึ่งยาม หวามไหวจิตร์จิตร์ไหวหวาม-
-ด้วยความรัก-
มุ่งมาดคิดคิดมาดมุ่งบำรุงสงวน ควรฤๅน้องน้องฤๅควรคิดหวนหัก
ใยขาดเยื่อเยื่อขาดใยอาลัยนัก ชักเชิงเชือนเชือนเชิงชักย้ายยักเพลง
ร้อนรนแรงแรงรนร้อนจึ่งซ้อนสอง ฆ้องร่ายร่ำร่ำร่ายฆ้องเล่นหนองเหน่ง
ชั่วชื่อไว้ไว้ชื่อชั่วใส่ตัวเอง เครงครื้นข่าวข่าวครื้นเครงนักเลงเลี่ยม
แคลงเคลือบใจใจเคลือบแคลงเจ้าแหนงหน่าย ชายชาติเชื้อเชื้อชาติชาย-
-ต้องอายเหนี่ยม

ซ้ำใจเจ็บเจ็บใจซ้ำพี่จำเจี่ยม　เทียบเทียมทำทำเทียบเทียมธรรมเนียมมี่
ดินแดนด้าวด้าวแดนดินไม่สิ้นหญ้า　หาพอเช่นเช่นพอหาดอกยาหยี
เนื้อน้ำแปดแปดน้ำเนื้ออย่าเชื่อดี　รี่เร็วไปไปเร็วรี่หาที่เคย
งามไหนเห็นเห็นไหนงามก็ตามเถิด　เชิดชูโฉมโฉมชูเชิดให้เปิดเผย
เกรียมกรมอาอายกกรมเกรียมถึงเรียมเลย　เอ๋ยอกโอ้โอ้อกเอ๋ยต้องเลยลม
เป็นตายตัดตัดตายเป็นกระเด็นเด็ด　เหน็ดเหนื่อยรักรักเหนื่อยเหน็ดเพราะ–
–เชิดชม
ติดต่อกลอนกลอนต่อติดประดิษฐ์ประดม　ชื่อว่าคมในฝักย้อนยักเอย ฯ

ฯ ๒๒ คำ ฯ

โคลงบอกกลอักษรคมในฝัก

๏ ดาบคมในฝักซ้อน　คมห่อน เห็นนา
อ่านหนึ่งถึงสามถอน　ทบเท้า
กลับต้นแต่อักษร　นับท่วน นพแฮ
ดูอย่าให้เพื่อนเค้า　ไม่รู้เรียนถาม ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๕๕ กลอักษรงูกลืนหาง

พระราชนิพนธ์

๏ โอ้อกเอ๋ยแสนวิตกโอ้อกเอ๋ย
กะไรเลยระกำใจกะไรเลย　จะจากไกลไม่เคยจะจากไกล

สงสารนุชสุดเสน่ห์สงสารนุช จะโหยไห้ไหนจะหยุดจะโหยไห้
รันทดใจให้สลดรันทดใจ ต้องไกลจรกรรมไฉนต้องไกลจร
ชลเนตร์จะไหลหลั่งถั่งชลเนตร์ สอื้นอ้อนโอ้เทวษสอื้นอ้อน
เมื่อยามนอนจะหนาวเนื้อเมื่อยามนอน ไม่วายวันกระสันสมรไม่วายวัน
ภิรมย์สองมิทนสมภิรมย์สอง ประคองขวัญนุชน้องประคองขวัญ
นิรากันด้วยบัญชานิรากัน จะสั่งนวลด่วนมิทันจะสั่งนวล
มาแรมเถื่อนเรือนลับมาแรมเถื่อน เรื่องกำสรวลประมวลเหมือนเรื่องกำ-
-สรวล
ศรีปราชญ์ครวญยิ่งนิราศศรีปราชญ์ครวญ เมื่อยามเย็นยิ่งรัญจวนเมื่อ-
-ยามเย็น
หอมระรื่นพื้นพยอมหอมระรื่น ได้มาเห็นจะชื่นมื่นได้มาเห็น
น้ำกระเซ็นเผ่นผางง้ำน้ำกระเซ็น สุขสบายเจ้าจะเล่นเป็นสุขสบาย
พรรณพฤกษ์ชื้อื้อชอุ่มพุ่มพรรณพฤกษ์ ดูหลากหลายแลพิฦกดูหลากหลาย
หล่นเรี่ยรายดอกผลหล่นเรี่ยราย กลิ่นผกาขจรขจายด้วยกลิ่นผกา
วิหคโหนโผนผกวิหคโหน กิ่งพฤกษาวายุโยนกิ่งพฤกษา
คณะนาคณามฤคคณะนา ในท้องธารพ่านมัจฉาในท้องธาร
ไม่วายโศกประพาสไพรไม่วายโศก ด้วยไกลสถานดาลวิโยคด้วยไกลสถาน
ยุพาพานพี่จินตนายุพาพาน ล่วงระดูเดือนวารล่วงระดู
คิดหาสองปองจิตร์คิดหาสอง จะครองคู่ก็แต่น้องจะครองคู่
ค้ำชูช่วยด้วยกุศลช่วยค้ำชู ชื่อว่างูกลืนหางไว้อย่างเอย ฯ

ฯ ๒๐ คำ ฯ

โคลงบอกกลอักษรงูกลืนหาง

๏ กลเพลงอุรคราชร้าย กลืนหาง
เกลื่อนกลบกิ่งสรรพางค์ เช่นนั้น
สารสามส่วนปฤษฎางค์ ผสมต่อ ต้นแฮ
ดังนิยมแบ่งบั้น แบบนี้เป็นกล ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๕๖ กลอักษรนกกางปีก

พระราชนิพนธ์

๏ แสนรักร้อนร้อนรักหนักอกเอ๋ย
ฉันใดจะได้ชมชิดชิดชมเชย ไม่ลืมเลยเลยลืมปลื้มอาลัย
แต่ได้เห็นโฉมงามงามโฉมเฉลิม ก็พูนเพิ่มเพิ่มพูนจิตรพิสมัย
สวาทแสนแสนสวาทเพียงขาดใจ จะคิดไฉนนี้ไฉนนะอกอา
จะสื่อสวนสวนสื่อดีฤๅหนอ ฤๅจะขอสู่สู่ขอต่อเชษฐา
ด้วยเคยคุ้นคุ้นเคยกันแต่ก่อนมา เกลือกจะว่าว่าจะไม่ควรคู่เคียง
จะใช้สารสารใช้ไปวอนโฉม ประโลมปลอบปลอบประโลมจะเกี่ยงเลี่ยง
ทั้งพ้อตัดตัดพ้อเอาพอเพียง จะเบี่ยงบ่ายบ่ายเบี่ยงฉันใดดี
ฤๅจะเที่ยวสืบสาวสาวสืบหา เจ้าป่าป่าเจ้าไพรใช้ภูตผี
แม่มดหมอหมอมดบรรดามี ให้กระทำทำกระนี้พอได้ชม
ก็ไม่เห็นที่ไหนไหนที่จะรับ คิดกลั้งกลับกลับกลั้งเข้าอิงประสม
พึ่งฤทธิบุญบุญฤทธิทุกกิริดกรม ให้ขู่ข่มข่มขู่มาอยู่กิน

ฤๅหนึ่งจะลักลอบลอบลักเล่า　เช่นเรื่องเรื่องเช่นอิเหนาเข้าป่าถิ่น
จะคิดคดคดคิดผิดแผ่นดิน　คนทั้งสิ้นสิ้นทั้งเมืองจะเลื่องฦๅ
ยิ่งคิดคิดยิ่งตรองไม่ต้องอย่าง　จะละวางวางละจะชอบฤๅ
ควรเพียรพากพากเพียรเจียนสุดมือ　จะไว้ชื่อชื่อไว้ว่าได้นาง
โอ้น้องเอ๋ยเอ๋ยน้องพี่หมองพักตร์　ด้วยความรักขัดข้องข้องขัดขวาง
จึงกล่าวกลอนซ่อนสนสนซ่อนพราง　นามนกกางปีกอ่านวิจารณ์เอย ฯ

ฯ ๑๘ คำ ฯ

โคลงบอกกลอักษรนกกางปีก

๏ กลวิหคกางปีกไว้　หวังกล
สามสถิตย์ที่สองสน　สืบเค้า
วรรคหนึ่งอย่าพึงยล　อย่างแรก วรรคเอย
ซ้ำที่หกห้าเข้า　แปดได้ดุจเดียว ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๕๗ กลอักษรคุลาซ่อนลูก

พระราชนิพนธ์

๏ พี่รักเจ้าน้อยฤๅเจ้าเผ้าหน่ายหนี
ไม่ควรเป็นน้อยฤๅเป็นได้เช่นนี้　ไม่พอที่น้อยฤๅที่ทำมารยา
อย่างไรหนอน้อยฤๅหนอแกล้งล่อหลอด　ว่างูตอดน้อยฤๅตอดเอาต่อหน้า
นกเปรียวปร๋อน้อยฤๅปร๋อไปต่อตา　สัตรีกล้าน้อยฤๅกล้ารำรับชาย
เจ้าบัญญาตน้อยฤๅญาติสนิทเนื้อ　ให้หลงเชื่อน้อยฤๅเชื่อว่าเชือสาย

ช่างทำลับน้อยฤๅลับไม่อับอาย งูเขี้ยวกลายน้อยฤๅกลายเป็นงูเรือน
ฉิลอดล่วงน้อยฤๅล่วงเข้าล้วงตับ ไม่คิดกลับน้อยฤๅกลับพูดกลบเกลื่อน
ละไลไหลน้อยฤๅไหลให้ลายเลื่อน ดูก็เหมือนน้อยฤๅเหมือนกับแม่มด
ผีเข้าสิงน้อยฤๅสิงวิ่งเข้าออก ผีให้หลอกน้อยฤๅหลอกเล่นสดสด
ถึงเสียกลน้อยฤๅกลได้ยลพยศ พึ่งเห็นคดน้อยฤๅคดเหมือนเคี้ยวมอญ
เสียแรงรู้น้อยฤๅรู้ไม่เที่ยมเท่า เห็นลิ้นเจ้าน้อยฤๅเจ้าเฝ้าหลอกหลอน
ฉะช่างทำน้อยฤๅทำชะอ้อนวอน สอื้นอ้อนน้อยฤๅอ้อนแทบอ่อนแด
อันน้ำคำน้อยฤๅคำยังช้ำเจ็บ ดูรอยเล็บน้อยฤๅเล็บยังเป็นแผล
เดี๋ยวนี้นี่น้อยฤๅนี่ทำขี้แย ในที่แท้น้อยฤๅแท้จะแก้อาย
ให้ฦๅชั่วน้อยฤๅชั่วทั่วพิภพ จะล้างลบน้อยฤๅลบเหลือหลบหาย
ยังแค้นชายน้อยฤๅชายมาหมิ่นชาย เห็นเชิงง่ายน้อยฤๅง่ายด้วยง่ายงาม
ทนงหาญน้อยฤๅหาญว่าการสนิท ครั้นคิดคิดน้อยฤๅคิดน่าใคร่ถาม
จะฉาวความน้อยฤๅความน่าอายความ จึ่งให้นามชื่อคุลาซ่อนลูกเอย ฯ

ฯ ๑๘ คำ ฯ

โคลงบอกกลอักษรคุลาซ่อนลูก

๏ กลคุลาซ่อนบุตร์โอ้ อัศจรรย์
ถอนทุกวรรคผูกพัน เงื่อนไว้
ซ้ำความเล่ห์ความขัน คิดยาก จริงนอ
ดูที่วรรคต้นได้ ตลอดถ้อยที่กล ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๕๘ กลอักษรถอยหลังเข้าคลอง

พระราชนิพนธ์

๑ เจ้างามสรรพสารพางค์ดังนางสวรรค์

โพยมแจ่มจันทร์เปรียบพอเทียบทัน ทันเทียบพอเปรียบจันทร์แจ่มโพยม
โฉมชอ้อนอับสรทรงเสมอสมร สมรเสมอทรงอับสรชอ้อนโฉม
ฤๅทัยโทมโทรมเศร้าประเล้าประโลม ประโลมประเล้าเศร้าโทรมโทมฤๅทัย
ไฉนคิดจะชิดชมสนมสนิท สนิทสนมชมชิดจะคิดไฉน
เจียมใจด้วยไหวหวั่นเพราะพรั่นใจ ใจพรั่นเพราะหวั่นไหวด้วยใจเจียม
เสงี่ยมงามเจ้าแจ้งประจักษ์รักแถลง แถลงรักประจักษ์แจ้งเจ้างามเสงี่ยม
ร้อนอกเรียมเทียมระทมกรมเกรียม เกรียมกรมระทมเทียมเรียมอกร้อน
ถอนฤๅทัยทอดนอนกรกอด กอดกรนอนทอดฤๅทัยถอน
คิดครวญใคร่สมรมิ่งวิงวอน วอนวิงมิ่งสมรใคร่ครวญคิด
จิตร์จริงเจ้าสวาทจงอนงค์นาฏ นาฏอนงค์จงสวาทเจ้าจริงจิตร์
ร้างแรมไม่คิดหวังผังชีวิต ชีวิตผังหวังคิดไม่แรมร้าง
ขนางใจไยสุดาสัญญาให้ ให้สัญญาสุดาไยใจขนาง
นวลแหนงด้วยหมางบาดสวาทวาง วางสวาทบาดหมางด้วยแหนงนวล
สงวนงามเจ้าทรามรักขอซักถาม ถามซักขอรักทรามเจ้างามสงวน
พรายแพร่งไม่ม้วนมิดต้องคิดควร ควรคิดต้องมิดม้วนไม่แพร่งพราย
หมายมุ่งเหมือนเดือนดับลับเมฆเกลื่อน เกลื่อนเมฆลับดับเดือนเหมือน-
-มุ่งหมาย
นิ่กแน่โอ้วายชีวิครังนชาย ชายครังนชีวิวาย โอ้แน่นิ่ก

ตริ๋กตรองหวังยังจิตร์คิดรอรั้ง　　รั้งรอคิดจิตร์ยั้งหวังตรองตริ๋ก
ลำลำใจนึ๋กคลั่งโอหังฮึ๋ก　　ฮึ๋กโอหังคลั่งนึ๋กใจลำลำ
ค่ำเช้าทุกข์ใจร้อนนอนจับไข้　　ไข้จับนอนร้อนใจทุกข์เช้าค่ำ
คนึ๋งครวญคร่ำถวิลกินระกำ　　ระกำกินถวิลคร่ำครวญคนึ๋ง
ถึ๋งคิดให้จิตร์จนพิกลจิตร์　　จิตร์พิกลจนจิตร์ให้คิดถึ๋ง
น้องนี้ฉะอิ้งอำทำมึ๋นตึ๋ง　　ตึ๋งมึ๋นทำอำอิ้งฉะนี้น้อง
สองภิรมย์ชมชิดประสิทธิสม　　สมประสิทธิชิดชมภิรมย์สอง
กลบทบรรยายย้ายทำนอง　　ชื่อถอยหลังเข้าคลองตรองอ่านเอย ฯ

ฯ ๒๖ คำ ฯ

โคลงบอกกลอักษรถอยหลังเข้าคลอง

๏ กลสารเสาวเลขนี้　　นามสนอง
ถอยท่อนหลังเข้าคลอง　　เคลื่อนไคล้
ใครอ่านเร่งตริตรอง　　ประหยัดเยี่ยง กลนา
แม้บ่ต้องตามใช้　　เช่นแล้วเสียความ ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๕๙ กลอักษรม้าลำพอง

พระองค์เจ้าคเนจร

(กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร)

๏ แสนโศกทรวงหน่วงหนักหน่วงทรวงโศกแสน
แค้นเคืองคิดจิตร์เจ็บจิตร์คิดเคืองแค้น　นางทดแทนแม่นหมายแม่นแทน-
-ทดนาง

น้องแหนงหน่ายคลายรักคลายหน่ายแหนงน้อง　หมางจิตร์หมองมิตร์มิ-
-มิตร์หมองจิตร์หมาง

จางเจื่อนจริงหญิงเอ๋ยหญิงจริงเจื่อนจาง　รวนเรร้างค้างเขินค้างร้างเรรวน

ชิดชู้ชอบลอบลักลอบชอบชู้ชิด　หวนหันคิดบึดบึ้งบึดคิดหันหวน

ชวนชมชื่นรื่นรักรื่นชื่นชมชวน　ชายคร่ำครวญนวลน้องนวลครวญคร่ำชาย

แนะนัดเนื่องเรื่องรักเรื่องเนื่องนัดแนะ　ร่ายเร่แระแวะเวียนแวะแระเร่ร่าย

อายอับสิ้นดิ้นดึดดิ้นสิ้นอับอาย　นึกน่าขายหน้าหนอน่าขายหน้านึก

ลักษณเสาวเลิศเฉิดโฉมเฉิดเลิศเสาวลักษณ　หมิ่นมอมพักตร์รักร่ายรัก-
-พักตร์มอมหมิ่น

ภูกล้ำเหลือเชื่อสุดเชื่อเหลือล้ำภูก　ใจแหนงนึกแคลงเคลือบแคลงนึกแหนงใจ

ตั้งจิตร์จงปลงชีพปลงจงจิตร์ตั้ง　ไข้ฝากฝั่งหวังคิดหวังฝั่งฝากไข้

ใยเยื่อสิ้นเจือจานเจือสิ้นเยื่อใย　นี้เช่นใครไหนที่ไหนใครเช่นนี้

ยอกย้อนยิ่งจริงจัดจริงยิ่งย้อนยอก　หนี้ตัวออกกลัวเหลือกลัวออกตัวหนี้

ดียียวนชวนชายชวนยวนยีดี　รักหรีกรี่ซี้ซิกซี้รี่หรีกรัก

เสแสร้งทำงำเงื่อนงำทำแสร้งเส　หนักกลเล่ห์เร่ร่อนเร่เล่ห์กลหนัก

ยักเยื้องพลอดฉอดฉ่อยฉอดพลอดเยื้องยัก　ชายทายทักควักค้อนควัก-
-ทักทายชาย

น่าชังชิงจริงจ้านจริงชิงชังหน้า　ขวายขวนกล้าหาเหตุหากล้าขวนขวาย

คายคมแสนแค้นเหลือแค้นแสนคมคาย　น้องหน่ายพี่อายเหลืออายพี่-
-หน่ายน้อง

แล้วลาหลาบลำปสรรลำปหลาบลาแล้ว   ส่องปองแคล้วแร้วราศแร้ว—
—แคล้วปองส่อง
ครองคู่ขาดชาติร้อยชาติขาดคู่ครอง   ม้าลำพองนามกำหนดกลบทเอยฯ

ฯ ๒๐ ฯ คำ

โคลงบอกกลอักษรม้าลำพอง

๏ กลกลอนย้อนยอกหน้า   หน่วงหลัง
ซ้ำสี่โดยที่สัง   เกตไว้
เป็นเก้ากับตัวยัง   คงที่ กลางแฮ
ม้าเล่นลำพองได้   ชื่อชี้เฉลยกล ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๖๐ กลอักษรกลมกลื่นกลอน

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ แสนเสียดายหายห่างโอ้ห่างหาย

แสนเสียดายกรายนาฏช่างนาฏกราย   แสนเสียดายงอนงามเจ้างามงอน
คิดถึงเหลือเมื่อครั้งสุขครั้งเมื่อ   คิดถึงเนื้ออ่อนเนื้ออุ่นเนื้ออ่อน
คิดถึงเคยนอนแนบนางแนบนอน   คิดถึงจรจำใจจากใจจำ
ส่งสารนักน้องเอ๋ยอกเอ๋ยน้อง   ส่งสารซ้ำพร่ำพร้องสั่งพร้องพร่ำ
ส่งสารเอ๋ยกรรมเคราะห์เป็นเคราะห์กรรม   ส่งสารคำวอนว่าเวียนว่าวอน
อาลัยนุชที่สุดแต่สุดที่   อาลัยพี่สอนสั่งพังสั่งสอน
อาลัยนางนอนเปลี่ยวมาเปลี่ยวนอน   อาลัยสมรใครเห็นไม่เห็นใคร

วิบากโอ้แค้นขุกไข้ขุกแค้น วิบากเส้นให้โหยจะโหยให้
วิบากพี่ไกลนางห่างนางไกล วิบากใจแลลับภุกลับแล
สุดคิดโศกผื่นผ่าสุดผ่าผื่น สุดคิดคืนแหห่างห้องห่างแห
สุดคิดแต่แด้ดิ้นเดี่ยวดิ้นแด สุดคิดแท้ทนทุกข์เหลือทุกข์ทน
บุญใดนำพี่พบเจ้าพบพี่ บุญใดที่ผลให้หนอให้ผล
บุญใดกลดลตามจึ่งตามดล บุญใดปนกรรมก่อทำก่อกรรม
ปานนี้โอ้จะหวนให้โหยให้หวน ปานนี้น้องจะคร่ำครวญเผ้าครวญคร่ำ
ปานนี้จะดำหมองมัวหมองดำ ปานนี้ค่ำเคยเคียงน้องเคียงเคย
ไม่ควรนางร้างแรมก็แรมร้าง ไม่ควรว่างเขนยกอดต้องกอดเขนย
ไม่เคยห่างเชยชวดก็ชวดเชย ไม่เคยเลยระทมทุกข์มาทุกข์ระทม
ขอเดชะผลสัตย์ซื่อเราซื่อสัตย์ ขออย่าพลัดสมสู่ขอสู่สม
จนสิ้นหล้าลมน้ำไฟน้ำลม ชื่อว่ากลมกลืนกลอนซ่อนสนเอย ฯ

ฯ ๒๐ ฯ คำ

โคลงบอกกลอักษรกลมกลื่นกลอน

◎ กลกลอนกลับท้ายทอด หลังสลับ สองนา
วรรคหนึ่งถอนนพนับ เช่น ชี้
สอดสนซ่อนกลกลับ กลบเกลื่อน
ยลเยี่ยงแบบบทนี้ ชื่อกล้ำกลืนกลอน ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๖๑ กลอักษรลิ้นตะกวด (ที่ ๑)

พระราชนิพนธ์

๏ ได้ทราบสารเสนหาน่าเสสรวล
จะมาเย้ายั่วใจให้เรรวน เห็นเล่ห์ล้วนลวงล่อข้อจงใจ
ซึ่งว่าแสนรัญจวนหวนโหยถวิล ทั้งโดยดิ้นอกจะหักรักหลงใหล
มอบชีวังฝั่งฝากปลงฤๅทัย จะคงให้ความสัตย์จริงสิ่งรักแรง
ไม่น่าเชื่อเจือใจในลิ้นหวาน พึ่งสิ้นสารตรองตริ๋กนึ๋กหนักแหนง
ใช่ใจหญิงนี้จะกลิ้งเหมือนพักแฟง ลิ้นหลักแหล่งเลื่อนลอยคอยลมลิ้น
อย่ามาล่อยอโฉมให้เหลือเหลิง หลงเชื่อเชิงได้ดังหวังสมถวิล
จนตายจากก็ไม่อยากนิยมยิน ทิ้งถมดินเสียเถิดรักอย่าควรคิด
จะโลมเล่นเช่นชู้รู้เท่าถึง ขึ้นเดาดึ๋งดื้ออาลัยให้หวนจิตร์
แม้นจริงจังหวังจักชักชวนชิด อย่าม้วนมิดเที่ยวหาหน้าว่าบนบาน
มาสู่ขอต่อชนกยกให้ขาด ที่ใจมาดจะได้เหมือนนุสนธิ์สาร
ขอเทวัญในชั้นฉ้อช่วยดลดาล ให้พ้นพาลสารเสน่ห์เล่ห์ลิ้นทอง
แม้นเชื่อชายง่ายงามตามติดต้อย มีนิดหน่อยคงปอกลอกจนสิ้นของ
เสน่หาเหมือนยาพิษมิตรกินลอง มีดิ้นร้องเหยียบดินผิดคิดคร้ามใจ
อย่าน้อยหน้าเลยนะชายหมายลักลอบ ไม่รักตอบเพราะวิตกอกหวามไหว
อย่ากังวลบ่นถึงให้จามไอ บอกนามไว้ลิ้นตะกวดอวดชายเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๖๒ กลอักษรลิ้นตะกวด (ที่ ๒)

พระราชนิพนธ์

๑ ได้ทราบสารเสน่หาน่าสรวลเส

จะมาเย้ายั่วใจให้รวนเร เห็นล้วนเล่ห์หลวงล่อข้อใจจง
ซึ่งว่าแสนรัญจวนหวนถวิลโหย ทั้งดิ้นโดยอกจะหักรักใหลหลง
มอบชีวังฝั่งฝากฤๅทัยปลง จะให้คงความสัตย์จริงสิ่งแรงรัก
ไม่น่าเชื่อเจือใจในหวานลิ้น ฟังสารสิ้นตรองตรึกนึกเหนงหนัก
ใช่ใจหญิงนี้จะกลิ้งเหมือนแฟงฟัก ลิ้นแหล่งหลักเลื่อนลอยคอยลิ้นลม
อย่ามาล่อยอโฉมให้เหลิงเหลือ หลงเชิงเชื่อได้ดังหวังถวิลสม
จนตายจากก็ไม่อยากยินนิยม ทิ้งดินถมเสียเถิดรักอย่าคิดควร
จะโลมเล่นเช่นชู้รู้ถึงเท่า ขึ้นดิ่งเดาดื้ออาลัยให้จิตรหวน
แม้นจริงจังหวังจักชักชิดชวน อย่ามิดม้วนเที่ยวหาหน้าว่าบานบน
มาสู่ขอต่อชนกยกขาดให้ ที่มาดใจจะได้เหมือนสารนุสนธิ์
ขอเทวัญในชั้นฉ้อช่วยดาลดล ให้พาลพ้นสารเสน่ห์เล่ห์ท้องลิ้น
แม้นเชื่อชายง่ายงามตามต้อยติด มีหน่อยนิดคงปอกลอกจนของสิ้น
เสน่หาเหมือนยาพิษมิตรลองกิน มิร้องดิ้นเหยียบดินผิดคิดใจคร้าม
อย่าน้อยหน้าเลยนะชายหมายลอบลัก ไม่ตอบรักเพราะวิตกอกไหวหวาม
อย่ากังวลบ่นถึงให้ไอจาม บอกไว้นามลิ้นตะกวดอวดชายเอย ฯ

ฯ ๑๖ คำ ฯ

โคลงบอกกลอักษรลิ้นตะกวด

๏ คันโลงลักษณเช่นชี้ เชิงเชลง นี้นา
โดยแยบแบบบรรเลง เหล่านี้
ลิ้นตะกวดประกวดเพลง ยาวคู่ เคียงแฮ
อ่านบทบนล่างลี้ ล่างแล้วเล็งบน ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๖๓ กลอักษรดอกไม้พวง

พระราชนิพนธ์

๏ นิจาเอ๋ยกะไรเลยไม่เคยเห็น

นิจาเอ๋ยกะไรน่าน้ำตากระเด็น นิจาเอ๋ยกะไรเป็นได้เช่นนี้
แค้นใจเจ็บใจงมหลงลมล่อ แค้นใจเจ็บใจหนอไม่พอที่
แค้นใจเจ็บใจเหลือเพราะเชื่อดี แค้นใจเจ็บใจกระจี้บัดสีใจ
อ่อกระนี้ดอกฤๅชายไม่อายหน้า อ่อกระนี้ดอกฤๅกล้าสัญญาได้
อ่อกระนี้ดอกฤๅสัตย์สบัดไป อ่อกระนี้ดอกฤๅใจช่างไม่คิด
เสนาะเหลือเมื่อยามรักอักษรสาร เสนาะเหลือเมื่อยามหวานฉะหวานสนิท
เสนาะเหลือเมื่อยามชังไม่หวังมิตร์ เสนาะเหลือเมื่อยามจิตร์จะผิดกัน
น้ำคำช้ำเจ็บแสบแยบหยิบยก น้ำคำช้ำเจ็บอกเพราะหกหัน
น้ำคำช้ำเจ็บใจดังใครพั้น น้ำคำช้ำเจ็บอั้นแค้นตันทรวง
เถิดคะไม่ละปากจะฝากหยาบ เถิดคะไม่ละหลาบจะจาบจ้วง
เถิดคะไม่ละพักตร์จะตักตวง เถิดคะไม่ละล้วงจะล่วงเกิน

เพราะเชื่อชู้รู้พูดจึ่งพูดเพราะ
เพราะเชื่อชู้รู้เหาะจึ่งเหาะเหิร
เพราะเชื่อชู้รู้ข่มจึ่งงมเพลิน
เพราะเชื่อชู้รู้ประเชินต้องเมินรัก
ถึงตายเป็นได้เห็นสัตย์สลัดหาย
ถึงตายเป็นได้เห็นลายลิ้นชายประจักษ์
ถึงตายเป็นได้เห็นเวทวิเศษนัก
ถึงตายเป็นได้เห็นพักตร์คนลักลับ
เป็นไรมีดีแล้วนางช่างพรางแผล
เป็นไรมีดีแล้วแม่จงแร่หรับ
เป็นไรมีดีแล้วชายทำคล้ายคลับ
เป็นไรมีดีแล้วลับหลับตาพอ
ถนอมกล่อมเลี้ยงนุชให้สุดอย่าง
ถนอมกล่อมเลี้ยงนางขึ้นห้างหอ
ถนอมกล่อมเลี้ยงหล่อนสู้งอนง้อ
ถนอมกล่อมเลี้ยงหนอพอเพียงใจ
เกิดเป็นหญิงจริงชั่วชาติเดียวเถิด
เกิดเป็นหญิงจริงอย่าเกิดในชาติใหม่
เกิดเป็นหญิงจริงจนยุบลไว้
ชื่อดอกไม้พวงพู่จงรู้เอย ฯ

ฯ ๒๒ คำ ฯ

โคลงบอกกลอักษรดอกไม้พวงพู่ร้อย

๏ ดอกไม้พวงพู่ร้อย กรองงาม
กะทู้หนึ่งสี่วรรคสาม วรรคบ้าง
ต้นวรรคร่วมเรียงความ ปลายแยก ความเฮย
ไว้เช่นเป็นกลอ้าง อ่านแจ้งจงเห็น ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

๖๔ กลอักษรเมขลาโยนแก้ว

หลวงนายชาญภูเบศร์

๏ โอ้แสนเสน่หหักรักหักเห

เหหักรานถ้อยคำทำลังเล
ลังเลเทธิบายบ่ายเบี่ยงกระบวน

กระบวนบิดคิดเห็นดอกเช่นคิด เช่นคิดบิดความควันก็กลั้นสรวล
กลั้นสรวลกันฉันใดไฉนนวล ไฉนนวลที่มิควรก็ควรตรอง
ควรตรองว่าต้องว่าเพราะคิดหลัง คิดหลังมั่งเพราะเราเป็นเจ้าของ
เจ้าของคิดถึงไม่มิตรจิตร์จองปอง จิตร์จองปองเชื่อคำก็ทำเนา
ทำเนาเขาอ้อยอิ่งทิ้งความสัตย์ ความสัตย์ย่อมเห็นชัดน้ำใจเจ้า
น้ำใจเช่นขัดขวางก็พรางเรา พรางเราทางลาดเลาเห็นเหลืองาม
เหลืองามของน้องนางที่นับถือ นับถือฦๅชื่อสนิทก็คิดขาม
คิดขามมาพิเคราะห์พอเหมาะความ เหมาะความเล่ห์เหลือลามเหมือนเลี้ยงพราย
เลี้ยงพรายนักตักเตือนก็เหมือนหิ่งส์ เหมือนหิ่งส์แต่เคียดขึ้งไม่รู้หาย
รู้หายไปไหนในเช่นเราเป็นชาย เป็นชายอิ่งหิ่งส์ไม่อายเท่าเสียเชิง
เสียเชิงบ้างฦๅฦๅออกอื้อฉาว อื้อฉาวร้าวจะรานตามการเหลิง
การเหลิงรักลักลอบจนบ่นเบิ่ง บ่นเบิ่งละเลิงเห็นเล่ห์จะเลยลา
เลยลาลี้นสิ้นหมดที่คดคิด คดคิดมิตร์สนิวาสปรารถนา
ปรารถนาขาดเขตรจิตร์เจตนา ชื่อเมขลาโยนแก้วกลบทเอย ฯ

ฯ ๑๖ ฯ คำ

โคลงบอกกลอักษรเมขลาโยนแก้ว

๏ เมขลาโยนแก้วล่อง อัมพร
นามนิยมอักษร แบบเบื้อง
อักษรวรรคหน้าถอน เพิ่มวรรค หลังเอย
จงพิจารณ์อ่านเยื้อง แยบให้ถูกกล ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต.

ตำราโคลงกลบท [๑]

โคลงลักษณ์ซ่อนกล

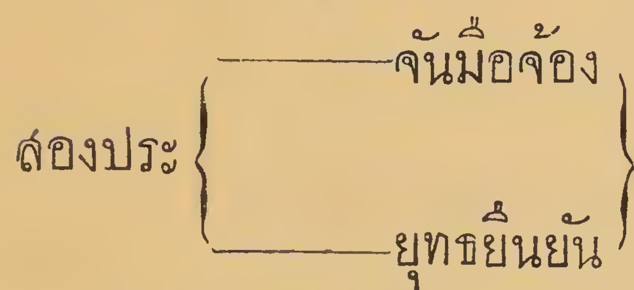
◎ หะหายกระต่ายเต้น ชมจันทร์

นกยูงยังกระสัน หาเมฆ ฯ

โคลงลักษณซ่อนเงื่อน

◎ จรีกางห่มหอกเสื้อง แทงเขน

ย่องย้อง

จ่อแทง

นางอั้วเพ่งผัวเอน ควายเสี่ยว ฯ

โคลงลันโลงลิลิต

◎ กากีแน่งน้อยนาฏ เนื้อหอมปลาดเลิศนาง
สุรางค์จอมกระษัตริย์สิ้น ประถีนใจบเจี่ยมถนอม
ออมเสน่ห์เลยนะแม่ ระรี่แร่แดดิ้น
ด่วนเต้าตามครุฑ ฯ

---

(๑) จารึกติดไว้ที่เสาพเนกประตูเข้าพระระเบียงชั้นนอกทั้ง ๔ ทิศ คู่กับตำราฉันท์มาตราพฤติ ศิลาจารึกยังมีครบ

โคลงโก่งศรเนตรแผลงเป็นคู่ ๆ กระทู้โคลง

เบ็ด	ทุ่ง	พราย	นา	สาตร	กาย	เบื่อ
เจ็ด	รุ้ง	สาย	ฮ่า	บาด	อาย	เอื้อ

นุช	ชาย	สวาสดิ์	แล	ค่อย	เมื่อ	ง่า	ไย
สุด	หมาย	นาฏ	แฮ	ม่อย	เงื้อ	ช้า	ไฉน

โคลงจองถนน

ศศิธร	จรแจ่มเรือง	ผ่องแผ้ว
	กลางอัมพร	
ดาษดาว	ประดับสลอน	แวดล้อม
	จันทราแพร้ว	

โคลงวลสมุท

เทวะ	ฤทธิ	เรืองร่อนฟ้า	เดช	ผล
ราช		รุ่งสากล		ท้าว
สิทธิ		ลับล่องหน		เวท
บุญ		อาจอคร้าว		กรรม

๏ โปกฉาดข้าบาทได้ กินตัว
สมเด็จอยู่หัวแกง คูถรึ้น
หญิงใด พ่อหลอก เหลวแหลก
ผัว ผัว ผัว ๆ
ใครแม่ ปลอกปลิ้น แหลกล้ำ

เสือ	แสวง	โค	เสือ
โจม	จับ	เคี้ยว	ซุ่ม
กระ	หยับ	ขบ	คอย
เสือ	ยอบ	ย่อง	เสือ

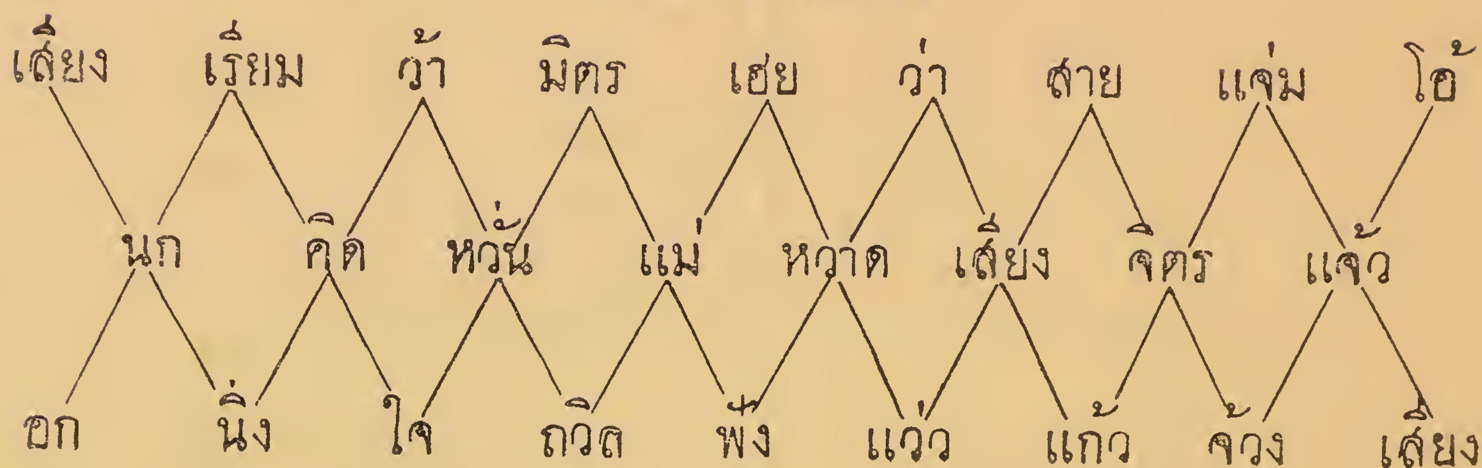
รีบรวบแล้วแหลก
ยับหยิบยักกิน
๔
๓ พิฆาฏ ๑
๒
เล่งนัก ๆ ปั้นปึ้
นรฉิบหายทรัพย์

๏ ศรีอยุธยิ่งด้าว ดาวดึงส์ สวรรค์แฮ
สรรพสิ่งสมบัติพึง เลิศหล้า

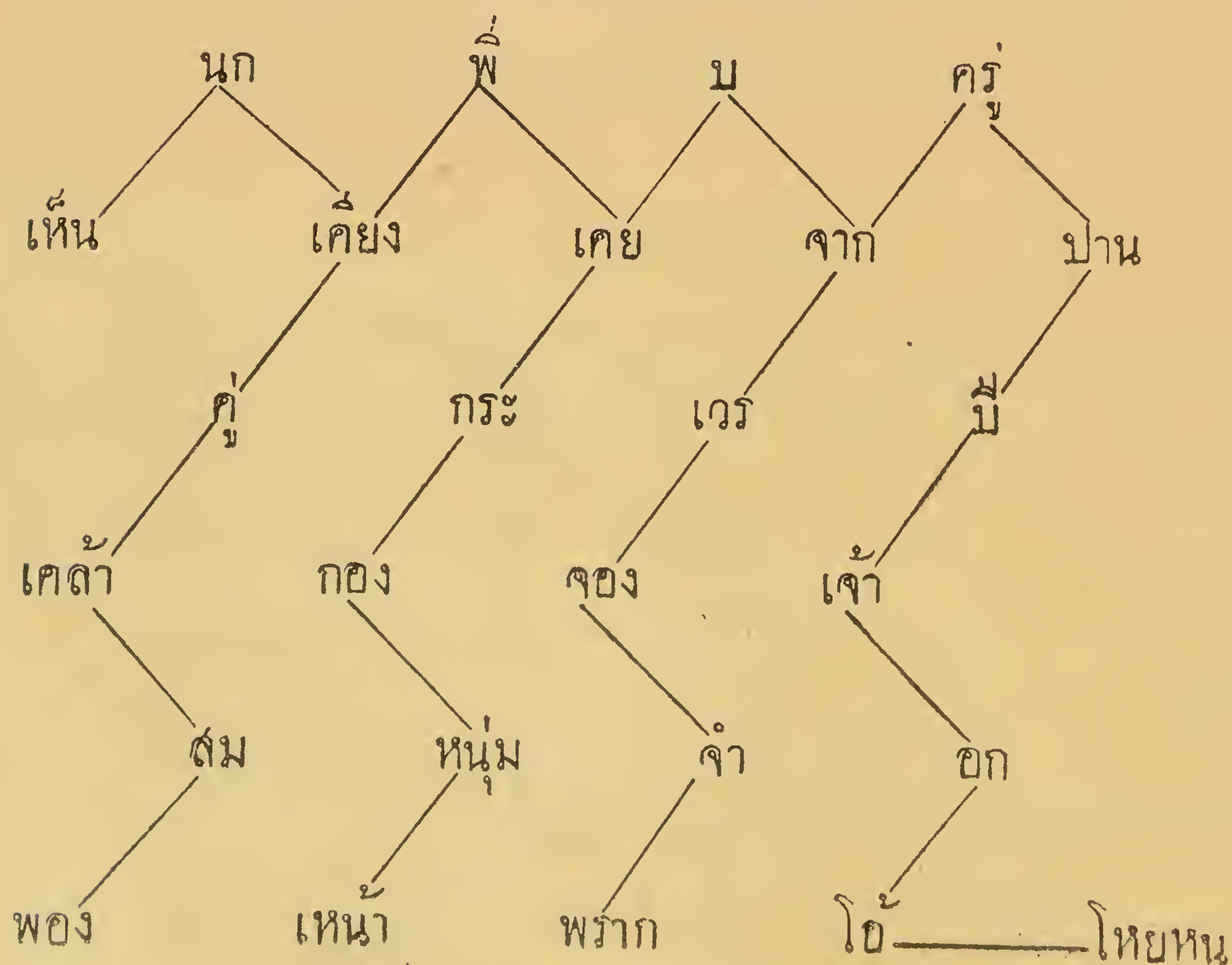
๑ | ๑|๒
๐ | ฯละ |
๐ |

พรรณพัตรขัดค่าค้า ๕๕๖ |/|๑

โคลงตารางเพ็ชร

โคลงรังนกกระจาบ

ฉันท์ลันโลงโคลงลาว ๑๔ อักษร

◎ อกโอ้เอ๋ยอก เคยตูบตก
แค้นยินคิดยากถวิลแค้น ฉั่งแม่เฮ่ยจุ่ง
น่านเมื่อฟ้ามุ่ง ดินแม้นดลจิตรช่วยถึ้ง ฯ

◎ นอนเอยนอนวัน ไผ่ผั้นว่าได้ ไปพบศรี
เจ้าสาวสวัสดิ์กระษัตริย์ อยู่ดีหรือไค่เจ้าแน่งน้อย
เรียมรักเจ้าสุดแสนทวี ตัวพี่ไม่ไค่แต่ใจสร้อย
ดังหนึ่งเลือดตาจะหยาดย้อย เพราะเพื่อน้องน้อยเจ้านานมา ฯ

โคลงประดิษฐจำอวด

◎ เจ้าพวงกะระบุหนิ่งพริ้งเพราสรัพ
พี่จะแขวนไว้กับกิ่งฟ้า
จะโจ่งถิ่งฉิ่งฉับกรับสรวบ
ช่างไม่เห็นแก่หน้าพี่บ้างเลยหนอ ฯ

โคลงประดิษฐนักปราชญ์ชำนาญกลอน
และพินทุ เอก โท ตรี จัตวา กากบาท

๏ ต่อไก่ตั๋งตี๋ปึ๊ก
ชั้นอี๊กเอื๋อยแจ้ว
ป่าไก่หลิ๋กเลี่ยงเกี่ยงบ่วงแฮ
ชั้นเอ๊กแล้วลอดเลี้ยวเปรี๋ยวปร๋อ ฯ

โคลงรวงผึ้ง

๏ เรียม — รัก — โฉม — นาฎ — เพี้ยง — จิตร — ชาย — แม่ — เอย
แสน — เสน่ห์ — นุช — พ่าง — วาย — ชี่พ — ชู้
ความ — โศก — สุด — สวาท — หมาย — มาด — มอบ — รัก — นา
ใจ — พี่ — หวัง — หยั่ง — รู้ — จิตร — เจ้า — จริง — ไฉน

กลโคลงตลบนกกลางหาว

๏ ฤๅเล่ห์รักระลึกรู้ ว่าเจ้าหวังใจ
ตลบนกชักยนต์ดัก กระดากชู้ ฯ

ฝอยโคลงตลบนก

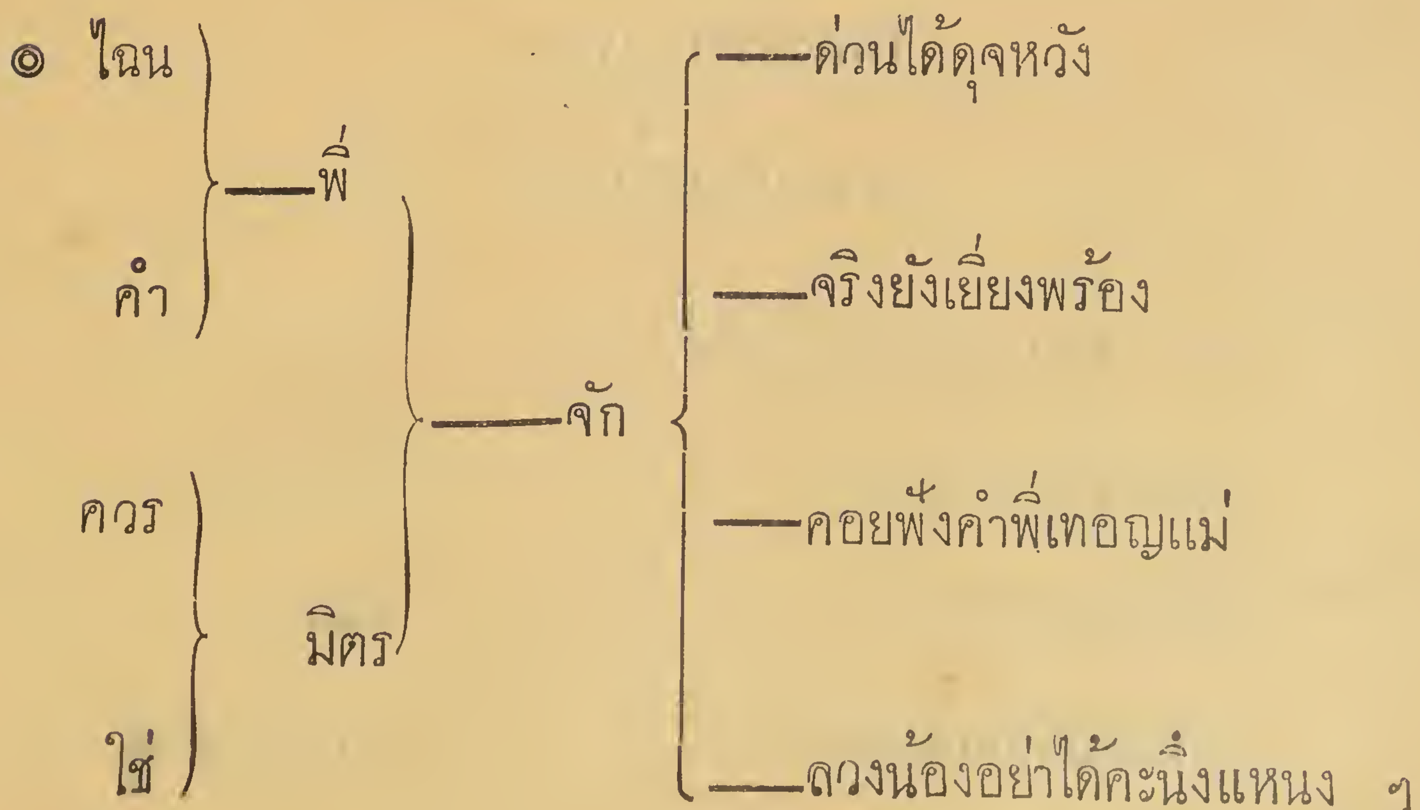
◎ สอง ถึ่ง ตลบ เหล้นคู่ เขจรจริงนอ
สาม ท่อน นก คือกลอน กล่าวแจ้ง
สี่ โท กลาง ประถมซอน ซ่อนจัตุโทแฮ
หนึ่ง เอก หาว หายแสร้ง สี่ไว้สามศูนย์ ฯ

◎ ยายกะตาทำไร่เช้า
ถ่ายทุกใส่เทียบแต้
สำหรับราษฎร์คลำคิด โคลงนา
นักปราชญ์ชาติ ท่านเทียนสอาดงาม ฯ

(โคลงกลบทแต่ต้นมาถึงแค่นี้ฉบับในหอพระสมุด ฯ จดไว้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ พิจารณาดูเห็นว่ามิใช่ทั้งหมดมีของเก่าบ้าง)

กลโคลงเยกทาง

กรมหมื่นไกรสรวิชิตทรงพระนิพนธ์

กลโคลงพรางขะบวน

กรมหมื่นไกรสรวิชิตทรงพระนินธ์

เพี้ยง	ผ่องพักตร	จันทร
ศร	เนตรคม	บาดซ้ำ
งอน	แง่งาม	มารยาท
ล้ำ	ศักดิงาม	เลิศ

โคลงตรีพจนบท

พระเทพโมลีแต่ง

◎ ดัดแปลงเปลี่ยนแก้เก่า กลบท
ร้อยเรียบรสเรียงจัด แจกถ้อย
ที่ควรพัดผูกพจน์ ผันผ่อน
สามคาบซ้อนเศกส้อย อ่านซ้ำสอบดู ฯ

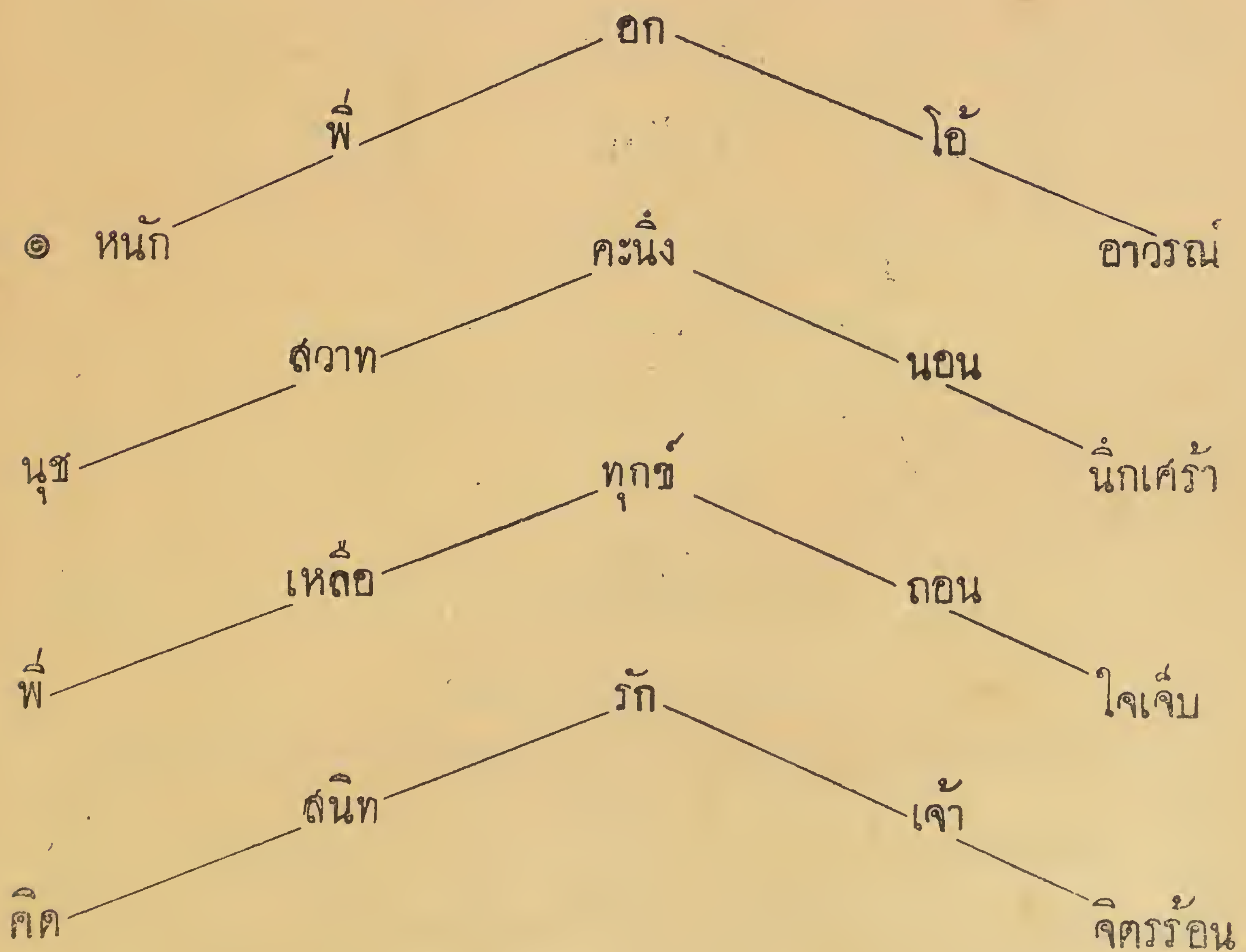
กลโคลงนาคโสณฑิก

ขุนมหาสิทธิโวหารแต่ง

◎ แสนทุกข์ทวีเทวษให้ ใจข่อนข้อนอกตี
สุดที่มาดสวาทศรี นางลับลี้หลีกล้อน ฯ

กลโคลงกาโกโลกนัยน์

ขุนมหาสิทธิโวหารแต่ง

รัญจวน

กลโคลงจาตุรทิศ
หลวงชาญภูเบศรแต่ง

			เร้า			
		รื่น	รส	รวย		
	มล		คนธ์		ชื่พ	
มุท	โก	เมศ	ถนอม เรียม	นุช	รัก	นาง
	แก้ว		อ้อน		กล	
		แอบ	อ่อน	อิง		
			เคล้า			

กลโคลงช้างประสานงา
หลวงชาญภูเบศรแต่ง

แท้ทดรัญ	รัก ร้อน	ทุกข์ ทน	ทุรนรน
มลนฤนุช	สั่ง สาร	มิตร มิ่ง	สมรอย่าข้อนอกโอ้

กลโคลงกบเต้นต่ายระยาง

กรมหมื่นไกรสรวิชิตทรงพระนิพนธ์

เนา นึก น้อง นอน นอ

คอย เคียด เคย เคียง

รัก ฤๅ รอญ รู้

ห่าง หัก ห่อน

ใจ จึ่ง จร จาก เจย

เบือน บาก บิด บ่าว

เชิง ชิด ชู้ ใช้ เชือน

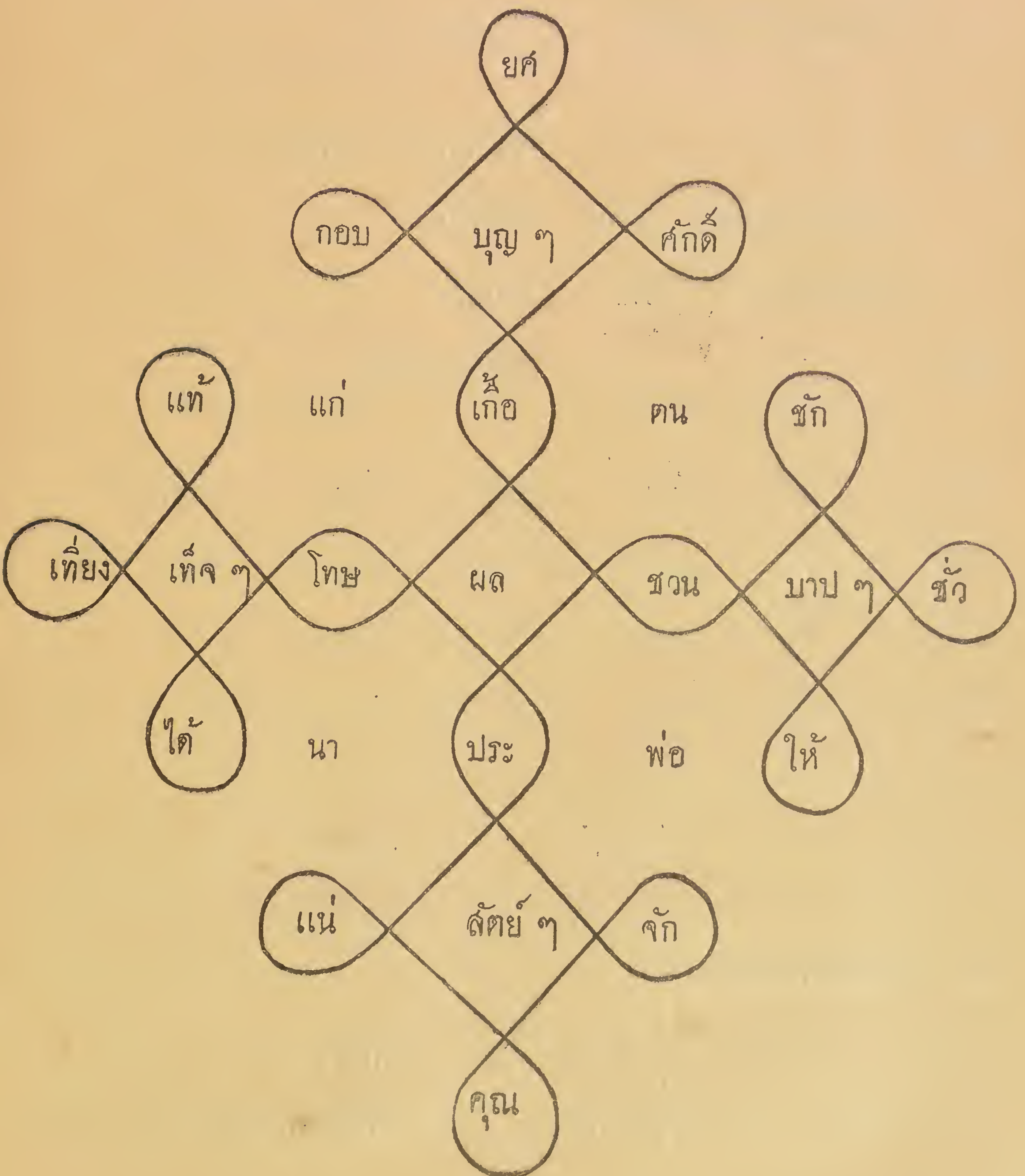
บีด บ้อง บิ่ง ปน

กลโคลงจักรราศี
ขุนมหาสิทธิโวหารแต่ง

◎ ปฐม แถ้ว นาพ่อ
ระดับไว้
ขุนโหรหากแสดงแฮ
ให้โลกรู้ราศี

กลโคลงดาวล้อมเดือน
กรมหมื่นนุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์

อุบลบงกชล้อย สวยสด
หอม รื่นเร้า
หมู่ ฯ
ผึ้งทราบเสาวรสเคล้า คลำตอม ๆ

เรา ร่วมถวาย พระฤๅ
เคยเก็บดอกไม้ หมาย ร่วมต้น
จึ่งจากพี่พ้น วาย สวาทพี่
นุช พี่เพียงวายตาม ๆ

เคย	ชื่น	รื่น	รส	น้อง	นิ่กกระสัน
แอบ	อุระ	ร่วม	ภิรมย์	ฤๅ	ห่าง
แนบ	สนิท	สม	สู่	ห้อง	
ชิด	เชื่อ	เชย	ชม ๆ		

◎ คำปราชญ์ว่าอย่า
- ค้า ยาพิษ
- คิด คดจ้าว
- ชิด คนชั่ว
- ห้าว หักเหี้ยนหายคม ๆ

โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์[๑]

๏ รงงเรขราเมศร์ตั้ง เดอมแสดง เรื่องฤๅ
รอนมฤคมารีศแปลง ล่อไท้
คอนคานผ่านพนัศแขวง ประสบพระ นุชนา
เสนอเหตุอัคเรศใช้ ติดเต้าตามองค์ ฯ

๏ แสดงภาพทศพักตร์อุ้ม อรสี ดาเอย
รีบออกนอกกุฎี ด่วนเต้า
ขึ้นรถเลื่อนลอยสี เลอลาศ มาแฮ
นงนุชสุดเทวษเศร้า สวาทร้างห่างเกษม ฯ

---

(๑) โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์นี้ จารึกใต้แผ่นศิลาจำหลักภาพเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งติดที่พนักรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพน การที่จำหลักแผ่นศิลา คัดเรื่องรามเกียรติ์มาแต่ตรงที่จะเขียนรูปภาพได้งาม ส่วนโคลงที่แต่ง ๆ สำหรับแถลงเรื่องภาพที่จำหลักไว้ โคลงบท ๑ สำหรับภาพแผ่น ๑ ด้วยเหตุนี้เรื่องในโคลงจึงไม่สู้ติดต่อกัน เพราะไม่ได้แต่งเป็นโคลงเรื่องรามเกียรติ์เหมือนที่แต่งจารึกในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อในรัชกาลที่ ๕ จึงเรียกว่าโคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนกวีที่เป็นผู้แต่งนั้นก็หาทราบว่าผู้ใดแต่งบทใดไม่ เป็นแต่ทราบว่าโคลงภาพรามเกียรติ์ทั้งปวงนี้ กวี ๕ คน คือ กรมหมื่นไกรสรวิชิต ๑ หลวงชาญภูเบศร์ ๑ หลวงสุวรรณอักษร ๑ ขุนมหาสิทธิโวหาร ๑ นายนุชมหาดเล็ก ๑ ช่วยกันแต่ง

๑๓ ไม่เห็นตัวอักษร รูปภาพนั้นเมื่อทศกัณฐ์พบสดายุ

๑๔ ริรูปรามราศไท้ เทพี
สถิตย์อยู่ยังกัทลี ป่ากว้าง
สุครีพราชกระบี่ ทูลบาท พระฤา
เชิญปราบพาลีมล้าง ชีพด้วยแสงศร ฯ

๑๕ ปางพระยาพานเรศเจ้า ขึดขิน
ออกหมู่มาตยาผิน พักตร์พ้อง
สุครีพเหาะเยาะยิน คำหยาบ หยามแฮ
ออกจากคฤหาศน์ห้อง เหาะเข้ารณรงค์ ฯ

๑๖ จักรกฤษณ์พิศณุขึ้น ศรสาย
คอยฆ่าพาลีหมาย ม่งน้าว
เห็นฤทธิ์คิดเสียดาย เพราะสัตย์ เสียนา
จนจิตรจำใจท้าว ลั่นล้างวางศร ฯ

๑๗ พาลีตีต่อน้อง เฉวียนฉวัด
ศรจักรปักอกหัตถ์ จับไว้
เหลือบเห็นพระจักรรัตน์ เป็นสี่ กรแฮ
คลายโกรธน้องร้องไห้ สั่งแล้วลาตาย ฯ

๑๘ จำหลักจักรกฤษณ์ให้ หนุมาน
องคตชมพูพาล รีบเร้า
คุมพลสี่สมุทชาญ ชัยเยศ
ไปสืบหนทางเต้า หนึ่งทั้งถวายแหวน ฯ

๏ แสดงรูปสุครีพเผ้า บาทบงสุ์
สิบแปดมงกุฎวงศ์ ใหญ่น้อย
ลิงเล็กไพร่หลวงคง มีชื่อ
ตามที่มีนับร้อย นอบน้อมทูลถวาย ฯ

๑๐
๏ ลำดับจับที่นี้ สามทหาร
รับสั่งองค์อวตาร ใส่เกล้า
พาพลออกจากสถาน คันธมาทน์
หมายมุ่งเมืองมารเข้า เขตรแคว้นแดนพนม ฯ

๑๑
๏ ไม่มีตัวอักษร ภาพนั้นเมื่อบักหลั่นขึ้นจากสระ สามทหารนอนหลับ

๑๒
๏ อสุรีกีต่อด้วย องคต
องคตจับรากษส จักมล้าง
บักหลั่นเลื่อมเลี่ยพยศ ขอโทษ
ต่างได้ถามนามอ้าง เรื่องต้นตนแถลง ฯ

๑๓
๏ หลานอินทร์ยินยักษ์ย้อน ถามหา ทางนา
ยักษ์บอกทางลงกา เกาะให้
องคตลูบเกศา ตลอดสุด หลังแฮ
บักหลั่นพ้นสาปได้ สู่ฟ้าเสวยรมย์ ฯ

๑๔
๏ วายุบุตรยุดหยอกน้อง นางสวรรค์
เทพบุษมาลีผัน พักตร์พ้อ
ลิงหาวเด่นดาวตวัน จันทร์จาก โอษฐ์เอย
นางนิยมชมอ้อ แอบชู้ชวนเกษม ฯ

๑๕
๏ ลูกลมสมสุขด้วย ดวงสมร
นางว่าวานวานร ส่งฟ้า
วายุบุตรหักอาวรณ์ สังวาส
อุ้มนุชสุดสวาทคว้า คว่างขึ้นเสวยสวรรค์ ฯ

๑๖
๏ พบนกโลมหลุ้นชื่อ สำพา ที่เอย
รู้แห่งทางลงกา เกาะแก้ว
วานลิงไห้สามลา โลมงอก งามแฮ
วายุบุตรขึ้นขี่แล้ว นกนั้นผันผยอง ฯ

๑๗
๏ เสื้อสมุทอ้าโอษฐ์ยั้ง ยืนบึด ทางแฮ
กวัดแกว่งตระบองบิด แบกจ้อง
หณุมานผาดแผลงฤทธิ เร็วรีบ
เข้าปากแขวะแหวะท้อง ยักษ์ร้ายวายชนม์ ฯ

๑๘
๏ สายัณห์บรรลุด้าว ดาบส
นามบรมนารท หง่อมง้อม
หณุมานมาดหมายทด ลองฤทธิ ท่านนา
วอนว่ามายาย้อม อยู่ยั้งยังสถาน ฯ

๑๙
๏ แปลงตนโตมั่นต้น เต็มศา ลาเอย
ลองฤทธิ์พระสิทธา ท่านแก้
บันดาลเรียกลมพา ฝนสาด ซ้ำฤา
ลิงเปียกยับรับแพ้ สั่นท้าวหนาวฝน ฯ

๒๐ ๏ ธารกรนักสิทธิ์แสร้ง   เป็นปลิง
สาปสั่งคอยกัดลิง   ที่น้ำ
หนุมานตื่นตนติง   ลงสู่ สระแฮ
ปลิงเกาะกัดคางปล้ำ   ปลดทิ้งฤๅถอน ฯ

๒๑ ๏ วายุบุตรสารภาพแพ้   รับผิด
นารทเมตตาจิตร   ปลดให้
พลางถามที่ทางทิศ   อสุเรศ
ดาบสบอกจำได้   เสร็จแล้วลาจร ฯ

๒๒ ๏ กองตระเวนอากาศห้อม   แหนลง กาเฮย
เห็นบุตรพระพายตรง   สู่แคว้น
เร่งพลรุกรณรงค์   รุมจับ กระบี่แฮ
กระบี่ระบัดขัดแค้น   ไล่ล้างกลางโพยม ฯ

๒๓ ๏ หนุมานหาญหักเข้า   โจมจับ
อากาศตะไลรับ   รบด้วย
หนุมานตัดเศียรกับ   แขนขาด ลงแฮ
อากาศตะไลม้วย   มอดกลิ้งกลางดิน ฯ

๒๔ ๏ เห็นนางนอนแนบท้าว   ทศกัณฐ์
หมายแม่นสีดาพรรณ   เพริศพริ้ง
หนุมานจับตรีหัน   กวัดแกว่ง
พอแว่วสำเนียงจึง   จกยั้งหยุดถวิล ฯ

๒๕ ๏ โจษจดกนแห่หน้า นำคับ โคมแฮ
ตำรวจแปดกรมครบ เพียบพื้น
โดยเสด็จจักรพาพภพ อสุเรศ ท่านนา
เสโล่ห์ โตมรศรดื้น ดาษล้อมแสลลอน ฯ

๒๖ ๏ พงศ์พรหมบรมนาถเจ้า จอมยักษ์
เสด็จจากอุทยานรัก รุ่มเร้า
รีบรถบทจรอัก อ่วนเทวษ มานา
ถึงนิวาศวังเข้า สู่ห้องหวนถวิล ฯ

๒๗ ๏ ทศเศียรเพียรพูดเล้า โลมลี ดาเฮย
นงลักษณ์ภัควดี บั๊กไม้
นั่งด่าเปรียบอสุรี เห็นชอบ อีกนา
รักน้าจ้านั่งใกล้ เร่าร้อนฤๅหาย ฯ

๒๘ ๏ พอสามยามย่ำฆ้อง คนหลับ
ขึ้นผูกพระสอกับ กิ่งไม้
หณุมานมุ่งมองขยับ คอยอยู่
พอโลดรองรับได้ ตัดผ้าวางลง ฯ

๒๙ ๏ วายุบุตรอภิวาทไหว้ ถวายแหวน
นางรับมาทรงแสน โศกเศร้า
แจ้งเหตุพระดลแดน เดิรป่า มานา
นางโศกลึงซบเกล้า เกลือกกลิ้นกรรแสง ฯ

๓๐
๏ หณุมานวางวิ่งเข้า หักสวน
พร้าวหมากตูมตาลซวน โค่นค้อม
รากษสยักษาชวน กันวิ่ง มาแฮ
ก่งกระสุนสายล้อม ไล่เลี้ยวจับลิง ฯ

๓๑
๏ วายุบุตรฤทธิร้า แรงรณ
ไล่ฆ่ากุมภัณฑ์พล แหลกหย้อย
ยักษ์มารบ่ทานทน ทรุดท่าว หนึ่แฮ
ตายแตกยับนับร้อย ดื่นครื้นเครงเสี่ยง ฯ

๓๒
๏ พันองค์ โอรสเจ้า ลงกา
รู้รีบพากันมา ต่อด้วย
วายุบุตรอาจองสา มารถแต่ เดียวแฮ
ฆ่าสหัสกุมารม้วย มอดสิ้นฤๅหลอ ฯ

๓๓
๏ โอรสทศพักตร์พ้อง พงศ์พรหม
ยืนรถเห็นลูกลม ไล่ล้าว
ยักษ์มารซ่านซุกซม แตกพ่าย มาแฮ
จับพระแสงศรน้าว มุ่งล้างวางสาย ฯ

๓๔
๏ ศรเป็นนาคราชร้าย เร็วรัด
วายุบุตรจับงูพัด ฟาดทิ้ง
พลยักษ์ช่วยกันมัด เป็นหมู่
วายุบุตรทำนอนกลิ้ง ยักษ์ปล้ำนำถวาย ฯ

๓๕
๏ หณุมานชาญเดชห้าว หาญหัก
เข้าหว่างกลางพลยักษ์ ไล่ล้าง
หมู่มารบ่ทานศัก ดาเดช
ฉุดฉีกขาแขนขว้าง เกลื่อนกลิ้งกลางดิน ฯ

๓๖
๏ ลูกลมเรืองฤทธิร้าย แรงรณ
ขึ้นกลุ่มกุมกาจผจญ จับพลิ้ว
กลอกกลับรับกลางพล มารพ่าย หนีนา
บ้างหั่นพั้นหัวหิ้ว คว่างคว้างกลางแปลง ฯ

๓๗
๏ อสุรพลยักษ์ร้าย อุดตลุด
รุมจับขุนวายุบุตร มัดไว้
ต่างเอาส่าตราวุธ พั้นฟาด
ลิงกลับสังหารให้ ยักษ์ร้ายวายชนม์ ฯ

๓๘
๏ กุมภัณฑ์เพ็ชฌฆาฏเข้า รุมยก
ลิงใส่ลงในครก โขลกจ้ำ
กำแหงหณุมานชก ชิงส่าก ได้แฮ่
ไล่ขยี้ตีซ้ำ ยักษ์ร้ายตายเตียน ฯ

๓๙
๏ มัดลิงกับหลักกลิ้ง กลางแปลง
ใส่คชซับมันแทง คว่างคว้าง
วายุบุตรหลุดโลดแรง เร็วรวด
ผลาญยักษ์หักคอช้าง ชีพม้วยหมอควาญ ฯ

๔๐ ๏ มัดลิงเอาหนุ้นคลุก ปุกปุย
พระยายักษ์เห็นหยุกหยุย เยี่ยมยิ้ม
จับหอกแกว่งควันฉุย เปลวปลาบ
เพลิงวับจับจุดจิ้ม นุ่นไหม้ไฟโพลง ฯ

๔๑ ๏ ลูกลมลนแล่นล้าว ฉวัดเฉวียน
จุดทุกมุขมณเฑียร ใหญ่น้อย
เรือนคลังนอกในเตียน ตลอดตล่ง ตานา
ตึกตำหนักนับร้อย หมดไหม้ไฟเผา ฯ

๔๒ ๏ ทศเศียรเวียนวิ่งร้อง เป็นโก ลาเอย
เรียกหมู่มาตยาโย ธิศพร้อม
จูงกรมิ่งมณโฑ ทั้งอัค คีนา
ทรงรถบทจรอ้อม ออกข้างทางฉนวน ฯ

๔๓ ๏ อินทรชิตสุดฤทธิร้อน กายา
พาสุวรรณกรรยุมา จากห้อง
พิเภกลากตรีชฎา เดิรด่วน
ปวงหมู่สาวสนมซ้อง แทรกหน้ามาตาม ฯ

๔๔ ๏ กุมภกัณฐ์กุมหอกแก้ว โมกขศักดิ์
จูงจันทวดีอัค เรศเต้า
ทุกกรมสนมพนัก งานเครื่อง
วนวิ่งทิ้งของเข้า รีบร้อนตามมา ฯ

๕๕
๏ พระสนมรมอบร้อน เปลวเพลิง
วิ่งเตลิดเปิดเปิง ป่าวพ้อง
ไปยังที่ชายเชิง เขาลัต นานา
ต่างร่ำต่างเรียกร้อง ร่ำร้องหากัน ฯ

๕๖
๏ ทศเศียรกำสรดเศร้า แสนศัลย์
ยังอยู่ลัตนาบรร พตพื้น
มเหษีพระกำนัล นาเนก
ญาติวงศ์ทรงสอื้น ดาษล้อมแลสลอน ฯ

๕๗
๏ มารมาตย์ยกลาดเกลื่อนเผ้า บาทบงสุ์
ตำรวจรักษาองค์ พรั่งพร้อม
เกณฑ์กันออกขบวนวง รวังราช
ทำที่ทับดาพล้อม รวดริ้วรายเฉวียน ฯ

๕๘
๏ มโหทรเรื่องรอบรู้ ราชกิจ
บัดสู่กรุงโกสิต ที่อ้าง
อ่านสารอสุรอิศ ศรภาพ
ใช้ท่านเชิญไปสร้าง นิเวศไหม้ใหม่ถวาย ฯ

๕๙
๏ บัดองค์อมเรศเจ้า สรวงสวรรค์
พาหมู่เทพเทวัญ แห่ห้อม
ลงมานิมิตสรรค์ นคเรศ
ทุกสิ่งสารพันพร้อม เสร็จแล้วคืนสถาน ฯ

๕๐ ๏ ปางราชนิมิตรพ้อง พิปริต
ตรัสเรียกพิเภกสถิต ที่ใกล้
ดำเนิรสุบินคิช ณราชรบ กันฤๅ
ดำพ่ายฝ่ายขาวได้ ชนะนี้จักไฉน ฯ

๕๑ ๏ พิเภกเลขเลิศรู้ ชาตา
ทูลเทียบตามลักขณา เรื่องร้าย
ทศพักตร์เพื่อเวลา ทัณฑ์โทษ
เคืองขับพิเภกย้าย นิราศร้างเมืองมาร ฯ

๕๒ ๏ ราชาพิเภกเศร้า แสนศัลย์
ไร้ที่แปรพักตร์ผัน พึ่งพ้อง
ออกจากนครครร ไลลาศ ไปแฮ
หมายมุ่งคันธกาลท้อง เถื่อนไม้ไพรพนม ฯ

๕๓ ๏ นิลขันพรรค์พวกพ้อง ลิงดง
เที่ยวลาดตระเวนวง เขตร์ค้อม
พบพระยาพิเภกทรง กำสรด อยู่นา
เรียกเหล่าลิงเลวล้อม ไล่เลี้ยวจับตัว ฯ

๕๔ ๏ นิลขันถลันแล่นเข้า จับยักษ์
เชือกมัดสองมือชัก ฉุดเต้า
เหล่าลิงไล่หลังผลัก รุนเร่ง มานา
ถึงที่พลับพลาเข้า นอบน้อมทูลถวาย ฯ

๕๕
๏ จักรกฤษณ์ทฤษฎีน้อง ทศกัณฐ์
จริตผิดกุมภัณฑ์ เผ่าพ้อง
ลักษณซื่อสัตย์สรรพ์ เสาวภาคย์
ทรงพระเมตตาพร้อง กล่าวเล้าโลมใจ ฯ

๕๖
๏ พิเภกภูลภักดิเบื้อง บทรัช
ฟังพระโองการตรัส ชุ่มเผ้า
ทูลถวายนุสนธิ์สัตย์ สามิภักดิ์ พระนา
โดยซื่อสุจริตเท้า ตราบม้วยเมื่อมรณ์ ฯ

๕๗
๏ พิธพิพัฒน์ตั้ง ตามการ
เชิญพระแสงสรงธาร สวดซ้อม
สุครีพอ่านสาบาน โดยศาสตร
ท้าวพระยาพานเรศพร้อม พรั่งหน้ามาประชุม ฯ

๕๘
๏ พิเภกประณตเบื้อง บทมาลย์
บูชิตศรสาบาน เสร็จแล้ว
จับจอกพิพัฒน์ธาร เจิมเกศ กินแฮ
กลางหมู่มาตยาแกล้ว เกลื่อนหน้าเป็นพยาน ฯ

๕๙
๏ จำหลักจักรกฤษณ์เกล้า โลกา กรเอย
เสด็จออกพานรนา เนกน้อม
ตรัสสั่งสุครีพพา พิเภก ไปแฮ
ดูเหล่าพานรซ้อม หัดเหล้นเป็นเกษม ฯ

๖๐ ◎ สุครีพรับสั่งแล้ว กราบกราน
พาพิเภกถอยคลาน เคลื่อนคล้อย
มายังน่าพระลาน โดยด่วน
ดูฤทธิลิงใหญ่น้อย ต่างอ้างอวดแสดง ฯ

๖๑ ◎ พิเภกเห็นฤทธิพ้อง พานรินทร์
สั่นเกศเกรงเดชยิน ยิ่งอ้าง
เพียงเทพบริสัทอิน ศวรเศก สาปฤๅ
สามารถอาจองมล้าง ไล่ล้าวดัษกร ฯ

๖๒ ◎ นานาพานเรศอ้าง อวดฤทธิ
บ้างบีดจันทราทิตย์ มืดคล้ำ
บ้างเหาะหักเขาคิช ฌกูฏคว่าง กันแฮ
บ้างแทรกดินเดิรน้ำ เนื่องหล้าสากล ฯ

๖๓ ◎ จักรกฤษณ์พิศณุไท้ ทิวา วงศ์เฮย
สถิตย์อาศน์คันธกาลา เมื่อเช้า
ชมพูชิดขินพา นรนบ บาทแฮ
คอยราชดำริเฝ้า นับร้อยคอยพึ่ง ฯ

๖๔ ◎ พิเภกไตรเพทแจ้ง เจนยาม
เห็นเหตุสุกระสารลาม ลอบใคล้
ปลอมลิงเที่ยวฟังความ ในค่าย
ทูลยุบลเหตุให้ ตรวจหน้าพลากร ฯ

๖๕ ◎ สุครีพทราบเหตุแล้ว ฤๅเมิน ตานา
เรียกเหล่าพานรเดิร ตรวจหน้า
ลิงกองนิลเอกเกิน ลิงหนึ่ง
ที่ตื่นทำล่าล้า เล่ห์เลี้ยวหลีกหนี ฯ

๖๖ ◎ วายุบุตรวางวิ่งก้าว กันสกัด
โจมจับสุกระสารรัด รวบไว้
ลิงเลวช่วยกันมัด เป็นหมู่
เอาเชือกผูกคอให้ ลากหล้ามพามา ฯ

๖๗ ◎ ตำรวจวานเรศร้าย บั๊กหลัก
คาใส่คอยักษ์ชัก เชือกยื้อ
ลงหวายเฆี่ยนพลางซัก หาเหตุ
ไยจึ่งมึงมาดื้อ บอกไส้ใจจริง ฯ

๖๘ ◎ สุกระสารสารภาพพร้อง รับผิด
แจ้งเหตุตามจริงจิตร ถี่ถ้อย
ขอโทษแต่ชีวิต คงรอด
ต้องลักหน้าคลาคล้อย คลาดเข้าเมืองมาร ฯ

๖๙ ◎ ทศเศียรหาเลศได้ อุบาย หนึ่งเอย
ตรัสเรียกเบญกาย สั่งใช้
แปลงเป็นสีดาตาย ลวงล่อ พระนา
เบญกายรับคำไท้ ธิราชด้วยจำจน ฯ

๗๐
๏ เบญกายลีลาศขึ้น ทรงรถ
พร้อมพรั่งอิสสริยยศ รอบล้อม
สนมกรมวังประณต นำเสด็จ
เฒ่าแก่กำนัลพร้อม แทรกหน้ามาตาม ฯ

๗๑
๏ ถึงสวนโดยด่วนเผ้า ชนนี ถามนา
ไยยอดเยาวลักษณ์ลี ลาศได้
เบญกายทอดตนตี่ ทรวงเทวษ
แจ้งเหตุทศกัณฐ์ใช้ เสร็จแล้วทูลลา ฯ

๗๒
๏ ขึ้นเผ้าเยาวเรศสร้อย สีดา
ทำโศกพลางชายตา ม่ายเมี้ยน
จำจบพระลักษณ์ลา ลีลาศ
สู่ท่าวารีเพี้ยน รูปแล้วลอยไป ฯ

๗๓
๏ แถลงความรามราชไท้ สรงสาย สินธุ์เฮย
เห็นรูปเบญกายหมาย แม่น้อง
ช้อนเกศใส่ตักฟาย ชลเนตร
ทั้งพระลักษณ์พลอยซร้อง โศกซั้นกรรแสง ฯ

๗๔
๏ บรรดาพานเรศเผ้า บทมาลย์
ต่างโศกแสนสงสาร อยู่เกล้า
แต่ศรีหนุมานชาญ ฤๅเชื่อ ใจเลย
ขอศพชนสูตรเข้า ใส่ไว้เชิงตะกอน ฯ

๗๕ ๏ ปางบุตรมารุตร้าย รายพล รอบแฮ
กองก่ออัคคีลน รุ่มเร้า
เบญกายสุดแรงทน เพลิงเหาะ หนีนา
วายุบุตรโจมจิกเกล้า จับได้มาถวาย ฯ

๗๖ ๏ สุครีพเคืองขู่คั้น ฮึดฮัด
เรียกเหล่าราชมันมัด ซักไซ้
เบญกายรับเป็นสัตย์ สารภาพ
สุครีพเห็นจริงได้ เสร็จแล้วทูลฉลอง ฯ

๗๗ ๏ จักรกฤษณ์พิศณุเอื้อน โองการ
อันอี่เบญกายมาร โทษม้วย
ยกโทษทดบำนาญ พิเภก พ่อนา
วานบุตรมารุตด้วย ส่งให้ไปเมือง ฯ

๗๘ ๏ ท้าวพระยาพานเรศน้อม นบหัตถ์
คอยราชโองการตรัส สั่งซ้อง
สุครีพกับนิลพัท วายุบุตร
รับสั่งไปถมท้อง ท่าน้ำทำถนน ฯ

๗๙ ๏ สุครีพนิลพัททั้ง หณุมาน
พาพวกพลถึงสถาน ท่าน้ำ
ร่วมคิดแบ่งบริวาร สองพวก
ผลัดรับผลัดขนปล้ำ เปลี่ยนครั้งคราวแรง ฯ

๘๐ ◎ นิลพัทบัดชักพ้อง ชมพู พลเอย
ขนคัดศิขรดู ดื่นหน้า
แต่ตนแบกผาชู ส่องหัตถ์ มาแฮ
ร้องเรียกหณุมานถ้า รับทิ้งถมถนน ฯ

๘๑ ◎ วายุบุตรโบกหัตถ์ห้าม เอาที่
นิลพัทไป่ใยดี ว่าช้า
ทิ้งทุ่มโขดคีรี ทั้งคู่ ลงแฮ
วายุบุตรโลดลอยคว้า รับได้โดยใจ ฯ

๘๒ ◎ โยธาพานเรศอื้อ แออัด
หอบหักศิขรคัด เกลื่อนกลิ้ง
พานรขี่ดขินขนัด นาเนก
ขนส่งชมพูทิ้ง ทุ่มท้องสาคร ฯ

๘๓ ◎ วายุบุตรคุมเคียดแค้น นิลพัท
หักโขดศิขรคัด คว่างคว้าง
เส้นขนทุกขนมัด เขาขอด เล่มอฤๅ
เย้ยเยาะนิลพัทอ้าง อวดแล้วสลัดลง ฯ

๘๔ ◎ บัดบัดนิลพัทห้าว หาญสมร
มานะรับศิขร คว่างคว้าง
สุดแรงรับสองกร บาทแบ่ง เบาเอย
วายุบุตรสุดแค้นอ้าง ออกร้ารณรงค์ ฯ

๘๕
◎ สุครีพรีบเร่งเข้า กีดกาง
ยึดหัตถ์สองนายทาง ขู่คั้น
สองนายนั่งลงพลาง ยกผิด กันนา
สุครีพรีบพาชั้น สู่ท้าวทูลถวาย ฯ

๘๖
◎ จักรีพิโรธแล้ว บรรหาร
นิลพัทหนุมานพาล พวกนี้
ทำการบ่เป็นการ เกิดก่อ กวนนา
สุครีพจงปรึกษาชี้ ชอบใช้เยียไฉน ฯ

๘๗
◎ สุครีพทูลท่านไท้ โดยชบัด
ชิดชินชอบนิลพัท อยู่รั้ง
เกณฑ์ผลพฤกษาจัด มาส่ง
หนุมานมอบพลทั้ง หมดให้ทำถนน ฯ

๘๘
◎ กระบี่วายุบุตรพร้อม พานร
แสดงเดชหักศิขร เกลื่อนกลิ้ง
เหล่าลิงวิ่งขนคอน หามหาบ มานา
ถึงท่าวารีทิ้ง ทุ่มท้องสาคร ฯ

๘๙
◎ นานาพานเรศซ้อง สับสน
หักหอบโขดเขาขน แซ่ซ้อง
นับสมุทดูจภูวดล ดาลเพิก พังแฮ
ถั่นถั่นถึงทุ่มท้อง ท่าน้ำรำไร ฯ

๙๐
◎ มัจฉานาเรศใช้ ฝูงปลา
คอยคาบศิลาพา ส่ายหร้าย
ไรไรเรี่ยคงคา คืนค่ำ หายแฮ
วายุบุตรเห็นเหตุร้าย เร่งร้อนใจถวิล ฯ

๙๑
◎ หณุมานลงไล่ค้น คงคา
พิฆาฎพรรณฝูงปลา นับร้อย
พบพักตรมิ่งมัจฉา เยาวเรศ
จู่จับนางปลาน้อย แนบไว้กับทรวง ฯ

๙๒
◎ เสร็จสองสังวาสแล้ว โลมลา
วอนว่าวานนางปลา ป่าวพ้อง
คืนคาบศิลามา ดุจดั่ง เดิมแฮ
ครั้นเสร็จโลมลาน้อง สู่ท้าวทูลแถลง ฯ

๙๓
◎ แถลงความราเมศให้ เตรียมพา นรแฮ
มาตลีนำรถมา กราบเกล้า
เสด็จทรงรถอินทรา เบ็นฤกษ์
ยกพยุหยาตราเช้า เขตรแคว้นแดนมาร ฯ

๙๔
◎ ตัวหนังสือไม่มี ตัวภาพเมื่อยกพล

๙๕
◎ ปโคนธรรพเจนป่ารู้ สามิภักดิ์
นำเสด็จพระหริรักษ์ ผ่านเผ้า
พาหลงล่วงแดนยักษ์ ภาณุราช
พระพิโรธเร่งเร้า สั่งให้สังหาร ฯ

๙๖
๏ อสุราภาณุราชร้าย นฤมิต
พรรณพืชผลไม้พิษ ล่อไว้
แปลงตนเติบโตคิด คอยฆ่า พระแฮ
แทรกซ่อนซอนตนใต้ ต่ำเบื้องบังกาย ฯ

๙๗
๏ วายุบุตรฤทธิรู้ กลยักษ์
บ่าแบกพสุธาผลัก พลิกพลิ้ว
จิกเกศรากษสซัก ตรึตัด เศียรแฮ
เอาบาทคีบหัวหิ้ว เหาะแล้วพามา ฯ

๙๘
๏ ชูเศียรภาณุราชน้อม นำถวาย
พร้อมหมู่พานรนาย แน่นน้อม
สมเด็จพระนารายณ์ เลอโลกย์
ยกชอบหนุมานย้อม ยศเยื้อนสรรเสริญ ฯ

๙๙
๏ แสดงองค์ราเมศเรื้อง เรืองยศ
ออกอาศน์เขามรกต ที่ใกล้
บัญชาสั่งองคต ไปสื่อ สารแฮ
โดยเยี่ยงสงครามได้ เหยียบชั้นชานเมือง ฯ

๑๐๐
๏ ขดหางเทียมแท่นท้าว ทศกัณฐ์
อวดอ่านสารสารพัน กล่าวกล้า
พระยามารพิโรธบัญ ชาสั่ง พลเอย
ยักษ์สิ่มนตรีร้า รีบร้อนจับตัว ฯ

๑๐๑
◎ อสุรทั้งสี่เข้า | โจมจับ
องคตตนเดียวรับ | รบด้วย
ฟาดสี่อสุรกับ | ปราสาท
ยักษ์สี่มนตรีม้วย | มอดกลิ้งกลางดิน ฯ

๑๐๒
◎ องคตยศยิ่งเชื้อ | ชายทหาร
เป็นทูตถือราชสาร | สื่อใช้
นายประตูบ่เบิดบาน | ทวาเรศ รับนา
ถีบถีบทวารวังให้ | หักล้มพังลง ฯ

๑๐๓
◎ นนยวิกวายุเวกเนื้อ | นัดดา
รับสั่งจอมลงกา | ใส่เกล้า
ขี่ขับอัศวรา | เร็วรีบ มาฤๅ
ชำแรกบาดาลเข้า | สู่ท้องโรงคัล ฯ

๑๐๔
◎ ไมยราพออกอาศน์เอื้อน | โอษฐ์ถาม
นนยวิกทูลสงคราม | ติดด้าว
ลงกาบ่มีความ | สุขสัก หยาดเลย
พระยายักษ์ใช้เชิญท้าว | ช่วยร้อนรณรงค์ ฯ

๑๐๕
◎ ไมยราพทราบเหตุแล้ว | ไปลา แม่นา
พระแม่เห็นอัปรา | ตรัสห้าม
ไมยราพประทุษฐ์ทา | รุณโทษ
แกว่งรถประชดฤคร้าม | เยาะเย้ยชนนี ฯ

๑๐๖ ◎ ไมยราพแปรภาพเพี้ยง　　ดาบส
ร่ายเวทหุงโอสถ　　ใส่กล้อง
เพลาอัษฎงคต　　คอยฤกษ์
มาที่พลับพลาหย้อง　　ย่างเข้าเป่ายา ฯ

๑๐๗ ◎ วายุบุตรองอาจอ้าง　　อาสา
อ้าโอษฐ์อมพลับพลา.　　ปิดไว้
ต้องพิษวิทยายา　　ไมยราพ
ยักษ์ย่องเข้าปากได้　　ห่อนรู้ สึกสกนธ์ ฯ

๑๐๘ ◎ ริภาพไมยราพเข้า　　ถึงองค์
บ่าแบกพระหริวงศ์　　รีบเต้า
ชำแรกแผ่นดินลง　　ยังภพ ตนนา
กรงใส่ไว้ยักษ์เฝ้า　　ห่อนให้ใครปลอม ฯ

๑๐๙ ◎ ไม่มีตัวอักษร　　ภาพนั้นหนุมานรบกับมัจฉาณุ

๑๑๐ ◎ ไม่มีตัวอักษร　　ภาพนั้นนางพิรากวนตักน้ำ

๑๑๑ ◎ ไม่มีตัวอักษร　　ภาพนั้นหนุมานรบกับไมยราพ

๑๑๒ ◎ ไม่มีตัวอักษร　　ภาพนั้นหนุมานแบกพระราม
เท้าคีบหัวไมยราพไปด้วย

๑๑๓ ◎ ทศเศียรเคืองเคียดแค้น　　แสนศัลย์
ออกอาศน์มาตยาคัล　　คั่งเฝ้า
บัญชาสั่งกุมภกัณฐ์　　นุชนารถ ท่านนา
คุมพยุหโยธาเต้า　　ต่อด้วยดัษกร ฯ

๑๑๔ ◎ เสนามารมาตย์รู้ รังการ
เตรียมตรวจโยธามาร หมู่แกล้ว
ม้ารถคชสารชาญ ไชเยศ
เทียมรถเทียมเกยแก้ว กราบเกล้าทูลแถลง ฯ

๑๑๕ ◎ กุมภกัณฐ์อสุเรศเรือง เดโช
ทรงรถเทียมสิงโต เติบเต้น
ได้ฤกษ์เลิกพลโย ธายักษ์ มาแฮ
ออกจากลงกาเขม้น มุ่งมล้างไพริน ฯ

๑๑๖ ◎ โยธากองทัพท้าว กุมภกัณฐ์
หลายพวกหลายพันนันต์ นับล้าน
ผงคลีตลบควัน มัวมืด
ประทะทัพขับกันต้าน ต่อด้วยพานร ฯ

๑๑๗ ◎ องคตวางวิ่งเข้า โหมหัก
รบรับทัพหน้ายักษ์ ควั่งคว้าง
หวดซ้ายป่ายขวาชัก ขาฉีก
ฟาดพัดตัดหัวขว้าง เกลื่อนกลิ้งกลางดิน ฯ

๑๑๘ ◎ วายุบุตรโจนจับจ้อง โจมผจญ
ล้างเหล่าอสุรพล เผ่าร้าย
ตายกลาดดาษดินดล ดาดื่น
แตกย่อยย่นจนท้าย รถท้าวกุมภกัณฐ์ ฯ

๑๑๙
◎ จักรธิราชเรือง ฤทธิรงค์
จับพระแสงศรทรง หน่วงน้าว
พระเนตรมุ่งหมายองค์ อสุเรศ
ตระบัดจากสายท้าว ไล่ล้างไพริน ฯ

๑๒๐
◎ ศรศักดิ์ปักอกท้าว กุมภกัณฐ์
เจ็บปวดสุดรำพรรณ เรียกน้อง
พิเภกตกใจถลัน กรกอด พี่นา
ต่างโศกกำสรดร้อง สั่งเศร้าสงสาร ฯ

๑๒๑
◎ อินทรชิตฤทธิรุทขึ้น ศรสาตร มาฤๅ
กลายกลับเป็นนาคบาศ พ่านพื้น
ไล่รัดเหล่าลิงดาษ ดาอยู่
ทั้งพระลักษณ์ฤๅฟื้น สลบสิ้นสมประดี ฯ

๑๒๒
◎ แถลงปางหริรักษ์รู้ รีบรัด
เห็นพระนุชนาคมัด ร่ำไห้
พิเภกท่าวทูลรหัศ เหตุราช
บัดพระแสงศรใช้ ครุฑรู้เร็วมา ฯ

๑๒๓
◎ สุบรรณเรืองฤทธิรู้ รีบบิน
โจมจับจิกนาคินทร์ คาบคั้น
ฝูงนาคซ่อนแทรกดิน กลัวเดช ครุฑนา
ปวงเหล่าพานรนั้น รอดได้ทุกตน ฯ

๑๒๔
๏ พระยาครุฑหยุดแย่งยื้อ นาคี
ปากจิกส่องปีกตี ครั่นครื้น
นาคาฤทธิราวี วายวอด
พระลักษณ์สลบกลับฟื้น สติตั้งองค์ตรง ฯ

๑๒๕
๏ น้องรามเรืองเดชด้าว ดินแสยง
กรก่งทรงศรแผลง ฤทธิก้อง
ต้องยักษ์เกลื่อนกลางแปลง ตายกลาด
เฉวียดฉวัดตระบัดต้อง บุตรท้าวทศกัณฐ์ ฯ

๑๒๖
๏ โอรสทศพักตร์ต้อง ศรทรง
ปักอกตลอดองค์ แน่นแฟ้น
ร่ายเวทเป่าแผลลง ฤๅหลุด เลยนา
สุดจิตรคิดแก้แค้น ลาศเข้าเมืองมาร ฯ

๑๒๗
๏ ขุนเผ่าชนนิศไท้ ทูลวอน
เสวยกษิรสินธุ์ศร หลุดแล้ว
ทูลลาบาทบิดร มาตุเรศ
เตรียมหมู่มารทวยแกล้ว ออกร้ารณรงค์ ฯ

๑๒๘
๏ ไม่มีตัวอักษร ภาพนั้นอินทรชิตตั้งพิธี สุครีพ
หณุมาน องคต ทำลายพิธี

๑๒๙
๏ จักรีธิราชไท้ ธรณี
เห็นวิรุญมุขหนี แอบอ้อม
วางศรฤทธิพิรี้ย์ รณภาพ
เป็นข่ายเพ็ชรวงล้อม คั่นไว้กลางพล ฯ

๑๓๐ ๏ ไม่มีตัวอักษร ภาพนั้นเมื่อวิรุญมุขขี่ม้าถือหอก
อยู่ในข่ายเพ็ชร หณุมานจับได้

๑๓๑ ๏ ไม่มีตัวอักษร ภาพนั้นเมื่อวิรุญมุขต้องใส่คา
เฆี่ยน สุครีพเป็นตระลาการ

๑๓๒ ๏ ไม่มีตัวอักษร ภาพนั้นลิงเลวสักหน้าวิรุญมุข
แล้วปล่อยไป

๑๓๓ ๏ อินทรชิตอสุเรศเรื้อง ไชยชาญ
ทรงรถเทียมสีห์หยาน รีบเร้า
มาถึงขอบจักรวาฬ โดยด่วน
สั่งยักษ์โยธาเข้า ไล่ล้างวานร ฯ

๑๓๔ ๏ อินทรชิตวางวิ่งเข้า โหมหัก
พระลักษณ์รบรับยักษ์ คล่องเคล้า
ตีต้องบุตรทศพักตร์ ซวนซุด ไปแฮ
สิ้นฤทธิ์สุดคิดเข้า เมฆสีลับองค์ ฯ

๑๓๕ ๏ น้องพระราเมศเรื้อง เรืองยศ
บงเนตรเห็นองคต อาจอ้าง
คอยรับศีรลูกทศ พักตร์อยู่ นั้นแฮ
ทรงเสี่ยงศรมล้าง ไล่ล้างอสุรินทร์ ฯ

๑๓๖ ๏ ศรไชยไปตัดเกล้า อินทรชิต
ขาดกระเด็นดุจลิด ลูกไม้
องคตเลื่องฦๅฤทธิ เร็วรีบ
คอยรับเศียรมารได้ ด่วนเข้ามาถวาย ฯ

๑๓๗ ◎ มูลพลำทศพักตร์เจ้า ปางตาล
สามกษัตริย์เสวยไชยบาน ผ่องแผ้ว
ดำริราชการราญ อรินราช
กำเริบหฤทัยแกล้ว กล่าวอ้างอวดหาญ ฯ

๑๓๘ ◎ นางระบำสำรับน้อย เรียงราย
จับระบำรำกราย กรีดพ้อน
บำเรอบทเรศถวาย สามกษัตริย์ ท่านนา
เมียงม่ายชายตาต้อน ต่อให้ใหลหลง ฯ

๑๓๙ ◎ ปางตาลมารมาตย์พร้อม โดยดับ กันนา
วางจอกสุราจับ คึ่บแกล้ม
เมามัวทั่วทั้งทัพ อวดอาจ
อำมาตย์ลงกาแย้ม ยั่วให้ใจเหิม ฯ

๑๔๐ ◎ ปางตาลมารไพร่บ้า บิ่กบิ่น
เหล้าเค่มเต็มเมามิ่น โกรธเกรี้ยว
ทำเพลงครึ่กเครงครื้น ฤกโลด
ทิ้งถ้วยฉวยชามเคี้ยว อวดโอ้โวหาร ฯ

๑๔๑ ◎ ท้าวสหัสเดชะเจ้า กุมภัณฑ์
ทรงรถนางกำนัล นั่งน้อม
ราชสีห์สี่สิบพัน พารุด เร็วฤๅ
ปวงหมู่พลมารห้อม แห่ซ้ายแซงขวา ฯ

๑๕๒ ๏ โจษจลพลทัพท้าว ปางตาล
ขี่แรดเสือสีห์ทยาน รุกร้น
นิมิตบิดรูปมาร หลายหมู่
เสียงโห่โกลาหล้น แล่นด้าวดินไหว ฯ

๑๕๓ ๏ มูลพลำอสุเรศเรียง เดชะ
ทรงหอกสัตตโลหะ ฮึกห้าว
ขึ้นรถราชพาหนะ นำเสด็จ
สมเด็จเชษฐาท้าว ธิราชเจ้าจอมมาร ฯ

๑๕๔ ๏ พลมารทัพหน้าหมู่ มูลพลำ
โตเติบกำยำดำ ดุดื้อ
ขี่โตตะกวดนำ พลพวก มาฤๅ
นับโกฏินับแสนอื้อ กาจกล้ากลางสมร ฯ

๑๕๕ ๏ พระรามสามโลกย์ล้ำ ภูวดล
ทรงรถเทียมสินธพ เผ่นผ้าย
ได้ฤกษ์เลิกพลรบ เร็วเร่ง มานา
ยกจากพลับพลาย้าย ยืดพื้นพานร ฯ

๑๕๖ ๏ นานาอเนกพ้อง พลลิง
ขี่แกะและเสือสิงห์ แรดช้าง
ขี่โตมหิงษ์กะทิง ถีกเถื่อน
กวัดแกว่งอาวุธคว้าง วิ่งซ้องสับสน ฯ

๑๕๗
๏ มูลพลำพระลักษณ์เข้า โจมจับ กันนา
เปลี่ยนท่าเปลี่ยนที่รับ ยะหยุ้ง
ต่างมุ่งต่างหมายขยับ ผลาญชีพ
พระยายักษ์ได้ทีผุ้ง หอกให้สังหาร ฯ

๑๕๘
๏ ถูกซงม์พระลักษณ์ล้ม ซวนลง
องคตรับรององค์ โอบไว้
หนุมานร่ายมนต์ตรง แผลเป่า
หอกหลุดพระลักษณ์ได้ สติพื้นสมประดี ฯ

๑๕๙
๏ น้องพระหริรักษ์เรือง รณรงค์
เหยียบบ่าวายุบุตรองค์ เอกอ้าง
จับศรพาดสายทรง แผลงผาด มาฤๅ
นฤนาทเสียงเพียงมล้าง โลกย์ด้วยเดชา ฯ

๑๕๐
๏ ศรไชยไล่ล้างเหล่า พลมาร
ม้ารถคชสารลาญ แหลกหล้ม
มูลพลำอหังหาญ หาโทษ
ศรศักดิ์บักคอล้ม พินาศกลิ้งกลางดิน ฯ

๑๕๑
๏ หนุมานทำเล่ห์ล่อ ลวงยักษ์
ได้ตะบองเพ็ชรหัก คว่างทิ้ง
โถมถีบอสุรศักดิ์ ตกรถ ลงแฮ่
ฝงนาฎนักสนมกลิ้ง เกลื่อนล้มลางหนี ฯ

๑๕๒
๏ วายุบุตรองอาจเชื้อ ชาญชนะ
เข้าจับหัสเดชะ เหยียบไว้
ชักตรีทิ่อุระ พื้นฟาด
ตัดเกศตัดกรให้ พินาศด้วยเดชา ฯ

๑๕๓
๏ แถลงความรามราศไท้ เทพี
ยืนรถริมวารี ฝั่งน้ำ
มงกุฎสิบแปดกระบี่ นบบาท พระนา
พระปฤกษาทัพซ้ำ เร่งให้เตรียมพล ฯ

๑๕๔
๏ สิบแปดมงกุฎเฝ้า จักรี ภพเฮย
ริมฟากฝั่งนที หยุดยั้ง
พระตรัสปฤกษามี มาโนช สั่งฤๅ
หาที่ไชยภูมิตั้ง ทัพสู้ดัษกร ฯ

หมวดสุภาสิต

ฉันท์กฤษณาสอนน้อง (๑)

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์

๓๕ ◎ ขอถวายภิวาทนศาสดาดิลกธรรม์ ทั่วสงฆ์อันทรงสรรพ์ คุณา
◎ นบพรหมินทร์วชิรินทรวิศณุศิวา รวิศศิดารา จำรัส
◎ น้อกามาลัคนาคิรินทรสินธุพนัศ ภูมพฤกษ์กำภูฉัตร ธำรง
◎ ทวยเทพทิพยพิมานณะสถานสถิตยทุกองค์ อีกแมนสมมุติทรง ธเรศ
◎ เชิญปกป้องภยผองพิบัติอุบัทวเหตุ นานาประเภทพยาธิ์ อย่าพาน
◎ แต่ผู้จะนิพนธ์ยุบลบทบรรหาร แห่งราชโยงการ ดำรัส
◎ ให้รังสฤษฎิกฤษณาสุภาสิตสวัสดิ์ เลบงฉันท์รำพรรณอรรถ ภิปราย
◎ แปลกแปลงแสดงพจนเพรงเชลงลักษณบรรยาย ชาวชนบทธิบาย
ประดาษ
◎ ไม่สมเสนอบเสมอสมานมุขประกาศ อโยทธยาคณาปราชญ์ ทั้งมวญ
◎ รังสรรค์สารพอจักขานจักคู่พจนควร เสนอสนองสำนวนเนื่อง กระวี
◎ หวังโอวาทอนุสาสน์นุสนธิสกลสัตรี แสวงสวามิภักดิ์ ฤๅวาย ฯ

---

(๑) จารึกติดไว้ที่ผนังด้านในศาลา หน้าพระมหาเจดีย์หลังเหนือ ศิลาจารึกยังอยู่

๑๖ แถลงเรื่องเบื้องต้นจนปลาย โบราณนิยาย
เป็นอย่างแต่ปางก่อนไกล
๏ มีองค์อิศราธิปไตย ทรงนามภูวไนย
คือพรหมทัตกษัตรา
๏ เถลิงภพผ่านแผ่นพสุธา ดลด้าวพารา
ณสี่บุเรศเขตรขัณฑ์
๏ เอกอัครพนิดาลาวัณย์ เฉิดโฉมโนมพรรณ
พระนามพระนุชบุษบา
๏ เป็นปิ่นอนงค์เนกบริจา ริกนาฎคณนา
คือหมื่นหกพันนงพาล
๏ มีราชธิดาดวงมาลย์ ทั้งสององค์ราญ
พิลาศเลิศลักขณา
๏ หนึ่งนามกรแก้วกฤษณา หนึ่งจิรประภา
ประไพพระพักตร์เพียงจันทร์
๏ ท้าวสงวนนวลนุชในครรภ์ ปรางค์รัตน์นิรัน
ตรายนิราศราคิน
๏ ควรคู่ขัตติยาธิบดินทร์ ปรีดาประดิทิน
ในกามกรีฑากล

๏ ผดุงเผดิมเริ่มราชมงคล สวยมพรมณฑล
พิธีวิวาหถาวร

๏ เษกส่องศุภลักษณบังอร มหิษีมหิศร
เสวยสวัสดิไอศวรรย์

๏ ในขัติยพงศ์พัน ชุศักดิเสมอกัน
เป็นเกศมกุฎขายตรี

๏ ทั่วกาสิกรัฐธรณี ดลด้าวอันมี
พิศาลพิไสยสีมา

๏ ยัคเรศเกศแก้วกฤษณา ยิ่งยศปรีชา
เฉลี่ยวเฉลิมโลกีย์

๏ ประฏิบัติกษัตราสวามี ห้าองค์นฤบดี
เสน่ห์สนิทนิจกาล

๏ ห่อนเคียดขึ้งคำรำคาญ เขษมสุขสำราญ
ภิรมย์ฤดีปรีดา

๏ ผลัดเปลี่ยนเวียนเวรราชา ถนอมแนบนิทรา
ละวันบรรโลมโฉมสมร

๏ ในห้องศิริไสยากร เกือกามตระอร
บโรยบร้างห่างขวัญ

๏ เสวยสวัสดิสังวาสนิรัน ดรแผ้วไภยัน
ตรายฤๅพานพาธา

๏ เพื่อพระเทพีมีมา รยาทกิริยา
บหยาบสุภาพพร้อมมูล

๏ ควรฉลองลออบาทบดีสูรย์ ภิเษกสมบูรณ์
สมบัติพิพัฒน์โอฬาร ฯ

๑๕ ๏ ปางองค์อนงค์นุชสุดา จิรประภาพิมลมาลย์
ภรรดานราธิปบดาล ประดิพัทธเปรมปรีดิ์

๏ เคียดขุ่นก็คุ่นฤทยโทษ บมิโปรดมิปรานี
เศร้าทรวงรลวงทุกขทวี ดุรเทวษถวิลครวญ

๏ อกโอ้อภัพดูอัปรลักษณ์ นิราศรักแต่ให้หวล
เอกาล่วามิบมิควร กระมลหมางมาห่างเหิน

๏ พระพี่ธมีวรภรรดา ประมาณห้าบำเรอเจริญ
จิตรท้าฤร้าวรมยเพลิน เสน่ห์น้อมประนอมโฉม

๏ ฉันใดจึ่งดาลกระมลปรี ดิฤดีบลืมประโลม
ห่อนห่างและส่างสุขตระโบม บริบาลบรรสานสม

๏ ควรกูจักสู่อรจักถาม จักขานความที่เกรียมตรม
ยลอย่างบร้างเสน่หชม จักเชยชื่นทุกคืนวัน

๏ ตริเสร็จพธูก็ยุรยาตร ยังปรางค์มาศพิมานจันทน์
เกศก้มประณมกรภิวันทน์ วรเชษฐ์ยุพาพงา

๏ เทพีธมีพจนประภาษ เยียใดนาฏกนิษฐา
เศร้าศรีฉวีวรรณวิกา รวิกลมาหม่นหมาง

๏ เพื่อพาลพิบัติอุบัทวทุกข์ บมิสุขในสรรพางค์
ไข้จริงไข้ใจฉันใดนะนาง นุชชี้คดีแถลง

◎ อ้าอายบอาจอรรถจักเอื้อน　แลจักเยื้อนยุบลแสดง
โอษฐ์อ้างไฉนฤทยแหนง　มรณเลิศประเสริฐแล
◎ อดสูดูยิ่งสิ่งใดจะเทียบ　จะปูนเปรียบที่ห่างแห
โหยหาภรรดาก็บมิแปร　พักตรพ้องเป็นสองสรวล
◎ ร้อยทุกข์รันทมระบมระบุ　อุระระอุกำสรวลครวญ
ชอกช้ำระกำจิตรประมวญ　ประมาณมากกว่าแดนดิน
◎ พระองคทรงคุณพิเศษ　วรเวทประสิทธิศิลป์
อาจโผอนมนัสขัตยนรินทร์　ทั้งห้าท้าวฤๅร้าวราน
◎ ร่วมรมย์บรรทมสุขบสร่าง　สวาทร้างฤดีสมาน
เชิญเฉลยในเล่ห์เสน่หวาน　วจนาดถ์ประสาทสอน
◎ อ้าแม่อย่ามานกระมลปรี้　ดิกระลึกระลำพร
ใช่ชอบประกอบกรรมจักรอน　ยศยิ่งทุกสิ่งเจริญ
◎ ไป่ก่อในกิจประสิทธิเวท　อคุณเหตุห่อนสรรเสริญ
สวามิภักดิ์ธรรมะพรรเอิญ　ภิรมยราชฤทัยไท
◎ อย่าแม่อย่าแปรประทุษฐจิตร　ทุจริตจัญไรภัย
ซื่อซ้อมถนอมสัตยใน　บทเรณุภรรดา
◎ แม้วรักด้วยฤทธิ์ประสิทธิมน　ตรวิกลฤติยา
พลันหน่ายบังวายสวาทอา　ดุรร้างบรางนาน
◎ เสน่ห์สนิทด้วยมิตรธรรมะแท้　บปรวนแปรจักร้าวฉาน
สุจริตเจริญคุณะฤๅราน　เมตรมุ่งคุ้งวายวาง

๏ สารเล่นครรไลคือใครจักฉุด แลจักยุดจักยื้อหาง
พฤษภฤๅเสพภ้ายบราง จักข่มเขาให้ตฤบตฤณ

๏ จักะเจ้งแสดงอรรถภิปราย บรรยายเบื้องระบอบระบิล
โอวาทนุสาสนยุพิน ทรเพื่อจักเพียรผดุง

๏ โดยกิจสวามิบริรักษ์ พิทักษ์ราชอำรุง
กอปกัตเวทิธรรมะคุง ชี่พิตม้วยด้วยสัตยา

๏ อีกการภิบาลพิบุลวัตร ประฏิบัติแลวาจา
หย่อนหยาบสุภาพพจนมา รยาทพร้อมลม่อมกาย

๏ สิ่งนี้เป็นที่ภิรมเยศ บุรุษเจตนาหมาย
เสน่ห์สนองบหมองจิตรรคาย ฤๅข้องเคียดจักเกลียดไกล

๏ ธรรมดาบุรุษอุดมเพศ ก็พิเศษคือธงไชย
เฉลิมศรีสุรางคคณะใน ภพแม้นมกุฎทรง

๏ ผิบนั้นประหนึ่งวรประวิช ประกิจแก้วพิเชียรผจง
สวมใส่ในนิ้วอรอนงค์ พิโรจรัตน์จรัสเจริญ

๏ ไร้ร้างนิราศวรสวา มิภรรดาธห่างเหิน
เป็นม่ายฤๅวายวันดำเนิร ดำเนียลความอันหยามยิน

๏ เฉกเช่นชโลทกนที บมิมีกระแสสินธุ์
นคราอันไร้นฤบดิน ทรเสื่อมสถาพร

๏ สิ้นศูนย์ศิริแลกฤติยศ ฤๅปรากฏประกาศขจร
ทั่วทวยคณานรนิกร ประมาทหมิ่นทุกถิ่นสถาน

◎ ธงไชยอันไพบุลในงอน เป็นอาภรณ์แห่งรถยาน
ธุมาก็ปรากฏแก่กรานต์ แลเถกิงระเริงแสง

◎ ราชาก็ปรากฏเป็นปิ่น นครินทรเขตรแขวง
สวามีเป็นศรีสวัสดิแสดง ศักดิสง่าแก่นารี

◎ ชายใดแม้ได้เป็นภรรดา บโสภาทั้งอินทรีย์
ศูนย์เสื่อมสติวิริยฤๅมี ปัญญาโหดแลโฉดเฉา

◎ ไป่ควรจักคิดจิตรประมาท บริภาษดูเบา
ควรคิดสนิทเสน่หเคา รพเริ่มภักดีสนอง

◎ เฉกฉัตรประชาบดิพรหเมศ สุรเชษฐ์ปกครอง
กั้งเกล้าบรรเทาทุกขทั้งผอง พิบัติใดบใกล้กราย ฯ

๒๘ ◎ อย่าเยี่ยงหญิงชั่ว ไป่รู้คุณผัว ไม่กลัวความอาย
ลิ้นลมข่มคำ ห่อนยำเยงชาย จงจิตรคิดหมาย
มุ่งร้ายภรรดา

◎ ต่อหน้าปราศรัย ลับหลังตั้งใจ ดูหมิ่นนินทา
คอยหาข้อผิด ห่อนคิดกรุณา ไป่ได้นำพา
กิจการงานเรือน

◎ การหุกการไน สลิ่งรั้งไหม ต้องให้ตักเตือน
เย็บเสียวร้อยปัก คร้านนักชักเชือน คบค้าหาเพื่อน
ชอบหน้าพาที

◎ โภชาอาหาร ห่อนเอื้อเอาภาร ปฏิบัติสวามี
กล่าวเถียงเลี่ยงล้อ ปากต่อมือดี คารมข่มขี่
ครู จิเจรจา

◎ อย่าเยี่ยงหญิงโหด มักหึ่งส์ ขึ้งโกรธ วิวาทวาทา
ฤๅห่อนย่อท้อ งอนง้อภรรดา โอหังตั้งหน้า
ปากกล้าไม่กลัว
◎ อย่าเยี่ยงหญิงร้าย แง่งอนห่อนอาย เล่นริกซิกหัว
หากินก็เกียจ เตรียจชายเข้าครัว ละไว้ให้ผัว
กอปกิจบึดงำ
◎ แขกมาหาสู่ เกรงเปลืองหมากพลู ทานทัดซัดคำ
ดูตาผัวพลาง ให้ข้างฤๅยำ แยบยนต์กลทำ
ขับแขกจากสถาน
◎ อย่าเยี่ยงหญิงบาป ลโมภโลภลาภ เกลศเหลือประมาณ
เร่ซู้รู้เช่น ฤๅเป็นแก่นสาร ชาติช้าสาธารณ์
ทรลักษณ์ศักดิศูนย์
◎ ไป่กลัวความอาย ชนฉินยินร้าย หยาบคายแด่ประยูร
ชนกชนนี สวามีตระกูล เกิดเข็ญเป็นมูล
โทโษโมหันธ์
◎ เผ่าพงศ์วงศ์วาร เพื่อนเรือนเพื่อนบ้าน ผิดพ้องหมองกัน
เคืองขุ่นครุ่นเคียด รังเกียจเดียดฉัน ฤๅว่างเว้นวัน
จองจิตรฤษยา
◎ ห่อนผูกไมตรี ร่วมสุขเขษมศรี พาทีปรีดา
ทำเล่ห์เท่ห์กล แยบยลนานา ซื่อส่อต่อหน้า
ลับหลังปรวนแปร

๏ แหวนทองเงินตรา แพรพรรณผืนผ้า ย้ายยักชักเช
ผันผ่อนซ่อนไว้ ห่อนให้ผัวแล เป็นหญิงแสนแง่
ลามกพกลม

๏ ล้วนชาติหฤโหด ก่อเข็ญเป็นโทษ ชายร้างห่างสม
ฤๅห่อนเคียงคู่ สมสู่อภิรมย์ บำราศขาดชม
เชยชิดนิจกาล ฯ

๒๑ ๏ เอกองค์อนงค์นุชนงคราญ กลศศิชัชวาลย์
เมฆบพ้องพาน ก็ผ่องพิศ
๏ เป็นพงศ์ขัตติยาวราฤทธิ์ วิบุลยธนะสมิทธิ์
อัครราชิศ รบดี
๏ รักศักดิสุริวงศ์กระษัตรีย์ กลมิคจมรี
เล่นห่อนทรีย์ สงวนพาล
๏ ไม่ได้อาลัยในชนมาน บมละสัตยปาน
เปรียบก็ปูนประมาณ ดังยองยง
๏ บริรักษ์ภักดีบาทบงสุ์ นฤบดิศรทรง
คุณะคืออองค์ พระภรรดา
๏ รักตนสงวนตนกัลยา ครหะวจนะทา
รุณะโทษา จงอย่าพาน
๏ ยังราชหฤทัยนราบาล นฤจิตรวิมัติดาล
ชื่อฤๅร้าวราน เล่นห์สนิท

◎ โดยสุนทรภาพยมิตรจิตร กลชนมชีวิต
สุจริตร่วม มโนสมาน
◎ ห่อนเคียดเคืองคำรำคาญ ประดิพัทธขัตยปาน
เปรียบดังชนมาน บหม่นหมาง
◎ จงจำพร่ำพจนอย่าละวาง คุณวิบุลยทาง
วัตรจริยาง คขัตยา
◎ จักเจริญเกียรติยศภาชา อิศริยยศวรา
ดิเรกบริวา ระไพบูลย์
◎ สมศักดิอัครราชประยูร วรอุทิศตระกูล
อย่าพึงเสื่อมศูนย์ ในสิ่งสัตย์
◎ ไว้ความสรรเสริญเจริญสวัสดิ์ คุณวิบุลยพิพัฒน์
โดยวิริยวัตร กษัตริย์
◎ พึงทราบอัธยาสวามี มนัสภิรัตปรี
ดาอันใดมี บันโดยตาม
◎ อย่าทำทรนงจิตรหยาบหยาม สุจริตประดิษฐงาม
พึงพยายาม เสงี่ยมสงวน
◎ ทูลแถลงแสดงอรรถโดยควร ยุบลสัตยประมวญ
เท็จบทบทวน มาทูลไท
◎ รอบรู้กิริยาอัชฌาสัย นฤบดิศรไอ
สูรย์พระสาสน์ไข บขัดคำ

๏ ร่วมทุกข์สุขร่วมรมย์สัม ฤทธิหฤทยบำ
เรอบำรุงทำ คุณาสนอง

๏ สวามิภักดิ์จิตรโดยปอง กตัญญูวิบุลยครอง
กรรมบถคลอง กุศลแสวง ฯ

๑๑ ตื่นก่อนเมื่อนอนหลัง พึงเฝ้าฟังบรรหารแสดง
ตรัสใช้ไวรแวง รวังศัพท์รับสั่งสาร

๏ ยามไท้ธิเบศร์ทรง ประชวรองค์บ์ลำราญ
อย่าคลาพยาบาล บำเรอรักษ์ภักดิ์ตระโบม

๏ ปางท้าวธไสยา อย่าลีลาให้เครงโครม
อำรุงฤทัยประโลม บพิตรผู้อย่าดูเบา

๏ ที่สูงที่ไสยาศน์ อย่าอุกอาจจะเอื้อมเอา
สิ่งใดบได้เคา รพไท้ฤาไม่ควร

๏ ยามเอื้อนโองการตรัส สนองอรรถอย่าลามลวน
ยามท้าวธเชยชวน บันโดยชอบในเชิงสม

๏ ยามร้อนพึงไกวกวัด รำพายพัดรำเพยลม
ยามสรงถวายฉม สุคนธ์พุ้งจรุงขจร

๏ ยามงายก็อยู่งาน บริบาลบดิศร
ยามสถิตย์ไสยากร พึงนวดนั่งรวังยาม

๏ ปางไท้ธสู่สม สนมใดบันโดยตาม
ฤาแหนฤาห่อนงาม พึงโหดเหตุหวงหึงส์

◎ ปางราชรางวัลปั้น กำนัลนางที่พอพึ่ง
อย่าทัดอย่าทันทิ้ง อธรรม์จิตรอันฤษยา
◎ เกรงไท้ฤทัยราน บันดาลโทษโกรธา
เลื่อมศักดิเดชา นุภาพผู้จะดูแคลน
◎ รักองค์สงวนองค์ อย่าทนงพึ่กลัวแกลน
ภรรดาคุณาแทน บิดุเรศพิเศษสมาน
◎ ไตรตรวจทุกหมวดหมู่ อนงค์ผู้หนักงาน
ในราชบำเรอการ ประฏิบัติกระษัตรา
◎ เช้าค่ำบำบวงบาท บมิขาดสักเวลา
ผดุงราชบริจา ริกวัตรสวัสดิ์
◎ ดูถ้วนทุกนวลนาง สุรสุรางคนารี
ปองโปรดปราณีมี มิตรธรรมอันเที่ยงธรรม์
◎ มละเหตุอคติ บเริ่มริทั้งสี่พรรค์
โทษะโมหะฉัน ทะภยาฤาอาวรณ์
◎ ครั้งหนึ่งถึงสองครั้ง ผิผิดพลั้งพึงสั่งสอน
สามซ้ำควรกรรมกรณ์ นุกิจราชอาญา
◎ หนึ่งรู้จริตจิตร บพิตรผู้ภรรดาปรา
รภใดบันโดยอา รมณพระประสงค์สม
◎ หนึ่งน้องจักทูลความ สิ่งใดยามสำเริงรมย์
ยามไท้ฤทัยระทม ทุกขอย่ากิจจาแถลง

◎ รู้รอบประกอบการ　บริบาลบันโดยแสดง
ชอบราชมโนแหนง　สิ่งใดไซ้ย่าได้ทำ
◎ ตรวจตราสุธาโภช　อันเอมโอชบำเรอบำ
รุงราชผู้พำ　นักนิเนื่องคณาประชา
◎ จัดเครื่องสุคนธ์ปรุง　จรุงรสมาลา
ลูบไล้พระกายา　ขัติเยศลำอางองค์
◎ อีกทั้งพระภูษิต　พิจิตรพัสตรอันบรรจง
อวลอบตระหลบทรง　เสาวคนธ์เลวงขจร
◎ น้ำสรงแลน้ำเสวย　รำเหยรสเกสร
เสาวภยเอมอร　อดิเรกชวยฉม
◎ บัดปูยี่ภู่ลาด　บรรจ์ฐูรณ์อาศน์ภูธรผธม
ยามราชนิทรารมย์　บริรักษ์ภักดิ์ผดุง
◎ ลูบล้างวิบุลยบท　สุธารสสุคนธ์ปรุง
ประกอบราชอำรุง　ขณะสู่ไสยาสถาน
◎ เครื่องสรงพระพักตร์ไท้　เอาใจใส่เป็นนิจกาล
ปางบื่นสุธาธาร　มิทันตื่นพึงเตรียมถวาย
◎ แม้วไท้ธไคลคลาด　พยุหบาตรคลี่คลาย
จักโดยเสด็จผาย　คชยานยาตรา
◎ กูบกั้นกระโจมทอง　วิสูตรบ้องกำบังตา
สำรวมพระไนยนา　อย่าแหวกม่านรเมียลมอง

๏ แสนเสวกามาตย์ อันลี้ลาศเอนกนอง
ทราบไท้ฤทัยหมอง มนัสแหนงรแวงถวิล
๏ หนึ่งน้องอย่ายืนขาน นุสนธิ์สารแด่ราชินทร์
ฤๅชอบระบอบระบิล บำญัติหยาบพึงเยงยำ
๏ เฒ่าแก่ชะแม่หมู่ กำนัลผู้ใดใดทำ
ควรโทษพิโรธคำ อย่าเคียดขึ้งให้เครงโครม
๏ พึ่งน้องสำรวมโอษฐ์ ผรุสโทษทำลายโฉม
เสียศรีอินทรีย์โทรม ศุภลักษณ์พักตราหมอง
๏ หนึ่งเราแต่เยาว์มี ชนนีชนกครอง
ตราบได้ภิเษกสอง สุขในมไหศวรรย์
๏ คุณพระภรรดาเจ้า ได้ปกเกล้าช่วยกั้นกัน
คุ้มขวงภยันต์อัน ตรายร้างบรางพาน
๏ ธรรมดาคณะพธู บำราศคู่สมัครสมาน
เสมอแหวนวิเชียรราน รังษีหมองบผ่องพรรณ
๏ เจียรจันทรดารก วลาหกมาปิดกัน
เศร้าแสงชรอับอัน ธการคลุ้มชรอุ่มโพยม
๏ เฉกหญิงที่ชายหน่าย แม้เป็นม่ายก็หมองโฉม
เสื่อมสุขแต่ทุกข์โทม มนัสเศร้ากำสรวลศัลย์
๏ ชุมชนจะชวนฉิน ประมาทหมิ่นทุกสิ่งอัน
ยากนักจะผ่อนผัน บรรเทาที่สัตรีตรอม

๏ สับสรรพสิ่งชั่ว มาเกลือกกลั้วให้หมองมอม
พักตร์ผ่องก็เผือดผอม พิกลรูปจักซูบทรง

๏ พฤษภกาษร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสนงคง สำคัญหมายในกายมี

๏ นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา

๏ ความดีก็ปรากฏ กฤติยศภาชา
ความชั่วก็นินทา ทุรยศยินขจร

๏ เป็นราชบุตรี มหิษีมหิศร
เสวยสวัสดิถาวร ถวัลยราชธราดล

๏ อย่าเผยบัญชรบาน พิศาลทัศนาชน
จักแถลงแสดงนุสนธิ์ อย่าสรวลเสียงสำเนียงดัง

๏ เดินนั่งจงยั้งองค์ ดำรงกายระไวระวัง
ชวดชวนก็ชวนชัง ชนผองจะซร้องสรวล

๏ อย่าด่วนครรไลแล่น กรกรีดแหวนบรางควร
ทอดตาลิลาจวน สดุดบาทจักพลาดพลำ

๏ อย่าเดินทัดมาลา เสยเกศาบควรทำ
จีบพกพลางขานคำ สกิดเพื่อนสำรวลพลาง

๏ ยุรยาตรโยกย้าย กรกรีดกรายสไบบาง
ยอหัตถ์สำผัสปราง จักเสื่อมสวัสดิสัตรี

◎ นุ่งเพ็ดภูษาเดิร แลมุ่งเมิลวิถีลี
เปลือยเปล่าพระอินทรีย์ หนึ่งส่องบ่าสไบทรง
◎ พบชายก็ชายสรวล สำรวลฤๅสำรวมองค์
ล้วนเลศอวมง คลเหตุบห่อนงาม
◎ เท้าคางแลเท้าแขน จนองค์แอ่นฤๅเขินขาม
หนึ่งสนธยายาม แลแวะพูดเพื่อนเคหา
◎ หนึ่งนั่งเอาบ่าทรง ศิรบงบโสภา
โยกย้ายวิการกา ยประเภทหลากหลาย
◎ หนึ่งสถิตย์ที่บันได อีกร่มไม้แลตากกาย
นอนนั่งยังชานชาย สถลท้องวิถีทาง
◎ ล้วนเลศอัปรลักษณ์ ทุรลักษณานาง
ราคีคดีหมาง กระมลผู้ภรรดาตน
◎ หนึ่งโสดจักสำรวล บมิควรทรอึ่งอล
แย้มยิ้มพะพริ้มยล พักตรเพริศพะเพราพราย
◎ จักจามบงามแรง แสดงอรรถอย่าตรัสหลาย
นอนนานมักคร้านกาย ป่วยการกิจคิดการงาน
◎ น้อยภักษ์ก็ผอมซูบ สิรีรูปก็บันดาล
มากภักษ์ก็พีพาน จะหนักเนื้อแลเท้าองค์
◎ พึงภักษ์พอประมาณ บวิการวิกลทรง
โสภาคยยรรยง ทุกสิ่งสิ้นทั้งอินทรีย์

◎ อิกอิริยาบถ กำหนดถ้วนทั้งสี่
นั่งนอนหนึ่งจรลี แลยืนพร้อมเสมอสมาน
◎ เพียรกิจบคิดเกียจ ฤๅกลัวเกลียดในงานการ
รอบรู้วิชชาญ ประฏิบัติกระษัตรา
◎ รักตนเลี้ยงตน บำเพ็ญผลสัตยา
ทานศีลศรัทธาปรา รภเกื้อกุศลธรรม์
◎ รักสัตวนานา พึ่งรักษาบเดียดฉัน
เลี้ยงดูทุกคืนวัน จนอิ่มหนำเป็นอาจินต์
◎ รักรุกขอุประถัมภ์ พึ่งรดน้ำแลพูนดิน
กิ่งก้านฤๅรานสิน สงวนไว้ได้เชยชม
◎ รักชนพึ่งเลี้ยงดู ให้อยู่สุขสำราญรมย์
นุ่งห่มอุดมสม บรณพร้อมภักษาหาร
◎ ใช้สอยบหลบลี้ ฤๅหน่ายหนี่ในงานการ
จงรักภักดีนาน ห่อนเหินห่างคุ้งวางวาย
◎ ผกงูด้วยมนตรา วิทยาอาคมหมาย
ผูกสารบเคลื่อนคลาย ด้วยเชือกบาศกระสันพัน
◎ ผูกชนด้วยไมตรี จิตรปรีดีหฤๅหรรษ์
รักคุ้งชีวาวัน มรนาศฤๅหน่ายแหนง
◎ คำสอนสมรมาลย์ ประสาทสารสุนทรแสดง
จงจำอย่าเคลือบแคลง ประพฤติเพื่อผดุงตน

◎ เป็นที่เสน่หา แด่ภรรดาเจริญผล
กว่าเล่ห์เสน่ห์มน ตรมายาอันอาธรรม์ ฯ

๑๕
◎ มธุรพจนรำพรรณ พ้นพิเศษสรรพ์ สถาพร
◎ มธุรพจนสารสอน เชิญวิมลสมร บำรุงองค์
◎ มธุรพจนยรรยง สรรพทุกสิ่งมง คลาเลิศ
◎ มธุรพจนกอปเกิด วัฒนาประเสริฐ สวัสดิ์
◎ มธุรพจนสารศรี ธรรมวาที สุภาสิต
◎ มธุรพจนโสภิต นุชนาฎพนิต บำเพ็ญเพียร
◎ อมรนิกรอันเสถียร ราชมณเฑียร จะอวยไชย
◎ อมรนิกรสถิตย์ใน เศวตรฉัตรไท ธอวยผล ฯ

๑๒
◎ วรราชกนิษ ฐพนิตวิมล ธสดับอนุสนธิ์ อนุสาสนคดี
◎ ศุภมงคลเหตุ วรเชษฐภคินี ก็ประณตบทศรี ศิรรับพจนา
◎ ประฏิบัติบขาด ดุจนาฏกถา คุณวัฒนปรา กฏเกตอภิรมย์
◎ ขัติเยศสวา มิธมาสุขสม รติราคนุกรม กิจกามตระกล
◎ ธก็เสพยสวัส ดิพิพัฒณพระมณ ฑิรเทียรพิชยน ตภิมานอมรินทร์
◎ ธก็สมฤทธิใน หฤทัยยุพิน สุขกามประดิทิน ทิพรสฤๅปาน
◎ ธเสวยศิริรัช วรฉัตรอุพาร จิตรผาสุกสาน ติสมบัติสมบูรณ์ ฯ

๑๔
◎ กฤษณาสุภาสิตวิธี คดีโลกย์ฤๅเสื่อมศูนย์
สำหรับประดับยศประยูร เยาวยอดยุพาพงา
◎ พึ่งเพียรบำเพ็ญพิพิธวัตร ประฏิบัติภรรดา
สุจริตเจริญสวัสดิสวา มิภักดิ์แต่โบราณ

๏ โดยกิจกตัญญุกตเว ทิบุพเพภิปรายสาร
เป็นอย่างแต่ปางอดีตกาล ประกาศเกียรติในโลกา
๏ เนื่องนางสุรางคพึ่งอำรุง ผดุงโดยจรรยาปรา
กฎกลวิมลมกุฎอา ภรณรัตนสัตรีทรง
๏ เป็นศรีสถาพรอเนก อดิเรกคุณคง
เฉลิมเกศนิกรอรอนง คพธูทั้งธาตรี ฯ
๏ กฤษ ณายุพาพักตรเพี้ยง เพ็ญจันทร์
นา เรศเชษฐรำพรรณ พร่ำถ้อย
สอน นุชดุจแสดงฉัน ทพากย์พจน์ นี้นา
น้อง สดับรับสารสร้อย สืบสร้างสมประสงค์ ฯ

ฉันท์พาลี่สอนน้อง (๑)

๑๑ ๏ ปางบั้นขัดขินบุเรศ ผู้สมเยศพาลี
สู้เสียสละชี พิตรเพื่อสงวนกาย
๏ แผลแผลงแห่งพรหมาสตร์ แต่ผมพาดฤๅพานรคาย
กุมศรตรัสเรียกสาย สวาทคู่คัพโภทร
๏ สุครีพพระนุชน้อง ธพร่ำพร้องนุสนธิ์สอน
อ้าพี่จะเมือมรณ์ อาลัยหลังจักสั่งสาร
๏ สูเนากับโอรส คือองคททั้งอาว์หลาน
ฉลองเรณุบทมาลย์ บำเรอรักษ์พระจักรา
๏ เฝ้าแหนอย่าห่างองค์ พิศณุพงศกระษัตรา
ว่างเว้นทิวาผา สุกกิจนิทรานาน
๏ เล่นหลงพวงพวัก สนุกนักมักก่อการ
ทุกขโทษภัยพาล พึงระมัดประหยัดยำ
๏ ยามท้าวบัณฑูรถาม อย่าขานความแต่เบาคำ
แถลงถ้วนบควรอำ อรรถแสร้งจักแบ่งบัง
๏ เฝ้าไท้อย่าอ่าโถง ณพระโรงระแวงระวัง
พระสนมอย่านึกหวัง ชำลักลอบชำเลืองแล

---

(๑) จารึกติดไว้ที่ผนังด้านในศาลา หน้าพระมหาเจดีย์หลังใต้ ศิลาจารึกยังอยู่

◎ ทูลสนองคดีใด เมื่อพักตร์ไท้ธผันแปร
สบเนตรบห่างแห เสนอถ้อยคอยสำราญ
◎ ชอบช่องจึ่งพร้องพจน์ ใช่ช่องงดอย่าทูลสาร
เกรงเกลือกรำคาญดาล อดูรไหม้หทัยหมอง
◎ อลงกรบัณฐูรอาศน์ รัตนราชบรรลังก์ทอง
อย่าหวังขึ้นนั่งลอง พนักอิงแลพิงเขนย
◎ ยามเฝ้าอย่าใกล้องค์ ทรนงว่าคุ้นเคย
ไกลนักจักล่วงเลย พระเนตรลับรับสั่งหา
◎ สถิตย์สถานประมาณกลาง บชิดห่างพอเสาวนา
นุสนธ์ซึ่งพระบัญชา ทุกสิ่งทราบสนองทูล
◎ ปางท้าวธรางวัล ผู้ใดบันบำเหน็จปูน
พึ่งอวยพึ่งอนุกูล โองการตรัสอย่าทัดทาน
◎ เข้าเฝ้าพึ่งเพลาภักษ์ อย่าอิ่มนักภุดดาหาร
เหลือล้นกังวลการ อุทรทุกขจักจุกเคือง
◎ ราชทรัพย์สำหรับคลัง อันมูนมังอเนกเนือง
หน่ายขวนจักปล้นเปลือง ประโยชน์ถวิลเป็นสินตน
◎ แขกเมืองอย่าหมายมิตร สนิทสนองนุสนธิ์สน
ทนาแหนงรแวงกล รังเกียจไท้ฤทัยราน
◎ แถวทางระหว่างฉนวน บมิควรจักเหื่อมหาญ
เที่ยวท่องลำพองพาล อำเภอแผกอย่าแปลกปลอม

◎ ห่อนเกินโองการประกาศ บันโดยราชมโนถนอม
ควรขลาดอาชญาจอม จักรพรรดิกระษัตริย์

◎ สิงหาศน์บัญชรไชย อย่าร่วมไท้ทฤษฎี
พูนภัยจัญไรมี ประหยัดยิ่งเร่งกลัวเกรง

◎ คิดคุณผู้ผ่านเผ้า ทุกค่ำเช้าพึงยำเยง
บุญพระแต่โพ้นเพรง มาอำรุงผดุงไท

◎ เป็นปิ่นจุธาธเรศ ธำรงเศวตฉัตรไชย
ควรนบเคารพใน บทรัชนิรันดร

◎ อย่าขัดพระอัธยา อิศราธิเบศร
ฤาก่อกระลำพร ทุรยศในบทมูล

◎ ห่อนเหอมอหังการ บริบาลบดีศูรย์
สวามิภักดินุกูล กิจกอปกตัญญู

◎ อีกกัตเวที พิรย์ภาพค้ำชู
เผ้าแหนบห่างภู ธรราชฤาคลาดคลา

◎ เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ บมิชอบประทุษฐทา
รุณโทษพิโรธสา หลังดพึงอดใจ

◎ ปางท้าวธบรรหาร ให้พิจารณ์คดีใด
ผดุงกิจพินิจฉัย บัญชาชอบรบอบธรรม์

◎ ทูลแถลงแสดงกล ยุบลราชแต่สัตย์สรรพ์
สนองเนตรสนองกรรณ มกุฎเกล้าธมดล

◎ อย่าถวิลว่าท้าวรัก กำเริบศักดิ์สูงสกนธ์
จิตรเจี๋ยมเสงี่ยมตน ประพฤติต่ำยำเยงไท
◎ ยามเฝ้าสำรวมองค์ ฤๅทรนงฤทัยใน
ทำชอบธชอบใจ จักโปรดปรานบำนานปูน
◎ ชุบเลี้ยงภิญโญยศ ปรากฏเกียรติเพ่อมพูน
เพื่อผลไพบูลย์ ภักดีบาทบชาดแคลน
◎ อาสาเมื่อมีศึก บแหนงนึกจักกลัวแกลน
ต่อสู้ริปูแทน พระคุณท้าวฤๅหนาวภัย
◎ ไม่คิดชีวิตวอด แม้เมื่อมอดบอาลัย
เชิดชื่อระบือไตร ภพเลื่องบันฦๅแถลง
◎ จงจำนุสาสน์สาร สองอาว์หลานกูแจ้งแจง
มาตยานุวัตรแสดง สำหรับเสวกากร ฯ
◎ พา ลีกระบี่ราชผู้ พงศ์พา นรินทร์ฤๅ
ลี ลาศคลาดหาวหา พระน้อง
สอน แสดงแห่งมาตยา นุวัตรเร่ง เรียนพ่อ
น้อง สดับรับรสพร้อง พร่ำแล้วลาญชนม์ ฯ

สุภาษิตพระร่วง (๑)

๑ ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เผ้าแผ่นภพสุโขทัย
มลักเห็นในอนาคต จึ่งผายพจนประภาษ
เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน
ทั่วธราดลพึ่งเพียร เรียนอำรุงผดุงอาตม์
อย่าเคลื่อนคลาดคลาถ้อย เมื่อน้อยให้เรียนวิชชา
ให้หาสินเมื่อใหญ่ อย่าไฝ่เอาทรัพย์ท่าน
อย่าริระร่านแก่ความ ประพฤติตามบูรพรบอบ
เอาแต่ชอบเสียผิด อย่าประกอบกิจเป็นพาล
อย่าอวดหาญแก่เพื่อน เข้าเถื่อนอย่าลืมพร้า
หน้าศึกอย่านอนใจ ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน
การเรือนตนเร่งคิด อย่านั่งชิดผู้ใหญ่
อย่าไฝ่สูงให้พ้นศักดิ์ ที่รักอย่าดูถูก
ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย
อย่าโดยคำคนพลอด เข็นเรือทอดทางถนน
เป็นคนอย่าทำใหญ่ ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุน
คบขุนนางอย่าโหด โทษตนผิดรำพึง

---

(๑) จารึกติดไว้ที่ผนังด้านในศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังเหนือ ศิลาจารึกยังอยู่

อย่าคนึงถึงโทษท่าน หว่านพืชจักเอาผล
เลี้ยงคนจักกินแรง อย่าขัดแข็งผู้ใหญ่
อย่าไม่ตนให้เกิน เดิรทางอย่าเดิรเปลี่ยว
น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ ที่ลุ้มเสือจงประหยัด
จงเร่งระมัดฟื้นไฟ ตนเป็นไทยอย่าคบทาส
อย่าประมาทท่านผู้ดี มีสินอย่าอวดมั่ง
ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ ที่ขวากหนามอย่างเสียเกลือก
ทำรั้วเรือกไว้กันตน คนรักอย่าวางใจ
ที่มีภัยพึงหลีก ปลีกตนไปโดยด่วน
ได้ส่วนอย่ามักมาก อย่ามีปากกว่าคน
รักตนกว่ารักทรัพย์ อย่าได้รับของเข็ญ
เห็นงามตาอย่าปอง ของฝากท่านอย่ารับ
ที่ทับจงมีไฟ ที่ไปจงมีเพื่อน
ทางแถวเถื่อนไคลคลา ครูบาสอนอย่าโกรธ
โทษตนผิดพึงรู้ สู้เสียสินอย่าเสียศักดิ์
ภักดีอย่าด่วนเคียด อย่าเบียดเสียดแก่มิตร
ที่ผิดช่วยเตือนตอบ ที่ชอบช่วยยกยอ
อย่าขอของรักมิตร ชอบชิดมักจางจาก
พบศัตรูปากปราศรัย ความในอย่าไขเขา
อย่ามัวเมาเนืองนิจ คิดตรองตรึกทุกเมื่อ
พึงผันเผื่อต่อญาติ รู้ที่ขลาดที่หาญ

คนพาลอย่าพาลผิด อย่าผูกมิตร์ไมตรี
เมื่อพาที่พึ่งตอบ จงนบนอบผู้ใหญ่
ช้างไล่เท่นเลี่ยงหลบ สุวานขบอย่าขบตอบ
อย่ากอบจิตร์ฤษยา เจรจาตามคดี
อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์
พลันฉิบหายวายม้วย อย่ายลเยี่ยงถ้วยแตกมิติด
จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย ลูกเมียอย่าวางใจ
ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า
อาสาเจ้าจนตนตาย อาสานายจงพอแรง
ของแพงอย่ามักกิน อย่ายินคำคนโลภ
โอบอ้อมเอาใจคน อย่ายลเหตุแต่ใกล้
ท่านไท้อย่าหมายโทษ คนโหดให้เอ็นดู
ยอครูยอต่อหน้า ยอข้าเมื่อแล้วกิจ
ยอมิตร์เมื่อลับหลัง ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ
เยียวสเทินจะอดสู อย่าชังครูชังมิตร์
ผิดอย่าเอาเอาแต่ชอบ นอบตนต่อผู้เฒ่า
เข้าออกอย่าวางใจ ระวังระไวหน้าหลัง
เยียวผู้ชังจะคอยโทษ อย่ากริ้วโกรธเนืองนิจ
ผิวผิดปลิดไปร้าง ข้างตนไว้อาวุธ
เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิตร์ คิดทุกข์ในสงสาร
อย่าทำการที่ผิด คิดขวนขวายที่ชอบ

โต้ตอบอย่าเลี่ยงคำ คนขำอย่าร่วมรัก
พรรคพวกพึ่งทำนุก ปลุกเอาแรงทั่วตน
ยลเยี่ยงไก่นกกระทา พาลูกหลานมากิน
ระบือระบินอย่าพังคำ การจะทำอย่าด่วนได้
อย่าใช้คนบังบด ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก
ฝากของรักจงพอใจ เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง
ภักดีจงอย่าเกียจ เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ
นอบนบใจใส่สุทธิ์ อย่าขุดคนด้วยปาก
อย่าถากคนด้วยตา อย่าพาผิดด้วยหู
อย่าเลียนครูเตือนด่า อย่าริกล่าวคำคด
คนทรยศอย่าเชื่อ อย่าแผ่เผื่อความผิด
อย่าผูกมิตรคนจร ท่านสอนอย่าสอนตอบ
ความชอบจำใส่ใจ ระวังระไวที่ไปมา
เมตตาตอบต่อมิตร์ คิดแล้วจึงเจรจา
อย่านินทาผู้อื่น อย่าตื่นยกยอตน
คนจนอย่าดูถูก ปลูกไมตรีทั่วชน
ตระกูลตนจงคำนับ อย่าจับลิ้นแก่คน
ท่านรักตนจงรักตอบ ท่านนอบตนจงนอบแทน
ความแหนให้ประหยัด เผ่ากระษัตริย์เพลิงงู
อย่าดูถูกว่าน้อย หิ่งห้อยอย่าแข่งไฟ
อย่าปองภัยต่อท้าว อย่ามักห้าวพลันแตก

อย่าเข้าแบกงาช้าง อย่าออกก้างขุนนาง
ปางมีชอบท่านช่วย ปางป่วยท่านชิงชัง
ผิจะบังบังจนลับ ผิจะจับจับจงมั่น
ผิจะคั้นคั้นจงตาย ผิจะหมายหมายจงแท้
ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง อย่ารักห่างกว่าชิด
คิดข้างหน้าอย่าเบา อย่าถือเอาตื้นกว่าภุก
เมื่อเข้าศึกระวังตน เป็นคนเรียนความรู้
จงยิ่งผู้ผู้มีศักดิ์ อย่ามักง่ายมิดี
อย่าตีงูให้แก่กา อย่าตีปลาหน้าไซ
ใจอย่าเบาจงหนัก อย่าตีสุนัขห้ามเห่า
ข้าเก่าร้ายอดเอา อย่ารักเหากว่าผม
อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่าเรือน
อย่ารักเดือนกว่าตะวัน สบสิ่งสรรพโอวาท
ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ ตรับตริตรองปฏิบัติ
โดยอรรถอันถ่องถ้วน แถลงเลศเหตุเลือกล้วน
เลิศอ้างทางธรรม แลนา ฯะ

๏ บัณ เจิดจำแนกแจ้ง พิศดาร ความเอย
ฑิต ยุบลบรรหาร เหตุไว้
พระ บิ่นนัคราสถาน อุดรสุข ไทยนา
ร่วง ราชนามนี้ได้ กล่าวถ้อยคำสอน ฯะ

ฉันท์อัษฎพานร (๑)

๏ ขอตั้งกมลมาลย์	อุปธานใจจง
เอกรรคตาลง	บมิแพร่งมโนทวาร
๏ บังคมประณมณต	นโมนมัสการ
โพยมเกศโอพาร	วรอัครไกวัล
๏ หนึ่งองคทาโม	ทโรรักษภูมัน
ทรนิทรในอรร	ณพกศรีใสสุทธิ์
๏ หนึ่งองคโลเกศ	บรเมศอันอุด
บัติบัทมอันจุติ	วิกสิตนาภี
๏ ไตรพธไตรเพท	ไตรรัตนโมลี
โมลิศวโรตรี	มกุฎรัตนัตไตร
๏ ลำโพธโรธร	วรวิฆกันภัย
ทศนักขนบใน	วรปุษบ้ทศจันทร
๏ ศิรางคุลีทศ	ประณตอภิวันท์
อภิวาทยุคัล	วรบาทภูบาล
๏ ครอบครองธรารักษ	จักรพรรดิทรงธาร
ธรรมิกหื่นหาร	ฤทธิเรืองในกลางสมร

(๑) จารึกติดไว้ที่ผนังด้านในศาลา หน้าพระมหาเจดีย์หลังใต้ ศิลาจารึกยังอยู่

๏ แต่นี้จะสรรเสริญ คุณอัษฎาพานร
สอนศิลปเสกศร นรราชราชา
๏ บอกบรรพสารโสลก ในนิติยอรรถา
วินเยนทรกระษัตรา ธิบดินทรครอบครอง
๏ แต่ไทนิราศร้าง พลพฤนทรหม่อนหมอง
เอโกในไพรพนอง ทุพลภาพโศกา
๏ ป่างบิ่นนรากร วรราชสมยา
พระนามราชา ทฤพราชภูมิ์
๏ เสวยราชสมบัติ พิพัฒลักษมี
กุสามภิธานี บุรีรมยรมยา
๏ เดโชชยาทิตย ฤทธิเรืองอเนกา
ท้าวถ่อยแก่ปฤษณา บัญญาญาณเหือดหาย
๏ วรมุกขมนตรี ทั้งสี่เชิญธผันผาย
จากราษฎรโดยหมาย ศิขรินทรแดนดง
๏ สีดาทุราทวา ทุรคมเอองค์
เอกาตมกลางดง เป็นเพื่อนมฤคเสือสีห์
๏ สกุณนานา วิหดาพระนาลี
ไพฏูตมากมี กีลล้าวลลนคนอง
๏ แลซ้ายก็เห็นสัตว์ อเนกเนืองนอง
แลขวาศีขรครอง ทรทิ้งทันเทินเขา

◎ พวกพฤกษเทพา มหิมาทั้งอัษฎา
แปรกายก่องเกลา ก็อาเพศเป็นพานร
◎ ครั้นแล้วก็ลีลา มาสู่โศกภูธร
เพลาธเสวยวร อำมฤตยโภชนาหาร
◎ อัษฎางควานร วรเฝ้าพระภูบาล
เรียงรายกันรอบสถาน สมเด็จท้าวธเสด็จสถิตย์
◎ ภูเบนทรเล็งยล วรวานราฤทธิ์
มโนนารถครวญคิด คำนึงราชโยธา
◎ เมื่อกูยังอยู่เมือง ก็เลื่องยศภาชา
แสนสุรเสนา บดิพิริยคั่งคัล
◎ ตั้งเข้าในโรงรัตน พรรคเลี้ยงสิทุกวัน
รอยแรงอำเภอกรรม์ อคติมาจำดล
◎ บเห็นทวยโยธา พลากรโจษจล
วังเวงในอารญ วนเวศองค์เดียว
◎ เห็นแต่กระบี่มี หฤทัยเครงเครียว
ฤๅกูมาเป็นเกลียว กลเพื่อนคณาสวา
◎ พระบาทบั้นโภ ชนาหารอันโอชา
แปดภาคเป็นภักษา กระบี่นั้นนิรันดร
◎ จึ่งพฤกษเทพา อันเป็นอัษฎวานร
รัญจวนฤทัยทร มนัสด้วยนฤเบนทรา

๏ ว่าท่านนินฤเทศ	เหตุอุปบัญญา
ท้าวถ่อยแก่ปฤษณา	บมิแจ้งก็มืดมน
๏ รบอบรเบียบบรรพ	รบิลเบียนกล
รบับรบินพล	พลพยุหกงกรร
๏ จะจับจะจ่ายทรัพย์	แลจะแจกเจือปั้น
จะเพิ่มจะพูนพัน	ธนทรัพยโกฏิกอง
๏ จะเริ่มจะแรกรัง	บริรักษครอบครอง
นรราษฎรมูลมอง	จังหวัดสวัสดิสีมา
๏ เมื่อใดเราแต่งสาร	ศุภโสลกอรรถา
ถวายแด่นรินทรา	ทิปแทนคุณาอัน
๏ ธประสาทโภชา	วรบิณฑอวยปั้น
สนองคาศโดยบรรพ	กระษัตรศิลป์ธาร
๏ จึ่งอัษฎวานร	วรโอษฐกล่าวสาร
แสองคแสองคมาน	พันโสลกแลอันถวาย
๏ เคารพเป็นอัษฎางค	วรโสลกอภิปราย
คุณคัมภิรเพริศพราย	ก็กล่าวแถลงอันดับกัน
๏ วานรหนึ่งเฉลย	วรอรรถด้วยพลัน
ผู้ใดกระทำกรรม์	วานิชแก่วนการย์
๏ รู้รอบประกอบกิจ	ชื่อชายอันเชี่ยวชาญ
ธนทรัพยมากมาน	ก็จะเพิ่มจะพูนมา

๏ ผู้ใดแลได้เสพ　โอสถำบคลาศคลา
ร้อนโรคพาธา　ก็นฤพยาธิห่างหาย
๏ ผู้ใดแลภัยโรค　บมิได้มากวนกาย
บุญญาธิการหมาย　สุขสวัสดิสถาพร
๏ ผู้ใดแลอุทโยค　อุสาหนิรันดร
เพทางคประกรณ์　ประกาศสังวัธยาย
๏ วิทยางคจักสถิตย์　สิทธิศิลปเพริศพราย
สพศาสตรทั้งหลาย　บริบุรณพูนมี
๏ ผู้ใดแลครองยุติ　สุจริตอินทรี
อรรถาธิการี　ก็บรรลุแก่ธรรมา
๏ วานรหนึ่งกล่าว　คำรพทวิชคาถา
ว่าภัยเสียสา　ธรผู้บำบัดบาป
๏ ส่วนมิตรเสียผู้　บมิแผ่มิผายลาภ
ใจกฤปแรงราป　อันตรหนี้แลชี้ชำ
๏ ส่วนศาสตรวิทยา　ก็เสียผู้บจองจำ
ปกติประมาททำ　อันเลิมอาตมขละเขลา
๏ ความอายสิเสียผู้　ชนชาติกำเลา
กำหนัดนิ่มัวเมา　รสราคดำฤษณา
๏ ธนทรัพยเสียผู้　อสัตยภาพอันอา
ศัยในคราวา　สเกี่ยจคร้านบขวนขวาย

◎ หนึ่งโสดแลสัตรี บมิปรีดิเสียชาย
แรงโกรธก็ผันผาย บมิเอื้อมิอ่อนหวาน
◎ ฝูงสาธุสัตว์ชน ผู้พิเศษใจอารย์
เสียคนอันใจพาล ทุรชนมัวมนท์
◎ วานรหนึ่งแถลง คำรพสามประการกล
โดยอรรถแย้งยล ภิปรายถวายแด่ภูบาล
◎ ผิจักผจญคน อันใจโลภบันดาล
เอาทรัพยทรมาน จึ่งจะเอื้อจะอ่อนโอน
◎ จรังจเริมถ้ำ สระให้อุทกโชรล
เท่าว่าภุกแลจึ่งโยน ชลขึ้นมาอาศัย
◎ โคใดอันแรงเกียจ บมิเอื้อมิอาลัย
เล้าแหล่งแลวางไป ประเจียกจากคณาเนา
◎ ดวงเล่หกลเกลี้ยง อันอ่อนงามแลตรูเตรา
ตฤบตฤณจับเอา ก็จะได้ด้วยง่ายดาย
◎ ผจญคนอันใจสา ธุสุจริตเอียดอาย
กล่าวเกลี้ยงแลอภิปราย คือความเสน่หไมตรี
◎ ผจญคนอันโคลกเคลื้ม แลจัณฑาลนารี
ฝูงสัตวอันมี จตุบาทโหดหืน
◎ เมื่ออาทิไล้โลม ตระบมจิตรไม่ผืน
แม้ว่ายังขัดขืน บมิเอื้อมิอ่อนตาม

๏ ให้เอาด้วยโกรธา คือดังเพลิงอันลุกลาม
อย่างเกลี้ยงอย่ากล่าวความ อันดีต่อใช่คนดี
๏ วานรหนึ่งแสดง พจนสารวาที
เคารพจตุรถี วรอรรถแถลงถวาย
๏ ว่าในประจุบัน นรโลกยโดยหมาย
สิ่งใดบคลาดคลาย แลสถิตยจิรังงกาล
๏ ส่วนศิลปวิทยา คมศาสตรสบสถาน
จักอยู่จำเนียนนาน แก่คนผู้สังวัธยาย
๏ หนึ่งสัตยาวาที สฐิรสถิตยบ่คลาดคลาย
แก่คนผู้เอียดอาย ภัยภิตบาปี
๏ หนึ่งญาติกากร ตระกูลวงศอันมี
สืบสายในโลกีย์ บมิสิ้นมิสุดพงศ
๏ เพราะเหตุผู้นั้น คำนึงจิตรใจจง
ว่าญาติคือองค คืออาตมอาตมา
๏ พระธรรมสฐิรสถิตย นิตยเนาในใจสา
ธุทรมานกายา สุจริตอ่อนหวาน
๏ ธนทรัพยเพ็ญพูน ประมูลอยู่ด้วยจิรกาล
ชนมนทอันมาน กฤปประจิตรมักสัน
๏ ส่วนสุขยืนยาว ประกอบกับนราอัน
ศีลาธราธรรม์ สุวภาพสัตชน

◎ วานรหนึ่งแสดง ศุภสารกล่าวกล
ในนิติยุบล คำรพเบญจคาถา
◎ ถวายแด่สมเด็จไท้ ธิบดินทรราชา
ราโชดะโมธา สุจริตพึ่งพลัน
◎ เป็นต้นในทรัพโย วโรพัสดุนองนันต์
เท่าคนอันมักสัน ฉมภาพธารี
◎ เป็นต้นแก่ราคา ธิกกามกามี
แด่ผู้ประกอบศรี สมบัติสวัสดิเฉิดฉาย
◎ วรรูปนงเยาว์ สุนทเรศกมลกาย
เป็นที่บวางวาย บันเจิดจิตรกามา
◎ เป็นต้นแก่พระธรรม ไอยอาทิมูลา
เท่าสัชนาสา ธรจิตรเปรมปรีดิ์
◎ ประกอบทั้งมุทุตา กรุณาแลปราณี
สังวรอินทรีย์ สุทธศีลไทยทาน
◎ เป็นต้นอันดิเรก เอกอาทินฤพาน
เท่าสัดชนาจารย์ สวเสน่หสบสรรพ์
◎ วานรหนึ่งไข วโรรสพจนอัน
บรรยายธิบายธรรม์ ฉัฏฐสารคาถา
◎ ถวายแด่สมเด็จเด ชมกุฏิโลกา
โลเกศราชา ทฤพราชฎธร

◎ ว่ากรุงพิภพใด แลมนตรีกระลำภร
บ์ฑานราภร นรราษฎรฉุกเฉา
◎ ดั่งฤๅแลพระบาท ภูมิศราชราเชา
เว้นจากนราเนา นรโลกยกล่าวฉิน
◎ ชนชาติผู้ใด บมิได้ประกอบกิน
ยาภัยโรคิน ฤๅห่อนว่าบบีฑา
◎ คนใดบันโดยจิตร สิทธิภาพภรรยา
ภัยทุกขโทษา ฤๅจะเว้นบร้างมี
◎ คนใดแลธนทรัพย ยศโยคโภคี
โภคาธิลักษณมี สมบัติสวัสดิศฤงคาร
◎ ดั่งฤๅแลผู้นั้น จะมิทำอหังการ
เชิญไท้ธราธาร วรราชเร่งพึ่ง
◎ คนใดในโลกา กรรภพทั่วทั้ง
มฤตยูราชนั้นยัง จะเว้นเอาชีวาตมา
◎ วานรหนึ่งกล่าว เคารพสัตมคาถา
ถวายแด่นรินทรา อันสถิตยพนาลัย
◎ ว่าหมู่นิกรนร ธรภาพสบสมัย
มานะมโนใน จิตรเจตนเป็นมูล
◎ เกียรติยศฎาชา มหิมาก็เลาะศูนย์
เสียด้วยทรอึงพูน อำเภอภาพมืดมน

◎ คนใดอันรังร้าย จิตรพิศเกี่ยงกล
หมู่มิตรฤๅยล บพิศวาสห่างหาย
◎ คนใดทรนงทำ อำเภอภาพอันตราย
ฝูงญาติทั้งหลาย บร้างเสพจากเจี๋ยร
◎ คนใดอันใจกรรจ พัสดุท่านจะจงเบี๋ยฬ
พระธรรมอันเสถียร บสถิตย์ในอาตมา
◎ คนใดอันมีพยศ รังเกียจกลมารยา
ผลศาสตรวิทยา คมเสี่ยผู้นั้นคืน
◎ คนใดตระหนี่นัก อันรักทรัพยยาวยื่น
ความสุขหายหืน ก็นิราศนิราลัย
◎ กรุงราชธานี บรมนาถองคใด
มนตรีอันมีใจ ทรอึ่งอัครอาจอง
◎ จักพูนพิบัติไย ภัยภพเกิดกลง
ไอสูรยฤๅคง แต่สมเด็จธเรศตรี
◎ วานรหนึ่งไข คในอรรถอันมี
สุภาสิตคันฐี คำรพศาสตรอัษฎางค์
◎ ว่าราชมนตรี บดีพิริโยธางค์
สบสมุหเสนางค นรินทรสามนต์
◎ เมื่อเข้าบังคมคัล มกุฎโลกยมณฑล
พระบาทนฤมล สมเด็จภูบดีศรี

◎ ให้ตั้งกมลมาล ประณิธานภักดี
ต่อองคธเรศตรี ศวรสถิตยคือเทพา
◎ คืององคอมเรนทร เทเวนทรราชา
สหัสไนยนา สมเด็จอินทรสถิตยสถาน
◎ จักเสพยด้วยมิตร ให้สนิทจิรังกาล
จงจิตรบันดาล บันดลซื่ออย่าคลาดคลา
◎ จักเสพยด้วยฝูง ผู้ศัตรูแก่อาตมา
จงจิตรจินดา อย่าลืมอาตมารมณ์
◎ จักเสพด้วยเสนา บดีพิริยโดยกรม
พิจารณจงสม ยศศักดิมนตรี
◎ จักเสพเสวา ยุพาพาลนารี
มโนรสใดมี จงเอมโอษฐอวยตาม
◎ จักเสพด้วยคน กมลโลภลวนลาม
แผ่ทรัพยมากตาม คุณโลภหลังหลง
◎ จักเสพด้วยญาติ ตระกูลพวกพงศ
อย่าเย่อทรนงองค อหังการคิดแคลง
◎ จักเสพด้วยครู อันอิทธิจงยำแยง
บูชาสการแจง คุณท่านอันสั่งสอน
◎ จักเสพด้วยปราชญ์ ปรีชาอันสาธร
ประหยัดในบทกลอน กลวากยวาที

◎ จักเสพด้วยคนเคล้ม คุณพุทธอัปรีย์
สิ่งใดอันยินดี บันโดยตามอย่าขัดแขง
◎ อัษฎางควานร วรเทพดาแสดง
น้าวนีติมาแจง จำเริญสวัสดิด้วยดี
◎ ชูพระปัญญาญาณ ชัชวาลในโลกีย์
ถวายแด่สมเด็จศรี ธิบดินทราชา
◎ บรรจบคำรพอรรถ อัษฎางคคาถา
ถ้วนอัษฐเทพา อันเป็นอัษฎพานร
◎ ภูบาลครั้นได้สดับ ศัพทนีติคือวร
อมฤตยสาธร วรสรงพระสรรพางค์
◎ ตระบัดก็เพิ่ญพูน จำรูญพุทธเพทางค์
ปัญญาญาณก็เกิดกลาง กมลจิตรเพริศพราย
◎ วิทยาธราดุลย คุณกระษัตริยเหลือหลาย
เพราะเทพดาถวาย ก็ประสิทธิสมบูรณ์
◎ สมเด็จธราธร วรกระษัตริยเสด็จยูร
จากไพรพนาทูร ทุเรศแรมพนาลี
◎ บ่ายต่อวิบุลมารค รัตนราชธานี
พนจรโดยมี อนุกรมลีลา
◎ ดลแดนบุรีรัตน สวัสดิเรืองพระเดชา
นุภาพศักดา ธราคุณสบศิลป์

◎ อมาตยมนตรี	กระวีวิปรสทวิ ชินทร์
เกลื่อนพลคือสายสิน	ธุรสมุทนองนันต์
◎ รับราชภูธร	วรสมเด็จทรงธรรม์
สู่สุขไอสวรรย์	สมบัติสวัสดิคืนคง
◎ ครอบครองประชากร	นรราษฎรไตรตรง
บรรทัดธรรมดำรง	ภพโลกยสบสมัย
◎ พระเดชเดโช	วโรฤทธิเกรียงไกร
บุญโญวโรใน	สมเด็จเสร็จบริบูรณ ฯะ
◎ อัษฎ องคเทเวศเพี้ยน	พานร
ดา ดาษสดุดีกร	กล่าวแก้ว
พา ทานุศาสน์สอน	สวัสดิราช
นร ชาติไต่ตามแล้ว	เลิศแท้ทางเกษม ฯะ

(หมายเหตุ ฉันท์พาลีสอนน้อง, สุภาษิตพระร่วง, และฉันท์อัษฎาพานรทั้ง ๓ นี้ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง)

โคลงโลกนิติ (๑)

กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ทรงพระนิพนธ์

ศาลาทิศตะวันตก

(นับเวียนลงทางหลังใต้ไปทิศตะวันออก)

๑ อัญขยมบรมนเรศร์เรื้อง รามวงศ์
พระผ่านแผ่นไผททรง สืบไท้
แสวงยิ่งสิ่งสดับองค์ โอวาท
หวังประชาชนให้ อ่านแจ้งคำโคลง ฯ

๒ ครรโลงโลกนิติมี้ นมนาน
มีแต่โบราณกาล เก่าพร้อง
เป็นสุภสิตสาร สอนจิตร
กลดั่งสร้อยสอดคล้อง เวี่ยไว้ในกรรณ ฯ

๓ ปลาร้าพันห่อด้วย ใบคา
ใบก็เหม็นคาวปลา คละคลุ้ง
คือคนหมู่ไปหา คบเพื่อน พาลนา
ได้แต่ร้ายร้ายพุ้ง เฟื่องให้เสียพงศ์ ฯ

---

(๑) จารึกแผ่นศิลาติดไว้ที่ผนังด้านนอกศาลาทิศพระมณฑปทั้ง ๔ หลัง ศิลาจารึกยังอยู่ ๓ หลัง มีหายเป็นบางแผ่นได้เขียนบอกไว้ ที่โคลงนั้น ๆ แล้ว

๔ ใบกล้อพันห่อหุ้ม　　กฤษณา
หอมระรวยรสพา　　เพริศด้วย
คือคนเสพเสนหา　　นักปราชญ์
ความสุขซาบฤๅม้วย　　ดุจไม้กลิ่นหอม ฯ

๕ ผลเดื่อเมื่อสุกไซ้　　มีพรรณ
ภายนอกแดงดูฉัน　　ชาดบ้าย
ภายในย่อมแมลงวัน　　หนอนบ่อน
ดุจดั่งคนใจร้าย　　นอกนั้นดูงาม ฯ

๖ ขนุนสุกสล้างแห่ง　　สาขา
ภายนอกเห็นหนามหนา　　หนั่นแท้
ภายในย่อมรสา　　เอมโอช
สาธุชนนั้นแล้　　เลิศด้วยดวงใจ ฯ

๗ ยางขาวขนเรียบร้อย　　ดูดี
ภายนอกหมดใสสี　　เปรียบผ้าย
กินสัตว์เสพปลามี　　ชีวิต
เฉกเช่นชนชาติร้าย　　นอกนั้นนวลงาม ฯ

๘ รูปแร้งดูร่างร้าย　　รุงรัง
ภายนอกเพียงพึงชัง　　ชั่วช้า
เสพสัตว์ ที่มรณัง　　นฤโทษ
ดังจิตรสาธุชนกล้า　　กลั้นสร้างทางผล ฯ

๏ คนพาลผู้บาปแท้ ทุรจิตร
ไปสู่หาบัณฑิตย์ ค่ำเช้า
ฟังธรรมอยู่เนืองนิตย์ บ่ซาบ ใจนา
คือจวักตักเข้า ห่อนรู้รสแกง ฯ

๏ ๑๐ ผู้ใดใจฉลาดล้ำ ปัญญา
ได้สดับปราชญ์เจรจา อาจรู้
ยินคำบัดเดี๋ยวมา ซับซาบ ใจนา
คือลิ้นคนผู้ ซาบรู้รสแกง ฯ

๏ ๑๑ หมูเห็นสีหราชท้า ชวนรบ
กูสี่ตีนกูพบ ท่านไซ้
อย่ากลัวท่านอย่าหลบ หลีกจาก กูนา
ท่านสี่ตีนอย่าได้ วากเว้ว่างหนี ฯ

๏ ๑๒ สีหราชร้องว่าโอ้ พาลหมู
ทรชาติครั้นเห็นกู เกลียดใกล้
ฤามึงใคร่รบดนู มึงนาศ เองนา
กูเกลียดมึงกูให้ พ่ายแพ้ภัยตัว ฯ

๏ ๑๓ กบเกิดในสระใต้ บัวบาน
ฤาห่อนรู้รสมาลย์ หนึ่งน้อย
ภุมราอยู่ไกลสถาน นับโยชน์ ก็ดี
บินโบกมาค้อยค้อย เกลือกเคล้าเสาวคนธ์ ฯ

๑๕ ใจชนใจชั่วช้า โฉงเฉง
ใจจักสอนใจเอง ไม่ได้
ใจปราชญ์ดัดตามเพลง พลันง่าย
ดุจช่างปืนดัดไม้ แต่งให้ปืนตรง ฯ

๑๕ ไม้ค้อมมีลูกน้อม นวยงาม
คือสัปรุษสอนตาม ง่ายแท้
ไม้ผุดั่งคนทราม สอนยาก
ดัดก็หักแหลกแล้ ห่อนรื้อโดยตาม ฯ

๑๖ เป็นคนควรรอบรู้ สมาคม
สองประการนิยม กล่าวไว้
หนึ่งพาลหนึ่งอุดม นักปราชญ์
สองสิ่งนี้จงให้ เลือกรู้สมาคม ฯ

๑๗ คนใดไปเสพด้วย คนพาล
จักทุกข์ทนเนานาน เนิ่นแท้
ใครเสพท่วยทรงญาณ เปรมปราชญ์
เสวยสุขล้ำเลิศแล้ ได้สดับดี ฯ

๑๘ ได้เห็นนักปราชญ์ไซ้ เป็นสุข
อยู่ร่วมเรือนหายทุกข์ ค่ำเช้า
ผู้พาลสั่งสอนปลุก ใจดั่ง พาลนา
ยลเยี่ยงนกแขกเต้า ตกต้องมือโจร ฯ

๑๙ ๏ จงนับสัปรุษรู้ บุญกรรม์
จงละหลีกพาลอัน ชั่วร้าย
จงสร้างสืบบุญธรรม์ ทุกเมื่อ
(จงสร้างสืบบุญวัน ค่ำต่อ วายนา)
จงนึกนิตย์ชีพคล้าย ดุจด้วยฟองชล ฯ

๒๐ ๏ คบกากาโหดให้ เสียพงศ์
พาตระกูลเหมหงส์ แหลกด้วย
คบคนชั่วจักปลง ความชอบ เสียนา
ตราบลูกหลานเหลนม้วย ไม่ม้วยนินทา ฯ

๒๑ ๏ มดแดงแมลงป่องไว้ พิษหาง
งูจะเข็บพิษวาง แห่งเขี้ยว
ทรชนทั่วสรรพางค์ พิษอยู่
เพราะประพฤติมันเกี้ยว เกี่ยงร้ายแกมดี ฯ

๒๒ ๏ นาคมีพิษเพี้ยง สุริโย
เลื้อยบ่ทำเดโช แช่มช้า
พิษน้อยหยิ่งโยโส แมลงป่อง
ชูแต่หางเองอ้า อวดอ้างฤทธี ฯ

๒๓ ๏ ความรู้ผู้ปราชญ์นั้น นักเรียน
ฝนทั่งเท่าเข็มเพียร ฝ่ายหน้า
คนเกียจเกลียดหน่ายเวียน วนจิตร
กลอุทกในตระกร้า เปี่ยมล้นฤามี ฯ

๒๔
๏ กละออมเพ็ญเพียบน้ำ ฤๅติง
โอ่งอ่างพร่องชลชิง เพื่องหม้อ
ผู้ปราชญ์ห่อนสุงสิง เย่อใหญ่
คนโฉดรู้น้อยก้อ พลอดนั้นประมาณ ฯ

๒๕
๏ งาสารฤๅห่อนเหี้ยน หดคืน
คำกล่าวสาธุชนยืน อย่างนั้น
ทุรชนกล่าวคำฝืน คำเล่า
หัวเต่ายาวแล้วสั้น เล่ห์ลิ้นทรชน ฯ

๒๖
๏ ทรชนอย่าเคียดแค้น อย่าสนิท
อย่าห่างศัตรูชิด อย่าใกล้
คือไฟถ่านแรงฤทธิ ถือถลาก มือนา
แม้นดับแล้วบ่ไหม้ หม่นต้องมือดำ ฯ

๒๗
๏ มิตรพาลอย่าคบให้ สนิทนัก
พาลใช่มิตรอย่ามัก กล่าวใกล้
ครั้นคราวเคียดคุมชัก เอาโทษ ใส่นา
รู้เหตุสิ่งใดไซ้ ส่อลิ้นกลางสนาม ฯ

๒๘
๏ หมาใดตัวร้ายขบ บาทา
อย่าขบตอบต่อหมา อย่าขึ้ง
ทรชนชาติช่วงทา รุณโทษ
อย่าโกรธอย่าหน้าบึ้ง ตอบถ้อยถือความ ฯ

๒๙
๏ ลูกสเดาน้ำผึ้งซาบ โทรมปน
แล้วปลูกปองรสคนธ์ แอบอ้อย
ตราบเท่าออกดอกผล พวงดก
ขมแห่งสเดาน้อย หนึ่งรู้โรยรา ฯ

๓๐
๏ พริกเผ็ดใครให้เผ็ด ฉันใด
หนามย่อมแหลมเองใคร เซี่ยมให้
จันทน์กฤษณาไฉน ใครอบ หอมฤๅ
วงศ์แห่งนักปราชญ์ได้ เพราะด้วยฉลาดเอง ฯ

๓๑
๏ จันทน์แห้งกลิ่นห่อนได้ ดรธาน
อ้อยหีบชานยังหวาน โอชอ้อย
ช้างเข้าศึกเสี่ยมสาร ยกย่าง งามนา
บัณฑิตย์แม้นทุกข์ร้อย เท่ารู้อลืมธรรม ฯ

๓๒
๏ ฝูงหงส์หลงเข้าสู่ ฝูงกา
สีหราชเคียงโคนา คลาดเคล้า
ม้าต้นระคนลา เลวชาติ
นักปราชญ์พาลพาเต้า สิ้นไฉนงาม ฯ

๓๓
๏ แมลงวันแสวงเสพด้วย ลามก
พาลชาติเสาะสิ่งรก เรื่องร้าย
ภุมราเห็จเหิรหก หาบุษ บานา
นักปราชญ์ฤๅห่อนหม้าย หมั่นสู้แสวงธรรม ฯ

๓๔
๏ เนื้อปองน้ำหญ้าบ่ ปองทอง
ลิงบ่ปองรัตน์ปอง ลูกไม้
หมูปองอสุจิของ หอมห่อน ปองนา
คนเคลิบเคลิ้มบ้าใบ้ ห่อนรู้ปองธรรม ฯ

๓๕
๏ กายเกิดพยาธิโรคร้าย ยาหาย
แต่พยศยาไป่วาย ตราบม้วย
ชาติเสื่อห่อนหายลาย ลบผ่อง
กล้วยก็กล้วยคงกล้วย กลับกล้ายฤๅมี ฯ

๓๖
๏ ขุนเขาสูงร้อยโยชน์ คณนา
ขุนปราบด้วยโยธา ราบได้
จักล้างพยศสา หัสยาก
ยศศักดิ์ให้เท่าให้ พยศนั้นฤๅหาย ฯ

๓๗
๏ คบคนผู้โฉดเคลิ้ม อับผล
หญิงเคียดอย่าระคน ร่วมห้อง
อย่าคบหมู่ทรชน สอนยาก
บัณฑิตย์แม้ตกต้อง โทษสู้สมาคม ฯ

๓๘
๏ ภูเขาอเนกล้ำ มากมี
บมิหนักแผ่นธรณี หน่อยไซ้
หนักนักแต่กระลี ลวงโลก
อันจักทรงธารได้ แต่พื้นนรกานต์ ฯ

๓๙ ๏ ภูเขาทั้งแท่งล้วน ศิลา
ลมพยุพัดพา บ่ขึ้น
สรรเสริญแลนินทา คนกล่าว
ใจปราชญ์ฤๅเพื่องพื้น ห่อนได้จินต์จล ฯ

๔๐ ๏ ห้ามเพลิงไว้อย่าให้ มีควัน
ห้ามสุริยแสงจันทร์ ส่องไซ้
ห้ามอายุให้หัน คืนเล่า
ห้ามดั่งนี้ไว้ได้ จึ่งห้ามนินทา ฯ

๔๑ ๏ ภูเขาเหลือแหล่ล้วน ศิลา
หามณีจินดา ยากได้
ฝูงชนเกิดนานา ในโลก
หานักปราชญ์นั้นไซ้ เลือกแล้วฤๅมี ฯ

๔๒ ๏ ป่าหลวงหลายโยชน์พร้อม พฤกษา
หาแก่นจันทน์กฤษณา ยากไซ้
ฝูงคนเกิดมีมา เหลือแหล่
หาปราชญ์ฤๅจักได้ ยากแท้ควรสงวน ฯ

๔๓ ๏ มัจฉามีทั่วท้อง ชโลธร
หาเงือกงูมังกร ยากได้
ทั่วด้าวพระนคร คนมาก มีนา
จักเสาะสัปปุรุษไซ้ ยากแท้จักมี ฯ

๔๔
๏ ดารามีมากร้อย ถึงพัน
บ่เปรียบกับดวงจันทร์ หนึ่งได้
คนพาลมากอนันต์ ในโลก
จะเทียบเท่าปราชญ์ไซ้ ยากแท้ฤๅถึง ฯ

๔๕
๏ เหมหงส์เลี้ยงชีพด้วย สาคร
ช้างพึ่งพนาดร ป่าไม้
ภุมราบุษบากร ครองร่าง ตนนา
นักปราชญ์เลี้ยงตัวได้ เพื่อด้วยปัญญา ฯ

๔๖
๏ นกแร้งบินได้เพื่อ เวหา
หมู่จรเข้เต่าปลา พึ่งน้ำ
เข็ญใจพึ่งราชา จอมราช
ลูกอ่อนอ้อนกลืนกล้ำ เพื่อน้ำนมแรง
(ครวญคร่ำ) (แม่ให้กินนม) ฯ

๔๗
๏ ป่าพึ่งพาลพยัคฆ์ร้าย ราวี
เสือพึ่งไพรพงพี เถื่อนถ้ำ
ความชั่วพึ่งความดี เท็จพึ่ง จริงนา
เรือพึ่งแรงน้ำน้ำ หากรู้คุณเรือ ฯ

๔๘
๏ ตีนงูไซ้หาก เห็นกัน
นมไก่ไก่สำคัญ ไก่รู้
หมู่โจรต่อโจรหัน เห็นเล่ห์ กันนา
เชิงปราชญ์ฉลาดกล่าวผู้ ปราชญ์รู้เชิงกัน ฯ

๔๙ ◎ มีอายุร้อยหนึ่ง   นานนัก
ศีลชื่อบุญจางค์จัก   ไป่รู้
ขวบเดียวเด็กรู้รัก   ษานิจ ศีลนา
พระตรัสสรรเสริญผู้   เด็กนั้นเกิดศรี ฯ

๕๐ ◎ คนใดยืนอยู่ร้อย   พรรษา
ใจบ่มีปรีชา   โหดไร้
วันเดียวเด็กเกิดมา   ใจปราชญ์
สรรเพ็ชญ์บัณฑูรไว้   เด็กนั้นควรยอ ฯ

๕๑ ◎ คนใดยืนเหยียบร้อย   ขวบปี
ความอุส่าห์ฤามี   เท่าก้อย
เด็กเกิดขวบหนึ่งดี   เพียรพาก
พระตรัสว่าเด็กน้อย   นี้เนื้อเวไนย ฯ

๕๒ ◎ อายุถึงร้อยขวบ   เจียรกาล
ธัมโมชอันโอพาร   บ่รู้
เด็กน้อยเกิดประมาณ   วันหนึ่ง
เห็นถ่องธรรมยิ่งผู้   แก่ร้อยพรรษา ฯ

๕๓ ◎ มีอายุอยู่ร้อย   ปีปลาย
ความเกิดแลความตาย   ไป่รู้
วันเดียวเด็กหญิงชาย   เห็นเกิด ตายนา
ลูกอ่อนนั้นยิ่งผู้   แก่ร้อยปีปลาย ฯ

๕๔ ◎ ธิรางค์รู้ธรรมแม้ มากหลาย
บ่กล่าวให้หญิงชาย ทั่วรู้
ดุจหญิงสกลกาย งามเลิศ
อยู่ร่วมเรือนผัวผู้ โหดแท้ขันที ฯ

๕๕ ◎ เว้นวิจารณ์ว่างเว้น สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง ไป่รู้
เว้นเล่าลิขิตสัง เกตว่าง เว้นนา
เว้นดั่งกล่าวว่าผู้ ปราชญ์ได้ฤๅมี ฯ

๕๖ ◎ รู้ธรรมเทียมเท่าผู้ ทรงไตร
เจนจัดอรรถภายใน ฦกล้น
กล่าวแก้สิ่งสงสัย เลอะเลื่อน
รสพระธรรมอั้นอ้น ว่ารู้ใครชม ฯ

๕๗ ◎ รู้น้อยว่ามากรู้ เริงใจ
กลกบเกิดอยู่ใน สระจ้อย
ไป่เห็นชเลไกล กลางสมุทร
ชมว่าน้ำบ่อน้อย มากล้ำฦกเหลือ ฯ

๕๘ ◎ รูปชั่วมักแต่งแกล้ง เกลาทรง
ใจขลาดมักอาจอง อวดสู้
น้ำพร่องกละออมคง กระฉอก ฉานนา
เฉาโฉดโอษฐ์อวดรู้ ว่ารู้ใครเทียม ฯ

๕๙ ๏ จรเข้คับน่านน้ำ ไฉนหา ภักษ์เฮย
รถใหญ่กว่ารัถยา ยากแท้
เสือใหญ่กว่าวนา ไฉนอยู่ ได้แฮ
เรือเขื่องคับชเลแล้ แล่นโล้ไปไฉน ฯ

๖๐ ๏ มณฑกทำเทียบท้าว ราชสีห์
แมวว่ากูพยัคฆี แกว่นกล้า
นกจอกว่าฤทธี กูยิ่ง ครุฑนา
คนประดากขุกมีข้า ยิ่งนั้นแสนทวี ฯ

๖๑ ๏ หิ่งห้อยส่องก้นสู้ แสงจันทร์
บัดเทียบเทียมรัตนอัน เอี่ยมข้า
ทองเหลืองหลู่สุวรรณ ธรรมชาติ
พาลว่าตนเองอ้า อาจล้ำเลยกวี ฯ

๖๒ ๏ เสือผอมกวางวิ่งเข้า โจมขวิด
ไป่ว่าเสือมีฤทธิ เลิศล้ำ
เล็บเสือดั่งคมกฤช เสือซ่อน ไว้นา
ครั้นปะปามล้มขว้ำ จึ่งรู้จักเสือ ฯ

๖๓ ๏ ทองเหลืองเปลื้องร้ายห้อน เห็นมี
ขัดเท่าขัดราคี เล่าไซ้
นพคุณหมดไสสี เสร็จโทษ
ถึงบ่แต่งตั้งไว้ แจ่มแจ้งไพบูลย์ ฯ

๖๔ ◎ พระสมุทร์ไหวหวาดห้วย คลองสรวล
เมรุพลวกปลวกลำรวล ร่ำเร้า
สีหราชร่ำคร่ำครวญ สุนัขเยาะ หยันนา
สุริยส่องยามเย็นเช้า หิ่งห้อยยินดี ฯ

๖๕ ◎ แมวล่าหนูแซ่ซี้ จรจรัล
หมาล่าวิฬาร์ผัน สู่หล้าง
ครูล่าศิษย์ละธรรม์ คบเพื่อน พาลนา
เสือล่าป่าแรมร้าง หมดไม้ไพรสณฑ์ ฯ

๖๖ ◎ จามรีขนข้องอยู่ หยุดปลด
ชีพบ่รักรักยศ ยิ่งไซ้
สัตว์โลกซึ่งสมมติ มีชาติ
ดูเยี่ยงสัตว์นั้นได้ ยศซ้องสรรเสริญ ฯ

๖๗ ◎ นพคุณใส่เบ้าสูบ แสนที
ค้อนเหล็กรุมรันตี ห่อนม้วย
บ่เจ็บเท่าชุลี สักหยาด
เจ็บแต่ท่านชั่งด้วย กล่ำน้อยหัวดำ ฯ

๖๘ ◎ เสียสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู้ประสงค์ สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้ ชีพม้วยมรณา ฯ

๖๙ ตัดจันทน์พ้นม่วงไม้ จัมบก
แปลงปลูกหนามรามรก รอบเรื้อ
ฆ่าหงส์มยุรนก กระเหว่า เสียนา
เลี้ยงหมู่กากินเนื้อ ว่ารู้ดีลา ฯ

๗๐ เอาสารเที่ยมอูฐโอ้ เป็นมูล
เก็บบัดเที่ยมแก้วปูน ค่าไว้
เมืองใดพิกถีพูน มีดั่ง นี้นา
นับแต่ไกลอย่าได้ ไต่เต้าเมืองเข็ญ ฯ

๗๑ น้ำเคี้ยวยูงว่าเงี้ยว ยูงตาม
ทรายเหลือบหางยูงงาม ว่าหญ้า
ตาทรายยิ่งนิลวาม พรายเพริศ
ลิงว่าหว้าหวังหว้า หว่าดิ้นโดยตาม ฯ

๗๒ สังขารหวั่นผู้ว่า ตนทรนง
ทรัพย์ย่อมหวั่นคนจง ว่าเจ้า
หญิงหวั่นแก่ชายปลง ชมลูก
มัจจุราชหวั่นผู้เถ้า บ่รู้วันตาย ฯ

๗๓ มือด้วนคิดจะมล้าง เขาหมาย
ปากด้วนถ่มน้ำลาย เลียบฟ้า
หิ่งห้อยแข่งแสงฉาย สุริเยศ
คนทุพลอวดกล้า แข่งผู้มีบุญ ฯ

๗๔ แว่นตามาใส่ผู้ อันธการ
คนหนวกฟังลำนาน ขับร้อง
คนใบ้ไผ่แสดงสาร โคลงกาพย์
เฉกเครื่องประดับซร้อง ใส่ให้วานร ฯ

๗๕ วัดช้างเบื้องบาทรู้ จักสาร
วัดอุทกชักกมุทมาลย์ แม่นรู้
ดูครูสดับโวหาร สอนศิษย์
ดูกระกูลเผ่าผู้ เพื่อด้วยเจรจา ฯ

๗๖ พระสมุทรสุดภูกล้น คณนา
สายดิ่งทิ้งทอดวา หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา กำหนด
จิตรมนุษย์นี้ใซ้ ยากแท้หยั่งถึง ฯ

๗๗ ไม้ล้มควรค่ามได้ โดยหมาย
คนล้มจักค่ามกราย ห่อนได้
ทำชอบชอบห่อนหาย ชอบกลับ สนองนา
ทำผิดผิดจักให้ โทษแท้ถึงตน ฯ

๗๘ ไม้ล้มจักค่ามให้ ดูการ
คนท่าวล้มค่ามพาน ห่อนได้
เสือผอมอย่าอวดหาญ เข้าผลัก เสือแฮ
พาลประทุษฐูตกไร้ อย่าได้ทำคุณ ฯ

๗๙ ๏ ทรชนยากไร้อย่า　　ทำคุณ
อย่าหยิบทรัพย์อุดหนุน　　หย่อนให้
ก่อเกื้อเกือบเกินทุน　　มันมั่ง มีนา
ครั้นค่อยคลายวายไร้　　กลับสู้ดูแคลน ฯ

๘๐ ๏ แม้นทำคุณท่านได้　　ถึงพัน
ครั้นโทษมีแต่อัน　　หนึ่งไซ้
ติฉินหมิ่นคำหยัน　　เยาะกล่าว
กลบลบคุณหลังได้　　ยิ่งด้วยพันทวี ฯ

๘๑ ๏ ทำคุณท่านห่อนรู้　　คุณสนอง
ท่านบ่แทนคุณปอง　　โทษให้
กลกาแต่งยูงทอง　　ลายเลิศ
ยูงเอาหมึกม่อไล้　　ลูบสิ้นสรรพางค์ ฯ

๘๒ ๏ เทพาพันเทพเรื่อง　　ฤทธิรงค์
บ่เท่าพระอินทร์องค์　　หนึ่งได้
คุณพันหนึ่งดำรง　　ความชอบ ไว้นา
มีโทษอันหนึ่งไซ้　　กลบกล้ำพันคุณ ฯ

๘๓ ๏ ใครซื่อซื่อต่อตั้ง　　ตามกัน
ใครคดคดผ่อนผัน　　ตอบเต้า
ทองแดงว่าสุวรรณ์　　ยังถ่อง เหมือนฤา
ดุจลูกสู่สองเถ้า　　ว่าโอ้เป็นลิง ฯ

๘๔ ใครทำโทษโทษนั้น แทนทด
ใครคิดจิตร์คดคด ต่อบ้าง
ใครจริงจึ่งจริงจรต รักต่อ กันนา
ใครใคร่ร้างเร่งร้าง รักร้างแรมไกล ฯ

๘๕ นายรักไพร่ไพร่พร้อม รักนาย
มีศึกสู้จนตาย ต่อแย้ง
นายเบียฬไพร่กระจาย จากหมู่
นายบ่รักไพร่แกล้ง ส่อล้างผลาญนาย ฯ

๘๖ ข้าท้าวเอาจิตร์ท้าว แม่นหมาย
บ่าวท่านเอาใจนาย แม่นหมั้น
ศิษย์ท่านผ่อนผันผาย โดยจิตร์ ครูนา
อยู่ที่เรือนตัวนั้น แต่น้ำใจเอง ฯ

๘๗ รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว
เสมออยู่หอแห่งเดียว ร่วมห้อง
ชังกันบ่แลเหลียว ตาต่อ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาข้อง ป่าไม้มาบัง ฯ

๘๘ ให้ท่านท่านจักให้ ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง นอบไหว้
รักท่านท่านควรครอง ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้ แต่ผู้ทรชน ฯ

๘๙ แม้นมีความรู้ดั้ง สัพพัญญู
ผิบ่มีคนชู ห่อนขึ้น
หัวแหวนค่าเมืองตรู ตาโลก
ทองบ่รองรับพื้น ห่อนแก้วมีศรี ฯ

๙๐ ราชรถปรากฏด้วย ธงไชย
ควันประจักษ์แก่ไฟ เที่ยงแท้
ราชาอิศระใน สมบัติ
ชายย่อมเฉลิมเลิศแล้ บินแก้วเกศหญิง ฯ

๙๑ รำฟ้อนสุนทรด้วย รูปา
ร้องขับศัพท์เสน่หา ยิ่งแท้
มวยปล้ำล่ำสันสา มารถจึ่ง ดีแฮ
รักกับชังนั้นแล้ เพื่อลิ้นเจรจา ฯ

๙๒ กระเหว่าเสียงเพราะแท้ แก่ตัว
หญิงเลิศเพราะรักผัว แม่นหมั้น
นักปราชญ์มาตรรูปมัว หมองเงื่อน งามนา
เพราะเพื่อรสธรรมนั้น ส่องให้เห็นงาม ฯ

๙๓ นารายณ์วายเว้นจาก อาภรณ์
อากาศขาดสุริยจร แจ่มหล้า
เมืองใดบ่มีวร นักปราชญ์
แม้ว่างามล้นฟ้า ห่อนได้งามเลย ฯ

๙๔ เขาใดไร้ถ้ำราช สีห์หมาง
สระโหดหงส์ละวาง วากเว้
พฤกษ์ใดบกใบบาง นกหน่าย
สาวซัดชู้โอ้เอ้ เพราะชู้ชายทราม ฯ

๙๕ ป่าใดไกลพยัคฆ์ร้าย ราวี
ไม้หมดม้วยบ่มี ร่มชื้อ
หญิงยศงดงามดี ผัวหน่าย
เป็นที่หมิ่นชายยื้อ หยอกเย้าเสียตน ฯ

๙๖ พลูหมากจากโอษฐ์โอ้ เสียศรี
หญิงจากจอมสามี ครอบเกล้า
เรือนปราศจากบุตรี ดรุณเด็ก
เมืองจากจอมภพเจ้า สิ่งนี้ฤๅงาม ฯ

๙๗ เจ็ดวันเว้นดีดซ้อม ดนตรี
อักขระห้าวันหนี เนิ่นช้า
สามวันจากนารี เป็นอื่น
วันหนึ่งเว้นล้างหน้า อับเศร้าศรีหมอง ฯ

๙๘ ดอยใดมีถ้ำราช สีห์ประสงค์
เหมืองมาบมีบัวหงส์ หากใกล้
ต้นไม้พุ่มพัวพง นกมาก มีนา
สาวหนุ่มตามชู้ไซ้ เพราะชู้ชอบตา ฯ

๙๙ เบือกตมชมชื่นเชื้อ กาษร
หงส์กับบุษบากร ชื่นช้อย
ภิกษุเสพสังวร ศีลสุข ไซ้นา
บุรุษรสรักร้อย เท่าน้อมในหญิง ฯ

๑๐๐ ใครจักผูกโลกแม้ รัดริง
เหล็กเท่าลำตาลตรึง ไปหมั้น
มนตร์ยาผูกนานหึง หายเสื่อม
ผูกเพื่อไมตรีนั้น แน่นเท้าวันตาย ฯ

๑๐๑ จำสารสับปลอกเกี้ยว ตีนสาร
จำนาคมนตร์โอพาร ผูกแท้
จำคนเพื่อใจหวาน ต่างปลอก
จำโลกนี้นั่นแล้ แต่ด้วยไมตรี ฯ

๑๐๒ เรียนพระธรรมแท้ผูก ศาสนา
ปลอกผูกคชตรึงตรา ตรากหมั้น
มนตร์ดลแลหยูกยา สมรรถผูก งูแฮ
ผูกโลกทั้งหลายนั้น แน่นด้วยไมตรี ฯ

๑๐๓ ผจญคนมักโกรธด้วย ไมตรี
ผจญหมู่ทรชนดี ต่อตั้ง
ผจญคนจิตร์โลภมี ทรัพย์เผื่อ แผ่นา
ผจญอสัตย์ให้ยั้ง หยุดด้วยสัตยา ฯ

๑๐๔ รบศึกชนะได้ ในณรงค์
รบแม่เรือนตัวยง ขยาดแพ้
รบใจชักให้คง ความสัตย์
ถือว่าผู้นั้นแล้ เลิศล้ำชายชาญ ฯ

๑๐๕ คนใดคนหนึ่งผู้ ใจฉกรรจ์
เคยฆ่าคนอนันต์ หนักแท้
ไป่ปานบุรุษอัน ผจญจิตร์ เองนา
เชียรท่านเยินยอแล้ ว่าผู้มีชัย ฯ

๑๐๖ แพ้ศึกหลบหลีกได้ รอดตน
แพ้คดีทุกข์ทน ทรัพย์ผ้าย
แพ้เบี้ยค่นจนจน ตัวยาก ก็ดี
แพ้แม่เรือนทำร้าย ยากเท้าบรรลัย ฯ

๑๐๗ สงครามแสวงท่วยแกล้ว อาสา
กลคดีพึงหา ท่านรู้
ยามกินรสโอชา ชวนเพื่อน กินนา
หาปราชญ์ล้ำเลิศผู้ เมื่อแก้ปฤษณา ฯ

๑๐๘ แสวงรู้พึงคบด้วย บัณฑิตย์
แสวงทรัพย์คบพานิช ง่ายไซ้
แสวงหายศศักดิ์ชิด ชอบราช
ผิใคร่ได้ลูกไซร้ เสพล้องเมียสาว ฯ

๑๐๙ ๏ หายากเชิงรอบรู้ การกิจ
หายากเชิงชาญชิด ชอบใช้
หายากเช่นเชิงมิตร คุงชีพ
หายากเชิงช่างให้ ชอบน้ำใจจริง ฯ

๑๑๐ ๏ ร้อยคนหาแกว่นแกล้ว กลางณรงค์
พันหนึ่งหาบัญญายง ยิ่งรู้
แสนคนเล่าะคนตรง ยิ่งยาก
ไปเท่าคนหนึ่งผู้ อาจอ้างอวยทาน ฯ

๑๑๑ ๏ ช้างม้าเมียมิ่งแก้ว เงินทอง
ตัวมิตายจักปอง ย่อมได้
ชีวิตสิ่งเดียวของ หายาก
ใช่ประทีปเทียนได้ ดับแล้วจุดคืน ฯ

๑๑๒ ๏ หาสินห้าขวบเข้า พยายาม
แสวงคู่ผู้เมียสาม ขวบเข้า
แสวงรู้ค่อยเรียนตาม ต่อเจ็ด ขวบนา
แสวงใฝ่เผ้าไทท้าว ต่อสิ้นสุดกรรม ฯ

๑๑๓ ๏ เมื่อน้อยเรียนเร่งรู้ วิชชา
ครั้นใหญ่หาสินมา สู่เหย้า
เมื่อกลางแก่ศรัทธา ทำแต่ บุญนา
ครั้นแก่แรงวอกเว้า ห่อนได้เป็นการ ฯ

๑๑๔ ความรู้เรียนเมื่อน้อย หนังสือ
ค่อยสมรรถจึ่งหัดปรือ โล่ห์ดั้ง
รู้แล้วเลิศอย่าถือ ตนถ่อม เถิดพ่อ
บุญจักให้ใครรั้ง เริ่มรู้เป็นเอง ฯ

๑๑๕ ปางน้อยลำเหนียกรู้ เรียนคุณ
ครั้นใหญ่ย่อมหาทุน ทรัพย์ไว้
เมื่อกลางแก่แสวงบุญ ธรรมชอบ
ยามหง่อมทำใดได้ แต่ล้วนอนิจจจัง ฯ

๑๑๖ ความรู้ดูยิ่งล้ำ สินทรัพย์
คิดค่าควรเมืองนับ ยิ่งไซ้
เพราะเหตุจักอยู่กับ กายอาต มานา
โจรจักเบียฬบได้ เร่งรู้เรียนเอา ฯ

๑๑๗ จักเรียนความรู้พิ นิจครู
จักกล่าวภรรยาดู พวกพ้อง
จักขึ้นสู่บนภู เขาค่อย เดินา
จักเสพกามาพร้อง โกรธไซ้รำพึง ฯ

๑๑๘ ความเพียรเป็นอริแล้ว เป็นมิตร
คร้านเกียจเป็นเพื่อนสนิท ร่วมไร้
วิชชาเฉกยาติด ขมขื่น
ประมาทเหมือนดับไต้ ชั่วร้ายฤๅเห็น ฯ

๑๑๙ ◎ ผิรู้รู้จงให้ เทียมคน
จักเงื่องเงื่องเป็นกล เงื่องแหง้
จักสุกอย่าสุกปน ดิบครึ่ง หนึ่งนา
ทางไล่ไว้หนีแก้ รอดแคล้วภัยพาล ฯ

๑๒๐ ◎ ความรู้รู้ยิ่งได้ สินศักดิ์
เป็นที่ชนพำนัก นอบน้ำว
อย่าเกียจเกลียดหน่ายรัก เรียนต่อ
รู้ชอบใช่หอบหิ้ว เหนื่อยแพ้แรงโรย ฯ

๑๒๑ ◎ วิชชาเป็นเพื่อนเลี้ยง ชีวิต
ยามอยู่เรือนเมียสนิท เพื่อนร้อน
ร่างกายสหายติด ตามทุกข์ ยากนา
ธรรมหากเป็นมิตรช้อน เมื่อม้วยอาสัญ ฯ

๑๒๒ ◎ เป็นชายความรู้ยิ่ง เป็นทรัพย์
ทุกประเทศมีผู้นับ อ่านอ้าง
สตรีรูปงามสรรพ เป็นทรัพย์ ตนนา
แม้ตกยากไร้ร้าง ห่อนไร้สามี ฯ

๑๒๓ ◎ เห็นใดจำให้แน่ นึกหมาย
ฟังใดอย่าฟังดาย สดับหมั้น
ชนม์ยืนอย่าพึงวาย ตรองตริก ธรรมนา
สิ่งสดับทั้งนั้น ผิดเพี้ยนเป็นครู ฯ

๑๒๔ ◎ เภตราเพียบล้มล่ม จมอรร ณพนา
เกวียนหนักหักเพลาพลัน ง่ายไซ้
น้ำน่านซ่านตลิ่งคัน เพราะเปี่ยม เต็มแฮ
ผู้ประจาคมากให้ ทรัพย์ม้วยหมดตัว ฯ

๑๒๕ ◎ พลอดนักมักพลาดพลั้ง พลันผิด
หาญนักมักชีวิต มอดม้วย
ตรองนักมักเสียจริต จักคลั่ง
รักนักมักหลงด้วย เล่ห์ลิ้นลมหญิง ฯ

๑๒๖ ◎ คนใดโผงพูดโอ้ อึงดัง
อวดว่ากล้าอย่าฟัง สับปลิ้
หมาเห่าเล่าอย่าหวัง จักขบ ใครนา
สองเหล่าเขาหมู่นี้ ชาติเชื้อเดียวกัน ฯ

๑๒๖ ◎ เสือใดแรงร้ายระ พะพง
อาจอุกบุกดงยง ขบคั้น
กินสัตว์สุระทนง ศักดิ์สาธุ์
จักฉิบหายตายหมั้น เพราะร้ายแรงทนง ฯ

๑๒๘ ◎ ลับหลังบังเบียดล้าง ลบคุณ
ต่อพักตรยกยอบุญ ภูกซึ้ง
คบมิตรจิตรปานปุน เป็นดุจ นี้นา
กลดั่งเสพน้ำผึ้ง คลุกเคล้ายาตาย ฯ

๑๒๙ ผู้อื่นประโยชน์ใช้ เสมอมิตร
มิตรประทุษฐ์ทำจิตร์ เจ็บช้ำ
กายกับพยาธิชิด ใครชอบ เลยนา
รุกขชาติในป่าล้ำ เลิศให้เป็นยา ฯ

๑๓๐ สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อ ในตน
กินกัดเนื้อเหล็กจน กร่อนขร้ำ
บาปเกิดแต่ตนคน เป็นบาป
บาปย่อมทำโทษซ้ำ ใส่ผู้บาปเอง ฯ

๑๓๑ พักแฟงแตงเต้าถั่ว งายล
หว่านสิ่งใดให้ผล สิ่งนั้น
ทำทานหว่านกุศล ผลเพิ่ม พูนนา
ทำบาปบาปซั้นซั้น ไล่เลี้ยวตามตน ฯ

๑๓๒ ยายำประกอบด้วย มนตร์ดน
เคราะห์โสกโรคบนปน ปะไซ้
แม้นบุญช่วยอวยผล ผลเพิ่ม พูนนา
แม้นบาปบุรพกรรมให้ บาปซ้ำเสี่ยศูนย์ ฯ

๑๓๓ มีสินฤๅเท่าผู้ มีคุณ
ข้าคึกฤๅปานปุน พยาธิไซ้
รักใดจักเพิ่มพุน รักอาต มานา
แรงอื่นฤๅจักได้ เท่าด้วยแรงกรรม ฯ

๑๓๔ ◎ อย่าโทษไทท้าวท่วย เทวา
อย่าโทษสถานภูผา ย่านกว้าง
อย่าโทษหมู่วงศา มิตรญาติ
โทษแต่กรรมเองสร้าง ส่งให้เป็นเอง ฯ

๑๓๕ ◎ หมอแพทย์ทายว่าไข้ ลมคุม
โหรว่าเคราะห์แรงรุม โทษให้
แม่มดว่าผีกุม ทำโทษ
ปราชญ์ว่ากรรมเองใช้ ก่อสร้างมาเอง ฯ

๑๓๖ ◎ แม้มีตัวใหญ่เพี้ยง ภูผา
สูงเจ็ดลำตาลสา มารถแท้
พงศ์พันธุ์เผ่าจันทรา สุริเยศ ก็ดี
ครั้นว่าไร้ทรัพย์แล้ ทั่วหล้าฤๅเห็น
(นับหน้าฤๅมี) ฯ

๑๓๗ ◎ คนผู้หินชาติช้า พงศ์พันธุ์
ครั้นมั่งมีสินสรรพ์ อวดอ้าง
แม้ผู้เผ่าสุริยจันทร์ สูงศักดิ์ ก็ดี
ครั้นทรัพย์แรมโรยร้าง หมู่ร้ายดูแคลน ฯ

๑๓๘ ◎ แม้มีเนตรพ่างเพี้ยง พันจัก ษุแฮ
มีวิชชารู้หลัก เลิศล้น
บัญญายิ่งยศศักดิ์ ฦๅทั่ว ภพนา
รู้เท่าใดฤๅพ้น พ่ายแพ้ความตาย ฯ

๑๓๙ ๏ มีฤทธิแรงมากแม้ ทศพล ก็ดี
หักพระเมรุทบทน ท่าวแท้
หยิบยกลี่ส่ากล ชูกลอก ไว้นา
บัดย่อมจะพ่ายแพ้ แก่ท้าวมฤตยู ฯ

๑๔๐ ๏ มีฤทธิ์รู้ยิ่งแม้น สัพพัญญู ก็ดี
เหิรเห็จเตร็จไตรตรู ทั่วหล้า
ดำดินแหวกสินธู ทุกทวีป
รู้เท่ารู้ล้นฟ้า ห่อนพ้นความตาย ฯ

๑๔๑ ๏ มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ รึงรัด มือนา
สามบ่วงใครพ้นได้ จึ่งพ้นสงสาร ฯ

๑๔๒ ๏ บัญญัติลูกเต้าทรัพย์ สินสกล
ผู้โฉดคิดเวียนวน โศกเศร้า
บ่คิดว่าตัวตน ศูนย์เปล่า ไซ้ฤๅ
เมียลูกทรัพย์หากเข้า เกาะย้อยามมรณ์ ฯ

๑๔๓ ๏ ผู้ใดมีมั่งขั้ง เงินทอง
ลูกที่ดีให้ครอง สืบไว้
ลูกร้ายอย่าพึ่งปอง มอบทรัพย์ ให้นา
พึงวิจารณ์ประมวญให้ รอบรู้เป็นคุณ ฯ

๑๕๔ ◎ มีลูกจากโทษแท้ สาธารณ์
เข้าบ่อนคบคนพาล ลักลี้
ส้องเสพสุราบาน การบาป
จากโทษแท้เท่านี้ ลาภล้ำบิดา ฯ

๑๕๕ ◎ ลูกหนึ่งยอดยิ่งล้ำ ประยูร
ลูกหนึ่งเทียมตระกูล พ่อแท้
ลูกหนึ่งถ่อยสถูล กว่าชาติ
สามสิ่งนี้แล้ เที่ยงแท้ทุกคน ฯ

๑๕๖ ◎ มีลูกลูกเล่าไซ้ หลายประการ
ลูกหนึ่งพึ่งล้างผลาญ ทรัพย์ม้วย
ลูกหนึ่งย่อมคบพาล พาผิด มานา
ลูกที่ดีนั้นด้วย ว่ารู้พังคำ ฯ

๑๕๗ ◎ มีลูกดื้อลูกขี้ กาแก
มีทาสเที่ยรตำแย แส่ไส้
มีเรือรั่วขี่แพ ดีกว่า
มีแม่เรือนเบือนให้ เดือดร้อนเพรางาย ฯ

๑๕๘ ◎ พระจันทร์โอภาสด้วย ราตรี
แสงสว่างแผ้วพันลี้ ส่องหล้า
กษัตริย์อำอินทรีย์ เรืองรุ่ง งามนา
บุตรที่ดีรุ่งหน้า พวกพ้องพงศ์พันธุ์ ฯ (๑)

---

(๑) โคลงตั้งแต่หมายเลข ๑๕๘ ไปถึงเลข ๑๖๘ ศิลาจารึกไม่มี เห็นจะหลุดหายไปเสียแผ่น ๑

๑๔๙ ◎ ว่าเมียมีมากล้ำ หลายเมีย
เมียหนึ่งยกยอเยีย อย่างแหม้
เมียหนึ่งส่ายทรัพย์เสีย ศูนย์จาก ตนนา
เมียหนึ่งทำโทษแท้ เที่ยงให้ฉิบหาย ฯ

๑๕๐ ◎ เมียมากจุ่งระมัดหมั้น ตัวตน
มันย่อมหามนตร์ดน คิดร้าย
รักนักมักหลงกล การเสน่ห์
ควรประหยัดอย่าหง้าย จักสิ้นเสียตัว ฯ

๑๕๑ ◎ หญิงประทุษฐทำเล่ห์ซ้อน เหนือชาย
คิดคดมุ่งมั่นหมาย ค่ำเช้า
คอยไข้บ่วยปางตาย อับลาภ
เอาพิษเพิ่มภักษ์เข้า เหตุนั้นควรถวิล. ฯ

๑๕๒ ◎ หญิงชั่วผัวอย่าร้าง สามคน
ข้าหลีกหนีสามหน จากเจ้า
ลูกศิษย์ผิดครูตน สามแห่ง
เขาหมู่นี้อย่าเข้า เสพส้องสมาคม ฯ

๑๕๓ ◎ หญิงชั่วชู้ร้ายรัก ฤๅคลาด
เห็นบุรุษนักปราชญ์ เกลียดใกล้
แมลงวันย่อมเอาชาติ อสุภ เน่านา
บ่เสาะกลิ่นดอกไม้ ดุจผึ้งภุมรา ฯ

๑๕๔
๏ ปางก่อนเคยร่วมน้ำ ใจจิตร
เคยยื่นทรัพย์ไปล่ปลิด ปลดให้
เคยเป็นมิ่งเมียสนิท หลายชาติ มานา
ในชาตินี้จึ่งได้ เสพล้องครองกัน ฯ

๑๕๕
๏ อากาศหฤโหดร้าย คือกา
สัตว์สี่ตีนคือลา โหดแท้
นักพรตมักโกรธา หฤโหด
ร้ายกว่าร้ายนั้นแล้ แต่ผู้นินทา ฯ

๑๕๖
๏ ถ่อลอยกลางแม่น้ำ ฤๅจะเอา
แม้มิบุบบางเบา มอดย้ำ
สัตรีรูปลำเภา ผัวอย่า เล่าแฮ
ยักหล่มถ่มร้ายซ้ำ ไม่ร้ายแรงหึงส์ ฯ

๑๕๗
๏ ดังฤๅแม่น้ำและ หนทาง
ศาลสระโรงบึงบาง. บ่ห้วย
เปรียบประดุจใจนาง ในโลก นี้นา
ฤๅอิ่มเวลาด้วย แห่งห้องสังสาร ฯ

๑๕๘
๏ แมลงวันท่วยเด็กน้อย นารี
พลูกัดชลคุณฑี ลูกไม้
น้ำไหลแลฤๅษี สิทธิเดช
เจ็ดสิ่งนี้อย่าได้ เกลียดอ้างเป็นเดน ฯ

๑๕๙
๏ ดูข้าดูเมื่อใช้ การหนัก
ดูมิตรพงศ์ารัก เมื่อไร้
ดูเมียเมื่อไข้จัก จวนชีพ
อาจจักรู้จิตรได้ ว่าร้ายฤๅดี ฯ

๑๖๐
๏ ทาสาอย่าคิดไว้ วางใจ
ปกปิดกลภายใน อย่าหง้าย
เลศลับสิ่งใดใด เห็นเหตุ
มันแนะนำทำร้าย หมดสิ้นเสียตัว ฯ

๑๖๑
๏ ความลับอย่าให้ทาส จับที่
ปกปิดมิดจงดี อย่าแผร้
แม้ให้ทราบเหตุมี หลายหลาก
นับว่าข้าทาสแท้ โทษร้ายเร็วถึง ฯ

๑๖๒
๏ หญิงทาสทางทาสใช้ โดยควร
อย่าและเลมลามลวน วากเว้
รู้รสก่อเชิงชวน ใช้ยาก
ดังแมลงป่องจรเข้ กิ่งแหง้งอนหาง ฯ

๑๖๓
๏ ช้างสารหกศอกไซ้ เสียงา
งูเห่าก์ลายเป็นปลา อย่าต้อง
ข้าเก่าเกิดแต่ตา ตนบ่ ก็ดี
เมียรักนอนร่วมห้อง อย่าไว้วางใจ ฯ

๑๖๔ ◎ หญิงชายบ้าบาปเถ้า ทุรชน
ใครอดออมข้าคน หมู่นี้
ศิริห่อนจากตน คลาคลาด
มาอยู่ชูตนก็ เมื่อรื้อวางวาย ฯ

๑๖๕ ◎ พ่อชั่วคนรู้ย่อม สาธารณ์
แม่ชั่วปากสามานย์ กล่าวกล้า
พ่อแม่โคตรสันดาน สุทธชาติ
คำอ่อนหวานบานหน้า ร่วมรู้อันดี ฯ

๑๖๖ ◎ พ่อตายคือฉัตรกั้ง หายหัก
แม่ดับดุจรถจักร จากด้วย
ลูกตายบ่วายรัก แรงร่ำ
เมียมิ่งตายวายม้วย มืดคลุ้มแดนไตร ฯ

๑๖๗ ◎ พิษร้อนในโลกนี้ มีสาม
พิษหอกดาพเพลิงลาม ลวกไหม้
ร้อนจริงก็มียาม หยุดหย่อน เย็นนา
ร้อนสิ่งเดียวร้อนไร้ ยิ่งร้อนฤๅวาย ฯ

๑๖๘ ◎ หวานใดในโลกนี้ มีสาม สิ่งนา
หวานหนึ่งคือรสกาม อีกอ้อย
หวานอื่นหมื่นแสนทราม สารพัด หวานเอย
หวานไป่ปานรสถ้อย กล่าวเกลี้ยงคำหวาน ฯ

๑๖๙
๏ ธรรมดายาโรคร้อน รสขม
กินก็บำบัดลม และไข้
คนซื่อกล่าวใครชม ว่าชอบ หูแฮ
จริงไม่จริงนั้นไซ้ ผ่ายหน้านานเห็น ฯ

๑๗๐
๏ โทษท่านผู้อื่นเพี้ยง เมล็ดงา
ปองติฉินนินทา ห่อนเว้น
โทษตนเท่าภูผา หนักยิ่ง
ป้องปั้ดคิดซ่อนเร้น เรื่องร้ายหายศูนย์ ฯ

๑๗๑
๏ คนรักมีมากไซ้ แสดงผล
ชังมากนินทาตน โศรกเศร้า
รักมากเมื่อกังวล วานช่วย กันนา
ชังมากมักรุมเร้า กล่าวร้ายรันทำ ฯ

๑๗๒
๏ ดอกบัวหนามณะก้าน คนฉิน
สระก็มีมลทิน ไม่พร้อง
น้ำล้างสิ่งของกิน พึงเกลียด ตินา
คลองอาบอากูลซ้อง สิ่งร้ายเป็นดี ฯ

๑๗๓
๏ ลิ้นพราหมณ์ตานกแร้ง จมูกมด
น้ำจิตรพระยากำหนด ยากแท้
คำครูสั่งสอนบท ธรรเมศ
หาสิ่งนี้แหลมแล้ รวดรู้เร็วจริง ฯ

๑๗๔ ◎ คนตื่นคืนหนึ่งช้า จริงเจี๋ยว
มล้าวิถีโยชน์เดียว ดุจร้อย
สงสารหมู่พาลเที่ยว ทางเนิ่น นานนา
เพราะบ่เห็นธรรมน้อย หนึ่งให้เป็นคุณ ฯ

๑๗๕ ◎ เผ้าท้าวเทียมเสพด้วย ยาพิษ
เข้าสู่สงครามชิด ใช่ช้า
ทรงครรภ์แลพานิช เที่ยวท่อง ชเลนา
บัดชื่นบัดเศร้าหน้า กล่าวใกล้ความตาย ฯ

๑๗๖ ◎ บรรทมยามหนึ่งไท้ ทรงฤทธิ
หกทุ่มหมู่บัณฑิตย์ ทั่วแท้
สามยามพวกพานิช นรชาติ
นอนสี่ยามนั้นแล้ เที่ยงแท้เดียรฉาน ฯ

๑๗๗ ◎ ราชาธิราชน้อม ในสัตย์
อำมาตย์เป็นบรรทัด ถ่องแท้
ฝูงราษฎร์อยู่ศรีสวัสดิ์ ทุกเมื่อ
เมืองดั่งนี้เลิศแล้ ไพร่ฟ้าเปรมปรีดิ์ ฯ

๑๗๘ ◎ ข้าท่านคร้านหลีกเจ้า จากเจียร
ชีบ่เล่าเรียนเขียน อ่านไซ้
ชาวนาละความเพียร ไถถาก
สามสิ่งนี้โหดให้ โทษแท้คนฉิน ฯ

๑๗๙
๏ นายเรือนใหญ่อยู่เหย้า เรือนตน
นายช่างเป็นใหญ่คน ลูกบ้าน
ท้าวพระยาใหญ่กว่าชน ในเขตร แดนนา
นักปราชญ์ใหญ่แปดด้าน ทั่วด้าวทิศา ฯ

๑๘๐
๏ สัตรีดีรูปได้ เป็นทรัพย์
ชายฉลาดความรู้สรรพ ทรัพย์ได้
พราหมณ์ทรงเวทยานับ ว่าทรัพย์ พราหมณ์นา
ภิกษุเกิดลาภไซ้ เพื่อรู้เทศน์ธรรม ฯ

๑๘๑
๏ เรียนสรรพสบศาสตรสิ้น เพลงศิลป์
ประสิทธิ์เสร็จทั้งแดนดิน ย่อมได้
ตามปัญญายิ่งโดยจินต์ คดีโลก
สอนอัชฌาสัยไซ้ ห่อนได้มีครู ฯ

๑๘๒
๏ เรียนรู้ครูบอกได้ เสร็จสรรพ์
สบศาสตรศิลป์ทุกวัน ย่อมรู้
อัชฌาสัยแห่งสามัญ บุญแต่ง มาแฮ
ครูทักนักสิทธิผู้ เลิศได้บอกเลย ฯ

๑๘๓
๏ แม้นบุญยังอย่าได้ ขวนขวาย
อย่าตื่นตื่นตนตาย ก่อนไข้
ลูกพร้าวอยู่ถึงปลาย สูงสุด ยอดนา
ใครพรำน้ำตักให้ หากรู้เต็มเอง ฯ

๑๘๔ นกน้อยขนน้อยแต่ พอตัว
รังแต่จุเมียผัว อยู่ได้
มักใหญ่ย่อมคนหวัว ไพเพศ
ทำแต่พอตัวไซ้ อย่าให้คนหยัน ฯ

๑๘๕ เห็นท่านมีอย่าเคลิ้ม ใจตาม
เรายากหากใจงาม อย่าคร้าน
อุส่าห์พยายาม การกิจ
เอาเยี่ยงอย่างเพื่อนบ้าน อย่าท้อทำกิน ฯ

๑๘๖ เริ่มการตรองตรึกไว้ ในใจ
การจะลุจึ่งไข ข่าวแจ้ง
เดือดอกออกห่อนใคร เห็นดอก
ผลพลิดติดแล้วแฝร้ง แพร่ให้คนเห็น ฯ

๑๘๗ การใดตรองผิดไซ้ เสียถนัด
เอาสิ่งนั้นตรองขัด คิดแก้
หนามยอกส่วแคะคัด ถาออก
หนามต่อหนามนั้นแล้ เขี่ยได้คืนถอน ฯ

๑๘๘ ผมผิดคิดสิบห้า วันวาร
ทำไร่ผิดเทศกาล ขวบเข้า
เลี้ยงเมียผิดรำคาญ คิดหย่า
ทำผิดไว้คิดเศร้า ตราบเท้าวันตาย ฯ

๑๘๙
๏ เดิรทางต่างเทศให้ พิจารณ์
อาศน์นั่งนอนอาหาร อีกน้ำ
อดนอนอดบันดาล ความโกรธ
ห้าสิ่งนี้คุณล้ำ เลิศล้วนควรถวิล ฯ

๑๙๐
๏ อาศัยเรือนท่านให้ วิจารณ์
เห็นท่านทำการงาน ช่วยพร้อง
แม้มีกิจโดยสาน นาเวศ
พายถ่อช่วยค้ำจ้อง จรดให้จนถึง ฯ

๑๙๑
๏ เขาบ่เรียกสักหน่อยขึ้น เคหา
ท่านบ่ถามเจรจา อวดรู้
ยกตนอหังกา เกินเพื่อน
สามลักษณนี้ผู้ เผ่าร้ายฤๅดี ฯ

๑๙๒
๏ เป็นคนคลาดเหย้าอย่า เปล่ากาย
เงินสลึงติดชาย ขอดไว้
เคหาอยู่ศูนย์วาย เช้าเปลือก มีนา
เฉินฉุกขุกจักได้ ผ่อนเลี้ยงอาตมา ฯ

๑๙๓
๏ สินใดบ่ชอบได้ มาเรือน
อยู่แต่เจ็ดเดือนเตือน ค่ำเช้า
ครั้นนานย่อมเลือนเบือน ปนอยู่
มักชักของเก่าเหย้า มอดม้วยหมดโครง ฯ

๑๙๔ ◎ ตมเกิดแต่น้ำแล่น　　เป็นกระสาย
น้ำก็ล้างเลนหาย　　ซากไซ้
บาปเกิดใช่แต่กาย　　เพราะจิตร ก่อนนา
อันจักล้างบาปได้　　เพราะน้ำใจเอง ฯ

๑๙๕ ◎ อายครูไซ้ถ้อยรู้　　วิชชา
อายแก่ราชาคลา　　ยศแท้
อายแก่ภรรยาหา　　บุตรแต่ ไหนนา
อายกับทำบุญแล้　　สุขนั้นฤๅมี ฯ

๑๙๖ ◎ หน้าแช่มชื่นช้อยเช่น　　บัวบาน
ถ้อยฉ่ำคำเฉื่อยหวาน　　ซาบไส้
หัวใจดั่งดาพผลาญ　　ชนม์ชีพ
เขาเหล่านี้กล่าวไว้　　ว่าผู้ทรชน ฯ

๑๙๗ ◎ หลีกเกวียนให้หลีกห้า　　ศอกหมาย
ม้าหลีกสิบศอกกราย　　อย่าใกล้
ช้างยี่สิบศอกคลาย　　คลาคลาด
เห็นทุรชนหลีกให้　　ห่างพ้นลับตา ฯ

๑๙๘ ◎ พาชีขี่คล่องคล้อย　　ควรคลา
โคคู่ควรไถนา　　ชอบใช้
บนชาลชาติวิพาร์　　ควรอยู่
สุนัขเนาแต่ใต้　　ต่ำเหย้าเรือนควร ฯ

๑๙๙
◎ กระบือหนึ่งห้ามอย่า ควรครอง
เมียมิ่งอย่ามีสอง สี่ได้
โคสามอย่าควรปอง เป็นเหตุ
เรือนอยู่สี่ห้องให้ เดือดร้อนรำคาญ ฯ

๒๐๐
◎ มีเรือค้าขี่ห้า ลำนอ ห้ามแฮ
สุนัขหกอย่าพึงพอ จิตรเลี้ยง
แมวเจ็ดเร่งเร็วขอ มาใส่ อีกนา
ช้างแปดม้าเก้าเหยี้ยง อย่างห้ามเพรงมา ฯ

๒๐๑
◎ มีเงินให้ท่านกู้ ไปนา
ศิลปศาสตรฤๅศึกษา เล่าไว้
มีเมียอยู่เคหา ไกลย่าน
สามลักษณนี้ใกล้ แกล่แม้นไป่มี ฯ

๒๐๒
◎ สบพบคนเคลิ้มอย่า เจรจา
ลาภอยู่ไกลอย่าหา ใคร่ได้
มีลูกโฉดปัญญา ยากจิตร ตนนา
เมียมิตรร้ายอย่าใกล้ อยู่เพี้ยงขันที ฯ

๒๐๓
◎ ไร้สิ่งสินอับแล้ว ปัญญา
อีกญาติวงศ์พงศา ไป่ใกล้
คนรักย่อมโรยรา รสรัก กันแฮ
พบแทบทางทำใบ้ เบี่ยงหน้าเมินหนี ฯ

๒๐๔ ◎ อย่าเรียนเพียรคิดค้น ชุดของ
อย่าตริตรึกนึกปอง บ่อนเหล้น
อย่าเรียนเวทมนตร์ลอง สาวสวาท
แปรธาตุหนึ่งพึงเว้น สิ้นเบียพตน ฯ

๒๐๕ ◎ รักมิตรสุภาพไซ้ สมรมิตร์
รักเผ่าพงศาสนิท ซื่อไซ้
รักหญิงอย่าพึงคิด สินอ่อย เอานา
รักสัตย์ศีลจักได้ สุขแท้ทางสวรรค์ ฯ

๒๐๖ ◎ รักทรัพย์อย่ายิ่งด้วย วิชชา
สว่างอื่นเท่าสุริยา ห่อนได้
ไฟใดยิ่งราคา เพลิงราค ฤๅพ่อ
รักอื่นหมื่นแสนไซ้ อย่าสู้รักธรรม ฯ

๒๐๗ ◎ มีมิตรจงรอบรู้ รักสนิท
ดุจอุทรเดียวชิด ชอบหน้า
ความขำเงื่อนงำปิด ปัดเป่า
ท่านว่ามิตรนี้อ้า เอกล้ำเหลือดี ฯ

๒๐๘ ◎ เมียท่านพิศพ่างเพี้ยง มารดา
ทรัพย์ท่านคืออิฐผา กระเบื้อง
รักสัตว์อื่นอาตมา เทียมเท่า กันแฮ
ตรองดั่งนี้จักเปลื้อง ปลดพ้นสงสาร ฯ

๒๐๙ ๏ คนใดใจส่างสิ้น ความอาย
ความสัตย์เสื่อมกระจาย จากแท้
มานะเจ็บอายหาย หมดเนตร
สิ่งสิ่มพร้อมแล้ เล่ห์เพียงเดียรฉาน ฯ

๒๑๐ ๏ คนใดมีสัตย์ทั้ง มานะ
ความเจ็บยังไป่ละ หนึ่งบ้าง
ความอายบ่สละ จากจิตร์
แม้ตกต่ำไร้ร้าง ห่อนผู้ดูแคลน ฯ

๒๑๑ ๏ คนใดพึ่งอรรถแล้ว บ่ขวาย ขวนนา
บ่ตริตรึกนึกหมาย มั่นไว้
บ่ถามไต่อุบาย เติมต่อ
ปราชญ์ว่าผู้นั้นไซ้ ใช่เชื้อเมธา ฯ

๒๑๒ ๏ คนใดทรงสัตย์สร้าง ศีลา
ไป่เคียดขึ้งหึงสา สัตว์ไซ้
น้ำจิตร์คิดกรุณา เนืองนิจ
คนดั่งนี้จัดได้ ชื่อเชื้อปรีชา ฯ

๒๑๓ ๏ คนใดละพ่อทั้ง มารดา
อันทุพลชรา ภาพแล้ว
ขับไล่ไป่มีปรา ณีเนตร์
คนดั่งนี้ฤๅแคล้ว คลาดพ้นไภยัน ฯ

๒๑๔ ๏ คนใดเอมโอชด้วย เจรจา
เห็นแก่เฒ่าพฤฒา ถ่อมไหว้
สรรเสริญทั่วโลกา มนุษย์นี้นา
ปรโลกพู้นจักได้ สู่ฟ้าเมืองแมน
(ในปรโลกจักได้ สู่ฟ้าเมืองสวรรค์) ฯ

๒๑๕ ๏ คนใดด่าโคตรเค้า ตระกูล
ถือว่าตนทรัพย์มูน มั่งขั้ง
ดูหมิ่นหมู่ประยูร พงศ์เผ่า
เป็นที่ติเตียนทั้ง ทั่วท้องโลกา ฯ (๑)

๒๑๖ ๏ ชายใดเร่คบค้า นารี
เสพสุรายินดี บ่อนเหล้น
นกไก่สะกาตี มือต่อ พนันนา
คนดั่งนี้ฤๅเว้น จากเบื้องฉิบหาย ฯ

๒๑๗ ๏ คนใดถ่อยจากรู้ วิชชา
หญิงรปร้ายกิริยา โฉดด้วย
บรรพชิตบ่รักษา ศีลขาด
สามสิ่งนี้ชอบม้วย ชีพสิ้นสุดสกล ฯ

---

(๑) โคลงตั้งแต่หมายเลข ๒๑๕ ไปถึง ๓๑๕ ศิลาจารึกไม่มีจารึกตอนนี้อยู่ศาลาด้านตะวันออกพระมณฑป รื้อเสียเมื่อสร้างพระมหาเจดีย์อีกองค์ ๑ ในรัชกาลที่ ๔

๒๑๘
◎ คนร้ายมักชอบร้าย ราคี
สอนสั่งสิ่งความดี บ่ได้
ดุจเกลือทอดนที ศูนย์เปล่า
เสพที่ชั่วเชือนใช้ ทราบแจ้งใจมัน ฯ

๒๑๙
◎ สอนคนหินชาติช้า โฉดเฉา
ฝนตกเจิมจอมเขา หลั่งหลุ้ม
คนดีสั่งสอนเอา โอวาท
กลกละออมน้ำอุ้ม อิ่มได้โดยใจ ฯ

๒๒๐
◎ เผ่าพาลพวกไป่รู้ คุณคน
มันย่อมหาเหตุผล ขุดได้
สมบัติสิ่งสากล โดยกอบ ให้แฮ
ฤๅอาจยังมันให้ เกิดแย้มยินดี ฯ

๒๒๑
◎ ได้สินทรัพย์เพื่อค้า ขนหงส์
เลี้ยงชีพช้ำยืนยง อยู่แล้ว
ภายหลังโลภไป่ตรง ใจต่อ
ถอนทั่วตัวหงส์แคล้ว คลาดสิ้นเลื่อมทอง ฯ

๒๒๒
◎ แม่น้ำคุ้งคดเคี้ยว ควรจร
เหล็กคดทำเคียวรอน ไร่เข้า
ไม้กระทดกระทำทอน ทุกที่ กงนา
คนคดดั่งคูชเหน้า บ่อต้องการงาน ฯ

๒๒๓
๏ ปราชญ์ใดเรืองรู้ยิ่ง วิทยา
กล่าวมธุรสธรรมา ห่อนพลั้ง
น้ำจิตรอสัตยา ยลยาก
คือดั่งดวงแก้วตั้ง แต่งไว้เรือนโจร ฯ

๒๒๔
๏ ไม่ถามปราชญ์บ่พร้อง พาที
เปรียบดั่งเภรีตี จึ่งครื้น
คนพาลพวกอวดดี จักกล่าว
ถามบ่ถามมันพื้น เพ้องถ้อยเกินถาม ฯ

๒๒๕
๏ ร่วมรักนักปราชญ์เชื้อ ชาตรี
เราผิดชอบชั่วดี ท่านแจ้ง
เอาเยี่ยงอย่างอย่ามี จิตรโกรธ
ปรากฏกลท่านแกล้ง แนะให้ขุมทอง ฯ

๒๒๖
๏ น้ำบ่มีจิตรรู้ ไหลจร
ไม้คดเขาทำศร ซื่อได้
บัณฑิตย์ทราบสุนทร โอวาท
สอนสั่งอาตมให้ อ่อนด้วยใจเอง ฯ

๒๒๗
๏ อย่าคบคนหมู่ร้าย ทรชน
คบแต่บัณฑิตย์คน ปราชญ์แปล้
วันคืนรวดเร็วดล บุญเร่ง ทำนา
เห็นอนิจนั้นแล้ ล่วงพ้นสงสาร ฯ

๒๒๘ ◎ พึ่งอวยโอวาทไว้ ในตน ก่อนนา
จึ่งสั่งสอนสาธุชน ทั่วหล้า
แต่แรกเร่งผจญ จิตรอาต มาแฮ
สัตว์อื่นหมื่นแสนอ้า อาจแท้ทรมาน ฯ

๒๒๙ ◎ ช่างหม้อตีหม้อใช่ ตีฉาน แตกนา
ตีแต่งเอางามงาน ชอบใช้
ดุจศิษย์กับอาจารย์ ตีสั่ง สอนแฮ
ตีใช่ตีจักให้ สู่ห้องอบาย ฯ

๒๓๐ ◎ คุณแม่หนาหนักเพี้ยง พสุธา
คุณบิดรดุจอา กาศกว้าง
คุณพี่พ่างศิขรา เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าง อาจสู้สาคร ฯ

๒๓๑ ◎ เมื่อร้อนน้ำท่านให้ เย็นใจ
เมื่อเยือกเย็นได้ไฟ อุ่นเนื้อ
เมื่อทุกข์ท่านแก้ไข ชูช่วย
เมื่อยากจนท่านเกื้อ ก่อให้ทุนทำ ฯ

๒๓๒ ◎ เย็นเงาพฤกษ์มิ่งไม้ สุขสบาย
เย็นญาติทุกข์สำราย กว่าไม้
เย็นครูยิ่งพันฉาย กษัตริย์ยิ่ง ครูนา
เย็นร่มพระเจ้าให้ ร่มฟ้าดินบน ฯ

๒๓๓ ◎ ทองกวาวหงอนไก่เล้ง สดสี
งามแต่กลิ่นฤๅมี หนึ่งน้อย
นักเรียนบอกบาลี ลบหลู่ ธรรมนา
งามผาดผลเท่าก้อย กอบนั้นฤๅมี ฯ

๒๓๔ ◎ หอมกลิ่นดอกไม้ที่ นับถือ
หอมแต่ตามลมฤๅ กลับย้อน
หอมแห่งกลิ่นกล่าวคือ ศีลสัตย์ นี้นา
หอมสุดหอมสะท้อน ทั่วใกล้ไกลถึง ฯ

๒๓๕ ◎ ทำบุญบุญแต่งให้ เห็นผล
คือดั่งเงาตามตน ติดแท้
ผู้ทำสิ่งอกุศล กรรมติด ตามนา
ดุจจักรเกวียนเวียนแล้ ไล่ต้อนตีนโค ฯ

๒๓๖ ◎ ใจบุญบุญนักรู้ เร็วทำ
ใจบาปทำบาปกรรม ง่ายแท้
ใจบุญก่อบาปลำ บากยาก จิตรนา
ใจบาปทำบุญแล้ ยิ่งนั้นแสนทวี ฯ

๒๓๗ ◎ ใจเบาใจห้ามยาก ใจฉันท์
ใจเกิดเวราฉรรจ์ กาจแท้
ใจใดคิดผ่อนผัน ชอบใส่ ตัวนา
ใจดั่งนี้ยิ่งแล้ เลิศให้สุขเกษม ฯ

๒๓๘
๏ ศาสตรใดจะล้ำเท่า ธรรมาน
ทรัพย์สิ่งใดใครทาน ที่ให้
รักใดจักปูนปาน รักสัจ ศีลนา
สุขสิ่งใดจักได้ สุขเพี้ยงนฤพาน ฯ

๒๓๙
๏ พ้นเย็นพ้นเดือดร้อน โรคา
พ้นจากทุกขเวทนา โศรกเศร้า
พ้นตายแก่เกิดมา ในโลก
สุขดั่งนี้พระเจ้า ว่าเนื้อนฤพาน ฯ

๒๔๐
๏ มูลบาปคือโลภล้น แสวงหา
สรรพรสเป็นมูลพา พยาธิ์ไซ้
มูลทุกข์เกิดเพราะรา คะเกลศ
มูลนิพพานนั้นได้ เพราะด้วยสัจจา ฯ

๒๔๑
๏ น่านน้ำฤๅห่อนกล้ำ กลืนชล เองแฮ
พฤกษชาติห่อนหวงผล เสพสร้อง
จอมเมฆไป่หวงฝน ภักษ์เสพ เลี้ยนา
ปราชญ์ห่อนหวงทรัพย์ป้อง เบิดให้เป็นทาน ฯ

๒๔๒
๏ อุบลอุบัติเบื้อง เบือกตม
แก้วเกิดแต่ผานิยม ชอบใช้
ช้างเผือกเกิดในพนม ไพรพฤกษ์
ปราชญ์ประยูรยากไร้ ทั่วหน้านับถือ ฯ

๒๔๓
◎ รู้ดีดุรงค์ด้วย รณรงค์ รวดแฮ
รู้ว่าโคงานแขง เมื่อใช้
โคนมเกษียรแสดง ดีเมื่อ รูดนา
รู้ว่าปราชญ์เปรื่องไซ้ เมื่อถ้อยคำแถลง ฯ

๒๔๔
◎ นกแสกสกุณโทษเค้า กู่กา
ทั้งทูตอูฐอึกลา ล่อร้อง
เสียงประทุษฐภาษา หืนโหด
ฟังบ่เพราะหูพร้อง ดุจถ้อยทรชน ฯ

๒๔๕
◎ แขกเต้าดุเหว่าแก้ว โกญจา
หงส์วิหคมยุรา ร่ำร้อง
เฉกนรชาติวาจา เอมโอช
ฟังเสนาะเพราะพร้อง มฤธุถ้อยวาที ฯ

๒๔๖
◎ สกุณกากระเหว่าไซ้ เหมือนกัน
ไข่ต่อไข่สำคัญ เท่าแท้
ออกลูกจึ่งแปรผัน ตามเพศ
กากระเหว่านั้นแล้ ทั่วผู้เล็งเห็น ฯ

๒๔๗
◎ นกแร้งแรงร่อนได้ พอเพียง ปีกนา
บินบ่สูงแข่งเคียง ครุฑได้
แม่น้ำนทีเรียง รายทั่ว ทวีปแฮ
ภุกเท่าภุกนั้นไซ้ สุดสู้สาคร ฯ

๒๔๘
๏ ควรแสวงสี่สิ่งแท้ มณีรัตน์
พึงจักจำเริญสวัสดิ์ แว่นแก้ว
ความรู้มิตรเมียสัจ เข้าเปลือก มีนา
อย่าเสียใจได้แล้ว เท่านี้ฤๅแคลน ฯ

๒๔๙
๏ วิชชาควรรักรู้ ฤๅขาด
อย่าหมิ่นศิลปศาสตร ว่าน้อย
รู้จริงสิ่งเดียวอาจ มีมั่ง
เลี้ยงชีพช้าอยู่ร้อย ชั่วลือหลานเหลน ฯ

๒๕๐
๏ พายเถิดพ่ออย่ารั้ง รอพาย
จวนตระวันจักสาย ส่องฟ้า
ของสดสิ่งควรขาย จักขาด ค่าแฮ
ตระหลาดเลิกแล้วอ้า บ่นอื้นเอาใคร ฯ

๒๕๑
๏ เรียนศิลปแสวงทรัพย์ด้อม เดิรไศล
สามสิ่งอย่าเร็วไว ชอบช้า
เสพกามหนึ่งคือใจ มักโกรธ
สองประการนี้ถ้า ผ่อนน้อยเป็นคุณ ฯ

๒๕๒
๏ มักได้ให้คิดได้ สองสถาน
ได้ชั่วนี้ได้กาล ชั่วหน้า
ให้ได้สดวกการ โดยชอบ
ได้ดังนี้เอกอ้า อิ่มน้ำใจตน ฯ

๒๕๓
๏ ทรัพย์มีสี่ส่วนไซ้ ปูนปั้น
ภาคหนึ่งพึงเกียจกัน เก็บไว้
สองส่วนเบ็จเสร็จสรรพ์ การกิจ ใช้นา
ยังอีกส่วนควรให้ จ่ายเลี้ยงตัวตน ฯ

๒๕๔
๏ เยาวรูปเหน้าหนุ่มเนื้อ ในวงศ์ ตระกูลแฮ
แม้นราศีวิทยาทรง เสื่อมเศร้า
ทองกวาวดอกดาษดง แดงป่า
เสียกลิ่นรินรสเร้า ดั่งนี้ใครชม ฯ

๒๕๕
๏ มักคร้านฤๅรอบรู้ วิทยา
ศิลปศาสตรเสื่อมสินหา ไป่ได้
ไร้ทรัพย์อับผู้มา เป็นเพื่อน
เว้นจากมิตรนั้นไซ้ สุขร้างแรมโรย ฯ

๒๕๖
๏ คุ้นเคยคนคบค้า มานาน
คดแต่เข้าแกงจาน ส่งให้
มีรสสรสใดปาน เพราะรัก นั้นนา
ขมขื่นกลืนคล่องได้ ยิ่งชิ้นปลาดี ฯ

๒๕๗
๏ คราวดีมีเพื่อนพ้อง พรูตาม
ยืนนั่งไต่ตอมถาม ถี่ถ้อย
คราวทุกข์ฉุกเฉินความ มีโทษ
เพื่อนเล่นเจรจาน้อย หนึ่งนั้นฤๅมี ฯ

๒๕๘ ๏ คนใดเดิมแม้นว่า เวรกับ ตนนา
หลายคาบแค้นเคี่ยวขับ คิดร้าย
ภายหลังมาตรมันกลับ เป็นมิตร ก็ดี
จงประหยัดอย่าหง้าย ค่ำเช้าคอยเชิง ฯ

๒๕๙ ๏ น้ำเหม็นมล้างสิ่งเหน้า ไฉนหยุด
มล้างอุทกบริสุทธิ์ เสื่อมร้าย
ฅนเวรต่อเวรประทุษฐ์ ทวีโทษ
เอาอะเวรระงับหง้าย อาจสิ้นศูนย์เวร ฯ

๒๖๐ ๏ ซ่อนเงื่อนงำน้ำขุ่น ขังใน
ภายนอกทำแจ่มใส สดหน้า
ดุจหินบ่เห็นไฟ ฝังอยู่
ต่อประหารจึ่งจ้า จับไหม้เป็นจุณ ฯ

๒๖๑ ๏ จักทำโทษแก่ผู้ ผิดฉกรรจ์ นั้นนา
ใจจงเมตตามัน มากไว้
ให้คิดจิตรสำคัญ เขาโหด
ความคิดน้อยจึ่งได้ อยู่เงื้อมมือฅน ฯ

๒๖๒ ๏ ตัดต้นก่นรากแล้ว ปลูกแปลง
หนามหั่นห่อนไว้แขนง หน่อเนื้อ
เพลิงพิษนิดหนึ่งแรง เรืองโรจน์
ดับแต่ดุ้นไว้เชื้อ นิ่งช้าเพลิงโพลง ฯ

๒๖๓
๏ คว่างพิษบ่คว่างพ้น พ้นแขน ตนนา
ไปสบพบรังแตน แหย่เย้า
ร่ายมนตร์ปลุกเสือเสน องอาจ
ไม้สั้นรันสิ่งเหน้า แน่ต้องตนเอง ฯ

๒๖๔
๏ ลูกเมียเหมือนผ้าโอ่ อัตรา
ขาดฉีกชั่วแล้วหา ใหม่ได้
พี่น้องเฉกเช่นขา แขนติด ตนแฮ
ขาดประจาคจักให้ ต่อเข้าฤๅคืน ฯ

๒๖๕
๏ มีบุตรบ่ได้ดั่ง ต้นมือ
คุณแห่งไม้เท้าถือ เลิศแท้
ทางเมื่อเผื่อพบคือ สิงห์สัตว์ ก็ดี
ไม้ประเสริฐเลิศแล้ อาจคุ้มกันภัย ฯ

๒๖๖
๏ ธรรมดาผลม่วงไม้ ตระการ
เมื่ออ่อนรสเผือดพาน ยากเคี้ยว
ครั้นสุกรสสวายหวาน เอมโอช
หมากม่วงนั้นฤๅเปรี้ยว เปรียบด้วยหมากขาม ฯ

๒๖๗
๏ บุรุษสุดไร้รัก เมียงาม ชอบฤๅ
ไร้เพื่อนไปไกลคาม เขตร์บ้าน
มือเปล่าสู่สงคราม ยงยุทธ ไฉนนา
รู้ไม่ทันแก่ก้าน กล่าวถ้อยกลางสนาม ฯ

๒๖๘ ๏ โยธาทิ้งศาสตรสู้ ส่งคราม ชอบฤๅ
ปราชญ์ละคัมภีร์ความ อย่าพร้อง
เดิรหนเพื่อนบ่ตาม อย่าไต่ ทางแฮ
พานิชเสียพวกพ้อง ต่างด้าวเดิรไฉน ฯ

๒๖๙ ๏ รักเจ้าจงรักให้ เป็นยุตติ ธรรมนา
ท่านเคียดอย่าควรประทุษฐ เท่าเผ้า
จงมีภักดีดุจ โสนัข นั้นนา
มันบ่จืดจากเจ้า จิตรนั้นคงตรง ฯ

๒๗๐ ๏ อาสาเจ้าต่อต้าน ตัวตาย
ขันรับอาสานาย หย่อนนั้น
อาสาศึกแม่ยาย อย่าย่อ ท้อนา
สามสิ่งแท้ถือหมั้น ชั่วฟ้าดินชม ฯ

๒๗๑ ๏ อาสาศึกสู้ไป่ เสร็จงาน
ตนจักตายเอาอาน บีดไว้
จึงนับว่าเป็นทหาร หายาก
ฉลองพระคุณเจ้าให้ ท่านเลี้ยงบำรุง ฯ

๒๗๒ ๏ เจ้านายใช้ชุบเลี้ยง คนขาม
สินทรัพย์เมียมิ่งงาม ง่ายได้
บ่าวไพร่พรั่งพรูตาม ไหลหลั่ง มานา
สมบัติบุญส่งให้ แปลกหน้าตาเดิม ฯ

๒๗๓ ๏ หมั่นลอดส่อดสืบถ้อย เวรี
ไป่ชอบท่าทำดี นิ่งไว้
คาบใดชอบเชิงที หาญหัก
ต่อยดั่งต่อยม่อให้ แตกด้วยศิลา ฯ

๒๗๔ ๏ ยศศักดิ์จักเกิดด้วย บุญทำ
ภัยเกิดเพื่อผลกรรม ก่อนให้
ติเดียนแลจองจำ กรรมก่อน เองนา
ใครจักเว้นแวะได้ ทั่วท้องโลกา ฯ

๒๗๕ ๏ กฤตยามนตร์เคราะห์ให้ เห็นผล
ทำสิ่งใดสุดล สิ่งนั้น
ครั้นบุญแห่งบุคคล จักถ่อย แล้วนา
มนตร์กฤตยานั้นซั้น เสื่อมสิ้นทุกวัน ฯ

๒๗๖ ๏ เชื้อไพร่บุญปลุกขึ้น เป็นนาย
พาลบุตรรู้มลักหลาย เลิศผู้
โหดไร้พร่ำขวนขวาย ทรัพย์มั่ง มีแฮ
สามเหล่านี้พึงรู้ อย่าได้ดูเบา ฯ

๒๗๗ ๏ ก้านบัวบอกภูกตื้น ชลธาร
มารยาทส่อสันดาน ชาติเชื้อ
โฉดฉลาดเพราะคำขาน ควรทราบ
หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรื้อ บอกร้ายแสลงดิน ฯ

๒๗๘ ๏ ทรัพย์มากหากถ่อยแท้ วาจา
ชนไม่ชอบหูตา ติดต้อง
น้อยทรัพย์อับยศถา ทรามรูป
แต่เพราะถ้อยคำพร้อง เพริศล้ำนทั้งมวญ ฯ

๒๗๙ ๏ มีสินทรัพย์น้อยหลั่ง ไหลริน
คือบ่อน้อยนรกิน อาบได้
ทรัพย์มากหมู่ทมิฬ มีมั่ง ก็ดี
คือสมุทรฤๅให้ ห่วยอ้างอาศัย ฯ

๒๘๐ ๏ แม้โฉมเฉิดเฉกไท้ เทพา
อีกอิสสริยยศถา กอปด้วย
บุรุษถ่อยทุษฐวา จาพากย์
นับว่าผู้นั้นม้วย หมดสิ้นสิ่งงาม ฯ

๒๘๑ ๏ แม้ตนตัวเล็กเพี้ยง ผุยผง
ไกลนับโยชน์ดอนดง อยู่นั้น
คั่งคับทรัพย์สินพงศ์ พันธุ์ถ่อย ก็ดี
สุดขอบฟ้าเขียวขั้น ทั่วแท้เล็งเห็น ฯ

๒๘๒ ๏ แม้ตนโตเติบเพี้ยง เขาเขิน
สูงเจ็ดลำตาลเกิน กิ่งฟ้า
ไร้ทรัพย์ดับผเอิญ แลเล็ก ลงแฮ
ดั่งปลวกเตี้ยต่ำช้ำ ชวดผู้เลงเห็น ฯ

๒๘๓ ๏ ตนน้อยแลไม่ให้ เกินศักดิ์
ว่าตระกูลใหญ่นัก แทบไท้
คือแมลงเม่ามันมัก บินวู่ วามนา
โถมถาบฉาบเพลิงไหม้ มอดม้วยตัวเอง ฯ

๒๘๔ ๏ ดักขลาแล้วไปขึ้น คอยขลา
เบ็ดบ่เกี่ยวเหยื่อรา ล่อไว้
ไปสอดสบเสือมา หมายเก่ง ได้ฤๅ
ปลาต่อผลุดโผล่งใกล้ เกี่ยวทิ้งฤๅทัน ฯ

๒๘๕ ๏ อย่าเอื้อมเด็ดดอกฟ้า มาถนอม
สูงสุดมือมักตรอม อกไข้
เด็ดแต่ดอกพยอม ยามยาก ชมนา
สูงก็สอยด้วยไม้ อาจเอื้อมเอาถึง ฯ

๒๘๖ ๏ เจียมใดจักเท่าด้วย เจียมตัว
รู้เท่าท่านทำกลัว ซ่อนไว้
อย่ามึนมึดเมามัว โมหะ
สูงนักมักเหมือนไม้ หักด้วยลมแรง ฯ

๒๘๗ ๏ ถึงจนทนสู้กัด กินเกลือ
อย่าเที่ยวแล่เนื้อเถือ พวกพ้อง
อดอยากเยี่ยงอย่างเสือ สงวนศักดิ์
โซก็เสาะใส่ท้อง จับเนื้อกินเอง ฯ

๒๘๘
◎ ไกรสรแสบท้องแทบ เสี่ยชี่ วิตแฮ
บ่ภักษ์ผลไม้มี ป่ากว้าง
ไกรสรซูบอินทรีย์ สมเพช ก็ดี
บ่ภักษ์รสเนื้อช้าง ดั่งนี้ธรรมดา ฯ

๒๘๙
◎ ใบบัวฝนตกน้ำ ขาดขัง
ลูกข่างวางบนหลัง มิ่งม้า
เสาหลักปักอยู่ยัง กองแกลบ นาพ่อ
คนบ่แม่นถ้อยอ้า พูดแล้วโอนเอน ฯ

๒๙๐
◎ กล่าวภัยในน้ำแก่ มังกร
แสดงพิภุกดงดอน อวดช้าง
เอาพร้าวใส่เรือคอน ขายพวก สวนแฮ
ยกศัพท์แปลอรรถอ้าง อวดผู้เพียรเรียน ฯ

๒๙๑
◎ เอาน้ำขู่จรเข้ ขันเหลือ
เอาป่าไปข่มเสือ ขู่คู้
เอาหมากแล่นลงเรือ ไปจ่าย สวนแฮ
เอากาพย์โคลงกระทู้ เที่ยวอ้างอวดกระวี ฯ

๒๙๒
◎ กล่าวจริงบ่พริ้งเพราะ โดยสดับ
เอาเท็จปนคนนับ เนตรหน้า
ไม้เหลี่ยมเยี่ยงอย่างกลับ ตัวยาก
กลมกล่อมสิบอ้อมอ้า อาจกลิ้งพลันทัน ฯ

๒๙๓ ◎ ท่ามกลางกล่าวถ้อยแต่ พอควร
เห็นท่านสรวลอย่าสรวล ตอบเต้า
ใช้คำแต่น้ำนวล นฤโทษ
เห็นท่านเศร้าทำเศร้า โศกหน้าตาตาม ฯ

๒๙๔ ◎ เล่าเดือนดอกให้ พึงฟัง
เล่าว่ากาขาวยัง เชื่อได้
ริ้นเทียมเท่าเขาหวัง พึงเถิด นะพ่อ
เล่าว่าหญิงจริงไซ้ อย่าได้ควรฟัง ฯ

๒๙๕ ◎ อย่าขุดขอดท่านด้วย วาจา
อย่าถากท่านด้วยตา ติค้อน
ฟังคำกล่าวมฤษา โสตหนึ่ง นะพ่อ
หยิบบ่ศัพท์กลับย้อน โทษให้กับตน ฯ

๒๙๖ ◎ อย่าชักน้ำน่านเข้า คลองคู
อย่าแนะเศิกศัตรู สู่เหย้า
ไฟในอย่าเชิดชู นำออก
ไฟนอกอย่านำเข้า หม่นไหม้มัวหมอง ฯ

๒๙๗ ◎ โลภทรัพย์ครองห่อนได้ โดยถวิล
คนมักมังสากิน บาปสู้
มักเมาเล่าฤายืน ดีสัจ ศีลนา
คนมักมากเล่นชู้ ห่อนรู้กลัวอาย ฯ

๒๙๘ ๏ เกิดตระกูลมูนมากทั้ง เงินทอง
ทรัพย์ท่านนิ์กตริ์กปอง ใคร่ได้
ทรัพย์ตนไม่ครอบครอง แจกจ่าย เสียแฮ
จักฉิบหายวายไร้ เร่งไร้เร็วพลัน ฯ

๒๙๙ ๏ ขันขนขุยฆ่าไม้ หนามมี
คิดพ่างผลกทลี ฆ่ากล้วย
ลูกม้าฆ่าชนนี ลาเกิด ตนนา
ลาภฆ่าคนโลภม้วย ดุจไม้มีหนาม ฯ

๓๐๐ ๏ เบิกทรัพย์วันละบาทซื้อ มังสา
นายหนึ่งเลี้ยงพยัคฆา ไม่อ้วน
สองสามสี่นายมา กำกับ กันแฮ
บังทรัพย์สี่ส่วนถ้วน บาทสิ้นเสือตาย ฯ

๓๐๑ ๏ กาน้ำดำดิ่งดั้น เอาปลา
กาบกคิดใคร่หา เสพบ้าง
ลงดำส่ำมัจฉา ชลชาติ
สวะปะคอค้าง ครึ่งน้ำจำตาย ฯ

๓๐๒ ๏ หยกหยกนกได้ไม่ พอแกง
กินบ่เกิดเป็นแรง เรี่ยวได้
หง่อยหง่อยค่อยจัดแจง ตามติด ไปนา
พร้าเหน็บเก็บได้ใช้ เชือดชิ้นกินพอ ฯ

๓๐๓
๏ คนมีมักเหี่ยวแห้ง หวงแหน
กินอยู่สู้ขาดแคลน พร่องท้อง
คนกากยากไร้แกน โกยกอบ กินแฮ
เป็นวิบัติขัดข้อง คิดแล้วหลากเหลือ ฯ

๓๐๔
๏ ไม้ตรงคดชอบใช้ โดยปอง
เศษเล็กเลื่อยเชียงรอง ตั้งได้
โดยต่ำแต่สเก็ดกอง สุมใส่ เพลิงนา
กายบ่ต้องการใช้ ซั่งแท้ถมดิน ฯ

๓๐๕
๏ รูปชายหญิงทั่วท้อง ธาตรี
เป็นภักษ์แก่เดือนปี สุดสิ้น
อัฐิถมทั่วปถพี รายเรี่ย
ประเทศเท่าปีกริ้น ร่างพ้นฤๅมี ฯ

๓๐๖
๏ เวพุลัดหน่อขึ้น ลำหลาย
สาหัสตัดแทงปลาย หน่อน้อย
ลำใหญ่รุ่นรอนราย ฤๅว่าง เว้นแฮ
ดั่งแก่หนุ่มเด็กจ้อย จักพ้นตายไฉน ฯ

๓๐๗
๏ โคควายวายชีพได้ เขาหนัง
เป็นสิ่งเป็นอันยัง อยู่ไซ้
คนเด็ดดับศูนย์สัง ขารร่าง
เป็นชื่อเป็นเสียงได้ แต่ร้ายกับดี ฯ

๓๐๘ ๏ ร่างกายมนุษย์นี้ไป่ เป็นการ
คำกล่าวเป็นแก่สาร เลิศแล้ว
เลื่องฦๅชื่อเชิดนาน ดีชั่ว
โอ้ร่างตายแล้วแคล้ว คลาดสิ้นเสร็จศูนย์ ฯ

๓๐๙ ๏ ฝนแล้งรุกขชาติเศร้า โศกสลด
ฝนชุ่มเชยใบสด ส่างเศร้า
ไม้ล้มเพื่อลมกรด ตรงพัด
ตายแต่ยังหนุ่มเหน้า แน่แท้กรรมหลัง ฯ

๓๑๐ ๏ พฤกษใดสล้างลูก เหลือหลาย
ฝูงวิหคกลุ้มกราย แกล่ใกล้
ยามผลหล่นกระจาย กำจัด
นกบ่มาจับไม้ ที่ต้นสักตัว ฯ

๓๑๑ ๏ นกเพลินพึ่งพุ่มไม้ ใบบัง
ปลาย่อมยินดียัง น่านกว้าง
จรเข้คิดแสวงวัง เย็นชื่น
น้ำจิตรคนบ่ร้าง ร่มเกล้าโพธิ์ทอง ฯ

๓๑๒ ๏ หนูครวญใคร่พ้นจั่น จำไกล
นกก็เหนื่อยหน่ายใจ จากแร้ว
มัจฉาชาติกลัวภัย เพียรหน่าย แหแฮ
คนผิดคิดใคร่แคล้ว คลาดพ้นเขาขัง ฯ

๓๑๓ ๏ พฤกษ์ผลต้นดกเบื้อง ปลายวาย
อ้อยกัดต้นสืบปลาย สุดพ้น
การกิจคิดสบาย ภายภาค หน้านา
ดั่งกัดปลายสืบต้น รสอ้อยเอมใจ ฯ

๓๑๔ ๏ ป่าบ่งดงไซ้ใคร่ ยินดี
บ้านถิ่นทิ้งทอดหนี เลิศร้าง
สัตว์ไพรเปรมปรีดิ์ นคเรศ
เป็นพิกลยลอ้าง ดั่งนี้ดูฉงน ฯ

๓๑๕ ๏ มีศิลปศาสตร์รู้ ใดใด ก็ดี
บุญบ่ทำไว้ใน ชาติกี้
ได้สมสิ่งพึงใจ จักเสพ
สมบัติย่อมหลีกลี้ เพิ่มผู้มีบุญ ฯ

๓๑๖ ๏ ดวงเดือนดาวบ่ห้อม เห็นงาม ฤๅพ่อ
หงส์บ่มีหมู่ตาม แวดล้อม
สาครขาดคลื่นทราม โสภาคย์
ราชจากขุนหอกห้อม แห่แล้วฤๅงาม ฯ

๓๑๗ ๏ ฤๅษีโสภาคย์ด้วย ซูบทรง
สัตว์สี่เท้างามยง ใหญ่อ้วน
บุรุษรอบรู้คง งามเพื่อ รู้แฮ
หญิงจักงามล้นล้วน เลิศด้วยสามี ฯ

๓๑๘
๏ สูงสารสี่เท้าย่าง เหยียบยัน
บางคาบเชี่ยวไปพลัน พลวกพลั้ง
นักรู้ร่ำเรียนธรรม์ ถึงมาก ก็ดี
กล่าวดั่งน้ำผลั้งผลั้ง พลาดถ้อยทางความ ฯ

๓๑๙
๏ เรือนเหย้าตนอยู่นั้น อย่าหมอง
เรือนชตาแผ่นทอง วาดไว้
เรือนผมอย่ายุ่งหยอง หวีหย่ง ไว้นา
สามประการนี้ให้ หมั่นสู้สงวนงาม ฯ

๓๒๐
๏ ฆ่าควายหมายแต่ล้ม ตัวแพง
กลัวแต่เสียเครื่องแกง ห่อนได้
เฉกเช่นจักจัดแจง การใหญ่ เหย้าแฮ
เกรงแต่มักหมดไม้ ห่อนได้เรือนงาม ฯ

๓๒๑
๏ ไปเรือนท่านไซ้อย่า เนานาน
พูดแต่พอควรการ กลับเหย้า
ริร่ำเรียนการงาน เรือนอาต มานา
ยากเท่ายากอย่าเศร้า เสื่อมสิ้นความเพียร ฯ

๓๒๒
๏ สิกขาบทยิ่งล้ำ คัมภีร์
เป็นพิษแก่อลัชชี โฉดแท้
คุณธรรม์สิ่งสรรพ์ดี ในโลก
เป็นพิษแก่พาลแล้ ห่อนได้สดับจำ ฯ

๏ ๓๒๓ เชี่ยรโรคเป็นพิษด้วย | อาหาร
หญิงดรุณอันธพาล | หนุ่มเหน้า
เป็นพิษแก่พฤฒิการ | บุรุษ
ฤๅกล่อมกลมกันเข้า | ดุจน้ำกับเปรียง ฯ

๏ ๓๒๔ อาหารเป็นที่ตั้ง | เกิดแรง
ปลูกพืชผักพั้กแฟง | พึ่งน้ำ
แว่นกล้องส่องสำแดง | อาโลก
แม่ย่อมเป็นที่ล้ำ | เลิศเลี้ยงบุตรตน ฯ

๏ ๓๒๕ อาหารเยี่ยหยิบให้ | กากิน ก่อนนา
ดีบดีดาลถวิล | ลอบรู้
ครั้นแผ่นภพภูมินทร | ยินโสลก สารนา
แบ่งกึ่งเมืองให้ผู้ | กล่าวเกลี้ยงบูชา ฯ

๏ ๓๒๖ ล่อปลาเหยื่อชอบน้ำ | ใจปลา
ล่อท่วยโรคด้วยยา | ยื่นให้
ล่อคชพวกพังพา | เดิรบก ไปแฮ
ล่อชาติเชื้อไพร่ได้ | แต่ด้วยของกิน ฯ

๏ ๓๒๗ มีม้าบ่ขี่ให้ | อาจิณ พยศแฮ
ปืนไป่ยิงมลทิน | ท่วมกล้อง
ข้าไทยบ่ใช้ชิน | มันมัก หน่ายนา
เมียไม่หมั่นร่วมห้อง | มักร้ายราคี ฯ

๓๒๘ ๏ มีเรือรั่ววิดน้ำ ฤๅวาย
มีเจ่งตาบอดพลาย ก่อนก้อ
มีโคกระบือควาย ปละเปลี่ยว
มีแต่เกวียนขาดล้อ ลากใช้ปางใด ฯ

๓๒๙ ๏ สารซับมันร้ายขี้ ขาดขอ
โคกระบือขาดปอ บ้านร้อย
เรือค้าขาดสมอ จักทอด ไฉนนา
ข้าทาสขาดนายน้อย หนึ่งปล้อนไปมา ฯ

๓๓๐ ๏ แคะไค้ไปแค่นค้น ตีนงู
แขวะควักดีที่หนู ยากได้
ริแคะแกะก้ามปู หาเลือด
แสวงสัตย์ยามยุทธ์ไซ้ สิ้นสุดแสวง ฯ

๓๓๑ ๏ จักเจียนจอมปลวกเตี้ย เติมภู เขาแฮ
ดีแต่แล่เนื้อหนู เพิ่มช้าง
เบียพเบียดเจียดพิษงู เพิ่มพิษ นาคนา
อุตริรองน้ำค้าง ใส่น้ำสาคร ฯ

๓๓๒ ๏ จนไก่ใช้เป็ดแข้น ขันขาน
นอกรีดมีดแทนขวาน ถากไม้
เคี้ยวอ้อต่างอ้อยหวาน เป็นรส ฤๅพ่อ
ขาดขัดดอกไม้ใช้ ดอกหญ้ายามจน ฯ

๓๓๓ ◎ น้ำอ้อยหรือจักบ้อง ปากมด
เกลี้ยงอ่อนห่อนโคลด ฉะไว้
นารีรูปช้อยชด แซะเฉี่ยด ชายนา
ใครจักนิ่งดูได้ ห่อนเว้นตัวตน ฯ

๓๓๔ ◎ โคแก่กัดหญ้าอ่อน กินใบ อ่อนนา
แม่หญิงยินดีใน หนุ่มน้อย
พ้นหักมักพึงใจ ของอ่อน
บุรุษอายุร้อย รักชู้เมียสาว ฯ

๓๓๕ ◎ นารีหรืออิ่มเต้า โลมชาย
อรรณพนิดฤๅวาย อิ่มน้ำ
ของทิพย์เทพห่อนหาย เอมอิ่ม
มนุษย์สมบัติล้ำ เลิศท้าวใดลืม ฯ

๓๓๖ ◎ เรือแพพึ่งขี่ข้าม คงคา
ยาหยูกย่อมรักษา โรคไข้
อาวุธเหตุให้ปรา กฏแก่ ศึกแฮ
มนตร์เวทวิเศษใช้ ร่ายรู้ฤๅลืม ฯ

๓๓๗ ◎ ลำลาดดาษด้วยเหล่า บุษบง กชแฮ
แดนวนาดอนดง ดื่นไม้
หญิงอยู่ส่งดัดคง เป็นเหตุ
สามประการกล่าวไว้ เที่ยงแท้ธรรมดา ฯ

๓๓๘ ๏ พราหมณ์พฤฒิเกลียดน้ำย่อม เสียกิจ
เมืองหวั่นประจามิตร แกว่นแกล้ว
ชายใดมักให้สิทธิ์ แก่แม่ เรือนนา
สามประการนี้แคล้ว คลาดผู้สรรเสริญ ฯ

๓๓๙ ๏ ตื่นนอนหน้าชื่นช้อย บัวบาน
คำกล่าวฉ่ำเฉื่อยหวาน เพราะพร้อง
เมื่อจักสั่งการงาน ดุจโกรธ
สามประการนี้ต้อง ที่ไท้ชุบชู ฯ

๓๔๐ ๏ หวั่นหวั่นว่าวอยู่ใกล้ ลมกวน
ผมกับหวียียวน หย่งเกล้า
วัดชีชิดบ้านชวน ชีบาป
สามประการนี้เย้า ยั่วเท้ธรรมเนียม ฯ

๓๔๑ ๏ ชาวชเลฉลาดแล่นใช้ นาวา
ชำนิชำนาญปลา ว่ายน้ำ
ชาวดอนขี่ม้าขา เคยควบ กันแฮ
เร็วดั่งลมพัดล้ำ ไล่เนื้อทันแทง ฯ

๓๔๒ ๏ แผ่นดินติณชาติไร้ ฤๅมี
มีพฤกษ์มีปักษี จับไม้
น้ำมีหมู่ปลาลี ลาหลีก ฤๅพ่อ
มีทาสมีเข้าให้ เพื่อด้วยแรงมัน ฯ

๓๔๓
๏ ไป่ถอยทวนส่องไซ้ สุริยา
ไป่ถดถอยเจรจา ลั่นแล้ว
ไป่คืนอีกคืออา ยุส่วง
ไป่กลับคืนชีพแคล้ว รอดบั๊มปางตาย ฯ

๓๔๔
๏ บางคาบภาณุมาศขึ้น ทางลง ก็ดี
บางคาบเมรุบ่ตรง อ่อนแอ้
ไฟยมดับเย็นบง กชงอก ผานา
ยืนสัตย์ส่ำขุชนแท้ ห่อนเพี้ยนสักปาง ฯ

๓๔๕
๏ ยอข้ายอเมื่อแล้ว การกิจ
ยอยกครูยอสนิท ซึ่งหน้า
ยอญาติประยูรมิตร เมื่อลับ หลังแฮ
คนหยิ่งแบกยศบ้า อย่ายั้งยอควร ฯ

๓๔๖
๏ กลยอกันยากต้ำ เหลือใจ
ยอค่อยหย่อยยอใคร ห่อนรู้
ยอย่อมเกิดลาภใน ตนอาต มานา
ชอบเนตรชอบหน้าผู้ เพื่อรู้ยอคน ฯ

๓๔๗
๏ จักเข้าหาบ้ายศ ยอตาม
คนโลภคำนัลงาม ง่ายแท้
คนมักนักเลงกาม การเล่นห์ ยอนา
เข้าสู่หมู่ปราชญ์แปล้ ชอบถ้อยทางธรรม ฯ

๓๔๘ ๏ คนใดใจหมั้นเล่ห์ เหล็กจาร
จำจดสิ่งสามาญ มั่นไซ้
อุส่าห์พยาบาล บ่ละ ลืมนา
จักเสร็จสมประโยชน์ได้ ที่แท้ โดยเพียร ฯ

๓๔๙ ๏ หัวล้านไป่รู้มัก มองกระจก
ผอมผี่นไป่อยากยก ถอดเสื้อ
นมยานไป่เปิดอก ออกที่ ประชุมนา
คนบาปไป่เอื้อเฟื้อ สดับถ้อยคำกวี ฯ

๓๕๐ ๏ ใครใดและอยู่เหย้า เคหะฐาน
เว้นสุภาสิตสาร สวัสดิ์ล้ำ
เจรจาบ่เป็นการ ศูนย์เปล่า
คือดั่งปากเว้นกล้ำ แกล่เหมี้ยงหมากพูล ฯ

๓๕๑ ๏ เรือนใดย่ำค่ำเข้า สนธยา
ปราศจากไฟชวาลา มืดกลุ้ม
เรือนนั้นดั่งมรณา นฤชีพ
อันตรายจักหุ้ม ห่อนได้จำเจริญ ฯ

๓๕๒ ๏ เทศใดดอยไร้รวด อรัญ
เห็นแต่จอมปลวกอัน หนึ่งน้อย
ดุจเมืองไม่มีธรรม์ นักปราชญ์
ชมชื่นแต่เปลร้อย ว่ารู้สุดสูง ฯ

๓๕๓ ◎ เป็นคนคิดแล้วจึ่ง เจรจา
อย่ามลนหลับตา แต่ได้
เลือกสรรหมั่นปัญญา ตรองตฤก
สติริรอบให้ ฤกแล้วจึ่งทำ ฯ

๓๕๔ ◎ เป็นคนควรคิดกั้ง กันภัย
ทรัพย์มากหมั่นระไว แวดล้อม
เคลิ้มคลับหลับลืมใหล เป็นเหตุ
รั้วมั่นกั้นห้องห้อม ห่อแก้วเงินทอง ฯ

๓๕๕ ◎ น้อยทรัพย์อย่าก่อล้อ เลียนความ
ให้นี่อย่าต่อตาม ตอบเต้า
ผู้ใหญ่ย่อมเกรงขาม คารวะ
รู้ประจบโลมเล้า เลือกใช้โดยควร ฯ

๓๕๖ ◎ เข้าเถื่อนอย่าหมิ่นพร้า มีไป
เข้าศึกอย่านอนใจ เฉื่อยช้า
อาวุธอย่าวางไกล ขุกค่ำ คืนแฮ
นอนแต่ยามหนึ่งอ้า อาจป้องภัยพาล ฯ

๓๕๗ ◎ ดำชลเชือกยุดหมั้น อย่าคลาย
คุณพระมั่นไม่ตาย ต่อสู้
ลูกขุนมั่นกฎหมาย เป็นแบบ
สินทรัพย์ให้ท่านกู้ ยึดหมั้นเป็นกรม ฯ

๓๕๘
๏ ดินฝั่งแยกอย่าได้ ยาเยี่ยว
ลมจัดประหยัดเลี้ยว แล่นบ้าง
ไฟแรงแล่งน้ำเดี่ยว ฤๅรด ดับนา
น้ำเก่งแรงเชี่ยวคว้าง อย่ารั้งเรือขวาง ฯ

๓๕๙
๏ เล่นหาอย่าปล่อยสิ้น สุดสัจ
ยั้งยั้งพึงรหัส จึ่งพร้อง
คนนิ่งจึ่งเอาอรรถ อันลับ แสดงนา
คนกากปากเปิ่นฆ้อง อย่าใกล้กลัวมัน ฯ

๓๖๐
๏ ที่สุขจักเสพไซ้ ควรถวิล
เมียมิ่งยุอย่ายิน ที่ถ้อย
อยากเข้าคดออกกิน เอมอิ่ม ใจนา
นอนจุ่งนอนแต่น้อย เนิ่นช้าวันตาย ฯ

๓๖๑
๏ อย่าหมิ่นของเล็กนั้น สิ่งสถาน
เล็กพลิกพระกุมาร จึดจ้อย
งูเล็กเท่าสายพาน พิษยิ่ง
ไฟเล็กเท่าหิ่งห้อย อย่าได้ดูแคลน ฯ

๓๖๒
๏ จักจับจับให้มั่น กับตน
อย่าเก็บความเท็จปน แอบอ้าง
จักคนอย่าคืนคน ดูหมิ่น
ควรทิ้งว้างจึ่งว้าง อย่าไว้เมรู ฯ

๓๖๓ ◎ ควรเร็วเร็วรวดได้ จึ่งดี
การสิ่งใดได้ที อย่าช้า
ควรคิดจิตรอย่ามี ประมาท
ได้สิบไม่เท่าค้า ขาดสิ้นทุนเดิม ฯ

๓๖๔ ◎ การกิจผิดนิ่งไว้ เป็นครู
เมียชั่วอย่าเอาชู เชิดพร้อง
คำผิดวิปริตหู หายซ่อน เสียนา
คบมิตรผิดนั้นต้อง จดไว้ในทรวง ฯ

๓๖๕ ◎ ปลูกไม้หมั่นรดน้ำ จำเริญ
ดักลอบอย่าเหมิดเมิน หมั่นกู้
เกี้ยวชู้ชอบเพียรเดิร สารสื่อ
เรียนสิ่งใดใคร่รู้ เร่งให้มีเพียร ฯ

๓๖๖ ◎ ปลูกผักบั๋กยอดอ้อย เอาผล
เลี้ยงลูกบ่าวชาวพล เพื่อใช้
แล้วนาอย่านิ่งทน ทำไร่ ด้วยแฮ
เลี้ยงลูกเป็ดไก่ไซ้ อย่าได้เสียรัง ฯ

๓๖๗ ◎ ถึงรู้อย่าอวดให้ คนหวัว
ฟ้าคนองต้องคร้ามกลัว เกลือกใกล้
ผ่อนพักรักษาตัว ยามพาก ภูมแฮ
อย่าเซี่ยมเขาควายให้ เลี่ยวสู้ชนกัน ฯ

๓๖๘
๏ ช้อนปลาหาต้มแต่ เพียงพอ อิ่มนา
อวดฤทธิคิดเยี่ยยอ ใหญ่ล้ำ
เชือดไก่กับเป็ดคอ หนิดหนึ่ง
เอามีดฆ่าโคห้ำ หั่นนั้นหนักแรง ฯ

๓๖๙
๏ หลังคาขาดแล้วลุ่ย ตามกัน
ไป่หมั่นแซมนับวัน รั่วร้าง
โคควายค่าคนมัน หนีหลบ ไปนา
บ่ติดตามบนจ้าง ได้แล้วหมดตัว ฯ

๓๗๐
๏ ไก่ขันยามบอกได้ โดยกาล
น้ำชอบใช้สำธารณ์ ทั่วถ้าง
ขวานรู้แต่ถากกระดาน หัวหนัก อยู่นา
เพรียงไพร่ได้แต่จ้าง จ่ายใช้การพล ฯ

๓๗๑
๏ รูคิดค้าที่ม้วย หมดทุน
รู้รอบเรือนฤๅจุน ซื้อค้าน
หลับตาหน่ายกระสุน อวดแม่น
หมากรุกรู้แปดด้าน ไป่แจ้งตาจน ฯ

๓๗๒
๏ หมูเขาเขามัดไว้ จักหาม
งานใช่งานคานตาม สอดเหล้า
ชู้เขาจักกอดกาม สังวาส กันนา
สังเวชวางวิ่งเข้า กีดหน้านอนกลาง ฯ

๓๗๓ ◎ หนีเสือขึ้นไม้รอด   ปากเสือ
พบต่อแตนดุเหลือ   ต่อยต้อง
หนีแรดร่ายลงเรือ   รอดจาก แรดนา
ปะจรเข้ในท้อง   น่านน้ำหนุนเรือ ฯ

๓๗๔ ◎ ทางไกลไปค้าคู่   ตนตาย
อดอยากลำบากกาย   เกิดไข้
อยู่กินถิ่นถานสบาย   บ่ยาก ใจนา
การกิจคิดแล้วได้   ง่ายแท้ทุกอัน ฯ

๓๗๕ ◎ ค้าใดไม่เท่าค้า   คือบุญ
คำสัจจองต้องทุน   มากไว้
ค้าความคบลูกขุน   ชวนชอบ
ค้าบ่ค้าใดได้   ยากแท้ธรรมดา ฯ

๓๗๖ ◎ พิมเสนมิ่รสเร้า   เสาวคนธ์
ไปเกลือกกลั้วเกลือกล   ใช่เชื้อ
เป็นไทยไม่ทำงาน   งามชาติ ตนนา
คบทาสท่านจักเกื้อ   กับหน้าตัวไฉน ฯ

๓๗๗ ◎ สัตว์อื่นตื่นเต้นแต่   ควรไกล
กระต่ายตื่นตูมไป   สุดหล้า
ช้างม้าตื่นพื้นไฟ   พัดฟาด หยุดแฮ
คนตื่นข่าวศึกล้า   สุดห้ามมันหาย ฯ

๓๗๘ ๏ หาญห้าวตาวบ่ได้ จวนพื้น
แหลนและทวนไป่ทัน ต่อต้าง
พลคชจรดผัน งาประ งาแฮ
ปืนไป่ทันนั่งง้าง นกจ้องใจเกรง ฯ

๓๗๙ ๏ รังแกกำปั้นต่อย ตีดิน
ไข่กระทบหินหน ห่อนลื้น
แมลงเม่าโฉบเพลิงบิน บังอาจ
คนเคอะคิดตื้นตื้น ลูบเหล้นคมตาว ฯ

๓๘๐ ๏ หนูร้ายแรงโทษเท้ เรือนผลาญ
ลิงถ่อยจัณฑาลราน ป่าไม้
กาโฉดชาติอันธพาล เบียพหมู่ นกนา
พราหมณ์ โหดโทษทั้งให้ เบียดเบื้องนรชน ฯ

๓๘๑ ๏ อารักษ์มีทั่วไม้ รุกขมูล
ที่ศักดิ์สิทธิ์บริบูรณ์ เครื่องเล้น
ที่ไป่ศักดิ์สิทธิ์ศูนย์ สงัดลาภ
ดุจดั่งเสวกเว้น ว่าถ้อยความเมือง ฯ

๓๘๒ ๏ นายหนึ่งแรงโกรธร้าย เรียกขาน
นายหนึ่งบ่เจือจาน ทรัพย์บ้าง
นายหนึ่งเมื่อเอางาน บย่อง ยกนา
นายหนึ่งข่มคุณมล้าง สี่ นี้เสพไฉน ฯ

๓๘๓ ◎ ผิวฆ่านางนาฏถ้วน ถึงพัน
ฆ่าพฤฒิพราหมณ์พรตกรรม์ เกือบร้อย
ฆ่าโคอุศุภสรรพ์ แสนโกฏิ ก็ดี
บาปบ่เปรียบปรับถ้อย ท่านให้ลำเอียง ฯ

๓๘๔ ◎ ทำผิดภูกลับได้ พันวา ก็ดี
ทำชอบเสมอภูผา เขตร์ขั้น
อย่าคิดจิตรสัญญา หลีกลับ อยู่นา
ผิดชอบที่ทำนั้น หากให้คนเห็น ฯ

๓๘๕ ◎ พวกพ้องผิดเท่าช้าง งำเงา
พวกอื่นโทษเท่าเหา หากรู้
โทษตนเท่าภูเขา คิดบีด ไว้แฮ
โทษท่านเท่าก้อยลู้ ส่งให้เห็นสูง ฯ

๓๘๖ ◎ โทษตนงำเงื่อนไว้ ห่อนแถลง
โทษท่านเก็บมาแจง ดุจเบี้ย
ตัวเต่าสี่ตีนแฝง หัวหนึ่ง ซ่อนนา
หยิบกล่าวแต่โทษเหี้ย มุขเท้ารุงรัง ฯ

๓๘๗ ◎ น้ำใช้ใส่ตุ่มตั้ง เต็มดี
น้ำอบอ่าอินทรีย์ อย่าผร้อง
น้ำปูนใส่เต้ามี อย่าขาด
น้ำจิตรอย่าให้ข้อง ขัดน้ำใจใคร ฯ

๓๘๘
๏ น้ำเงินน้ำนากแม้ มัวแสง
น้ำส้มต้มน้ำแปลง ผ่องได้
น้ำจิตร วิปริตแหนง มัวหม่น
น้ำอื่นเอาลูบไล้ ห่อนล้างใจเคือง ฯ

๓๘๙
๏ ปางไข้ปางขาดเข้า แพงเกียน ละซั่งแฮ
วิบัติบรจองเบียฬ จักม้วย
ปางต้องปรับไหมเตียน ตนมอด ก็ดี
ปางมิตรได้ทุกข์ด้วย มิตรนั้นไหนเสมอ ฯ

๓๙๐
๏ หมาเอยสูเหนื่อยแท้ ทุกวัน
ไปไล่เนื้อไล่ทัน ท่านได้
เจ้ามันแม่นห้อมัน กินแต่ เข้านา
แมวบ่ทำใดให้ หม่ำเข้ากับปลา ฯ

๓๙๑
๏ ปูเบี้ยวหัวเปล่าไซ้ ตีนยัง
งูบ่มีตีนตรัง ไต่ไม้
นมไก่บ่มีหวัง เลี้ยงลูก เป็นแฮ
ชายตกเข็ญใจไร้ อย่าได้ดูแคลน(๑) ฯ

๓๙๒
๏ อา ส่าสุดสิ้นเรี่ยว แรงกาย
ภัพ และผลพังหาย โหดเศร้า
เหมือน เพลิงตกสินธุ์สาย ศูนย์ดับ ไปนา
ปูน ต่อขาดขอดเต้า จึ่งรู้คุณปูน ฯ

---

(๑) โคลงหมายเลขตั้งแต่ ๓๙๑ ถึง ๔๐๓ ศิลาจารึกไม่มี เห็นจะหลุดหายไปแผ่น ๑

๓๙๓ ๏ เนื้อ ในไตตับต้ม แกงยำ
ไม่ ประสบสักคำ ที่ลิ้น
ได้ ยากลากโคลงทำ เสียเปล่า
กิน แต่เขาเราชิ้น หนึ่งได้ไป่มี ฯ

๓๙๔ ๏ หนัง เนื้อเถือท่านไว้ รองกาย
ไม่ แบ่งปันชั้นชาย เชือดไว้
ได้ ทุกข์แทบตัวตาย เสียเปล่า
นั่ง แต่ลำแพนไม้ ตอกสู้สานเอง ฯ

๓๙๕ ๏ มือ ซ้ายขวาขาดนิ้ว ฤๅมี
ด้วน เด็ดดูใดดี หนึ่งน้อย
ได้ ทองเท่าต่อมตี แหวนประดับ
แหวน จะสอดสรวมก้อย กุดสิ้นใส่ไฉน ฯ

๓๙๖ ๏ ตา มัวมืดคูเข้า คูหา
บอด บ่ทราบสุริยา ย่ำฆ้อง
ได้ สมสิ่งเสริมตา จักใส่
แว่น แต่หยิบจ้องจ้อง จับแล้วเวียนวาง ฯ

๓๙๗ ๏ หัว หูดูชั่วช้า ไฉไล
ล้าน เลื่อมแลเงาใส เกือบแก้ว
ได้ ส่องกระจกใจ เจียนขาด
หวี แต่จับจ้องแล้ว ลูบโอ้อายเอง ฯ

๓๙๘ ◎ รูป ชั่วแต่ชอบแล้ว ใดปาน
รส รักผักว่าหวาน หล่อนต้ม
กลิ่น อบจบดินดาล บ่ดุจ เจ้านา
เสียง ก็จับใจหล้ม โลกแล้วฤๅมี ฯ

๓๙๙ ◎ น้ำ ฝนหม่นเมฆตั้ง ตกตบึง
ไหล หลั่งถั่งชลทิ้ง ท่วมเหย้า
ไฟ ติดนิดหนึ่งพึ่ง จักก่อ
ดับ รทมถ่านเถ้า หิ่งห้อยไป่มี ฯ

๔๐๐ ◎ รู้หลบ พบศึกเสี้ยน กลัวไกล
เป็นปีก ป้องกันภัย ผ่อนช้า
รู้หลีก เล็ดลอดไป สุดเนตร
เป็นหาง ไกลกล่าวกล้า ต่อด้วยดัสกร ฯ

๔๐๑ ◎ ช้างสาร หกศอกไซ้ เสียงา
งูเห่า กลายเป็นปลา อย่าต้อง
ข้าเก่า เกิดแต่ตา ตนปู่ ก็ดี
เมียรัก อยู่ร่วมห้อง อย่าไว้วางใจ ฯ

๔๐๒ ◎ เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี
หาง่าย หลายหมื่นมี มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนชี วาอาตม์
หายาก ฝากผีไข้ ยากแท้จักหา ฯ

๔๐๓ ◎ ไป่เห็นน้ำ หน้าด่วน ชวนกัน
ตัดกระบอก แบ่งปั้น ส่วนไซ้
ไป่เห็นรอก อวดขัน มือแม่น
ขึ้นหน้าไม้ ไว้ให้ หย่อนแท้เสียสาย ฯ

๔๐๔ ◎ ชายเฉกเท้าหน้าคช เคียงความ เทียบแฮ
หญิงเล่ห์เชิงหลังตาม คลาดคล้อย
การกิจคิดงามตาม สุดแต่ ผัวนา
เมียมิ่งเหมือนด้ายร้อย สอดเคล้าตามเข็ม ฯ

๔๐๕ ◎ เมียใดใจดุร้าย ฤษยา
กินเติบใช้เชิงตา เฉิดช้อย
มักเที่ยวสู่คฤหา แห่งท่าน นะพ่อ
แม้ว่ามีบุตรร้อย หนึ่งไซ้รมละเสีย ฯ

๔๐๖ ◎ ปุยนุ่นเบาชั่งเพี้ยน ทำเนา นะพ่อ
คนที่เบาความเบา กว่านั้น
หนักหินมั่นคงเขา ควรนับ หนักนา
ไป่เท่าหนักแน่นกลั้น อดถ้อยทรชน ฯ

๔๐๗ ◎ ลามกประเทศทั้ง ทุรมิตร์
อีกตระกูลเผ่าชิด ชั่วร้าย
ภรรยาทาสทุจิตร จำพวก นี้พ่อ
ควรบุคคลพึงผ้าย ผ่อนลี้หลีกหนี ฯ

๔๐๘
๏ นกลอดหลุดบ่วงแร้ว ราวสาม คาบนา
ชี้หลีกหลายอาราม เร่เร้น
สัตรีเตร่จิตรตาม ชายลี่ สามแฮ
อย่าประมาทใช่เหล้น มากด้วยมายา ฯ

๔๐๙
๏ ทวยใดมิตรล่อล้าง หลายที่ แล้วพ่อ
ขึ้นจักก่อไมตรี เสพส้อง
ผู้นั้นนับว่ามี ชนม์ชีพ ไฉนนา
เหมือนแม่อัศดรท้อง แก่ใกล้ความตาย ฯ

๔๑๐
๏ อ่อนหวานมานมิตรล้น เหลือหลาย
หยาบบ่มีเกลอกราย เกลื่อนใกล้
ดุจดวงศศิฉาย ดาวดาษ ประดับนา
สุริยส่องดาราไร้ เมื่อร้อนแรงแสง ฯ

๔๑๑
๏ นักบวชบ่มักน้อย พินาศ ศีลนา
กษัตริย์สันโดษฐ์ขาด ที่ไท้
งามเมืองแม่อายอาตม์ อับทรัพย์ สินแฮ
หญิงเผ่าเว้นอายไซ้ สุดร้ายฤๅงาม ฯ

๔๑๒
๏ ทรมานมิตรด้วยไป่ พูดกับ เขานา
ผจญหมู่โจรจำขับ เฆี่ยนไซ้
ตัดเมียไป่มอบทรัพย์ สมบัติ ให้แฮ
ร้อนราคจริตให้ โภชน์น้อยพึงภุญช์ ฯ

๕๑๓ ๏ เรือนไร้บุตรสืบซั้น ทรัพย์มอด หมดแฮ
บ่อบ่มีฝนขอด ค่นน้ำ
พฤกษชาติปราศจากยอด ยืนอยู่ ไฉนนา
ปากไป่มีสัจซ้ำ เสื่อมสิ้นแก่นสาร ฯ

๕๑๔ ๏ เทศใดภัยพ้องพาธ พาลสรรพ สัตว์นา
สัปบุรุษสีหราชผัน อื่นย้าย
กาโฉดทุรชนฉกรรจ์ กาจจิตร นี้พ่อ
มันมักสู่เทศร้าย อยู่ได้ โดยวิสัย ฯ

๕๑๕ ๏ เห็นภัยใหญ่แต่ช้า จักถึง ตนแฮ
ปราชญ์ย่อมผันผ่อนพึ่ง หลบลี้
ภัยใดด่วนโดนตรึง ตราติด ตัวนา
ใจปราชญ์ปราศแสยงชี้ เช่นหล้าแลไศล ฯ

๕๑๖ ๏ เมืองใดไร้ราชทั้ง ปราชญ์สดับ ก็ดี
อีกตระกูลมีทรัพย์ สิ่งให้
หนึ่งไร้นทีกับ ขุนแพทย์
ภัยมากเมืองนั้นไซ้ ท่านห้ามอย่าเนา ฯ

๕๑๗ ๏ แม่เหมือนข้าศึกทั้ง บิดร ด้วยแฮ
เหตุบ่สอนบุตรสอน เมื่อน้อย
ครั้นใหญ่ไป่งามอร ออกที่ ประชุมนา
เยียเยี่ยงยางเจ่าจ้อย จับมั้วหมู่หงส์ ฯ

๔๑๘ ๏ หมากพลูปูนไป่บ้าย บ่ราง รสนา
แกงบ่เจือเกลือจาง จืดกล้ำ
ไร้ทรัพย์ สิ่งลำอาง จักโอ่ งามฤๅ
ใช่ปราชญ์ปฤศนาล้ำ ภูกแก้ฤๅงาม ฯ

๔๑๙ ๏ ชุมนุมฤดูสี่ไซ้ สรัทกาล ใหญ่นา
เมียที่งามเป็นประธาน ทั่วหน้า
บุตรชายเชษฐกุมาร นับใหญ่ ยิ่งแฮ
ล้ำโลกสี่ทิศอ้า เอกเบื้องอุดร ฯ

๔๒๐ ๏ บุตรใดครุ่นครุ่นสร้าง กองกรรม
ชื่อว่ามารดาทำ เที่ยงพร้อง
ส่ำศิษย์บ่เกรงยำ เยียบาป
โดยโลกย์ โวหารร้อง เรียกแท้ครูทำ ฯ

๔๒๑ ๏ มักเมาหมดสัจถ้อย เจรจา
แรงโลภระอายหา ห่อนได้
มักเนื้อหน่ายกรุณา เป็นเที่ยง
บรรพชิตหญิงอยู่ใกล้ แกล้สิ้นศีลแสวง ฯ

๔๒๒ ๏ คนยากอยากภักษ์เคียว ของแพง
คนโรคบำราศแรง ร่านปล้ำ
คนโฉดอวดลำแดง ธรรมเทศ นานา
สามเหล่าเขานั้นก้ำ กึ่งบ้ากลกัน ฯ

๔๒๓
๏ รักบุตรสิไม่ให้ พากเพียร
ปราศจากวิทยาเรียน เริ่มร้าง
พ่อเหมือนศัตรูเบียฬ บุตรอึก เล่านา
แม่ดั่งไพรีล้าง ลูกให้เสียสกนธ์ ฯ

๔๒๔
๏ เมียดีดุจทาสรู้ การเรือน รอบแฮ
อายแก่สามีเหมือน ดั่งน้อง
เป็นที่ปฤกษาเตือน ดัดดุจ มดายนา
ยามเมื่อผัวเคืองข้อง อดกลั้นกลัวเกรง ฯ

๔๒๕
๏ โสนัขสุนัขพ้อง พบกัน
มันย่อมแสยะยิงฟัน ปากแห้
เฉกเช่นหมู่พาลผัน พะพวก พาลนา
ร้ายต่อร้ายร่ำแต้ ต่างกล้าอวดแขง ฯ

๔๒๖
๏ คับอกออมอยู่ได้ โดยหวัง
คับแคบเคียงคนชัง อยู่ช้ำ
คับจิตรเจ็บประนัง เนายาก ยิ่งแฮ
แค้นคับเข็ญใจล้ำ เร่งร้อนฤาเสบย ฯ

๔๒๗
๏ อย่าปองสิ่งแก้วไม่ ควรปอง
เขาบ่ตรึกอย่าตรอง ตริบ้า
เร่งคิดคิดแต่ของ ควรคิด นะพ่อ
การที่ศูนย์เปล่าอ้า อย่าได้ควรปอง ฯ

๔๒๘
๏ ผจญคนมีศักดิ์ด้วย หมอบกราน
ผจญท่วยทรพลทาน แจกให้
เส่มออาตม์จักทรมาน ชอบอด ออมแฮ
ผจญหมู่ข้าศึกไซ้ ล่อเลี้ยวลวงประหาร ฯ

๔๒๙
๏ โลกรู้เรียนมากสิ้น ศิลปศาสตร
ยามจักปองไป่อาจ กล่าวได้
ผู้นี้นับว่าปราชญ์ ภาชื่อ ไฉนนา
กล่าวบ่ฉานเฉกใบ้ บอกข้อความฝัน ฯ

๔๓๐
๏ คนพาลพวกหนึ่งหน้า ใจหาญ
รู้ว่าตนเป็นพาล กระด้าง
พวกนี้จ้นาจารย์ จัดใช่ พาลพ่อ
นับว่าปราชญ์ได้บ้าง เพื่อรู้สึกสกนธ์ ฯ

๔๓๑
๏ ใครรักย่อมว่าเพี้ยง พงศ์พันธุ์
ใครชอบชิดชมฉัน เพื่อนไร้
ใครเลี้ยงรักษาครรภ์ คือแม่ ตนนา
ใครดับดำฤษณ์ได้ ชื่อชู้เมียสม ฯ

๔๓๒
๏ คบปราชญ์เปรียบเสพอ้อย เอมใจ
กินแต่ปล้องปลายไป ตราบต้น
คบคนโหดหื่นไหล เหลวจืด จางแฮ
แหนงหนึ่งอ้อยกัดร้น แต่ต้นตลอดปลาย ฯ

๔๓๓ เมตตาเตือนจิตรให้ คนหวัง พึ่งนา
แรงเคียดคนหน่ายชัง ทั่วหน้า
ทานเป็นยอดยายัง เกียรติยศ ยิ่งแฮ
ตระหนี่กลกำพร้า พรากผู้สมาคม ฯ

๔๓๔ มักคร้านฤๅรอบรู้ วิทยา
ความรู้ถ่อยสินหา ไป่ได้
ไร้ทรัพย์อับผู้มา เป็นเพื่อน
ญาติมิตรไป่มีใช้ สุขร้างแรมโรย ฯ

๔๓๕ มณฑกทำเทียบท้าว สีหะ
แมวว่ากูพยัคฆะ คาบเนื้อ
นกกระจอกมีมานะ ว่ายิ่ง ครุฑนา
เข็ญใจมีข้าเกื้อ หยิ่งหยิ่งแสนทวี ฯ (๑)

(๑) โคลงหมายเลข ๔๓๔,๔๓๕ ไม่มีในจารึก

หมวดทำเนียบ

โคลงภาพคนต่างภาษา (๑)

ภาพสิงหฬ

๏ วิไชยไชเยศมล้าง — เหล่ามาร
สิงหะพาหุเอา — รสไท้
สิงหฬทวีปขนาน — นามเกาะ ก่อนพ่อ
เพราะเพื่อพระไว้เชื้อ — ชื่อวงศ์ ฯ
๏ รจเรขรูปฉะเพาะให้ — ปรากฏ เพศแฮ
เสื้อหมวกภูษาทรง — เศวตล้วน
พัสตราทวาทศ — ศอกนุ่ง พันธ์พ่อ
พึ่งเพ่งเล็งทั่วสิ้น — ถิ่นเมือง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ภาพไทย

๏ รูปสยามงามนุ่งเม้น — แมนมา ผจงฤๅ
นัคเรศสฤษฎิรักษ์เรือง — ฤทธิตั้ง
มาตยาอโยทธยา — ยลขนาด นี้พ่อ
รบือเดชทั่วทั้งหล้า — แหล่งแสยง ฯ

---

(๑) โคลงเหล่านี้จารึกติดไว้ตามผนังเฉลียงสะกัดศาลารายรอบวัด ศิลาจารึกศูนย์เกือบหมด ยังเหลืออีก ๒ แผ่นได้หมายบอกไว้ที่โคลงนั้น ๆ แล้ว

๔ ๏ อัดตลัดพิลาศเสื้อ สวมตน
ปูมนุ่งพุงพัสตรถแมง โอบอ้อม
รังสรรค์สกัลสกนธ์ รจิตร โอ่เอย
แสดงแห่งหอไท้พร้อม เพริศพอ ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ภาพกะเหรี่ยง

๕ ๏ ใส่เสื้อเสมียนลว้าบีด กายสกนธ์
เมล็ดบั้ดกรองสวมสอ สูตรร้อย
แรมไร่ระไวหน ทางจรอก
เดิรดัดดูด้อยด้อย ด่านผลู ฯ

๖ ๏ เยี่ยเหย้าอยู่ทรอกห้วย หุบดง
นามชื่อกะเหรี่ยงภู เพศนี้
ไป่เห็นกะเหรี่ยงจง จำภาพ ไว้พ่อ
กับกะเหรี่ยงจ่ากงซี้ เช่นกัน ฯ

จ่าจิตรนุกูล

ภาพอาฟริกัน

๗ ๏ หัวพริกหยิกหยาบเผ้า ผมเงาะ
ปากแสยะยิงฟันขัน คู่เบื้อ
อยู่เขตรประเทศเกาะ อาฟริ กาแฮ
โฉดชาติฉวีเนื้อแม้น หมึกเขมา ฯ

๘ ◎ กางเกงรัวมิเลื่อย ลายสุหรัด
ใส่เสื้อสีขาวเขา ชอบใช้
เช็ดหน้าจัตุรัศจัด จีบคาด เอวเอย
เครื่องแต่งร่างร้ายไร้ เพศพล ฯ

จ่าจิตรนุกูล

ภาพดอดชิ

๙ ◎ ฝรั่งอรอบรูปนี้ชาติ ชาญชเล
ลัทธิมั่นเหลือจน สุดมล้าง
คำนับนบพระเย ซูคฤศต์
ว่าโลกท่านตั้งสร้าง เศกเอง ฯ

๑๐ ◎ กลกับอังกฤษแม้น เหมือนกัน
สวมหมวกใส่กางเกง กับเสื้อ
เนาเวียงเนื่องวิลัน ดาฟาก ใต้แฮ
ดอดชิซ้อนเชื้อ ชาติเขา ฯ

พระญาณปริยัติ

ภาพอิตาเลียน

๑๑ ◎ ทุกพรรค์ทุกภาคล้น เหลือหลาย
ฝรั่งอิตาเลียนเหลา หล่อไว้
เข้มแขงแต่งกายกล อังกฤษ
ทำเนียบเทียบเชื้อใช้ เช่นกัน ฯ

๑๒
๏ ประเทศอยู่เบื้องทิศ ทักษิณ
ฝ่ายฝั่งสาครตวัน ตกด้าว
นามเมืองอิตาลียิน สามารถ แสยงแฮ
พลฝรั่งหาญห้าวพร้อม พรั่งพล ฯ

ขุนธนสิทธิ์

ภาพฝรั่งเศส

๑๓
๏ ฝรั่งเศสลักหลาดเสื้อ สีดำ ใส่แฮ
อินทร์ธนูทองยล ยาบย้อย
กางเกงขัดดุมคำ ของเคลื่อบ
นาฬิกาน้อยห้อย ห่อเป๋า ฯ

๑๔
๏ ประเทศกึ่งก้ำเกื้อบ กับอัง กฤษเฮย
ฝรั่นซินครเขา ใหญ่หล้า
ทหารปืนซิบบ่ายรัง รักษ์ด่าน แดนแฮ
จรรโจษไพร่ฟ้าพ้น เศิกสยอง ฯ

พระมุนินายก

ภาพยิบเซ็ดอ่าน

๑๕
๏ ยิบเซ็ดอ่านชื่อชี้ ชาติแสดง
ทำเนียบทำนองอัง กฤษใช้
เสื้อหมวกพลิกแพลงแปลง ยักดัด ประดิษฐ์แฮ
อยู่ทวีปแว่นแคว้นใต้ ต่ำชวา ฯ

๑๖ ◎ ชำนาญหนน้ำจัด เจนจร
ทฤษฎีสำหรับเห็น กระด้าง
ถือว่าทิวากร สถิตย์ที่ เดียวพ่อ
แผ่นภพหมุนคว้างปั้ม ปั่นไป ฯ

ขุนธนสิทธิ์

ภาพสระกาฉวน

๑๗ ◎ แต่งตนกลื่นนี้ ขนานนาม
ชื่อสระกาฉวนใจ เชี่ยวกล้า
ลิ่วแล่นสลุบสาม เสาจู่ จรเฮย
วัดแดดดิ่งน้ำฟ้า เฟื่องดู ฯ

๑๘ ◎ เนาแดนฮินดูด้าว อินเดีย ทวีปแฮ
สพราดเพรียงเมืองพรู ไพร่พร้อม
สมญาสระกาเซีย กเษตร นี้พ่อ
พลซีบป่ายป้องป้อม เปี่ยมปืน ฯ

กรมขุนเดชอดิศร

ภาพยี่ปุ่น

๑๙ ◎ เพศภาพพึงรักยิ่ง หยุดชม
รูปยี่ปุ่นปานยืน อย่างไว้
สองแหยมหยุกหยุยผม เปียมุ่น
เครื่องแต่งสรรเสื้อใช้ ต่างสี ฯ

๒๐ ๏ อยู่เกาะยี่ปุ่นเวิ้ง วงเขา
เขาย่อมเป็นช่างดี แปดด้าน
โดยต่ำแต่งตาวเงา งามปลาบ
สบสิ่งสินค้าบ้าน ปิ่นโต ฯ

กรมขุนเดชอดิศร

ภาพอาหรับ

๒๑ ๏ อาหรับภาพพวกนี้ แต่งกาย
เสื้อเศวตโสภณกรอม ค่อเท้า
กางเกงวิลาศลาย แลเลี่ยน
จิบจะดัดเกี้ยวเกล้า ต่างสี ฯ

๒๒ ๏ เครื่องดำหมวกเสื้อเปลี่ยน แปลกตัว
ปางสุเซ็นถึงปี บ่าวพ้อง
ลุยเพลิงควั่นหัวจน โลหิต ถั่งนา
เต้นตบอกเร้าร้อง ร่ำเซ็น ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

ภาพหรุ่มโต้ระกี่

๒๓ ๏ พิงพิศพิมพ์ภาพตั้ง ตามเฉลียง นี้พ่อ
เรียกหรุ่มโต้ระกี่เป็น อย่างไว้
เนยนมฤทธิเปรียง โคซอบ ใช้แฮ
เสียสุกรฤๅใกล้ เกลียดไกล ฯ

๒๔
๏ หนวดเคราารกรอบแก้ม กลรัง กาเอย
จมูกไฉไลแหลม เพื่อดพ้ำ
สูงใหญ่ล่ำกำลัง สามารถ นักนอ
ใจบ่ย่อท้อท้า เที่ยวหาญ ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

ภาพแขกปะถ่าน

๒๕
๏ แขกชาติปถ่านเชื้อ มฤจฉา ทิฏฐิเอย
แต่งอฐูใส่อานเที่ยว เที่ยวจ้าง
ครางเคราคริ์คระหนา หนวดน่า กลัวนา
ดำบ่มีที่อ้าง อ่านโฉม ฯ

๒๖
๏ กางเกงอระอย่าเสื่อ เศวตสี่ ใส่แฮ
ส่านเขตรโขมพัสตรพัน โพกเกล้า
อยู่แดนดินหลี่มี โดยที่ มากนา
นบสาสน์เซ็นเคล้าคล้าย เทศถือ ฯ

หลวงชาญภูเบศร์

ภาพแขกจุเหลี่ย

๒๗
๏ นบเซ็นเซ่นจุหนี่พ้อง ภาษา นี้พ่อ
คือแขกจุเหลี่ยไค ท่วมเนื้อ
ขอดผมโพกพัสตรา สอาด ขาวแฮ
สอดสนับเพลาเสื่อล้ำ เลขลาย ฯ

๒๘
๏ อยู่แดนมัทราสหมั้ว มูลมี มากนา
ถนัดรูดนมโคขาย ค่ำเช้า
บริโภคภักษสาลี เมล็ดหลาก ล่อนแฮ
สบสิ่งกับเข้าเคล้า คลุกเนย ฯ

หลวงชาญภูเบศร์

ภาพหรูชปีตะสบาก

๒๙
๏ รูปหรูชปีตะสบากด้าว(๑) แดนตวัน ตกพ่อ
คนมากเมืองเขาเคย ข่าวได้
ดลเดือนฤดูพรรษ์ ผลเห็บ ตกแฮ
เย็นเยือกลมไล้ย้อย หยาดเผลียง ฯ

๓๐
๏ ชาวเกษตรใส่เสื้อเย็บ หนังแกะ
นอนแนบอัคคีเคียง แค่มุ้ง
ลางชนเชือดหนังแพะ พันห่อ กายเฮย
สาบสอายคลุ้งฟุ้ง เฟืองเหม็น ฯ

พระญาณปริยัติ

ภาพหรูช (ตาตา)

๓๑
๏ หรูชนี้เนาต่อแคว้น แขวงจีน
ใครบ่เห็นมาเห็น หากแจ้ง
กางเกงสอดสวมตีน เข็มขัด เขม็งแฮ
หนังพยัคฆ์เย็บเสื้อแกล้ง กลั้นสรรค์ ฯ

---

(๑) คือ พวกรุสเซียเมืองปีเตอสะเบิค

๓๒ ๏ เสื้อในนวมผ้าพัส ตราภรณ์
ดุมขัดรัดขนันเนียน แนบเน้น
หนังสัตว์ตัดทอนทำ ถุงทาบ เท้านา
หมวกโอ่ขลิบเม้นเม้น หมวกหนัง ฯ

พระญาณปริยัติ

ภาพมอญ

๓๓ ๏ นี้ภาพเตลงเขตรแคว้น หงสา วดีแฮ
คือเหล่ารามัญฉมัง หมู่นี้
ไว้หวังเพื่อประชา ชมเล่น
เผื่อว่าภายหน้าลี้ ลับหาย ฯ

๓๔ ๏ นุ่งผ้าตรางริ้วเช่น ชาวอัง วะแฮ
พันโพกเกล้าแต่งกาย ใส่เสื้อ
มอญมักสักไหล่หลัง ลงเลข ยันต์นา
พลอยทับทิมน้ำเนื้อ นับถือ ฯ

ขุนมหาสิทธิโวหาร

ภาพกระแซ

๓๕ ๏ กระแซสีเมฆคล้ำ ยลเยี่ยว ม่านฤๅ
นุ่งพัสตรขาวคือชี บ่เก้า
กำซาบอาบยาเทียว ถือมั่น
ลาดไล่มฤคเร้นเต้า ไต่เผือน ฯ

๓๖ ๏ ชาติกระแซพื้นซั้นเหี้ยน ห่อนหัก
ใครหักเพื้อนเยือนสรวล แซ่ซี้
โนเนหนุ่มบ่สัก ขาเข่า พุงพ่อ
ประเทศเขตรนี้ขึ้น ภุกาม ฯ

พระสมบัติบาล

ภาพเงี้ยว

๓๗ ๏ รูปนี้เนานอกฟ้ำ แสนหวี
มักใฝ่สินพยายาม บ่แว้
ของขายแค่ใดดี เดิรต่าง ไปเฮย
เชียงใหม่เชียงรุ้งแปล้ ปล่งผลู ฯ

๓๘ ๏ แต่งตนใส่เสื่ออย่าง เดียวกับ จีนแฮ
เบ็ดไก่หมูเค็มของ ชอบเคี้ยว
มวยมุ่นรัดพัสตรทับ โพกเกศ
แสดงชื่อชาติตนี้เงี้ยว ด่านดร ฯ

ขุนมหาสิทธิโวหาร

ภาพพะม่า

๓๙ ๏ แบบบรพม่าเพศเพี้ยง ถ่ายพิมพ์ ไว้พ่อ
ผมขมวดเหมือนมอญ แกล่แกล้ง
นุ่งผ้าผ่อนเข้าริม เอวรัด แน่นนา
พุงไหล่ขาพร้อยแสร้ง สักดำ ฯ

๕๐ ๏ วไลยใส่หัดถ์ซ้าย ขวาด ชื่นเฮ
สองโสตสอดลานคำ คู่เคื้อ
ตอยายิ่งยศตนู โดยเลศ
ยามออกศึกเสื้อตุ้ม บื่ดำ ฯ

พระยาบำเรอบริรักษ์

ภาพฮินดู่

๕๑ ๏ วรเทศถ่ายรูปไว้ วานยล หน่อยนอ
ชาติแขกหนวดเคราดำ กลบแก้ม
ภาษาประเล่ห์กล ฮินดู่
งามเครื่องแต่งแต้มส้อาน โอ่กาย ฯ

๕๒ ๏ กางเกงมัศหรู่เสื้อ จีบเอว
ย่ำตะหนี่ดอกราย ร่วงริ้ว
เจียรบาดอัดตลัดเลว ครุยติด น่านา
หมวกบึ่กขลิบคิ้วบิ้ว บักลาย ฯ

หลวงศรีอัศวเดช

ภาพมะลายู

๕๓ ๏ ใส่เสื้อชนิดน้อยโพก ผ้าตบิด
ชาติแขกมลายูหลาย เหล่าเชื้อ
เคียนคาดบั้นเหน่งกฤช เหน็บแนบ เอวแฮ
กุมหอกคู่เคื้อเงื้อ ง่ารำ ฯ

๔๔ ๏ เข้าสุเหร่าข้อนอกเทบ ถอดใจ
อ่านมุหลุดลำนำ สอดคล้อง
ยะหริ่งแปะไหรไทร มุหงิด ก็ดี
เพลงประพฤติพร้องต้อง อย่างกัน ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

ภาพพราหมณ์ฮินดู่

๔๕ ๏ สฤษฎิรูปฮินดู่ล่านพ้อง พงศ์พราหมณ์
เทวพรหมตระกูลสรรค์ เศกให้
ทรงเศวตพัสตรางาม มวยขมวด น่อยนอ
เจิมผากโคมัยไล้ เลิศพรหม ฯ

๔๖ ๏ ถือศีลกินบวชซั้น สาธยาย เวทแฮ
สบศิวาคมชม ค่ำเช้า
มางสไม่เสพย์หมาย เนื้อมาด สวรรค์เฮย
ไตรพิธรวดเร้ารู้ รอบเรียน ฯ

นายนุชมหาดเล็ก ปลัดวัดโมลีโลก

ภาพพราหมณ์รามเหศร์

๔๗ ๏ รามเหศร์หุติชาติเชื้อ รามรัฐ
สบศิพาคมเพียร เพียบรู้
ทวาทศพิธียัช ชุเวท ก็ดี
อาจผูกอาจแก้กู้ เก่งมนตร์ ฯ

๔๘ ๏ นุ่งเชิงพื้นเศวตไว้ มวยผม
เฉวี่ยงสูตรสอดกุณฑล ก่องแก้ว
เสื้อครุยใส่เสงี่ยมสม รับร่าง ชี่พ่อ
เพื่อเสดาะเคราะห์ร้ายแผ้ว ผ่อนคลาย ฯ

พระเทพกระวี

ภาพจาม

๔๙ ๏ แขกจามเจืออย่างบึ้ม ปานเขมร
ผิวเพื่อนดำดุจหมาย หมึกไล้
สถานถิ่นอยู่บริเวณ เวียงลแวก
เสพย์สัตว์นกเนื้อใช้ เชือดคอ ฯ

๕๐ ๏ โพกผ้าเช็ดหน้าแผก พรรค์ขอม
เสื้อใส่ลายลออดุม ถี่พร้อย
สวมถุงนุ่งกรอมเชิง เฉกล่าย
เอวเหน็บมีดน้อยล้ำ กฤชไกร ฯ

ขุนธนสิทธิ์

ภาพลาวยวน

๕๑ ๏ เยียภาพยวนพ่ายครั้ง คราวกรุง เก่าแฮ
คือชาติหริภุญไชย ชื่ออ้าง
เขามักสักขาพุง ดำดุจ ม่านนา
สองโสตใส่ต่างเนื้อ แปดทอง ฯ

๕๒ ๏ ชมพูโพกเกล้าสุด สุกสี
สวมใส่วไลยสอง หัตถ์พ้อน
โคลงซอถ่อปรีดี ตามประเทศ
บเหนื่อยหนุ่มเถ้าอ้อน แอ่วสาว ฯ

พระยาบำเรอบริรักษ์

ภาพหุ้ยหุย

๕๓ ๏ หุ้ยหุยเพศนี้ห่อน ใครเห็น
สฤษฎิรูปราวเฉกเฉลย เล่าไว้
ประเทศที่อยู่กระเด็น แดนจรด จีนพ่อ
แขกใช่แขกไซ้ซั้น เสพย์หมู ฯ

๕๔ ๏ กางเกงรัดผคตเพรี้ยม แพรหงอน ไก่เฮย
เสื้อใส่สีแดงดู ผาดจ้า
รองเชิงชาติเชิงงอน เชิงใส่ สวมแฮ
สักหลาดหมวกหน้าหม้า ใหม่ศรี ฯ

ขุนธนสิทธิ์

ภาพเกาหลี

๕๕ ๏ เหมือนญวนภาพนี้ใช่ ญวนยล เล่นแฮ
ชาติแขกเกาหลีพี้ พ่างบั้น
ผมมวยมุ่นมวยถกล กอดเกศ กันแฮ
หน้าหนวดเคราผื้นเพ้อย เพ้อยคาง ฯ

๕๖ ๏ เนาเขตรประเทศใกล้ เทียนจิ๋น
แต่งร่างรางชางส่วม ใส่เสื้อ
กางเกงเลี่ยนหลินแล ประปลาบ
หมวกเช่นหมวกงิ้วเคื้อ คู่ควร ฯ

ขุนธนสิทธิ์

ภาพญวน

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๕๗ ๏ ภาพญวนเยี่ยงทูตเว้ เวียดนาม นี้พ่อ
เครื่องแต่งยรรยงขบวน แบบงิ้ว
องนายนั่งเปลหาม คนแห่ น่านา
ถือพัดดำด้ำจิ๋ว วาดวี ฯ

๕๘ ๏ มายาเหลือแหล่ล้น หลายลบ่อง
ชมแต่ฝีมือชาญ ช่างไม้
เสพย์สัตว์จรเข้ของ เขาชอบ ใจนา
เมืองเรียดริมน้ำใช้ เชี่ยวเรือ ฯ

กรมขุนเดชอดิศร

ภาพจีน

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๕๙ ๏ รูปจีนระบอบเก่าพู้น มีผม มวยนา
แปลงเปลี่ยนเปียเจือตาม ตาดเจ้า
ใส่เสื้อสะสวยสม ส่วมหมวก
เชิงส่อดเหียหุ้มเท้า ทาบหนัง ฯ

๖๐ ๏ หมื่นเมืองมากแซ้สดวก เดิรถึง กันนา
สนุกบ่ปานกิ่งตั้ง ต่างพร้อง
สินค้าสิ่งของพึ่ง ใจจัก ดูแฮ
คืนค่ำเท้งท้องน้ำ แน่นเฉนียน ฯ

กรมขุนเดชอดิศร

ภาพเขมร

๖๑ ๏ ขอมขำดำสดวกแท้ ธรรมดา
ถือพุทธเพียรตามโอ วาทไหว้
กัมพุชประเทศสิมา เมืองทิศ บูรพ์พ่อ
โผอนภพนบน้อมไท้ ถิ่นสยาม ฯ

๖๒ ๏ นุ่งปูมไบ่พิศแม้น เหมือนถม ยานา
เสื้อใส่สีครามลออ โอ่แท้
แพรญวนเยื่อไม้สม เคียนรอบ พุงพ่อ
ผมกระทุ่มไว้แปล้ เปล่าไร ฯ

หลวงลิขิตปรีชา

ภาพลิ่วขิ่ว

๖๓ ๏ ลิ่วขิ่วแขกขอบหล้า เหลือเดิร ถึงแฮ
ถ่ายรูปเฉกพิสัย เช่นเชื้อ
ไว้ผมมุ่นมวยเขิน คือจุก เด็กนา
พรรค์เพศผิวเนื้อคล้าย เคลือบคราม ฯ

๖๕ ใช้สีหมากสุกเสื้อ กรอมบึด เช่าแฮ
พันโพกเกล้าแต่งตาม เพศพ้อง
อยู่เขตรประเทศทิศ บูรพ์บอก ไว้นา
เขาย่อมจรจ้มก้อง กับจีน ฯ

หลวงลิขิตปรีชา

คนต่างชาติต่างภาษา ซึ่งรู้กันอยู่ในสมัยนั้นยังมีอีกหลายชาติเช่น โปตุเกศ อังกฤษ และอเมริกัน เป็นต้น ที่แต่งโคลงว่าแต่ฉะเพาะ ๓๒ ชาติ คงเป็นเพราะรูปภาพที่ทำประดับศาลารายหลังละ ๒ รูปครบ ๑๖ ศาลาบริบูรณ์แล้ว จึงไม่ทำภาพชนชาติอื่นอีก.

หมวดอนามัย

โคลงภาพฤาษีดัดตน (๑)

๑ ถวายหัตถ์ทัศนัขน้อม อภิวันท์
ไตรรัตน์ขจัดสรรพ์ โทษแท้
จักเริ่มจักรำพรรณ แผนดัด ตนนา
นักสิทธิ์ประดิษฐ์ท่าแก้ โรคร้างห่างหาย ฯ

๒ จุลศักราชพ้น พันมี เศษเฮย
ร้อยกับเก้าสิบแปดปี วอกตั้ง
นักษัตรอัฐศกรวี วารกติก มาศแฮ
สุกรปักษ์ห้าค่ำครั้ง เมื่อไท้บรรหาร ฯ

๓ ให้พระประยุรราชผู้ เป็นกรม หมื่นแฮ
ณรงค์หริรักษ์รดม ช่างใช้
สังกสีดิบุกผสม หล่อรูป
นักสิทธิ์แปดสิบให้ เทิดถ้าดัดตน ฯ

๔ เสร็จเขียนเคลือบภาคพื้น ผิวกาย
ตั้งทุกศาลาราย รอบล้อม
อาวาสเชตวันถวาย นามทั่ว องค์เอย
จารึกแผ่นผาพร้อม โรคแก้หลายกล ฯ

---

(๑) โคลงเหล่านี้จารึกติดไว้ตามผนังศาลารายรอบวัด แต่ตัวศิลาจารึกศูนย์เสียมากแล้ว ที่ยังเหลือได้บอกไว้ฉะเพาะบทนั้น ๆ แล้ว

๕
๏ เป็นประโยชน์นรชาติสิ้น สบสถาน
เฉกเช่นโอสถทาน ท่านให้
พูนเพิ่มพุทธสมภาร สมโพธิ์ พระนา
ประกาศพระเกียรติยศไว้ ตราบฟ้าดินศูนย์ ฯ

ดัดตนแก้เกียจ

๖
๏ สังกัสดีบุกเข้า รคนเจือ
หล่อคณะนุ่งหนังเสือ สถิตย์ไว้
กามันตะกีเชื้อ ข้อยหนุ่ม นักนอ
เหยียดยืดหัดถ์ดัดได้ แต่แก้เกียจกาย ฯ

พระราชนิพนธ์

ดัดตนแก้เอวขดขัดขา

๗
๏ ชฎิลดัดตนนี้น่า นิกเอะ ใจเอย
ชื่อสังปติเหงะ หง่อมง้อม
ถวัดเท้าท่ามวยเตะ ติงเมื่อย หายฮา
แก้กะเอวขดค้อม เข่าคู้โขยกโขยง ฯ

พระราชนิพนธ์

ดัดตนแก้ลมในอกในเอว

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๙ อายันญาณยิ่งผู้ ผนวชแขก
เนาพนัศผ่าแฝก หาบหิ้ว
โรคลมแล่นดุแดก วางหาบ ดัดแฮ
แอ่นอกเอี้ยวเอวลิ้ว แล่ยะหน้าเงยหงาย ฯ

พระราชนิพนธ์

ดัดตนแก้ขัดเอว

๙ วัจนัขเนาพนัศห้วย หุบเหว
นอนบนบเพลิงเปล่งเปลว ค่ำเช้า
อาพาธขบขัดเอว โอ้เทวษ ฉังเอย
เก็งข้อกดตะคากเข้า ศอกคู้ชุ้มังทิ้ง ฯ

พระราชนิพนธ์

ดัดตนแก้ลมปวดศีรษะ

๑๐ พระมโนชลำนักด้าว ดงยูง ยางแฮ
จิตรพรั่นหวั่นหวาดฝูง มฤคร้าย
กำเริบโรคขบสูง สังเวช องค์เอย
นั่งดัดหัตถ์ขวาซ้าย นบเกล้าบริกรรม ฯ

พระราชนิพนธ์

ดัดตนแก้ซ่นเท้า

๑๑ ๏ เอนกายกรกดเท้า พักตร์เหิน หาวแฮ
หายที่ซ่นลมเดิร ขัดข้อง
นามอิษีสุขวัฒน์เจริญ ฌานเกิด ไผ่ฤๅ
โลกเรียกษีสุขพ้อง ชื่อผู้เจริญฌาน ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ดัดตนแก้ปวดท้องแก้ข้อเท้า

๑๒ ๏ ฤๅษีสี่ชื่อให้ นามนคร รามเอย
อจ้นะคาวีอักษร อะตั้ง
พับชงฆ์เทิดถวัดกร สองไปล่ หลังนา
แก้ขัดข้อเท้าทั้ง ป่วยท้องบรรเทา ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ดัดตนแก้เสมหะในลำคอ

๑๓ ๏ พระยุทธอักขระไว้ นามยุทธ
สืบอักษรตราบสุด สี่สิ้น
นั่งสมาธิหัดถ์สัปรยุทธ เศียรอีก แข้งนา
เสมหะปทะต้นลิ้น ล่งล้างลำสอ ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ดัดตนแก้ลมในแขน

๑๔ เหยียดหัตถ์ดัดนิ้วนั่ง ชันเพลา
แก้เมื่อยขัดแขนเบา โทษได้
ยาคะรูปนี้เอา ยาชื่อ ไส้เฮย
ผสมสิ้นักสิทธิ์ให้ ชื่ออ้างอยุทธยา ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ดัดตนแก้สบักหน้าจม

๑๕ หัตถ์หน่วงนิ้วเท้าพับ ชงฆ์ชิด เพลาเฮย
แก้สลักไหล่เพื่อพิษ ผ่อนน้อย
วตันตตะบะฤทธิ์ มฤครัก ท่านแฮ
มิ่แม่โคห้าร้อย หยาดน้ำนมถวาย ฯ

นายปรีดาราช

ดัดตนแก้ลมทั่วสารพางค์

๑๖ เสลขกามนามวิสุทธก้อง ไตรภพ
องค์แอ่นแหงนพักตร์ขบ ขเม่นฟ้า
กลับแขนกดขาทบ เน้นนิ่ง อยู่นา
ลมเสียดสารพางค์กล้า ดับด้วยดัดเอง ฯ

พระมุนินายก

ดัดตนแก้เข่าขาตาย

๑๗ ◎ ฤๅษีวชิรรู้ศาสตร สฤษฎิกาย กบแฮ
ชื่อเทพมณโฑชาย มากชู้
แก้ลมเข่าขาตาย ติงเมื่อย มิ่นเอย
เท้าหัตถ์ชันเข่าคู้ ท่าเม้นลม้ายสิงห์ ฯ

หลวงชาญภูเบศร์

ดัดตนแก้ขัดขาขัดคอ

๑๘ ◎ คุกเข่าซ่นติดเข้า เข่าขยาย
มือประทับกับเพลาหมาย มุ่งฟ้า
ขัดขาขัดคอหาย ห่างเมื่อย ลงแฮ
โรมสิงค์สิทธิศักดิ์กล้า กล่าวนี้นามขนาน ฯ

พระพุทธโฆษาจารย์

ดัดตนแก้แน่นหน้าอก

๑๙ ◎ โคดมมหาราชนี้ หนวดยาว ยุ่งนา
นกกระจาบทำรังราว กวะไม้
แหงนหน้าท่าเรอหาว ยืนดัด หลังเอย
แก้แน่นนาภีได้ อกด้วยดีเหลือ ฯ

พระสมุห์จั่น

ดัดตนแก้ลมเวียนศีรษะ

๒๐ ๏ สมาธิขัดหัตถ์ยุดทั้ง เพลาเศียร
สะส่างแสลงลมเวียน ศิรเกล้า
นามธหะพระผู้เพียร ผนวชเนิ่น นานแฮ
ธะอักษรควบเข้า เพิ่มให้นามกรุง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ดัดตนแก้เข่าแก้ขา

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๒๑ ๏ อิสีสิงค์หน้ามฤค ฌานมอด ม้วยแฮ
สลบเพื่อนางฟ้ากอด ท่านนั้น
ฟื้นองค์ครั่นครางออด ขาไหล่ ขัดเอย
ยืนย่อบาทบีบคั้น เข่าทั้งโคนขา ฯ

พระญาณปริยัติ

ดัดตนแก้โรคในอก

๒๒ ๏ วรเชษฐแปลงเปลี่ยนข้อ ลิขิตสาร
พระรถเรื่องโบราณ บอกแจ้ง
ไล่ยาศน์เหยียดเครียดปาน ฉุดชัก ไว้แฮ
แก้โรคไออกแห้ง เหือดให้เห็นคุณ ฯ

พระเพ็ชรชฎา

ดัดตนแก้ตะคริวมือ, เท้า

๒๓ ๏ อัคนิเนตรนิ้วอัค ค์โชน เนตรฤๅ
ยืนแย่อย่างยักษ์โขน ออกเต้น
กางกรกดสองโคน ขาหนีด เน้นนอ
แก้ตะคริวริ้วเส้น แต่แข้งตลอดแขน ฯ

จ่าจิตรนุกูล

ดัดตนแก้ลมตะคริว

๒๔ ๏ สวามิตรคุกเข่าแล้ว เหลี่ยวพักตร์ ผินแฮ
วสิษฐเหยียบยันสลัก เพ็ชรเคล้น
กรขวาจับบาทชัก เฉวียงฉุด แขนแฮ
โรคตะคริวกล่อนเส้น หย่อนได้หลายเดือน ฯ

พระญาณปริยัติ

ดัดตนแก้ลมทั่วสารพางค์

๒๕ ๏ อิสิอุศพิเนตรเจ้า ตำหรับ
สรรพว่านประกอบกับ เวทใช้
เท้าแขนพับเพียบทับ หัตถ์แอ่น องค์เอย
แก้ทั่วสารพางค์ให้ เสื่อมสิ้นสรรพลม ฯ

พระองค์เจ้าศิริวงศ์

ดัดตนแก้เสียดอก

๒๖ ยืนเหนี่ยวข้อเท้าเชิด หัตถ์เห็น ยากแฮ
แก้เสียดทรวงเส้นเอ็น ขอดได้
นารทเศกไม้เป็น ปลิงเกาะ กระบี่พ่อ
ยิ้มเยาะวานรให้ เหือดร้ายรังแก ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

ดัดตนแก้ลมจันทฆาฏ, ลมเข่า, ลมขา, ลมหน้าอก

๒๗ พระนารอทวายุเร้า ทรวงรัน ทำนา
ขัดเข่าขาแลจัน ทฆาฏร้าย
ฉวยเท้าท่ายืนหัน เหินเยี่ยง เหาะแฮ
มือหนึ่งคั้นเข่าซ้าย เสื่อมสิ้นสิ้นลม ฯ

สมเด็จพระสังฆราช

ดัดตนแก้เข่าขัด

๒๘ ชฎิลดาบสเบื้อง แบบฉบับ
ยืนยกขาขวาทับ เข่าซ้าย
ประนมหัตถ์ดัดกายกลับ เบือนบิด ตนแฮ
ลมขัดข้อเข่าร้าย เร่งร้างห่างศูนย์ ฯ

พระยาอัษฎาเรืองเดช

ดัดตนดำรงกายอายุยืน

๒๙
๏ ทิศภัยโพ้นผนวชข้าง เขาเขิน
ทิวพนัศชายเนิน ท่าน้ำ
ปรนนิบัติดัดองค์เจริญ ชนมชีพ พระนา
กุมกดธารกรค้ำ พ่างพื้นยืนยัน ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

ดัดตนแก้ลมปะกัง

๓๐
๏ กาลชฎิลดัดม้าง ลมตุ
ไคลขมับจับหณุ นวดเน้น
มิ่นเศียรมืดจักษุ เลื่อมล่าง ไซ้แฮ
ไว้ฉบับบอกเส้น ประสิทธิแก้ลมปกัง ฯ

เจ้าพระยาพระคลัง

ดัดตนแก้ตะโพกสลักเพ็ชร

๓๑
๏ สรภังค์ดาบสตั้ง ตนตรง
ถ่างบาททั้งสองทรง แย่แต้
กำหมัดดัดกรผจง กดคู่ ขานา
ตะโพกสลักเพ็ชรแม้ เมื่อยล้าชาหาย ฯ

พระอมรโมลี

ดัดตนแก้ลมชักปากเบี้ยว,
ลมลิ้นตาย, ลมเท้าเหน็บ, ลมมือเหน็บ

๓๒ ๏ ผิวลมเข่าค่อขึ้ง   เหน็บหนัก
กายสั่นพั่นชิดชัก   ปากเบี้ยว
พระกาลสิทธิแถลงลักษณ์   เลศท่า แก้นอ
เหนี่ยวไหล่หน่วงเท้าเอี้ยว   อกโอ้อนิจจัง ฯ

หลวงลิขิตปรีชา

ดัดตนแก้เข่าขัด

๓๓ ๏ นักสิทธิโสภาคย์พร้อม   พรหมจรรย์
ชื่อมหาสุธรรม์   เลิศแท้
เท้าเหยียดยึดหัตถ์ยัน   ขยำเข่า สองนา
ขบขัดข้อเข่าแก้   เมื่อยถ้าลมถอย ฯ

พระอมรโมฬี

ดัดตนแก้ลมในลำลึงค์

๓๔ ๏ อัคตะตบะเพี้ยง   เพลิงผลาญ ภพฤๅ
ถวายเกราะองค์อวตาร   ท่านนั้น
นั่งดัดหัตถ์สองผสาน   พนมนิ่ง อยู่นา
เพื่อขัดบัสสาวะอั้น   ออกได้โดยใจ ฯ

พระอมรโมฬี

ดัดตนแก้มือแก้เท้า

๓๕
๏ พระสุทัศน์สถิตย์ถ้ำ เถื่อนรหง
ครองเครื่องนักสิทธิ์ทรง ห่อเกล้า
ลมคั่งค่อหัตถ์ชงฆ์ หัตถ์ช่วย ดัดแฮ
นั่งกระหย่งยุดเท้า หัตถ์ช้อยเช่นรำ ฯ

พระยาธิเบศร์บดี

ดัดตนแก้กล่อนแก้ปัตฆาฏ

๓๖
๏ แยกขายืนเข่าตั้ง ตนตรง
แขนแนบหนึ่บสเอวองค์ แน่นแพ้น
คาวินทร์ธดำรง กายดัด นี้ฤๅ
แก้กล่อนปัตฆาฏแม้น แพทย์แก้มวยมิ้น ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

ดัดตนแก้ลมอัมพฤก

๓๗
๏ โควินทร์แนะกกให้ รามแผลง อสูรฤๅ
สาปไก่นนทรีแรง ฤทธิ์เผ้า
อัมพฤกพิบัติแสดง ดัดดับ คลายนอ
ตั้งซ่นสองมือเข้า ประทับข้างขึ้นองค์ ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

ดัดตนแก้ลมซ่นเท้า

๓๘ นาไลยไกรเกริกฟ้า ดินขาม
หมู่แพทย์พึ่งนับนาม ท่านไหว้
บาทาซิกกะทกตาม ตาตุ่ม แลพ่อ
กดเข่าเหนี่ยวเข้งให้ ซ่นเท้ามละลม ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

ดัดตนแก้เอว

๓๙ พระวัชมฤคเลี้ยง บุตรลบ
นั่งหย่องสองมือจบ เจิดหน้า
แก้เส้นสดุ้งขบ เอวยอก หายนอ
ใครหย่าหมิ่นประมาทถ้า ท่านท้าให้ลอง ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

ดัดตนแก้ลมในขา

๔๐ รูปมนุษย์หน้าประหนึ่งเนื้อ นามกระไลย โกฏิแฮ
บุตรอิสีสิงค์ไสย ศาสตรรู้
ระบอบระบิลไตร ดายุค โพ้นพ่อ
นั่งหย่องสองหัดถ์คู้ ศอกแก้ลมขา ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

ดัดตนแก้เวียนศีรษะ

๕๑ ๏ แบะขาคู้เข่าเข้า ซ่นเสมอ
บิดไหล่หงายแขนเผยอ ยึดไว้
เวียนเศียรจิตรใจเผลอ พลันเสื่อม ส่างนอ
พระสุธามันต์ได้ ดัดแล้วอย่าฉงน ฯ

พระพุทธโฆษาจารย์

ดัดตนแก้ลิ้นกระด้าง

๕๒ ๏ พระภาระทวาชเชื้อ ชีดง
อยู่ป่าอาศัยพง พุ่มไม้
คุกเข่าหัดถ์ไคว่ตรง อุระภาค ตนนา
แก้กระด้างลิ้นได้ ท่านดีจริง ฯ

พระรัตนมุนี

ดัดตนแก้ล่อนในทรวง

๕๓ ๏ พระวัชรอัคนิคืนี้ เชิญนรายณ์ มานอ
มล้างเหล่าอสูรหลาย เลี้ยนหล้า
แยกขาแย่ย่อกาย สองหัดถ์ เท้าแฮ
แก้ล่อนร้อนอุระกล้า เกลื่อนสิ้นเสื่อมศูนย์ ฯ

พระรัตนมุนี

ดัดตนแก้ไหล่แก้ตะโพก

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๔๔ พระชนกนักสิทธิ์นี้ ชนะมาร
ไตรเพทไตรพิธญาณ ย่อมแจ้ง
ยอกไหล่ยอกตะโพกปาน บีนบั่น อยู่นอ
คู้เข่าศอกกดแข้ง หัตถ์เคล้นไคลทรวง ฯ

พระรัตนมุนี

ดัดตนแก้เท้าเย็นใจสวิงสวาย

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๔๕ นักพรตประพฤติล้าง จรรยา
เชิดชื่อกระบิลดา บสเจ้า
เท้าซ้ายไข่วเพลาขวา มือหน่วง เข่าเอย
ลมระงับจับเย็นเท้า อีกทั้งสวิงสวาย ฯ

หลวงลิขิตปรีชา

ดัดตนแก้ไหล่แก้ขา

๔๖ สุกทันต์นักสิทธิ์เถ้า เที่ยวเก็บ ยานา
ทาไหล่ขาชาเหน็บ บ่เปลื้อง
สุกนั่งยิ่งยอกเจ็บ จึ่งดัด ตนแฮ
ยืนยึดเอวองค์เยื้อง ย่างเท้าท่าหนัง ฯ

พระองค์เจ้านวม

ดัดตนแก้กล่อนปัตฆาฏ

๔๗
๏ ลัชนาไลยลี้หลีก ละลง สารแฮ
ยืนย่างหยัดเหยียดองค์ อ่อนแล้
ลองหัดถ์ท่าที่ทรง ศรสาตร ไปเอย
บำบัดปัตฆาฏแก้ กล่อนแห้งหืดหาย ฯ

หลวงชาญภูเบศร์

ดัดตนแก้คอเคล็ดไหล่ขัด

๔๘
๏ นักพรตพักตร์เพศม้า มีแผน พม่านา
ชื่ออัศวมุขีเขน คู่คู้
ท่าอัดดัดเหลี่ยมแบน แบะเข่า
คอเคล็ดแคลงไหล่หลู้ โฉลกแก้ตลอดกัน ฯ

พระองค์เจ้าทินกร

ดัดตนแก้คอแก้ไหล่

๔๙
๏ อิสีสิงค์ดาบสหน้า เป็นมนุษย์
เขางอกแย่เศียรดุจ ดั่งเนื้อ
ยืนดัดหัดถ์สองยุด กันกด เอวนา
คอไหล่ไข้รังเรื้อ โรคร้ายริงถอย ฯ

จมื่นราชนาคา

ดัดตนแก้ลมอัณฑวาต

๕๐
๏ โยคีอะแหม่แม้น แขกพราหมณ์ พรตเฮ
มือสิบเอ็ดนิ้วสลาม ศิวะไท้
แก้ลมอัณฑวาตตาม ลำแล่น เสียวนา
คู้เข่าเท้าสองไขว้ หัตถ์เคล้นไคลคอ ฯ

พระองค์เจ้าศิริวงศ์

ดัดตนแก้เสียดข้าง

๕๑
๏ พระองค์อมรเมศแก้ กายโกง
ลมเสียดเสียวสลักโครง ปวดอู้
ซ่นเหนี่ยวเกี่ยวไหล่โซลง ลมแบ่ง เบาเฮย
มือหนึ่งเหนี่ยวขาคู้ ขยาดถ้าระอาทำ ฯ

พระอริยวงศมุนี

ดัดตนแก้วิงเวียน

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๕๒
๏ ฤๅษีสุเมธนั่ง ไม่ถนัด
กระหย่งเท้าเข่าขัด เหลี่ยมถ้า
เอียวองค์อีกสองหัตถ์ ไหว้เหวี่ยง อยู่เอ่ย
แหงนพักตร์ทิเพ่งฟ้า บอกแก้วิงเวียน ฯ

พระอริยวงศมุนี

ดัดตนแก้ลมมหาบาทยักษ์

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๕๓ ๏ ดาบสบรเมศร์แก้ ลมหลัก
เรียกมหาบาทยักษ์ ยิ่งร้าย
นั่งสมาธิหัดถ์สองชัก ฉุดแค่ง ขาแฮ
อกแอ่นอึดอัดย้าย โยกเยื้องอินทรีย์ ฯ

พระอริยวงศมุนี

ดัดตนแก้แขนขัด

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๕๔ ๏ รบือนามโคบุตรก้อง กูณฑ์สรร สฤษฎิเฮย
ถอดหทัยทศกัณฐ์ เก็บไว้
ท่าดัดพับเพียบผัน พักตร์หน่อย ณแฮ
แขนได่ขัดเท้าให้ หัดถ์ใบไขว้นวดแขน ฯ

พระอริยวงศมุนี

ดัดตนแก้ลมปัตฆาฎลมในเอว

๕๕ ๏ จุลพรหมสี่พักตร์ นี้ แผลงฤทธิ์
ยกเช่าเหยียดแขนอิสิต เสือกเท้า
แผนแพทย์พัตโหนดพิศ ดารบอก ไว้นา
แก้ปัตฆาฎขึ้นเร้า อกบั้นเอวหาย ฯ

พระยาศรีสหเทพ

ดัดตนแก้ลมในเท้า

๕๖
๏ อัศทิศนั่งแอ่นเอี้ยว องค์เปร
ทับแค่งขาหนึ่งเฉ เฉียดล้ม
กรขวากดอกเอ เอี้ยงเหยียด ซ้ายเอย
แก้เจ็บบาทบ่ก้ม พักตร์พลิ้วแพลงหงาย ฯ

พระญาณปริยัติ

ดัดตนแก้ลมในคอ

๕๗
๏ พระกาญจน์ลมเสียดเส้น ส่อเสี่ยว
เพื่อนดิ้นบเดิรเที่ยว เทียวง้อ
แก้คอบิดคอเหลี่ยว ลมเหือด หายแฮ
คู้เข่าขาก่อมก้อ หัตถ์เคล้นไคลขา ฯ

พระญาณปริยัติ

ดัดตนแก้ลมขา

๕๘
๏ ขุทธาลกะเจ้า เจ็บบาท
เพื่อพิการลมกาจ กับเส้น
ดัดตนตัดลมขาด ขาเมื่อย ม้วยแฮ
มือหนึ่งนวดอกเน้น หนึ่งค้ำคางแหงน ฯ

พระญาณปริยัติ

ดัดตนแก้ลมลำลึงค์ลมอัณฑะ

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๕๙ ๏ โยคีอังคตกล้า สมาบัติ
รู้ชาติเนาวรัตนชัด ชื่อนั้น
แก้ลมเสียดเสียวขัด ลำผัก หายแฮ
นั่งสมาธินวดคอคั้น ขบเขี้ยวตาขมึง ฯ

ขุนธนสิทธิ์

ดัดตนแก้ลมข้อมือ

๖๐ ๏ อนิตถิคันธ์ท่านนิ่วหน้า ตาถลึง
ลมเสียดสองหัตถ์ตึง ปวดติ้ว
พับเข่านั่งคำนึง นึกดัด ดังฤๅ
กายชดชระดัดนิ้ว นบถ้าเทพพนม ฯ

พระญาณปริยัติ

ดัดตนแก้ลมอก

๖๑ ๏ สัจพันธ์นักสิทธิ์ผู้ สถิตย์สัจ พันธ์เอย
ลมเสียดทรวงอกอัด โรคเรื้อ
ประจงสองพระหัตถ์ดัด ดันเข่า สองนา
นรชาติใครได้เชื้อ นวดเท้าอธิษฐาน ฯ

ขุนธนสิทธิ์

ดัดตนแก้เส้นมหาสนุกระงับ

๖๒ ๏ กามินทร์มือยุดเท้า เหยียดหยัด
มือหนึ่งเท้าเข่าขัด สมาธิคู้
เข้าฌานช่วยแรงดัด ทุกค่ำ คืนนา
รงับราคอยากจะสู้ โรคร้ายภายใน ฯ

พระมหามนตรี

ดัดตนแก้เท้าขัด

๖๓ ๏ มิคาชินทร์มักไต่เต้า เตร่เตร็จ
ล้มพลาดแพลงแคลงเคล็ด ขอดเส้น
ดัดแก้กอปกละเม็ด นั่งเบะ บาทเอ่ย
เข่าหนึ่งชนมือเน้น นวดแข้งขยำคลำ ฯ

พระราชนิพนธ์

ดัดตนแก้เส้นทั่วสารพางค์

๖๔ ๏ เวฏฐูทีปกะโพ้น พงศ์กษัตริย์
ออกผนวชพนัศลัด หลีกเร้น
กรทอดระทวยดัด องค์อ่อน งามเอย
แก้ทั่วสารพางค์เส้น รงับได้โดยเพียร ฯ

นายปรีดาราช

ดัดตนแก้ไหล่ขัดตะโพกขัด

๖๕
๏ พระอัลกัปปกะเบื้อง บรรพ์รบิล นั้นฤๅ
รู้ฤกษ์บนมนตร์พิณ ผเหลาะช้าง
เศียรหกหัตถ์จรดดิน ยืนหย่ง แย่นา
แก้ไหล่ตะโพกเกลี่ยวข้าง เข่าแข็งขาหาย ฯ
จ่าจิตรนุกูล

ดัดตนแก้ลมเอว

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๖๖
๏ พระไชยาทิศเชื้อ ชฎิลดง
ลมเสียดเส้นสเอวองค์ ขดค้อม
นั่งสมาธิถวัดวง กรเวี่ยด เอวแฮ
เหยียดหัตถ์ดัดตนน้อม เหนี่ยวแก้สกลกาย ฯ
ออกญาโชฎึกราชเศรษฐี

ดัดตนแก้ลมกล่อน

๖๗
๏ สิทธิกรรมนั่งหน่วงเท้า ไขว่คอ
หลังขดคู้ตัวงอ งุบง้ำ
ติ้งตลอดสอดมือพอ ชโลงเข่า ไว้แฮ
แก้กล่อนแห้งกล่อนน้ำ กล่อนเส้นกล่อนกษัย ฯ
พระยาราชมนตรีบริรักษ์

ดัดตนแก้ลมมือลมเท้า

๖๘ สิทธาห้อยเท้านั่ง เนินไศล
ชื่อพยาธิประลัย เลื่องหล้า
ชูหัตถ์หัตถ์หนึ่งไคล คลึงศอก ไซ้นา
ดัดไล่ลมกลัดกล้า เมื่อยเท้ามือคลาย ฯ

พระมุนินายก

ดัดตนแก้สลักไหล่

๖๙ เพ็ชโองการย่อเท้า เบื้องขวา ยืนเฮย
เท้าหนึ่งยกยันขา กดเส้น
หัตถ์หนึ่งเหนี่ยวองค์สา นิ้วรีด เส้นแฮ
กรหนึ่งกุมศอกเคล้น ไหล่เท้าลมถอย ฯ

พระสมบัติธิบาล

ดัดตนแก้ลมริดสีดวง

๗๐ อุดมนารอทรู้ กลดัด กายเฮย
ขาไขว่ไพล่สนัด เข่าเข้า
เหยียดกรซ่อนเอาหัตถ์ หนึ่งส่ง ศอกนา
ลมโรคริดสีดวงเร้า ชอบถ้าทำหาย ฯ

กรมหมื่นศรีสุเทพ

ดัดตนแก้แน่นหน้าอก

๗๑ ๏ ฤๅษีสมมิทธิแม้น ครูหมอ นวดนา
ยืนหยัดยกเท้างอ ไคว่ไว้
สองมือดัดคางคอ เขย่งยืด ตัวแฮ
แก้แน่นหน้าอกได้ เสียดเส้นลมหาย ฯ

พระยาไชยวิชิต

ดัดตนแก้กล่อน

(ศิลาจารึกยังอยู่)

๗๒ ๏ วาสุเทพทอดอกขว้ำ ลงกับ อาศน์เอย
นักสิทธิสุพรหมทับ ไหล่แล้
เหยียบยันจระโพกจับ ตีนเหนี่ยว นาพ่อ
วาสุเทพวานแก้ กล่อนร้ายเร็วหาย ฯ

พระยาบำเรอบริรักษ์

ดัดตนแก้ลมจุกเสียด

๗๓ ๏ นักสิทธิสันโดษด้น แดนดง
นามพุทธชฎิลทรง ตำหรับแหร้
ไคว่หัตถ์รัดอกองค์ สมาธิเพ็ช นั่งนา
จุกเสียดสรรพางค์แก้ กอปด้วยดัดหาย ฯ

พระสุพรรณสมบัติ

ดัดตนแก้ขา

๗๔
๏ สุทธาวาศชาติทุกข์แจ้ง มรณะ เที่ยงเฮ
ผนวชหน่ายไอสูรย์สละ เสลขได้
อาพาธเพื่อวาตะ ติงเมื่อย ขาเฮย
ยกเข่าคู้บาทไขว้ หัตถ์น้ำวเหนี่ยวขา ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

ดัดตนแก้กล่อน

๗๕
๏ ธาระนี่พัฒนั่งน้อม โน้มกาย
เท้าเหยียดมือหยิกปลาย แม่เท้า
ลมกล่อนเหือดห่างหาย เห็นประจักษ์
อีกแน่นนาภีเร้า รงับเส้นกล่อนกษัย ฯ

พระสมบัติธิบาล

ดัดตนแก้ปวดท้องแก้สบักจม

๗๖
๏ ทรงนามยามหฌุ้น .เนาพนา เวศนา
ชูเชิดสองพาหา หัตถ์ช้อย
นั่งแบะผ่าบาทา ซ้อนทับ กันแฮ
แก้ป่วนปวดท้องน้อย อีกเส้นสบักจม ฯ

พระองค์เจ้าคเนจร

ดัดตนแก้ลมในอก

๗๗ พระโล่มะยาคะโอ้ อักดก
อาพาธแน่นในอก อัดอั้น
เหยี่ยดแขนยึดเข่าผงก แหงนพักตร์ อยู่พ่อ
เอวแอ่นอึ่ดใจกลั้น ดัดแล้วลมถอย ฯ

พระองค์เจ้านวม

ดัดตนแก้ตะโพกขัดหาย, ต้นขาขัดหาย

๗๘ พระสมุททำท่าดัด ปลาดหลีก เพื่อนแฮ
ขาแยกยกเฉียดฉีก ครากแท้
ใครเห็นจักหัดอึก รอาออก โอษฐ์เอย
แต่ท่านเดียวดัดแก้ ตะโพกต้นขาแคลง ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ดัดตนแก้เท้าเหน็บ

๗๙ เห็นทุกข์เห็นแท้โทษ เบญจขันธ์
คือพระมาฆะนักธรรม์ สถิตย์ถ้ำ
มือยุดผ่าเท้ายัน ยืนย่อ ตัวนา
เท้าเหน็บเย็นยิ่งน้ำ เหนี่ยวแก้เหน็บหาย ฯ

พระยาธิเบศร์บดี

ดัดตนแก้ปัตฆาฏแก้ตะคริว

๘๐ ๏ ดาบสเทวบิฐนี้ นักงาน น้ำนา
ตักส่งสรงศิวญาณ อยู่เกล้า
กายปมป่วยพิการ ปัตฆาฏ ตคริวเฮย
ยืนดัดเศียรเย่อเท้า ท่านแก้กลหมอ ฯ
พระองค์เจ้าทินกร

ดัดตนแก้จุก

๘๑ ๏ พระภรัตดาบสโพ้น พากเพียร นักนอ
ตำหรับปรอทเรียน รอบรู้
โรคลมจุกเสียดเบียฬ บำบัด องค์เอย
นั่งคุกกดเข่าคู้ หัตถ์ค้ำคางหาย ฯ
พระมหาช้างเปรียญ

ดัดตนแก้ไหล่แก้ท้องแก้อก

(ศิลาจาริกยังอยู่)

๘๒ ๏ นักสิทธิ์สมาบัติสร้าง ส่างเกลศ
กาละกุรักษ์รบือเดช เพรียกพร้อง
กดผากกดท้ายเกศ บาทขัด คุกแฮ
รงับโรคลมไหล่ท้อง อุระด้วยดังแผน ฯ
กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

ดัดตนแก้ขัดแขน

๘๓
๏ พระโสณสันโดษด้าว ดงคริ้ม
ภูตโขมดโฆษครหิ้ม กู่ก้อง
ลมไข้ขบเศียรซิ้ม ยอกขัด แขนนา
ยกศอกขึ้นเข่าจ้อง จรดซ้ายเปลี่ยนขวา ฯ
พระองค์เจ้าทินกร

ดัดตนแก้ขัดแข้งขัดขา

๘๔
๏ ปริพาชกนี้ชื่อ โยฮัน แลเฮย
น้ำผึ้งตั๊กแตนฉัน เช่นเช้า
อยู่ยังฝั่งโยระดัน หนังอูฐ ครองนา
นั่งดัดหัดถ์ถ่างเท้า ขัดแข้งขาหาย ฯ
พระองค์เจ้าทินกร

ดัดตนแก้เส้นสลักทรวง

๘๕
๏ ผู้ผนวชจีนแจ้งชื่อ หลีเจ่ง
อยู่เขตรเขาซ่าเหล็ง ตึ่งสั๋ว
ลัทธิท่านเคร่งเข็ม็ง เมืองท่าน ถือฮอ
มือเหวี่ยงผวาท่างั๋ว รงับเส้นสลักทรวง ฯ
ออกญาโชฎึกราชเศรษฐี

ร่ายแลโคลงบานแผนก

กรมหมื่นนุชิตชิโนรสทรงไว้ในตำราฉะบับหลวง

ร่าย ๏ จึ่งธบัณฑูรพระโคลง รศราโชยงการสาร บรรหารเหตุ กายดัด แห่งพนัศนักธรรม์ เสื่อมล่างสรรพ์อาพาธ ด้วยขัติยราช สุริยวงศ์ ทรงนามกรมหมื่นศรี สุเทพปรีชาไว กรมหมื่นไกรสร วิชิต ชำนิกิจกลกลอน พระองค์ทินกรเจนจัด พระองค์นวมชัด ชาญกวี สองกระษัตรีย์เอารส ปรากฎนามศิริวงศ์ คเนจรองค์ หนึ่งอาจ สามารถเชี่ยวชำนาญ วุฒิโวหารยวดยง หกขัติยพงศ์เผ่า ราช อีกหมู่มาตยทั้งผอง ข้าทูลลอองบัวบาท ร่วมนิราชนิพนธ์ มีมากตนแหล่หลาย รายนามตามยศถา คือเจ้าพระยาพระคลัง ยังพระยาอีกเจ็ดนาย บรรยายยศสมญศ หนึ่งธิเบศร์บดี ราช มนตรีบริรักษ์ รอบรู้มลักปรีชา อีกอัษฎาเรืองเดช เจ้าบุเรศบุราณ ขนานชื่อไชยวิชิต ทั้งบัณฑิตยามาตย์ โชฎึกราชเศรษฐี ศรี สหเทพนามเสนอ หนึ่งบำเรอบริรักษ์ ล้วนทรงศักดิออกญา คณนา พระอีกสี่ ที่ร่วมรจนาสาร สมบัติธิบาลเพ็ชร์ชฎา หนึ่งนามมหามนตรี จินตกระวีสามรรถ สุพรรณสมบัติเชี่ยวเชลง ฉันทพากย์เพลงโคลง คล่อง สองหลวงว่องโวหาร ชาญภูเบศร์สมญา ลิขิตปรีชาเฉลิยว อรรถ เจนแจ้งจัดทุกอัน ร่วมรังสรรค์เสาวพจน์ อีกกำหนดสี่นาย หมายนามกรประกาศ จมื่นราชนาคา บัญญายศเลืองฦๅ หนึ่งคือ ขุนธนสิทธิ์ หนึ่งจ่าจิตรนุกูล ประยูรเมธามาตย์ ปรีดาราชหนึ่งนาย

สิบแปดรายชื่อถ้วน ล้วนได้รจเรขบท โคลงนักพรตดัดองค์ อีกฝ่ายสังฆราชา คณถานาบาเรียน เพียรเพิ่มราชนิพนธ์ โดยธนิมนต์สรรค์สาร ขนานนามนับสิบเอ็ด คือสมเด็จพระสังฆราช ปิ่นปวงปราชญ์ทุกทิศ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ปรากฏศักดิสมญา พระพุทธโฆษาคณิศร หนึ่งพระอมรโมลี หนึ่งพระศรีวิสุทธิวงศ์ ทรงคุณธรรโมพาร อีกพระญาณปริยัติ อีกพระรัตนมุนี ปรีชาญาณยิ่งยงพระอริยวงศ์กระวี พระมุนีนายก ล้วนปิฎกธำรง องค์หนึ่งพระถานาสมญาสมุห์จันอ้าง บาเรียนช้างหนึ่งนาม นับสริสามสิบห้า กล้าแกล้วกลตรองตริ ร่วมดำริพระโคลง โองการราชบพิตร สัมฤทธิในศศิวาร กาลสุกรปักษ์ดฤษถี สัตมีมาฆมาศหมาย ปลายวอกศกนั้นเสร็จ จึ่งสมเด็จนฤบาล ธก็บรรหารเสาวพจน์ ให้ลิขิตบทโคลงทรง ลงจารึกเศลา ตราติดผนังกำกับ สำหรับรูปหล่อหลาย แล้วให้พนายจิตรกรรม์ สฤษฎิรังสรรค์เสาวเลข รจเรขรูปชฎิลดัดกายินถ้วนองค์ ลงในสมุดดุจหล่อ ส่อท่าตราแผนไว้ ธก็ให้เลขกามาตย์ จำลองศาสตรเส้นรง แสดงโคลงทรงสืบสร้าง เป็นตำหรับฉบับอ้าง คู่หล้าแหล่งเฉลิม ฯ

โคลง

๏ ข้าพระช่างวาดซ้าย สมญา ยศฤๅ
เสนอชื่อขุนรจนา มาศรู้
ชำนาญรจนาขวา ตำแหน่ง หมื่นเอย
ฉลุลักษณนักสิทธิ์ผู้ ดัดถ้าทั้งมวญ ฯ

◎ ขุนข้าอาลักษณนี้	นามกร
คือวิสุทธิอักษร	ที่ตั้ง
ทานเทียบระเบียบกลกลอน	โคลงราช นี้พ่อ
จารึกอักขรทั้ง	เล่มสิ้นเสร็จแสดง ฯ
◎ สุริเยศเชษฐมาสอ้าง	สิบเอ็ด แรมฤๅ
ปางเมื่อจอสัมเรท	ธิศกไซ้
ประมวญจุลศักราชเสร็จ	ดุล่วง แลพ่อ
พันเศษสองร้อยได้	ลอกแล้วสารทรง ฯ

อธิไท้ โพธิบาท

(จาริกติดไว้ที่ศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังใต้ ไม่ทราบว่าผู้ใดแต่ง)

๑๖ ๏ ขอถวายวรวันทน์ศาสดา วรธรรมโอฬา
แลสงฆศีลาจารย์

๏ ขอถวายประนมศิวถาน วิศณุราชอันมาน
มหันตเดชฤทธา

๏ ไหว้อินทรแลพรหมอันปรา กฏยิ่งเทวา
นุเทวะล้ำสรวงสวรรค์

๏ ไหว้ไท้ธิบดินทรธรรม์ ผ่านเผ้าไอศวรรค์
มหามหันตคุณา

๏ อนึ่งข้าไหว้คุณพระอา- จารย์อันศึกษา
คุณานุคุณสามารถ

๏ จักกล่าวโดยในประกาศ อธิไท้โพธิบาท
ซึ่งเกิดแก่ฝูงโลกีย์

๏ ขอแจ้งโดยวารบาลี ในพระคัมภีร์
อุบาทว์วิบัตินานา

๏ ผิฟ้าผ่าแผ่นพระสุธา ผ่าพระทวารา
มณเฑียรราชปราสาท

๏ ผ่าพฤกษอารักษพินาศ ผ่าโรงอัศวชาติ
แลโรงคเชนทรพระภู

◎ ราตรีนเห็นอินทรธนู รัศมีสว่างดู
ประจักษ์ในโพยมอากาศ

◎ หนึ่งองค์บพิตรพลำพลาด ตกเตียงราชอาศน์
คานหามคเชนทรพาชี

◎ หนึ่งโสดท้าวไท้ธยินดี อยู่ไพรพนาลี
แลละพระมณฑิราวัง

◎ หนึ่งมุขมนตรีตริชัง ชิงกันติหวัง
วิวาทกันวุ่นวาย

◎ หนึ่งปราชญ์แลญาติทั้งหลาย ผิดกันเองหมาย
บควรคิดแค้นเคืองคา

◎ หนึ่งสัตว์ในป่าล่ามา เข้าในนัครา
หนึ่งโคแลเสียคอกเคอย

◎ หนึ่งวัวตัวเมียขึ้นเคอย ตัวผู้หวังเชอย
เมถุนกวนกามกล

◎ หนึ่งจรหวักหักในมือตน หนึ่งไพร่ร้อนรน
รำคาญบ่พบเคหา

◎ อุบาทว์เท่านี้อินทรา ผู้มีมหิมา
สำแดงพระเคราะห์นรชน

◎ เกิดแต่ผู้ใดเร่งรน บูชาด้วยมนตร์
บังคับสการทั้งผอง

๏ แก้วแหวนแพรพรายเงินทอง ธูปทิปตระกอง
สุคนธมาลาพรรณ

๏ โภชาผลาผลทุกอัน ในเวทยมหันต์
มหาประเสริฐบูชา

๏ ภักดีเดียวอาจให้ทรา ทรุดโทษคุณา
เป็นคุณศรีศุภผล

๏ ในลักษณอักษรพระมนตร์ อุปเทศนิพนธ์
ดังนี้จะไว้ให้เห็น ฯ

๏ ผิแผ่นดินครากออกเป็น คลองร่องไปเห็น
ในท่ามนครตระหนัก

๏ หนึ่งเสาโตมรขรรค์จักร์ บมิพอที่หัก
แลหักอำเพอใช่การ

๏ ถ้วยชามบ่มิได้ร้าวราน พัดไม้ไหล้ฉาน
พันเออนแลแตกตัวเอง

๏ หนึ่งหนูบ่มิได้กลัวเกรง แล่นเลี้ยวคฤๅนเครง
แลร้องจจิกรอมตน

๏ หนึ่งบุตรภรรยาข้าคน เป็นสุขใจตน
ระริกระรี้ปรีดา

๏ หนึ่งกล้วยออกเครือแดงครา กลางลำมายา
อุบาทว์อุบัติให้เห็น

◎ หนึ่งรัศมีพระสุริยเย็น รัศมีพระจันท์เปิ้น
กระอุแลกลับร้อนรน

◎ เหมันต์คิมหันต์วสันต์รคน แปรปรวนอลวล
ระดูบ่เปิ้นตามกาล

◎ หนึ่งอัคนีมีในเชองกราน บมีเป่าพัดพาน
ประอุกแลลุกลามเลื่อน

◎ หนึ่งเห็นไฟเรืองในเรือน พันเออนหากเหมือน
ที่แทบอันมีอัคคี

◎ หนึ่งนิทไทรในราษราตรี บมิหลับต่งงมี
กระหยะแลผงเรือดไร

◎ หนึ่งโสดหากอยู่ในใจ หน่ายอาวเรือนใน
กระมลจิตรระเริง

◎ อุบาทว์เท่านี้พระเพลิง ผู้เรืองฤทธิเริง
อำนาจสำแดงให้เห็น

◎ เกิดแก่ผู้ใดอย่าเย็น ใจเลอยความเข็ญ
จะถึงอย่าได้เบกษา

◎ เร่งแต่งสการะบูชา แก้วแหวนมุกดา
หิรัญรัตน์แพรวพราย

◎ ส่าชาบุษบาเรียบราย ธูปทีปทั้งหลาย
สุคนธโภชนาหาร

◎ ถวายด้วยพระมนตร์โอพาร อุปเทศาจารย์
ในเวทยกิจมหันต์

◎ อาจบำบัดโทษภยันต์ จัญไรภัยอัน
จะมาทั้งปวงเหือดหาย

◎ พระมนตร์อักษรจักหมาย ไว้ให้สืบสาย
ดังนี้ในลักษณพระมนตร์ ฯ

◎ ผีโคเคียงเกวียนเดิรหน ไป่ทันแก้ปรน
ประอุกแลขุกวอดวาย

◎ หนึ่งโคเคียงคู่ไถตาย ในแอกอุบาย
อุบาทว์อุบัติพึงกลัว

◎ ม้าคลอดตัวเดียวสองหัว คราเดียวสองตัว
ก็ดีพิบัตินานา

◎ หนึ่งผีชักเรือนแครดครา เนืองนิจมายา
แลร้องระริกขิกครวญ

◎ หนึ่งไข้แล้วไข้เล่าทบทวน ผื่นร้ายรำจวญ
นิรันตรรำคาญใจ

◎ หนึ่งมดแมลงเมลนเรือดไร เกอดมากหลากภัย
พิบัติรุมราวี

◎ นกแสกเค้าคูคบักษี นกเคราะห์เอาผี
นกอุกแลนกทุงเกรียน

๏ เหยี่ยวรุ้งตบยุงทุงเทือน นกไส้ไก่เถื่อน
และบินมาเข้าเคหา

๏ งูสิงสวรชนตบองสลา เห่าพิษนานา
มาขึ้นยงงเรือนซอกซอน

๏ แร้งจับกึดแร้งสมจร กลางวันบมิห่อน
แลเห็นประจักษ์แก่ตา

๏ อุบาทว์เท่านี้พญา ยมราชมหา
มหิทธิหากให้เห็น

๏ เร่งแต่งบูชาอย่าเย็น ใจอยู่จักเป็น
ภยันตรายแรงรน

๏ ลาโชบุษโบสุคนธ์ ธูปทีปสกล
หิรัญรัตน์วัตถา

๏ โภชาผลาผลนานา สุปพยัญชนมฤตา
มธุรกสิทธิ์

๏ บูชาด้วยมนตร์อันมี วารพระบาลี
ลิขิตไว้ให้สิบสาย

๏ จัญไรภัยโทษอันตราย จักดาลดับหาย
ลำเดาะซึ่งเคราะห์ยายี ฯ

๏ ผิฆ้องกงงสดาลดนตรี พินพาทย์เภรี
แลสังขศัพท์ดังเอง

◎ หนึ่งโส์ดควรรูปพระเพรง พันเออนเป็นเอง
และไชชไลธารา

◎ เดือนเดียวมีอุปราคา ราหูพาธา
รวิศศิทั้งสอง

◎ หนึ่งน้ำไหลน่านนอง เป็นโลหิตหนอง
ครั้นแล้วก็สุทธใสสรง

◎ หนึ่งโลหิตเหื่อไหลลง ออกจากพระองค์
แลองค์พระพุทธโยกยรร

◎ หนึ่งอาวุธติ้งต้องกัน หนึ่งครกสากอัน
ผุดขึ้นแลดิ์กันเอง

◎ หนึ่งจอมปลวกคลาที่เพรง ช้างม้าตื่นเอง
พันเออนตระหนักตกใจ

◎ หนึ่งพระสุริยกั้งงกลดใน วงดุจควันไฟ
อันดำชรอ่ำอัศจรรย์

◎ สังฆราชพวกภิกษุพรรค์ สร้างเครื่องยุทธ์กรรม์
ไว้ในกุฎีดูดี

◎ สักขรายตกพรายบั้ถพี กัลออมอันมี
ชไลแลเต็มฟองฟู

◎ หนึ่งหอกดาพดุดอกดู เข้าแกงปลาปู
จะกินก็เป็นโลหิต

๏ หนึ่งหม้อเข้าพลวกวิปริต　　พระพุทธรูปเรืองฤทธิ์
แลลำจะแดงพระกาย

๏ อุบาทว์เท่านี้พระนารายณ์　　ศรีไวกุณฐ์ธหมาย
แก่คนผู้เคราะห์บีฑา

๏ เร่งแต่งสักการะบูชา　　แก้วแหวนนานา
สุพรรณแพรลำยอง

๏ ลาชาบุษบาไกรกรอง　　ธูปทีปทั้งผอง
สุคนธโภชาหาร

๏ ฆฤตามธุขิรตระการ　　นานาผลาหาร
ประดับคำนับน้อมถวาย

๏ ในเวทยมหันต์นารายณ์　　ด้วยพระมนตร์หมาย
ประสิทธิไว้หิมา

๏ จัญไรโพยภัยโรคา　　ทุกข์โศกโศกา
อุบาทว์อุบัติเหือดหาย ฯ

๏ หนึ่งโสดผลพฤกษทั้งหลาย　　รสหวานกลับกลาย
เป็นส้มแลผิดอาการ

๏ หนึ่งฝนตกไหลท่อธาร　　น่านนองพิศดาร
ระดูประเภทนานา

๏ หนึ่งโสดดอกลูกพฤกษา　　เคยเป็นทุกครา
จำหุดโหดิบมิเป็น

◎ หนึ่งหมอกน้ำค้างหยาดเย็น ใช่กาลจะเป็น
มาเป็นประจักษมายา

◎ หนึ่งเกิดหนอนมากในนา ฝนไขธารา
ครั้นแล้วตระบัดแห้งหาย

◎ มานุษย์เกิดลูกกลับกลาย เป็นสัตว์ทั้งหลาย
ประเภทนานาพรรณ

◎ ฝ่ายสัตว์ทั้งหลายคลายครรภ์ เป็นมานุษย์ผัน
อุไทอุทัจพึงกลัว

◎ หนึ่งกบค้างคกขึ้นครัว จัญไรภัยพัว
พิบัติเพียรนานา

◎ อุบาทว์พระพิรุณเทวา สำแดงเร่งหา
สการเครื่องบังคม

◎ โภชาผลาผลเนยนม กล้วยอ้อยขนม
ตระการหลากนานา

◎ แก้วแหวนแพรพรรณภูษา มาลัยมาลา
ทั้งธูปทั้งเทียนสุคนธ์

◎ บูชาด้วยเวทยพระมนตร์ อุปเทศนิพนธ์
ลิขิตไว้ในอักษร

◎ เป็นศรีสถิตย์เสถียรสถาพร อาจดับทุกข์ทร
มนัสให้เหือดหาย ฯ

◎ หนึ่งใช่มรสุมพระพาย จักพัดวุ่นวาย
แลพัดพยุหนักหนา
◎ ไม้ไหล้โพธิ์ไทรพฤกษา ยุงยางยับพา
แลพัดระนาดพาดกัน
◎ อากาศเกลื่อนกลุ้มเป็นควัน พร้าวตาลโยกยัน
พายุแลศัพท์บันฦๅ
◎ เรือนโรงพาไลหักบ้อ หวนหอบขึ้นคื้อ
ดังนกยะยุ่งพลุ่งบิน
◎ ไผ่ผากรากโค่นลงดิน เงื้อมแง่ศิขรินทร
กระทั้งกระแทกแหลกลง
◎ สารเสือสีห์หมีเหม้นซ้ง ซอกซอนตรดง
รบับระนาดวุ่นวาย
◎ ฝูงปักษ์ปักษาทั้งหลาย ต่างบินผันผาย
หาพฤกษซุมซ่อนตัว
◎ หนึ่งเห็นเมฆดุจรูปวัว เห็นดุจรูปตัว
มานุษยในคัคนานต์
◎ หนึ่งเห็นดุจรูปคชสาร ดุจรูปสีหปาน
แลรูปพยัคฆ์อาชา
◎ หนึ่งเห็นดุจรูปกา ดุจรูปครุฑธา
ประจักษ์แลแจ้งแม้นหมาย

๏ อุบาทว์เท่านี้พระพาย พระองค์อุบาย
แก่คนผู้เคราะห์ราวี

๏ เร่งแต่งสักการะบัตพลี บูชาจงดี
คำนับประดับผลาหาร

๏ นานาสุปพยัญชนะตระการ นมส้มนมหวาน
แลโภชนโอชโอชา

๏ ปายาสมธุรสกระยา สังเวยนานา
ดิเรกจงยวดยง

๏ มาลัยไกรกรองบันจง ธูปทีปจำนง
สุคนธกลิ่นกำจร

๏ เงินทองแพรภูษาภรณ์ นพรัตน์บวร
วิไลยบูชาถวาย

๏ ด้วยพระมนตร์อักษรหมาย สำหรับพระพาย
ด้วยใจอันเพ็ญภักดี

๏ อุบาทว์ขาดด้วยราวี โรคาราคี
จัญไรทั้งภัยเหือดหาย

๏ สำเดาะทั้งเคราะห์ให้วาย โทษให้หุตหาย
เป็นคุณศรีสุขผล

๏ ในลักษณะอักษรพระมนตร์ ดังนี้อย่าฉงน
จะได้จงแจ้งสืบไป ฯ

๏ หนึ่งน้ำผึ้งอ้อยมธุไร ไว้ในตุ่มไห
พันเอออนแลเดือดฟุพราย

๏ หนึ่งโสดผลพฤกษทั้งหลาย ผิดลูกกลับกลาย
เป็นพรรณอื่นอัศจรรย์

๏ หนึ่งสัตว์สุนัขผายผัน ขึ้นคลอดคลายครรภ์
ในครัวประชิเตาไฟ

๏ หนึ่งใช่ที่หนูอาศัย ในใต้เตาไฟ
แลหนูไปทำรูรัง

๏ หลังคาใช่ที่หมาหวัง ใจดลหมาชัง
ไปขึ้นแลไต่ไปมา

๏ หนึ่งได้ยินผีเจรจา ในบนพฤกษา
แลฟังตระหนักแก่กรรณ

๏ หนึ่งโสดปลวกพวกโลนพรรณ อุบัติอัศจรรย์
มาพะในเตาอัคคี

๏ เตาเพลิงใช่พื้นปัถพี เป็นที่อัคนี
แลเห็ดมางอกดอกแซรง

๏ อุบาทว์พระโสมยะสำแดง เชิญกวดรวดแรง
จงแต่งสการบังคม

๏ โภชาปายาสเนยนม ขนุนขนันเขนียวขนม
ประดับทุกสิ่งสุปเพียญชน์

๏ ลาชเล่าวคนธ์ธูปเทียน บุษบาบัวเผื่อน
กระมุทรแลบัวสัตบรรณ

๏ มาลัยไกรกรองเบญจวรรณ์ นพรัตนะสุพรรณ
พิพิธพรายภูษา

๏ จงต้มมนตร์สิทธิบูชา ด้วยพระมนตรา
ดิเรกฉะเพาะพระโสม

๏ จัญไรภัยโทษอันโรม รุมราวีโจม
จะดับจะดาลเหือดหาย

๏ จักอยู่เป็นสุขสบาย ด้วยพระมนตร์หมาย
ลิขิตไว้เป็นอักษร ฯ

๏ หนึ่งผ้าแพรภูษาภรณ์ ใช่ที่หนูฟอน
แลหนูมากัดอัศจรรย์

๏ หนึ่งผ้าแพรภูษาสรรพ์ บมิพอเพลิงพรรณ
จะไหม้แลไหม้วู่วาม

๏ ทำนาได้เข้ามากคาม ยิ่งนักบมิตาม
รบอบอันชอบไร่นา

๏ ดินลาทิ้บได้เตลา มากพ้นอัตรา
ทำนุทำเนียมโบราณ

๏ ธัญญาตำได้ตันทลาน มากหลายเหลือการ
เป็นวิปริตผิดครอง

◎ หนึ่งอยู่พันเออนเงินทอง มักตกเนื่องนอง
ในเรือนพันเออนมักหาย
◎ หนึ่งถุนเรือนโรงทั้งหลาย ใช่ที่เต่าหมาย
แลเต่าวู่วามคลานมา
◎ เข้าถุนคลานขึ้นเคหา หนึ่งแมวมายา
มาคลอดในแท่นนิทไทร
◎ หนึ่งเข้าสารแซ่งออกใบ หนึ่งบ่อน้ำใน
จรเข้มาผุดอัศจรรย์
◎ หนึ่งเสาเรือนโรงตกมัน หนึ่งบัวสัตตบรรณ
มางอกในบ้านบนดอน
◎ หนึ่งเต่าพาบน้ำมามรณ์ ในถุนซอกซอน
หนึ่งครั้งประอุกทำลาย
◎ อุบาทว์พระไพสพหมาย แก่คนทั้งหลาย
ฉะเพาะผู้เคราะห์ราวี
◎ เร่งแต่งบูชาจงดี เข้าบิ้นใบศรี
บันจงทุกสิ่งสุปเพียญชน์
◎ ผลผลาปายาสธูปเทียน บุษบาบัวเผือน
พิกุลไกรจำปา
◎ สุรภีวรรดีมลิลา แก้วแหวนนานา
สุพรรณแพรเพริศพราย

๏ ภูษาลังกาภรณ์ถวาย ด้วยพระมนตร์หมาย
ฉะเพาะพระองค์ไพศพ

๏ จงตั้งใจใส่สุทธนบ ภักดีคำรพ
บพิตรพระปราณี

๏ อุบาทว์ขาดร้ายราวี โรคาราคี
คำนับทั้งปวงเหือดหาย

๏ อยู่เย็นเป็นสุขสบาย สมบูรณ์พูนกาย
ภิรมยศรีศุภผล

๏ ในลักษณอักษรพระมนตร์ อาจารย์นิพนธ์
ดังนี้อย่าได้สงสัย ฯ

มนตร์บูชาแก้อุบาทว์

๑ บูชาแก้อุบาทว์พระอินทร์

โอม บุรพทิสอินทเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุญชันตุ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพโสก สัพพโรค อุปาทวัปปวินาสาย สัพพ-ศัตรู ปมุจจติ ฯ

๒ บูชาแก้อุบาทว์พระเพลิง

โอม อาคนยทิสอัคคีเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันติ ปริภุญ-ชันติ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพโสก สัพพโรค สัพพทุกข วินาสาย สัพพศัตรู ปมุจจติ ฯ

โอม อัคคีเทวตา สทารักขันตุ สวาห สวาหา สวาหาย ฯ

๓ บูชาแก้อุบาทว์พญายมราช

โอม ทักขิณทิส ยมเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุญ-ชันตุ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพทุกข สัพพโสก สัพพโรค วินาสาย สัพพศัตรู ปมุจจติ ฯ

โอม ยมเทวตา สทารักขันตุ สวาห สวาหา สวาหาย ฯ

๔ บูชาแก้อุบาทว์พระนารายณ์

โอม เนยยหุติทิส นารายณเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุญชันตุ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพทุกข สัพพโสก สัพพโรค วินาสาย สัพพศัตรู ปมุจจติ ฯ

โอม นารายณเทวตา สทารักขันตุ สวาห สวาหา สวาหาย ฯ

๕ บูชาแก้อุบาทว์พระพรุณ

โอม ปถวิปทิสวรุณเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุญ-ชันตุ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพทุกข สัพพโสก สัพพโรค วินาสาย สัพพ-ศัตรู ปมุจจติ ฯ

โอม วรุณเทวตา สทารักขันตุ สวาห สวาหา สวาหาย ฯ

๖ บูชาแก้อุบาทว์พระพาย

โอม พายัพพทิสวายุเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุญ-ชันตุ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพทุกข สัพพโสก สัพพโรค วินาสาย สัพพศัตรู ปมุจจติ ฯ

โอม วายุเทวตา สทารักขันตุ สวาห สวาหา สวาหาย ฯ

๗ บูชาแก้อุบาทว์พระโสมย์

โอม อุตรทิสโสมยเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุญ-ชันตุ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพทุกข สัพพโสก สัพพโรคันตราย สัพพศัตรู ปมุจจติ ฯ

โอม โสมยเทวตา สทารักขันตุ สวาห สวาหา สวาหาย ฯ

๑๐ บูชาแก้อุบาทว์พระไพสพ

โอม อิสานทิสไพสพเทวตา สหคณปริวารา อาคัจฉันตุ ปริภุญชันตุ สวาหาย ฯ

โอม สัพพอุปาทว สัพพทุกข สัพพโสก สัพพโรคันตราย วินาสาย สัพพศัตรู ปมุจจติ ฯ

โอม ไพสพเทวตา สทารักขันตุ สวาห สวาหา สวาหาย ฯ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ตำบลถนนราชบพิธ จังหวัดพระนคร
วันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒